ISTORICUL HANURILOR BUCUREȘTENE

George Potra

EDITURA ȘTIINȚIFICĂ ȘI ENCICLOPEDICĂ

ISTORICUL HANURILOR BUCUREȘTENE

ISTORICUL HANURILOR BUCUREȘTENE

GEORGE POTRA

ISTORICUL HANURILOR BUCUREȘTENE

EDITURA ŞTIINŢIFICĂ ŞI ENCICLOPEDICĂ
BUCUREŞTI, 1985

Coperta şi supracoperta: ION MINCU

ISTORICUL HANURILOR BUCUREŞTENE

CUPRINS

I. VIAȚA ECONOMICĂ A BUCUREȘTILOR ÎN SECOLELE XVI—XVIII

Începuturile Bucureștilor ca cetate, deci ca o „creațiune militară a domniei“, așa cum s-a afirmat și cum s-a încercat să se documenteze cîndva, nu se mai pot susține. Condițiile geografice ale locului de așezare — cîmpie întinsă, cu cîteva dealuri mărunte și o gîrlă risipită, care nu puteau oferi nici un sprijin tactic — n-ar fi îngăduit construirea unei „cetăți“ în epoca feudală a Țarii Românești. Aceste cetăți s-au putut ridica în munți, unde înălțimile dominante și stînca de granit le-au făcut inexpugnabile pentru multe veacuri. La București n-ar fi fost posibilă niciodată o cetate. De altfel s-a văzut aceasta în 1595, cînd Sinan-pașa a încercat să opună lui Mihai Viteazul o *cetate* în București, pe dealul mănăstirii Radu-Vodă, care n-a putut să reziste nici cîteva zile.

Bucureștii au început ca orice așezare de cîmpie, — un sat de păstori, — într-un luminiș al întinsului codru Vlăsia pe care îl străbătea Dîmbovița și de unde pornea un drum spre Dunăre. Descoperirile arheologice, mai ales cele din ultima vreme, confirmă străvechi așezări umane pe aceste locuri, a căror continuitate de viață, oricît de palidă ar fi fost, nu se poate presupune că a fost întreruptă vreodată.

Cînd orașul începu să se afirme ca atare, cînd turcii își făcură la Dunăre „raiele“ la Turnu și Giurgiu, cînd deci domniile Țării Românești începură să atîrne de politica sultanilor, Bucureștii devin la început loc de popas între Tîrgoviște și Dunăre și apoi punct important de vamă pe acest drum. Pașnica așezare a Bucureștilor, care n-a fost niciodată militară și războinică, devine tîrg și își deschide larg porțile unei vieți economice, care se va dezvolta neîncetat.

Vom înfățișa mai jos împrejurările care prilejuiesc dezvoltarea vieții economice bucureștene, odată cu factorii și aspectele principale ale acestei dezvoltări.

1. AȘEZAREA BUCUREȘTILOR

Pînă în ultimul deceniu din secolul al XIV-lea Bucureștii n-au fost mai mult decît o întinsă așezare rurală, care își ducea viața simplă pe care i-o îngăduia cîmpia din jurul lor și Codrul Vlăsiei. Amestecul lui Mircea cel Bătrîn în evenimentele istorice care se frămîntau peste Dunăre și participarea sa la luptele împotriva turcilor au pus Țara Românească în contact cu sudul

balcanic şi au deschis drumuri noi de comerţ între Transilvania şi Balcani. Înfiinţarea raielei Turnului de la gura Oltului, pe al cărui mal trecea drumul Sibiului spre Dunăre, destul de nesigur în prima jumătate a secolului al XV-lea, a sporit legăturile comerciale între Ţara Românească şi oraşele din Transilvania. Iar mai tîrziu cînd a luat fiinţă raiaua Giurgiului şi cînd s-a accentuat dependenţa domniilor româneşti de Poarta otomană, aceste legături de comerţ cu sudul au sporit şi mai mult.

Raiaua Giurgiului, care de la început a avut pe lîngă sarcina de-a face aprovizionări pentru Constantinopol şi pe aceea de a supraveghea politica domnilor din Tîrgovişte, a impus prin forţa lucrurilor un drum mai scurt spre capitala ţării. Din această nevoie s-a creat drumul dintre Tîrgovişte şi Giurgiu, care, în mod necesar, a trebuit să treacă prin Bucureşti. Cale de-o zi spre Giurgiu şi de altă zi spre Tîrgovişte, mica aşezare rurală de pe malul Dîmboviţei deveni loc de popas între cele două puncte. Drumul Giurgiu—Tîrgovişte, ca să străbată Vlăsia, trebuia să urmeze neapărat malul Argeşului, să treacă apoi pe malul Dîmboviţei, urmînd cea mai mare parte din drum pe acest mal, şi apoi să se îndrepte spre capitala ţării. În scurtă vreme acest drum deveni mai bătătorit pentru călătorii şi mai sigur pentru călători şi mărfuri.

Pînă a nu se crea această cale, oraşele din Transilvania, în căutarea tîrgurilor de peste Dunăre pentru desfacerea mărfurilor lor, foloseau două drumuri. Sibiul, cum am văzut, îşi trimitea mărfurile prin Cîineni, pe malul Oltului, pînă la Turnu şi Şiştov (Sviştov) sau Nicopol ; Braşovul prin Bran, pe valea Ialomiţei pînă la Tîrgul de Floci (Piua Petrii) şi Brăila. Cînd se deschise drumul Tîrgovişte—Bucureşti—Giurgiu şi cînd acest drum deveni sigur, mărfurile sibiene nu mai coborau pe Olt, ci treceau prin Curtea de Argeş la Tîrgovişte, iar cele braşovene nu mai foloseau valea Ialomiţei, ci de la Tîrgovişte porneau direct la Giurgiu prin Bucureşti. Tot pe acest drum se îndreptau şi carele de peşte care mergeau în Transilvania şi porneau de la Dunăre, din balta Greaca şi din lacurile din jurul Bucureştilor. În felul acesta Bucureştii devin tîrg de popas pe marele drum de comerţ şi de legături diplomatice dintre nordul şi sudul balcanic.

Stabilirea capitalei la Bucureşti, la început temporară şi neaşezată, mai tîrziu definitivă şi bine organizată, a dat şi mai multă importanţă drumului dintre Dunăre şi Transilvania. Acest fapt făcu din oraş un popas al relaţiilor politice şi diplomatice dintre Europa centrală şi nordică şi Istanbul ; apoi un centru economic de tranzit al schimbului de mărfuri între Viena, Lipsca şi Istanbul, precum şi un tîrg de schimb, viu şi activ, al mărfurilor româneşti şi străine. Această viaţă economică înfiripată timid în Bucureştii din a doua jumătate a secolului al XV-lea, dar dezvoltată repede în secolul al XVI-lea, a impus înfiinţarea unor taxe de vamă în oraş, care, în scurtă vreme, devine cea mai bogată din vămile ţării.

Aşezarea Bucureştilor în cîmpie, pe malul rîului, cu dealuri şi păduri în jur, deci avînd la îndemînă principalele izvoare de viaţă pe care le oferă agricultura şi pescuitul, aflarea oraşului pe drumul cel mai important de legături politice şi comerciale, precum şi stabilirea aici a capitalei sînt factorii principali care determină de timpuriu apariţia unei vieţi economice prospere şi care explică ritmul viu pe care această viaţă economică îl are în secolele XVI, XVII şi XVIII. Fireşte că pe lîngă aceşti factori principali sînt încă şi alţii,

impuşi de condiţiile politice şi economice generale, rezultate din trecerea de la economia feudală la cea capitalistă, pe care îi vom atinge în această expunere a vieţii economice bucureştene.

2. ÎNCEPUTURILE ŞI DEZVOLTAREA VIEŢII ECONOMICE

La începuturile sale mai noi, deci în secolul al XIV-lea, Bucureştii n-au putut fi decît un oraş de cîmpie, cu case mici şi joase înconjurate de curţi largi, pline de salcîmi, ulmi şi frasini, cu grădini şi cu toate dependinţele unei gospodării agricole. În jurul acestei aşezări, atît cît îngăduia Codrul Vlăsiei, se întindea „moşia oraşului", adică pămîntul din care obştea orăşenească recolta cele necesare existenţei. Viaţa urbană în această vreme, ca şi mai tîrziu, în secolele XV şi XVI, era dominată de caracteristicile vieţii agricole. Marea majoritate a locuitorilor erau plugari şi aspectul general al oraşului era oarecum rural, aşa cum l-au păstrat pînă nu de mult mai toate orăşelele de cîmpie (Alexandria, Zimnicea, Slobozia, Mizil etc.). Cerealele de temei ale existenţei bucureştene erau grîul, meiul şi, din secolul al XVII-lea, porumbul, care se cultivau în curţile de la margini şi pe moşia oraşului. Acest fapt explică numeroasele mori aşezate în matca Dîmboviţei, care au existat pînă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Dealurile oraşului, începînd de la Cotroceni şi pînă la Văcăreşti, pe o suprafaţă de multe sute de pogoane aveau un pămînt minunat care oferea condiţii prielnice pentru cultivarea viţei de vie şi explică numeroasele vii (proprietatea domnului, mănăstirilor sau boierilor), care, toate la un loc, alcătuiau vestita Podgorie a Bucureştilor [1]. Cultivarea, vînzarea sau arendarea, precum şi darea vinăriciului [2] percepută pe aceste vii fac obiectul unor nesfîrşite tranzacţii pe care le găsim menţionate în numeroasele documente ale timpului. Apoi numărul mare de pivniţe aflate în Bucureşti confirmă şi mai mult preocupările viticole, foarte vechi, ale bucureştenilor.

Cultura legumelor, a zarzavaturilor de tot felul era de asemenea o ocupaţie constantă în Bucureşti, pe care o înlesneau nu numai numeroasele bălţi alimentate de apa Dîmboviţei, dar şi lacurile care mărgineau Bucureştii mai ales în răsărit şi miazănoapte. La toate acestea se adăugau numeroasele grădini de pomi fructiferi, merii, perii, prunii, cireşii, caişii, vişinii, dar mai ales duzii şi corcoduşii ale căror fructe îndestulau hrana şi slujeau la fabricarea rachiului. Numeroşii rachieri pe care-i atestă documentele vremii nu sînt decît gospodarii bucureşteni care fabricau rachiuri din fructe.

O altă latură a vieţii agricole bucureştene era creşterea vitelor şi a păsărilor. Carnea şi produsele lactate au alcătuit de timpuriu un produs excedentar al celor mai multe gospodării bucureştene şi deci au prilejuit schimbul de produse, fără sau prin intermediul monedei. Albinăritul era de asemenea o îndeletnicire curentă a gospodarilor bucureşteni, care vindeau pe bani buni mierea şi ceara, cerute peste graniţă la Istanbul şi Veneţia. Numărul cel mare de biserici din Bucureşti, dar mai cu seamă iluminatul din miile de locuinţe

---

[1] George Potra, *Podgoria şi viile oraşului Bucureşti* (comunicare ţinută la Complexul muzeal din Goleşti-Argeş în 1979).

[2] Idem, *Despre vinărici şi vinăriceri în Ţara Românească*, în „Museum" — Studii şi comunicări de istorie şi etnografie —, Goleşti-Argeş, 1980, p. 237—254.

ale orașului, au făcut ca ceara să fie un articol căutat, iar breasla luminărarilor să ajungă mai tîrziu una din cele mai importante și mai bogate.

În munca agricolă, care era forma generală de început a gospodăriilor bucureștene, nevoile vieții economice au impus industria casnică. Inul și cînepa, cultivate în București, alături de lîna oilor crescute în gospodăriile agricole, au alcătuit baza unei industrii casnice. Țesăturile de in și cînepă și împletiturile de lînă rezolvau cea mai mare parte din nevoile îmbrăcămintei de dedesubt. S-au adăugat țesăturile de lînă, abalele și dimiile, care erau materia principală a îmbrăcămintei de deasupra, iar argăsirea și tăbăcirea pieilor au rezolvat întreaga problemă a portului bucureștean în secolul al XIV-lea și o bună parte din cel următor. Astfel industria casnică, față de o bună organizare agricolă a gospodăriilor, apare ca o firească evoluție de viață social-economică. Prisosul de producție agricolă și apariția priceputilor prelucrători ai acestor produse au deschis calea meșteșugurilor și a negoțului. Existența foarte timpurie a tabacilor bucureșteni, cu faima lor în argăsitul pieilor de miei și oi și în tăbăcitul pieilor de vițel și vite mari, cu breasla lor bogată și renumită în secolul al XVI-lea, confirmă evoluția economică a vieții bucureștene de la industria casnică la meșteșug și negoț organizat. Căciuli, pieptare și cojoace, opinci, papuci și cizme, hamuri, șei și chimire presupun atîtea și atîtea meserii care s-au creat din vechiul și faimosul meșteșug al tabacilor.

În secolul al XV-lea, cînd Bucureștii încep să devină scaun temporar de domnie, viața bucureșteană începu să prindă aspecte noi. În jurul curții domnești, unde se instalase domnul și familia sa, începură să se ridice case boierești, mai cuprinse și mai arătoase decît locuințele gospodarilor bucureșteni. Nevoile de viață materială ale Curții și ale curtenilor se rezolvau tot mai mult din prisosul produselor agricole din oraș, ceea ce făcu ca aceste produse să sporească. În jurul curții domnești începură să apară producătorii și să se creeze un început de tîrg, în care produsele se schimbau direct sau pe bani. Meșteșugarii nu întîrziară să vină în tîrg cu roadele muncii lor și să-și facă acolo ateliere și prăvălii.

Îmbrăcămintea boierească ca și cea domnească se făcea din postavuri și stofe aduse din Transilvania, din țesăturile foarte trainice lucrate de sași, sau chiar din îndepărtata Silezie. Mătăsurile se aduceau din răsărit, deși brocartul era țesut la Veneția și adus la Stambul unde era foarte căutat ; de asemenea catifelele și atlazurile, venite tot la Stambul, se lucrau în Franța la Lyon, ca și postavurile flamande țesute la Ypres și la Louvain.

Prisosul produselor gospodărești a provocat schimbul lor, iar cînd acest schimb începu să se facă prin intermediul banilor, apăru negoțul. Cită vreme schimbul produselor agricole și casnice s-a făcut întîmplător și neorganizat, aceste produse nu devin mărfuri. Mărfurile apar mai tîrziu, cînd munca s-a organizat ca să producă mai mult decît nevoile, în vederea vînzării. Produsele realizate pentru vînzare sînt mărfuri. Schimbul organizat de mărfuri este negoț. Schimbul de mărfuri, începînd să devină activ și permanent, a impus fixarea unui anumit loc unde să se poată face și pe care să-l cunoască și cumpărătorii și vînzătorii. Acest loc devine tîrg ; el crește și se organizează pe măsură ce se înmulțesc mărfurile și sporește numărul celor care le vînd și le cumpără. Cel dintîi tîrg, adică centru comercial bucureștean, se formează în jurul curții domnești.

Bucureștenii n-au avut un negoț organizat și un tîrg în secolul al XIV-lea. Locuitorii au trăit de-a lungul acestui secol o viață patriarhală, cu schimb de produse mai mult în natură și fără tentația mărfurilor străine, venite mai întîi din Transilvania și mai apoi din sud. În primele decenii din secolul al XV-lea, dar mai ales de cînd domnii începură să-și aibă aici scaun de popas sau de așezare temporară, bucureștenii începură să aibă un ritm mai viu de viață economică, dar care era totuși departe de ceea ce ar fi fost un tîrg cu mărfuri lucrate anume pentru negoț. Privilegiul cavalerilor teutoni din 1222 de a nu plăti nici o vamă de trecere prin țara românilor [1] n-ar fi interesat Bucureștii, dar călătorii germani Sparnau și Tennstädt [2] care se întorc în 1385 de la Ierusalim ar fi putut trece prin București. În orice caz, însă, tratatele comerciale din secolul al XV-lea, încheiate de domnii Țării Românești cu Brașovul, între 1413 și 1437, au trezit și în București schimbul de mărfuri ce se realiza prin aceste tratate [3].

Raielele de pe Dunăre și în special Turnu și Giurgiu, care erau mai aproape de București, avînd ca sarcină aprovizionarea armatei turcești, găseau în orașul de pe Dîmbovița o piață ieftină și îndestulată. Neguțătorii turci și de alte naționalități începură să cerceteze tîrgul bucureștean și să cumpere mărfuri. Mierea, sarea, seul și, dintre animale, oile, alcătuiau primele mărfuri care interesau aprovizionarea turcească. Dar negustorii turci și greci care veneau să cumpere, aduceau și mărfuri care se cereau în București și astfel tîrgul bucureștean dobîndi un aspect nou. Mărfurile turcești, ca și cele venețiene și franceze sosite prin Istanbul, începură să se întîlnească în București cu mărfurile ardelenești din Sibiu și Brașov. Cînd Bucureștii deveniră scaun de domnie, temporar sub Vlad Țepeș, iar din a doua jumătate a secolului al XVI-lea aproape permanent sub toți domnii, tîrgul bucureștean începu să devină cunoscut peste Dunăre și peste munți. Neguțătorii din nord și din sud veneau în București cu mărfuri și pentru mărfuri.

Epoca în care se organizează viața economică a Bucureștilor cuprinde cam un secol și jumătate; ea începe în a doua jumătate a secolului al XV-lea și ține pînă către sfîrșitul secolului al XVI-lea, fiind constituită din trei părți distincte. Prima parte începe cu anul 1459, cînd Vlad Țepeș dă cel dintîi hrisov din București, și ține pînă la sfîrșitul secolului; ea caracterizează silințele ce se fac ca scaunul domniei să rămînă în București. Din 107 documente emise de cancelaria domnească, 58 sînt scrise în București și numai 49 în Tîrgoviște [4]. A doua parte ține pînă la 1545, cînd se urcă pe tron Mircea Ciobanul și cînd scaunul domnesc este mai mult la Tîrgoviște. Și, în fine, a treia parte, care cuprinde a doua jumătate a secolului al XVI-lea, mai exact pînă la 1596, cînd turcii ard orașul, în care vreme scaunul domnesc pare să se fi stabilit în București și cînd viața economică se organizase și începuse să atragă negustori de peste hotare.

Pînă la începutul acestei epoci Bucureștii aveau aspectul unui sat mai mare, păstrînd în totul trăsăturile dominante rurale. În a doua jumătate a secolului al XV-lea, făcîndu-se aici un al doilea scaun de domnie, populația

---

[1] D. Z. Furnică, *Din istoria comerțului la români*, București, 1908, p. II.

[2] N. Iorga, *Acte și fragmente*, vol. III, București, 1897, p. 1—2.

[3] I. Bogdan, *Relațiile Țării Românești cu Brașovul*, București, 1905, p. 17, 19, 71; D. Z. Furnică, *op. cit.*, p. XV.

[4] Dan Berindei, *Orașul București în veacurile XIV, XV și XVI*, în „Comunicări și articole de istorie", București, 1955, p. 9.

orașului începu să crească cu boierii prieteni și partizani ai domnului care se stabiliră aici, și orașul, cel puțin în jurul curții domnești, se înfrumuseță cu casele și gospodăriile boierești. Locurile virane, care erau foarte numeroase în Bucureștii din această vreme deveniră „locuri domnești" și voievozii începură să le dăruiască partizanilor domniei, spre a-și construi case și gospodării. După 1550 se organizează administrația orașului și apar în documentele vremii cei dintîi județi. Județul și pîrgarii, „între alte obligații, se îngrijeau de ținerea bîlciurilor, a iarmaroacelor, care erau izvorul de bogăție cel mai însemnat al orașului și a cărui dată și loc nu se putea schimba fără o învoire din partea domniei" [1].

Odată cu sporirea populației bucureștene, alături de negoț se dezvoltară și meșteșugurile. De la industria casnică, care nu putea să satisfacă decît nevoile unei populații reduse, n-a fost decît un pas pînă la dezvoltarea și înmulțirea meșteșugurilor. Cei dintîi meșteșugari care apar în București la sfîrșitul secolului al XV-lea sînt cei care fac trecerea de la industria casnică la meșteșugul propriu-zis. Aceștia încep să aibă ateliere și prăvălii proprii, în tîrgul orașului, pe locuri închiriate de la mănăstiri și boieri. Cei dintîi meșteșugari pe care îi atestă documentele din secolul al XVI-lea sînt: cojocarii, abagiii, tabacii, lumînărarii, săpunarii, cizmarii, curelarii, șelarii etc. Toți aceștia sînt în același timp și negustori. Astfel meșteșugarul cu prăvălie în tîrgul bucureștean este negustor al mărfii lucrată de el sau de salariații săi. Deci o demarcație precisă între negustor și meșteșugar nu s-a putut face în București nici chiar la începutul organizării vieții economice bucureștene, nicidecum mai tîrziu cînd au apărut breslele negustorești și meșteșugărești [2].

A doua jumătate a secolului al XVII-lea este o epocă de dezvoltare și prosperitate pentru Bucureștii care își vindecaseră repede rănile din domniile lui Mihai Viteazul și Radu Șerban. Lungile domnii relativ pașnice ale lui Matei Basarab, Șerban Cantacuzino și Constantin Brîncoveanu au făcut ca Bucureștii să devină un centru economic important în Europa sud-estică. Barierele orașului sînt într-o continuă mutare ca să cuprindă înlăuntrul lor casele și prăvăliile de margine care se construiseră dincolo de ele. Populația orașului creștea repede, așa că la sfîrșitul domniei lui Brîncoveanu, Bucureștii aveau 60—70 de mii de locuitori, ceea ce este o creștere foarte rapidă dacă ținem seama că, doar cu două veacuri mai înainte, orașul abia avea cîteva mii de suflete.

Am văzut mai sus că, încă de la sfîrșitul secolului al XV-lea, se formează în apropierea curții domnești un tîrg de mărfuri produse în oraș și în țară, la care se adaugă apoi mărfurile ardelenești și cele sosite pe cale turcească, din Orient și din Apusul Europei. Acest tîrg s-a numit mai tîrziu Tîrgul din Năuntru, în opoziție cu un altul care se numea Tîrgul de Afară și care apare documentar în a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Noțiunea de tîrg este foarte veche; ea se leagă întotdeauna de o regiune, de un loc unde se făcea schimbul mărfurilor. Faptul îl confirmă apariția diferitelor orașe-tîrguri în epoca feudală: Tîrgul Mureșului, Tîrgul Bahluiului, Tîrgul Neamț, Tîrgul Jiului, Tîrgul Gilortului, care erau tîrguri de regiuni, din văile umblate ale unor rîuri, unde se adunau oamenii să-și schimbe produsele, fie marfă pe

---

[1] N. Iorga, *Istoria românilor în chipuri și icoane*, Craiova, 1921, p. 248.

[2] Ștefan Olteanu și Constantin Șerban, *Meșteșugurile din Țara Românească și Moldova în Evul Mediu*, București, 1969.

marfă, fie prin ajutorul banilor. Chiar Tîrgoviște indică un loc de schimb al mărfurilor.

Tîrgul din Năuntru s-a dezvoltat în jurul curții domnești. Înainte ca domnia să se fi stabilit chiar temporar în București, trebuie să fi existat un tîrg în oraș. Este adevărat că acest tîrg nu se constată documentar decît în secolul al XVI-lea, dar este de presupus că existența lui este mult mai veche. Bucureștenii trebuie să fi avut un loc unde își puteau schimba produsele; „țarinele din jurul orașului erau cultivate de orășeni, deci tîrgoveții erau și rămîneau ca adevărați agricultori“ [1], care aveau nevoie să-și schimbe sau să-și vîndă produsele de prisos. Către 1550 Tîrgul din Năuntru era închegat și cunoscut în regiune; el nu avea nume pentru bucureștenii care-l numeau doar *tîrg*, iar pentru străinii de localitate și chiar de țară se numea „Tîrgul Bucureștilor“. Spațiul pe care s-a fixat acest tîrg a fost loc domnesc pe care domnii l-au dăruit mănăstirilor și boierilor partizani. Astfel, în 1594, Alexandru Vodă dăruiește Bisericii Domnești opt prăvălii; mai tîrziu dania este întărită de Mihai Viteazul și de urmașii acestuia [2]. Cele mai multe prăvălii din jurul acestui tîrg aparțineau Mitropoliei, mănăstirilor Sfîntul Sava, Radu Vodă și Bisericii Domnești. De asemenea și boierii, între care Bălăcenii, au avut prăvălii în acest tîrg, dar numele lor s-a pierdut în frămîntarea trecerii proprietăților din mînă în mînă.

După 1650 Tîrgul din Năuntru a adunat în jurul său pe cei mai mari negutători ai vremii și a devenit centrul comercial cel mai activ și mai bogat din București. În preajma lui s-au construit cele dintîi și cele mai mari hanuri bucureștene, între care al lui Șerban Cantacuzino, al lui Constantin Brîncoveanu și hanurile bisericilor Sfîntul Gheorghe Nou, refăcut tot de Brîncoveanu, și Zlătari. Tot în acest tîrg au funcționat pînă în 1778 vameșii și carvasaraua, care s-au mutat apoi în hanul Colței.

Odată cu înființarea Tîrgului de Afară, tîrgul din jurul curții domnești a trebuit să fie numit Tîrgul din Năuntru. Noului tîrg i s-a spus astfel fiindcă se afla în afara orașului, dincolo de barieră, la marginea de răsărit. Două trăsături caracteristice a avut de la început Tîrgul de Afară: mai întîi nu avea un loc fix, unde să se construiască și unde să rămînă, ci a urmat soarta barierei de răsărit a orașului, care se muta mereu, pe măsură ce orașul se dezvolta în această parte; apoi mărfurile ce se vindeau în acest tîrg erau în marea lor majoritate produse din țară, pe care le vindeau înșiși producătorii, care cu acest prilej se aprovizionau cu mărfuri tîrgovești pentru nevoi proprii.

Specificul mărfurilor vîndute în Tîrgul de Afară, care erau aduse de producători în căruțe mari, cu coviltire de rogojini sau de cergi, trase de boi sau de cai, a făcut ca tîrgul să fie instalat la barieră, unde era spațiu mai larg pentru mișcarea și așezarea acestor care; dar cum bariera se muta, tîrgul o urma fără nici o împotrivire. Astfel, la sfîrșitul secolului al XVI-lea, barierele și tîrgul abia trecuseră de biserica Sfinților. După un secol găsim bariera și tîrgul în apropierea bisericii Precupeții Noi, pe la Foișorul de Foc, cam pe unde începe astăzi bulevardul Gh. Dimitrov. În primele decenii ale veacului trecut Tîrgul de Afară a ajuns în spațiul unde a fost pînă în anii din urmă

[1] P. P. Panaitescu, V. Costăchel și A. Cazacu, *Orașele*, în *Viața feudală în Țara Românească și Moldova (sec. XIV—XVII)*, București, 1957, p. 415.

[2] Acad. R.S.R., *ms.* 403, f. 17 (doc. 30 mai 1594); *Ibidem*, *ms.* 403, f. 23 v.—24 v. (doc. 13 ian. 1669).

Tîrgul Moşilor şi de-aici nu s-a mai mutat, ci a lăsat ca oraşul să se întindă tot mai mult spre răsărit şi să-l cuprindă înăuntrul său.

Mărfurile acestui tîrg au fost de două feluri : *produse ţărăneşti*, agricole, casnice, meşteşugăreşti de viaţă rurală : oale, olane, doage şi vase de lemn, cereale şi fructe, carne şi produse lactate, lemne de foc şi de construcţii, abale şi dimii, pînzeturi şi ţesături de borangic, vinuri şi rachiuri şi, în fine, tot ceea ce se producea în sate ; apoi *produse tîrgoveşti* necesare sătenilor : căciuli, cojoace, zăbune, piei tăbăcite pentru opinci, unelte agricole de fier, iar mai tîrziu produse zaharoase, ţesături de bumbac, bumbac în fire etc. La acest tîrg vestiţii olari de Cîmpulung, dogarii din Piteşti, Tîrgovişte şi Tîrgşor veneau cu bote, putinee, cofe, vedre şi butoaie ; veneau abalele şi dimiile trase la pivele de pe Olt şi Argeş, brînzeturile ţărăneşti făcute cu chiag de miel, legumele şi zarzavaturile, fructele, rachiul şi vinul.

Tîrgul din Năuntru şi Tîrgul de Afară erau legate printr-o uliţă largă, pe care încăpeau două care alături, ce a fost podită de timpuriu şi care se numea Podul Tîrgului de Afară. Pe această uliţă (Calea Moşilor), de la un capăt la altul, se înşiruiau nenumărate şi variate prăvălii care mai păstrau, pînă la începutul secolului nostru, vechile caracteristici legate de Tîrgul de Afară în necurmata sa mutare spre afara oraşului. În jurul Tîrgului de Afară, ca şi în jurul Tîrgului din Năuntru s-au creat şi au funcţionat numeroase hanuri, care se deosebeau vizibil de celelalte. Acestea nu aveau prăvălii şi pivniţe pentru vînzarea şi depozitarea mărfurilor, ci erau construcţii mărunte, cu cîrciumi, odăi comune, grajduri şi curţi largi unde încăpeau carele cu mărfuri ţărăneşti ca să-şi aibă adăpost mai sigur. Muşteriii acestor hanuri erau producătorii ţărani, care se mulţumeau cu puţin şi care nu risipeau banii.

În afară de aceste două tîrguri bucureştene, la care se vor adăuga alte două, în Bucureştii din secolul al XVII-lea încep să se formeze centre negustoreşti foarte active, care imprimă un ritm nou vieţii economice. Aceste centre se înjghebau pe porţiuni de uliţe sau pe întreaga întindere a unor uliţe care dobîndeau o anumită caracteristică negustorească. Era un vechi obicei al vremii ca meşteşugarii şi negustorii de acelaşi meşteşug sau negoţ să se aşeze pe aceeaşi uliţă, care lua numele meşteşugului sau negoţului respectiv. Aşa s-au format uliţele abagiilor, mărgelarilor, boiangiilor, işlicarilor, mătăsarilor, lăcătuşilor, şelarilor, băcanilor, lipscanilor etc. Aceste uliţe deveneau mici centre negustoreşti şi meşteşugăreşti, cu caracteristici proprii, unde clienţii puteau alege şi cumpăra în voie. Cu timpul însă acestea şi-au pierdut caracterul lor negustoresc sau meşteşugăresc şi au început să se amestece. Numele acestor uliţe s-au păstrat două trei veacuri şi unele se păstrează chiar astăzi : Lipscani, Şelari, Cavafi, Olari, Mătăsari, Scaune, Zarafi etc.

În ciuda faptului că uliţele nu şi-au putut păstra negoţul lor, au început să apară încă din prima jumătate a secolului al XVII-lea, centre negustoreşti, nu prea departe unul de altul, în care s-au ridicat prăvălii mai mari şi mai frumoase şi unde deverul era mai viu şi mai activ. Un prim centru, care pare să fie cel mai vechi, este *Uliţa Mare* în partea sa de început, care pornea din Tîrgul din Năuntru, de la poarta domnească şi mergea spre nord, spre drumul cel vechi al Tîrgoviştei ; ar corespunde astăzi cu sfîrşitul Bulevardul 1848, de la str. Lipscani, în jos. În această uliţă erau prăvăliile cele mai arătoase ale vremii şi în ea dădeau micile şi întortochiatele uliţe ale abagiilor, boiangiilor, fierarilor, lăcătuşilor, saidacarilor şi şalvaragiilor. Pe

această uliță construiește Șerban Cantacuzino hanul său vestit, care are o faimă și un trecut fără pereche.

Alt centru care s-a format în jurul Bisericii Grecilor, numită și biserica lui Ghiorma Banul, unde încă din 1580 vornicul Dragomir, sfetnicul principal al lui Mihnea Vodă, avea nouă prăvălii [1] și unde, cu 60 de ani mai tîrziu marele negutător Pano Pepano, cumpărase locuri „sterpe" (virane) și ridicase prăvălii pe care le închiria cu chirii mari. Prăvăliile din acest centru erau foarte variate, dar cele mai multe ofereau produse meșteșugărești.

Negutătorii bucureșteni apar, documentar, din a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Astfel documentul din 13 mai 1563 menționează 14 negustori (Gheorghe al Simei, Boga, Franța Anghel, Ilie a lui Calabete, Matraca, Cârstea, Rusta [2] etc.), iar un alt document, din 20 mai 1571 ne amintește pe Miho [3] negustorul.

Aceasta nu înseamnă însă că pînă la acea dată n-a existat negoț și negustori în București, dar documentele nu i-au înregistrat, sau dacă da, atunci acestea s-au distrus în decursul timpului.

Pentru secolul al XVII-lea, cînd numărul locuitorilor, al locuințelor și al necesităților și dorințelor lor cresc se înțelege că și numărul negustorilor este mai mare. Dintre aceștia amintim pe Proca ce, în 1611, cumpără o prăvălie de la Voicu croitorul „pe vreme de foamete, cînd țara era cotropită de turci și tătari" [4]; apoi alt negustor, Ghinea, „cumpără în 1662 de la vărul său Nica paharnicul, feciorul lui Iane vistierul, jumătate din satul Scurta, județul Olt [5]; Parasca [6] în 1636; Pano Pepano [7], ginerele lui Albu cupețul [8] (deci și el tot negustor) cumpără locuri de casă în 1640 și 1642, lîngă biserica Banului Ghiorma, de la Stoica Șetrarul [9]; Dona Pepano [10], fiul lui Pano, cumpără loc de casă de la Rada, fata lui Antonie croitorul, căreia îi trebuia bani să plătească lui Mehmet Cilibi care o răscumpărase, ca și pe feciorii ei, din robia tătarilor; State în 1646; Radu [11] în 1667, care schimbă o prăvălie cu altă prăvălie a Bisericii Domnești; Iorga Corbul [12], un negustor foarte cunoscut în vremea sa, staroste în 1671, cumpără în 1667, 1671 și 1677 mai multe locuri de casă în jurul Bisericii Grecilor.

Negoțul bucureștean a luat o mare dezvoltare către sfîrșitul secolului al XVII-lea. Foarte mulți negutători și meșteșugari străini vin în București cu mărfuri pe care le vînd în Tîrgul din Năuntru, iar unii rămîn în țară, cumpără, vînd, închiriază sau schimbă prăvălii, case și terenuri, fac legături cu negustorii din Constantinopol, Viena sau Lipsca și devin mari toptangii de mărfuri pe piața Bucureștilor.

Prăvăliile bucureștene întesate cu mărfuri fac impresie foarte frumoasă. Astfel diplomatul suedez Paul Strassburg [13], care trece prin București în 1632,

---

1 G. Ionnescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*, București, 1899, p. 41.
2 *Documente privind istoria României*, București, veac XVI B, vol. III, p. 177.
3 *Ibidem*, vol. IV, p. 20, 461; etc.
4 *Ibidem*, vol. II, doc. nr. 24 : 14 nov. 1611.
5 D. Z. Furnică, *op. cit.*, p. XVI.
6 *Ibidem*, p. XVIII.
7 Arh. St. Buc., *M-rea Stavropoleos*, XII-9 (28 oct. 1640).
8 D. Z. Furnică, *op. cit.*, p. XVII, nota 6.
9 Arh. St. Buc., *M-rea Stavropoleos*, XII-12 (28 sept. 1642).
10 D. Z. Furnică, *op. cit.*, p. XVII.
11 Arh. Sf. Buc., *Mitr. Buc. netrebnice*, XVII-2 (23 mai 1667).
12 Idem, *M-rea Bradu, Hanu-Greci și Codreni*, LIV-6 (2 iul. 1667).
13 *Călători străini despre țările române*, vol. V, București, 1973, p. 63—68.

constată că străzile şi pieţele oraşului erau pline de prăvălii cu mărfuri scumpe şi felurite pe care negustorii români, greci, turci, italieni şi armeni le expuneau spre a crea un decor mai plăcut oraşului.

Neguţătorii bucureşteni se ocupau cu tot felul de vînzări. Cei mai vechi neguţători se pare a fi fost *cîrciumarii* şi *rachierii*. Explicaţia faptului nu e greu de găsit dacă ştim că în Bucureşti erau foarte multe vii şi grădini cu arbori fructiferi. Numărul acestora era foarte mare în secolele XVII şi XVIII. După cum rezultă din documente, negoţul de vin şi rachiu îl făceau şi femeile. Nu exista nici o uliţă în care să nu se afle o pivniţă sau o cîrciumă, iar în mahalale asemenea prăvălii se ţineau şir. Între 1788 şi 1800 exista în Bucureşti isnaful cîrciumarilor şi al rachierilor [1].

Altfel de negoţ îl făceau *băcanii*. Prăvăliile de băcănie erau pline îndeosebi cu articole alimentare aduse mai ales de peste Dunăre, la care s-au adăugat apoi articole de drogherie, farmacie şi cărţi, aduse din Viena. Cele mai cerute erau mirodeniile, apoi untdelemnul, zahărul, orezul, măslinele, fructele aduse din Orient (smochine, stafide, alune, migdale, portocale, lămîi etc.), care aveau numeroşi consumatori în Bucureşti. De obicei aceste mărfuri le aduceau negustorii străini, care le vindeau cu ridicata la negustorii cu amănuntul sau cu „paralîcul". De multe ori preţurile de vînzare a acestor mărfuri erau foarte mari, ceea ce a făcut ca stăpînirea să fixeze *narturi* (preţuri maximale) din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Băcanii au avut breasla lor încă din secolul al XVII-lea. Un document din 1708 aminteşte pe Rizea, „vătaf *za* băcani [2]".

Altă categorie numeroasă de negustori bucureşteni este cea a *măcelarilor*, numiţi în secolul al XVIII-lea şi *casapi*; prăvăliile lor se numeau „scaune de carne" şi se cunosc documentar încă de la începutul secolului al XVII-lea. În secolul următor măcelăriile se grupează în apropierea mănăstirii Colţea şi a bisericii din spate, numită pînă astăzi biserica Scaune Vechi. Măcelarii au avut breasla lor încă din secolul al XVII-lea. La 7 iunie 1675 este amintit Iordache [3] vătaf de măcelari din mahalaua Săpunarilor, iar în 1704 se menţionează documentar un oarecare Petre, vătaf de măcelari [4].

O categorie de negustori care a avut un rol important mai ales între 1750 şi 1850, sînt *zarafii*. Obiectul negoţului lor erau banii de tot felul care circulau în Bucureşti. Din schimbul lor, pentru care ei pretindeau o diferenţă numită *agio* sau *agiu*, ei realizau venituri însemnate. Această diferenţă, mai mică sau mai mare, după cum se putea obţine datorită nepriceperii neguţătorului care schimba, nu era decît o speculă asupra cursului de schimb fixat la Istanbul, Veneţia, Lipsca şi în celelalte centre internaţionale. Dar cîştigurile cele mai mari pe care le puteau realiza aceşti zarafi erau din schimburile monedelor pe care le primeau orăşenii şi care le dădeau fără să cunoască cursul schimbului şi calculul agiului.

Zărăfia era un negoţ care, în Bucureşti, îl făceau numai străinii, între care cei mai pricepuţi se arătau a fi grecii, evreii şi armenii. Zarafii cei mici

---

[1] Sigmund Prager, *Blănăria în trecutul Ţărilor Româneşti, colecţie de documente*, Bucureşti, 1906, p. 124, doc. XXXIII.

[2] I. Ionaşcu, *Documente bucureştene privitoare la proprietăţile mănăstirii Colţea*, Bucureşti, 1941, p. 95, doc. 53 : 10 mai 1708.

[3] Arh. St. Buc., *Mitr. Bucureşti*, CCLVII-2-3.

[4] G. Ionnescu-Gion, *op. cit.*, p. 349.

purtau cu ei o masă sau un galantar pe care le așezau în inima tîrgului și acolo făceau schimbul monedelor la aceia care aveau nevoie de banii zilei.

Negoțul de bani, zărăfia, apare în București foarte de timpuriu, ca o necesitate de viață a pieții bucureștene unde circulau tot felul de monede de aur și de argint. Tîrgurile Bucureștilor, care atrăgeau o sumedenie de negutători străini ca să vîndă și să cumpere, erau locul de întîlnire a mahmudelelor turcești, a talerilor germani, venețieni sau olandezi, a guineelor engleze, a rublelor rusești etc., astfel că prezența zarafilor cunoscători ai schimburilor era o nevoie permanentă.

În secolul al XVII-lea cunoaștem, documentar, mai mulți zarafi în București și anume : la 1 apr. 1669 pe Iane zaraful [1], la 18 mai 1669 pe Vasile zaraful [2], care este menționat că scrie și un zapis. În 1672, Manole zaraful [3] cumpără un loc lîngă mănăstirea Sf. Gheorghe de la Ianache iuzbașa, ginerele lui Miroslav vistierul. Un alt zaraf, Apostol Lazaru, o figură proeminentă în ultimele decenii ale secolului, cumpără în 1698 un loc în mahalaua Șelari [4] și în 1699 alt loc lîngă biserica Sf. Nicolae [5]. Numărul zarafilor sporește mai mult în secolele XVIII și XIX, pe măsură ce se intensifică activitățile din tîrgurile bucureștene.

Zarafii mari posedau „cantoare" (birouri) în marile hanuri din centrul orașului. Ei întrețineau legături întinse în străinătate și se ocupau mai mult cu marile împrumuturi și cu concesiunea diferitelor venituri de stat. Domnii, boierii, negutătorii și meșteșugarii puteau găsi la acești „bancheri" sumele de care aveau nevoie, plătind dobînzi mari, mai totdeauna reținute anticipat, care mergeau pînă la jumătatea sumei împrumutate.

Arendarea ocnelor și drumurilor, a vămilor și în general a marilor surse de exploatare a veniturilor domnești era mai totdeauna ținta acestor bancheri. Între aceștia sînt de amintit baronul Sachelarie și Meitani, apoi căminarul Polizache (Polizu Cendo), Apostol împreună cu fiul său Fotache și bogatul armean Manuc Bei. Alți bancheri care au jucat roluri importante pe piața bucureșteană sînt Iancu Scufa, Spiridon Cazotti, Facca, Bellu, Grigore Romanit și Ștefan Hagi Moscu. Cei mai mulți dintre aceștia au fost la început negustori, au trecut apoi la zărăfie și apoi au devenit bancheri. Vestitul negutător român din Sibiu, Hagi Constantin Pop, și feciorul său Zenovie, care aveau multe legături în București, Viena, Paris și Londra, au făcut mari operațiuni de împrumut și comision. Zenovie Pop [6], pe numele său de acasă Zamfirache, obține chiar titlu de noblețe, iar pentru deosebita lui pricepere (în treburile bancare) ajunge la Viena director al băncii Imperiului austriac.

O activitate comercială înfloritoare în secolele XVII și XVIII este negoțul de țesături și galanterie. Negutătorii din această ramură au avut în secolul al XVIII-lea *isnafurile* cele mai bogate și mai bine organizate, cum au fost : lipscanii, bogasierii, mătăsarii, postăvarii și mărgelarii. Țesăturile de bumbac și de in, cunoscute sub numele generic de pînzeturi, ca și cele de lînă (postavuri și stofe), dar mai ales țesăturile de mătase către care alergau

---

1 Acad. R.S.R., XLIII-1236.
2 Arh. St. Buc., *Mitr. Ț. Rom.*, *ms.* 137, f. 101—101 v.
3 Acad. R.S.R., CXCVIII-74 (20 apr. 1672).
4 I. Ionașcu, *op. cit.*, doc. 39 ; 19 mai 1698 și p. 67, 71, 73, 79.
5 *Ibidem*, p. 79, doc. 44 : 12 iul. 1699.
6 George Potra, *Un român din Sibiu, Zenovie C. Pop, director al Băncii Naționale din Viena*, în „Almanahul parohiei ortodoxe române din Viena", 1966, p. 84—95.

femeile bogate, cucerite de moda zilei și a eleganței, au făcut să apară în București neguțători foarte întreprinzători și pricepuți, care, după 1750, făcuseră legături cu marile centre comerciale și industriale din Europa. Lipscanii nu erau alții decît neguțătorii care vindeau mărfuri aduse din Lipsca ; bogasierii erau negustorii de *bogazuri*, pînzeturi și mătăsuri colorate, aduse la început din sud sub influența modei turcești și apoi din Viena, din Germania și mai ales din Franța, cînd neguțătorii începură să se numească mătăsari.

Marile firme comerciale din Silezia, între care Reitemeyer & Co., aveau pe la 1760 legături cu neguțătorii din Iași și București, între care Chiriac Mărgărit, Safir Dimitrie, Ștefan Constantin, Cristofor Duh, Teodor Dimitrie, frații Constantin, Pop, Diamanti Anastasiu, Florian Ioan, Eustratie Diamandi, Anastasie Economu și alții pe care N. Iorga îi consideră pe „toți greci“ [1] fără nici o justificare documentară, cînd se vede, clar, că cei mai mulți dintre ei au nume curat românești.

Spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea și în prima jumătate a celui următor, o altă serie de neguțători * români au dat negoțului bucureștean o faimă de pricepere și corectitudine exemplare. O parte din aceștia își aveau prăvăliile și depozitele în marile hanuri bucureștene.

Către sfîrșitul secolului al XVIII-lea, cînd neguțătorii români erau clienți buni și deosebit de apreciați la Viena și la Lipsca, prăvăliile și depozitele lor de mărfuri din București conțineau tot soiul de țesături de bumbac, de lînă și de mătase. Cele mai căutate țesături erau : *alagea* (stofă vărgată de mătase), *atlas ciadiriu* (verde deschis), *atlas conabiu* (roșu grena), *atlas liliachiu* (violet deschis), *atlas patlaginiu* (violet închis), *atlas havai* (albastru deschis), *atlas samaniu* (galben deschis), *astar* (pînză de căptușit hainele), *barhet* (stofă de ață și bumbac), *belacosa* sau *belacoasă* (țesătură de bumbac pentru rochii, un fel de batist), *bariș* (țesătură de lînă foarte subțire), *bazea* (țesătură cu urzeală de ață și bătătură de bumbac), *canavăț* (stofă vărgată de lînă), *calmuc* (postav cu perii lungi), *camilort* (țesătură de lînă), *cituri* (stămburile lustruite și înflorate), *cutnie* (atlas pentru plăpumi), *croazea* (țesătură de mătase cu bumbac), *damască* (stofă de mătase și lînă, cu flori), *dumicoton* (stofă cu dungi subțiri, în diferite culori vii, „demi-cotton“), *grenadină* (stofă de mătase foarte subțire), *florantă* (tafta ușoară pentru căptușeală), *hataele* (diferite stofe de mătase), *hataele cu flori de fir* (stofă de mătase care avea în țesătură fire de aur și argint), *lustrină* (o țesătură specială de mătase), *pambriu* (stofă din lînă merinos), *plisă* (catifea de bumbac), *rips* (stofă de mătase sau de lînă, cu dungi), *șaiu* (stofă vărgată de lînă ; se zicea „șaiu de Angora“), *șahmara* (stofă prețioasă de mătase cu fire de aur și argint), *șangulie* (maramă cusută cu fir), *șalim* (muselin de lînă), *taclita* (stofă de mătase vărgată), *tafta* (mătase lucioasă și netedă), *tarlatan* (muselină foarte subțire pentru rochii de bal), *tulpan* (pînză de bumbac foarte subțire și rară), *testimele* (basmale mari cu cîmp negru, pe margine cu flori ; se făceau din

---

[1] N. Iorga, *Istoria românilor în chipuri și icoane*, Craiova, 1921, p. 256.

* Tudor Hagi Tudorache (1768—1848), Nicolae Kirilof, pe numele lui adevărat Chiru (1775—1849), Ștefan Hagi Stoika (1786—1853), brașoveanul Rudolf Orghidan (1797—1862), Ilie Zamfir (Zamfirescu) (1810—1862), Hagi Vasile Frigator (1813—1887), Nicolae Hagi Stoica (1818—1900), Alexandru N. Kirilof (1818—1881), aromânul Gheorghe Ștefan Coemgiopolu (1819—1878), Stancu Becheanu (1826—1907), Ioan V. Socecu (1830—1896), Dimitrie Frigator (1838—1902), Gheorghe San Marin, Petre Dancovici etc. (cf. Dr. Nicolae I. Angelescu, *Negustorii de odinioară*, București, 1931, și D. Z. Furnică, *op. cit.*).

in, bumbac şi lînă), *tabiuri* (moaruri), *zarpale* (brocate), *zofuri* (ţesături vărgate de lînă sau mătase), *zofuri groase* (grosse serge), *zofuri subţiri* (serge fine), şi *zabranic* (ţesătură de lînă sau mătase, subţire şi foarte rară, crêpe)[1]. Acest lung şir de ţesături de tot felul, foarte scumpe, umpleau prăvăliile de lipscănie şi bogaserie din Bucureşti şi erau cerute de boierimea înclinată spre lux şi eleganţă, care nu cunoştea valoarea banului rezultat din muncă şi sudoare, ci din exploatarea celor mulţi şi săraci.

Meşteşugurile şi negoţul bucureştean au găsit foarte mare sprijin în isnafuri sau bresle. Acestea erau organizaţii meşteşugăreşti şi negustoreşti, create pe principiul specificului muncii, din care făceau parte meşteşugarii şi negutătorii ce îndeplineau anumite condiţii. Conducerea breslei era încredinţată unui staroste, un breslaş mai în vîrstă, fruntaş în meseria lui, care se bucura de încrederea domniei, ajutat de un vătaf şi de un consiliu de breslaşi. Starostele şi consiliul respectiv aveau anumite privilegii şi erau judecători în toate pricinile iscate între breslaşi.

Erau şi bresle mai mici, conduse de un vătaf, dar în situaţia aceasta vătaful avea aceleaşi atribuţiuni ca starostele. De fapt, funcţia de vătaf este o numire mai veche decît staroste şi este legată de organizarea meşteşugurilor în asociaţii de tipul frăţiilor.

Între 1788 şi 1800 existau în Bucureşti peste cincizeci de bresle, dintre care numai 18 erau negustoreşti. Aceste bresle erau alcătuite din : braşoveni, cîrciumari, rachieri, băcani, pescari, postăvari, găitănari, tutungii, bogasieri, mătăsari, precupeţi, bragagii, măcelari, făinari, cafegii, marchidani capanlîi, sureccii, sticlari şi hangii. La 24 mai 1800 se înfiinţează breasla iaurgiilor[2]. Au fost profesiuni cu caracter comercial care nu puteau să aibă un număr prea mare de breslaşi şi care este de mirare cum s-au putut constitui în breaslă : băiaşii, nisiparii, şerbetciii şi gheţarii.

Breslele negustoreşti sînt destul de vechi ; ele apar documentar în secolul al XVII-lea chiar în prima jumătate, odată cu înviorarea negoţului după domniile lui Mihai Viteazul şi Radu Şerban. Pe un Manu, desigur grec, staroste de negustori, îl găsim într-un act din 1665[3] şi în altul din 1667[4]. Apoi un Iorga, în 1671[5] şi un Mihu, în 1684. Funcţiunea de judecător a unui staroste putea fi pusă în mişcare de oricare dintre breslaşi care ar fi avut o pricină de judecată cu un tovarăş de breaslă ; de asemenea, domnul putea să poruncească o asemenea judecată. Astfel Alexandru Ipsilanti, la 9 noiembrie 1778, cere starostelui de neguţători să verifice socotelile dintre Mărgărit, fost staroste şi Ioan Chivu[6]. Străinii aveau breslele lor, ei nu puteau să intre în breslele pămîntenilor, care erau *închise* străinilor. Breslele străinilor erau alcătuite pe naţionalităţi ; totuşi ele erau *deschise* oricărui străin, indiferent de naţionalitate. După 1830, cînd se începu reorganizarea breslelor, ele se numiră *corporaţii*, după numele şi rînduiala breslelor din apus.

---

[1] Dr. Nicolae I. Angelescu, *Nicolae Kirilof, 1775—1849*, în „Negustorii de odinioară", Bucureşti, 1931, p. 5—6.
[2] V. A. Urechiă, *Istoria românilor*, Bucureşti, 1893, vol. VIII, p. 103.
[3] Arh. St. Buc., *M-rea Stavropoleos*, XII-16 (2 mai 1665).
[4] Idem, *M-rea Bradu, Hanu-Greci şi Codreni*, LIV-6 (2 iul. 1667). I. Ionaşcu, *op. cit.*, p. 46 : (6 apr. 1679).
[5] I. Ionaşcu, *op. cit.*, p. 48.
[6] Sigmund Prager, *op. cit.*, p. 49, doc. IV.

La trecerea mărfurilor peste hotarele țării, chiar dacă aceste mărfuri erau numai în tranzit, se plătea în bani o taxă de vamă. Cele mai mari venituri ale domniei le produceau vămile. În afară de vămile de pe hotare, existau și vămi interioare. Astfel, după ce se plătea o vamă la Bran, se mai plătea alta la Tîrgoviște și alta în orașele în care se vindeau mărfurile ; iar dacă mărfurile ieșeau din țară, se mai plătea o vamă la ieșire. În secolul al XIV-lea începu să se facă distincție între mărfurile care rămîneau în țară și între cele care treceau prin țară.

Cînd Bucureștii ajunseră scaun de domnie se înființă și aici o vamă ; aceasta deveni cea mai bogată cînd orașul își organiză tîrguri active și prospere. Vama bucureșteană a devenit necesară prin faptul că orașul se găsea în drumul dintre Dunăre și munți, pe unde treceau în sens opus mărfurile turcești și ardelenești. Pînă în a doua jumătate a secolului al XVII-lea nu existau orînduieli precise și statornice pentru plata vămilor. Se acordau scutiri după buna dispoziție a domniei, fără să se țină seamă de nevoile țării. Din această vreme s-au înființat tarifele vamale, care precizau sumele ce trebuiau plătite pe natura mărfurilor și modalitățile de plată. La 3 ianuarie 1784 Mihail Suțu dădu un catalog cu 67 de articole de băcănie supuse la vamă. Vama de import se plătea la valoare : trei bani la o sută ; pentru linte se plătea la export un ban la zece, deci 10%. Vameșii, slujbași năráviți în rele, erau înclinați spre șicană și abuz, din care cauză multe pricini ajungeau în cercetarea și judecata domniei și a divanului.

Marii negustori care aduceau mărfuri din Imperiul otoman, Rusia și Polonia, dar mai ales din Viena și Lipsca, erau vămuiți și în București. Carele cele mari, trase de șase și opt cai, acoperite cu coviltire de rogojini și de cergi, după ce intrau în oraș se îndreptau spre carvasaraua domnească. Aici se făcea vămuirea după tarif și se plăteau taxele. Pînă la 1778 carvasaraua n-avea un sediu fix, ci vămuirea se făcea pe diferitele locuri virane din jurul tîrgurilor. De la această dată se fixă sediul la mănăstirea Colței, unde era un maidan întins pe care egumenul clădi cîteva odăițe și le închirie marelui vameș [1], iar mai tîrziu se adăugară magazii mari și alte dependințe. În 1836 toate aceste construcții se învechiseră și amenințau să se năruiască. Eforia vămilor ceru mănăstirii „a face din vreme punerea la cale pentru de iznoavă facerea ei, căci în starea ce se află acum, mijloc de *meremet* (reparație) nu este la dînsa [2]". Nicolae Trăsnea, epitropul spitalului găsește întemeiată doleanța și cere deviz arhitectului Joseph Hartel (Hartl). Acesta arată că pentru construcția dorită este nevoie de 180 000 cărămizi, 40 000 ocale de var, 8 000 hîrdaie de nisip, 60 pietre pentru ferestre, 6 ferestre de fier, 6 obloane, 2 uși de fier, 30 000 olane, 800 scînduri pentru boltă, 200 lemne de ulm și altele. Se prevedeau deci construcții noi. Arhitectul Connatu începe lucrarea la prețul de 12 500 taleri, ea încheindu-se abia în vara anului 1838.

3. TÎRGURI ȘI HANURI BUCUREȘTENE

Am spus mai sus despre cele două tîrguri bucureștene, existente încă de la începutul secolului al XVII-lea : Tîrgul din Năuntru și Tîrgul de

[1] G. Ionnescu-Gion, *op. cit.*, p. 458.
[2] I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 345, doc. 217 : 25 iun. 1836.

Afară. În jurul acestor tîrguri se dezvoltă toată viaţa economică a Bucureştilor şi se creează faima de piaţă comercială, vie şi activă, a oraşului nostru. Am văzut că cele două tîrguri aveau caracteristici deosebite, iar în activitatea lor se completau unul pe altul. Tîrgul din Năuntru dobîndeşte caracterul unei pieţe orăşeneşti şi serveşte nevoilor de aprovizionare ale boierilor şi tîrgoveţilor, pe cînd Tîrgul de Afară rămîne numai pentru desfacerea produselor ţărăneşti şi pentru aprovizionarea populaţiei agricole din marginile oraşului şi a satelor învecinate, dobîndind din ce în ce mai mult caracterul unui tîrg de regiune.

Cu timpul însă, mai ales din a doua jumătate a secolului XVII, Tîrgul din Năuntru nu mai poate face faţă ritmului viu în care se dezvoltă viaţa economică. Spaţiul rezervat acestui tîrg, înghesuit între Curtea domnească şi Uliţa Mare, a devenit neîncăpător pentru negustorii al căror număr sporea mereu şi ale căror mărfuri cereau noi prăvălii. Din aceste pricini se simte nevoia altor tîrguri şi altor centre neguţătoreşti care nu întîrzie să ia fiinţă. Viaţa negustorească bucureşteană este într-o continuă transformare şi dezvoltare ; ea cerea noi pieţe de desfacere. Aşa au apărut Tîrgul de Sus şi Tîrgul Cucului.

Tîrgul de Sus este al treilea centru neguţătoresc al vechilor Bucureşti. Era situat nu departe de Tîrgul din Năuntru, spre miazănoapte de Curtea domnească şi în apropiere de locul unde se va construi, în ultimul deceniu al secolului al XVII-lea, biserica Sf. Gheorghe Nou [1] (20 septembrie 1698). Nu se poate determina cu precizie de cînd începe să existe şi care sînt împrejurările care l-au creat atît de aproape de Tîrgul din Năuntru. Se pare însă că începe să existe de la sfîrşitul secolului al XVI-lea [2]. Numai faptul că vechiul Tîrg din Năuntru devenise neîncăpător pentru toţi negustorii şi nesatisfăcător pentru numeroasa clientelă bucureşteană rămîne singura explicaţie a înfiinţării acestui tîrg.

Într-un document din 1632 se atestă pentru prima dată existenţa Tîrgului de Sus. Documentul este un zapis de cumpărare a două prăvălii, pe care Maria şi soţul ei Gheorghe vătaful le vînd jupînului Stamate, „neguţătoriul *ot* Piteşti". Martorii care semnează actul sînt probabil vecini cu cele două prăvălii şi sînt toţi neguţători sau meşteşugari : Cîrstea neguţătorul, Necula bacalul, Constantin mătăsarul, Leca bărbierul, Cernica cizmarul şi Stan rachierul. Prin semnătura lor ei atestă vînzarea şi renunţarea la dreptul de protimisis, pe care-l aveau ca vecini, ca să poată cumpăra neguţătorul din Piteşti. Dar cei şase martori confirmă un fapt important : Tîrgul de Sus exista bine închegat la data documentului.

În apropierea imediată a acestui tîrg era vechea bisericuţă Sf. Gheorghe Nou ce avea împrejur hanul construit în 1671—1672 de Panaiotache Nicussios Mamona [3]. Mai tîrziu, Constantin Brîncoveanu reface biserica din temelie, măreşte hanul şi adaugă deasupra masivelor bolţi un etaj, iar la intrare construieşte un foişor de piatră. Acest han trebuie să fi contribuit mult la dezvoltarea Tîrgului de Sus. În orice caz în jurul acestui tîrg se construiesc

---

[1] N. Iorga, *Inscripţii*, I, p. 305—306 ; cf. Gr. Tocilescu în *ms.* 5142 f. 68 v.—69 de la Acad. R.S.R.

[2] G. Ionnescu-Gion, *op. cit.*, p. 446.

[3] Hurmuzaki, vol. XIV, partea I, p. 204—210 ; George D. Florescu, *Din vechiul Bucureşti...*, Bucureşti, 1935, p. 101—103.

cele mai mari hanuri bucureştene: Hanul lui Şerban Cantacuzino, Hanul Colţei şi Hanul lui Constantin Brîncoveanu, în afară de acela refăcut în jurul bisericii Sf. Gheorghe Nou.

Prin mijlocul tîrgului trecea Uliţa Mare, care în această vreme era cea mai importantă arteră comercială a Bucureştilor. În acest tîrg îşi aveau prăvăliile în timpul domniei lui Matei Basarab marii neguţători Ghionea Mustaţă şi Pano Pepano. Tot aici, către jumătatea secolului al XVIII-lea se găseau prăvăliile şi depozitele de mărfuri ale marilor toptangii, care se aprovizionau de la Viena şi Lipsca, în afară de prăvăliile cu braşovenii ale neguţătorilor mai mărunţi care aveau legături cu Sibiul şi Braşovul.

Şerban Cantacuzino, înainte de a fi domn, înţelege valoarea neguţătorească a Tîrgului de Sus şi se hotărăşte să ridice aici marele său han. El convinge pe egumenul mănăstirii Sf. Sava să-i dea patru prăvălii în acest tîrg, oferindu-i în schimb „un codru de loc în Grozăveşti".

Tîrgul Cucului este al patrulea tîrg bucureştean. Se găsea pe spaţiul cuprins astăzi din stînga bisericii Sf. Gheorghe Nou pînă în zidurile Hanului Colţea, cam unde încep construcţiile spitalului, avînd spre apus, în faţă, Uliţa Mare, iar spre răsărit biserica Sfinţilor. Nu avea la îndemînă un spaţiu prea mare, dar nevoia îndemnase pe neguţătorii care nu-şi putură găsi locuri pentru prăvălii în Tîrgul din Năuntru şi în Tîrgul de Sus să se instaleze în Tîrgul Cucului. Cele mai multe dintre locurile acestui tîrg aparţineau mănăstirilor şi bisericilor, ai căror egumeni şi preoţi pretindeau chirii mari, ştiind că neguţătorii au cîştiguri apreciabile din activităţile lor. În Tîrgul Cucului se afla şi „sărăria domnească".

Tîrgul Cucului şi-a luat numele de la un lac care se afla în apropiere, cam în spatele spitalului Colţei de astăzi, care se numea „Lacul Cucului fiindcă pe malurile lui era desiş mare de sălcii şi plute în care cînta cucul primăvara" [1]. În acest lac se vărsa un rîuleţ numit Bucureştioara, care pornea din lacul de la Grădina Icoanei; trecea prin Lacul Cucului şi pornea în jos pînă în vadul Dîmboviţei. Tradiţia păstrează pînă astăzi că, pe unde se află strada Batiştei era vadul vitelor (băteliştea), pe Bucureştioara.

Acest tîrg apare documentar destul de tîrziu, spre sfîrşitul secolului al XVIII-lea. Cele mai multe din documente sînt zapise de vînzări şi închirieri şi se referă la locuri şi prăvălii din tîrg. Astfel Gheorghe abagiu, în 1797, închiriază un loc care se afla în spatele prăvăliei sale, cu 22 de taleri pe an [2]; Nicolae cojocarul, în acelaşi an închiriază alt loc, lîngă cel precedent şi cu aceeaşi chirie [3]; Constantin bogasierul închiriază o prăvălie cu 32 taleri pe an [4]; Manciu lumînărarul se învoieşte cu egumenul mănăstirii să plătească 27 taleri pe an drept chirie pentru o prăvălie în 1802 [5]; Vasile brutarul plăteşte în 1805 aceleiaşi mănăstiri Sf. Gheorghe 100 taleri pe an pentru o prăvălie aflată „în răspîntia Tîrgului Cucului" [6]; Ivan polcovnicul schimbă o prăvălie veche cu alta nouă şi plăteşte, ca să completeze schimbul, 700 ta-

---

[1] Gh. I. Negulescu, *O pagină din istoria Bucureştilor*... în „Biserica ortodoxă română", seria II, anul 44, nr. 3 (540), mart. 1926, p. 135.
[2] Arh. St. Buc., *M-rea Sf. Gheorghe-Nou*, XXXV-31 (1 iul. 1797).
[3] *Ibidem*, XXXV-30 (1 iul. 1797).
[4] *Ibidem*, XXXV-33 (20 aug. 1797).
[5] *Ibidem*, XXXV-43 (23 aug. 1802).
[6] *Ibidem*, XXXV-45 (24 iun. 1805).

leri[1], iar Nicolae Dinu renunţă în 1823 să mai închirieze un loc al mănăstirii ce-l avea lîngă casa sa din Tîrgul Cucului[2]. Preţurile indicate în documente arată că chiriile ce se plăteau în acest tîrg erau foarte ridicate, ceea ce înseamnă că negoţul avea vad bun de desfacere a mărfurilor şi neguţătorii cîştigau bune parale din negoţul lor. Chiar valoarea prăvăliei luată în schimb, pentru care Ivan plăteşte încă 700 taleri arată acest lucru, ceea ce ne îndeamnă să credem că preţurile prăvăliilor din Tîrgul Cucului erau mai mari decît cele din Tîrgul din Năuntru, care se învechise şi se dărăpănase.

Tîrgul Cucului a fost pîrjolit de foc de patru ori în patru decenii, uneori pînă la pămînt. Prăvăliile sale, ca şi cele din Tîrgul din Năuntru, dar mai puţin în Tîrgul de Sus, erau construite din paiantă (lemn şi pămînt) ; se aprindeau repede şi ardeau în cîteva ore. Negustorii care plăteau chirii mari egumenilor, n-aveau interesul să facă construcţii de zid, solide şi apărate de foc, fiindcă situaţia lor de chiriaşi era trecătoare. Din această pricină, cînd începea focul în vreun tîrg rareori se putea stăvili pîrjolul.

Astfel, în vremea domniei lui Constantin Ipsilanti, la 28 august 1804, s-a produs un mare incendiu care a distrus o bună parte din centrul oraşului. Dionisie Ecleziarhul, în *Cronograful* său, dă ştiri amănunţite în legătură cu acest prăpăd, spunînd că a ars şi Hanul Sf. Gheorghe, dar la Hanul Şerban Vodă „se opria focul cu flacăra în zid“ [3]. La fel face însemnare şi Nicolae logofătul Episcopiei Argeşului că numai Hanul Sf. Gheorghe a ars, iar focul s-a oprit „la răspîntia cea mare de la Hanul Şerban Vodă“ [4].

Arhimandritul Nicodim Greceanul spune că au ars toate prăvăliile „din buricul Bucureştilor“, precum şi hanurile : Sf. Gheorghe, Şerban Vodă, Colţea şi altele. Şi atunci „poate vor fi ars la 2000 prăvălii, cu case mari şi mici, şi bolte [5]“.

Tot în legătură cu acest foc, arătăm că agentul austriac Merkelius raportează guvernului de la Viena că în Bucureşti au ars 1000 de prăvălii şi 2000 case boiereşti[6], care au produs o pagubă enormă de 30 000 galbeni echivalentă cu 15 milioane lei. La 22 decembrie 1812 a fost un foc mai mic, iar în 1835 a ars din nou numai Tîrgul Cucului, de la spitalul Colţei pînă la Bărăţie. Abia se refăcuse şi, în 1847, cînd a fost cel mai mare foc din Bucureşti, arde iarăşi pînă la pămînt. Este uşor să ne închipuim ce pagube mari au produs în Bucureşti aceste incendii. Împotriva lor omul aproape că nu putea face nimic ; se propaga atît de repede de la o prăvălie la alta încît nu se salva aproape nimic din marfă şi din obiectele casnice. Corpul de tulumbagii (pompieri), înzestrat primitiv şi rău organizat, aproape că nu putea să dea nici un ajutor contra pîrjolului.

Dar, cu toate că aceste incendii au adus multe şi mari pagube negoţului bucureştean, viaţa economică a oraşului nu s-a resimţit prea mult şi prăvăliile se înmulţeau mereu şi erau permanent pline de mărfuri. Cu timpul, după 1850, cele patru tîrguri bucureştene îşi contopiseră hotarele şi deveniseră unul

---

1 *Ibidem*, XXXV-60 (10 iun. 1819).
2 *Ibidem*, XXXV-61 (5 iun. 1823).
3 Papiu Ilarian, *Tezaur de monumente istorice*, vol. II, Bucureşti, 1863, p. 204 ; G. Ionnescu-Gion, *op. cit.*, p. 352.
4 Ilie Corfus, *Însemnări de demult*, Ed. Junimea, [Iaşi], 1975, p. 234.
5 D.[imitrie] Berindei, *Bucuresci, studiu istoric*, în „Revista Română“, vol. I, Bucureşti, 1861, p. 624 ; G. Ionnescu-Gion, *op. cit.*, p. 353.
6 Hurmuzaki, XIX, partea a II-a, p. 214—216.

singur. Acest centru comercial, unde pulsa toată viaţa economică a oraşului, a suferit toate transformările vremii, impuse de edilii oraşului, pricepuţi sau nepricepuţi şi s-a menţinut pînă astăzi.

Oraşul însă s-a întins mereu şi marginile sale se depărtaseră prea mult de centru. Nevoile obşteşti şi simţul practic al negustorilor au impus soluţii noi, care să mulţumească pe toată lumea. De la începutul secolului nostru încep să se creeze alte centre economice în oraş ; pieţe noi de desfacere şi aprovizionare se creează acolo unde nevoia era mai simţită. Apar astfel piaţa Traian, piaţa Matache Măcelaru, piaţa Chiristigii, piaţa Moşilor şi altele mai mici. Dar fenomenul continuă şi sub ochii noştri. S-au creat pieţe şi centre noi : piaţa Ferentari, Chibrit, 7 Noiembrie, Filantropia, Sfîntul Elefterie, Mihai Eminescu (str. Aurel Vlaicu colţ cu str. M. Eminescu, fostă Romană) şi încă altele care se formează şi se dezvoltă mereu, fiindcă hotarele Bucureştilor sporesc mereu.

Un factor determinant în dezvoltarea vieţii economice bucureştene este creşterea forţelor de producţie, iar hanurile au un rol important în această dezvoltare. Apariţia lor coincide cu epoca în care meşteşugurile şi negoţul bucureştean dobîndesc un ritm nou, cu activitate sporită şi variată. În secolul al XVIII-lea, cînd negoţul bucureştean are legături strînse cu sudul balcanic, pînă la Constantinopol şi cu Viena, Lipsca şi Veneţia, aceste hanuri sînt adevărate fortăreţe comerciale, unde mărfurile dobîndesc bună păstrare şi siguranţă. Construcţii solide de cărămidă cu mortar de var cald, impunătoare şi masive, cu ziduri groase ce se reazimă pe contraforturi puternice, cu porţi grele de stejar ferecate în fier, hanurile ridicate în preajma anului 1700 păreau mai degrabă cetăţi militare, destinate să sfideze tunurile şi bombardele decît să conţină prăvălii şi depozite de textile şi băcănie. Constructorii lor, fără să fie neguţători, cum au fost Şerban Cantacuzino şi Constantin Brîncoveanu, au voit să facă din ele un adăpost sigur împotriva hoţilor de tot felul, dar n-au izbutit să le ferească de incendii şi cutremure. Totuşi, aceste hanuri s-au păstrat mîndre şi puternice în tot secolul al XVIII-lea şi au contribuit substanţial la înflorirea comerţului bucureştean.

La începutul secolului al XIX-lea existau în Bucureşti nenumărate hanuri. Numărul lor exact cu greu va putea fi stabilit şi aceasta deoarece în afară de marile hanuri domneşti şi mănăstireşti, aşezate în apropierea tîrgurilor bucureştene, aproape că nu era mahala în care să nu fi existat un han sau mai multe, cu odăi de dormit, cu cîrciumi, dar mai ales dispunînd de curţi largi unde încăpeau în voie carele cu mărfuri ţărăneşti venite la vînzare în capitala ţării, dar mai ales pentru vestitul Tîrg de Afară.

Aceste hanuri mărunte, fără pretenţii de confort, înjghebate de negustori care ştiau să scoată banii, se aflau mai totdeauna la drumurile largi ce veneau din provincie. Drumul Piteştilor şi al Tîrgoviştei, drumul Buzăului, drumul Craiovei, ba chiar drumul Brăilei şi al bălţilor dunărene aveau barierele lor unde se înfiripau micile hanuri neguţătoreşti şi unde carele cu felurite mărfuri şi peşte găseau popas de noapte pentru tîrgul de a doua zi. Numai răscolirea de amănunt a arhivelor păstrătoare de tot felul de hîrtii ne-ar putea pune în situaţia de a stabili numărul măruntelor hanuri bucureştene, locul lor de aşezare şi vremea în care au funcţionat. Dar nici atunci nu s-ar putea stabili o situaţie sigură ; au fost desigur, hanuri modeste, ascunse în funduri de mahala, care au trăit necunoscute şi despre care nu s-a făcut nici o însemnare.

Se cunosc totuşi un foarte mare număr de hanuri. Unele se cunosc bine, altele mai puţin bine, iar despre cîteva din ele avem puţine informaţii. Toate aceste hanuri se deosebeau între ele prin : mărime, construcţie, aşezare, stăpîni, rol economic, trecut istoric şi încă multe alte caracteristici.

Pe baza acestor criterii, hanurile din Bucureşti pot fi împărţite în următoarele categorii :

hanuri domneşti ;
„ mănăstireşti şi bisericeşti ;
„ boiereşti ;
„ neguţătoreşti ;
mici hanuri de mahala, periferice, risipite în tot cuprinsul oraşului.

Pentru fiecare din ele vom prezenta materialul informativ şi despre fiecare vom spune tot ceea ce ne oferă documentele, tradiţia, călătorii străini şi studiile cercetătorilor istorici ai oraşului nostru. Fireşte, din cauza multor acte distruse de timp, nu vom putea spune *tot* ceea ce ar fi interesant de ştiut. Vor rămîne încă multe lucruri neştiute, îndoielnice şi incomplete, totuşi vom avea o lumină generală şi clară despre ceea ce au fost hanurile bucureştene în viaţa oraşului Capitală de ţară.

II. HANURILE BUCUREŞTENE

În cea de-a doua jumătate a secolului al XVII-lea apar în Bucureşti hanurile. Ele vor constitui un capitol foarte important pentru viaţa economică bucureşteană din secolul al XV-lea şi din prima jumătate a celui următor şi vor fi o contribuţie reală la dezvoltarea oraşului şi la faima pieţei sale în sud-estul european. Neguţătorii străini care vor căuta în Bucureşti piaţa de desfacere sau achiziţie pentru negoţul lor, vor găsi în marile hanuri bucureştene nu numai loc sigur de depozitare şi păstrare, ci şi condiţii bune de afaceri, rezultate din întîlnirea cu tot felul de neguţători turci, greci, raguzani, nemţi şi ruşi, ba chiar francezi şi englezi. În hanul lui Şerban Cantacuzino sau în hanul Colţei ca şi în hanul lui Constantin Brîncoveanu, Zlătari şi Gabroveni, iar mai tîrziu în hanul lui Manuc, îşi vor instala prăvăliile, depozitele şi cantoarele (birouri) de afaceri toţi aceşti negustori, care au găsit în Bucureşti ceea ce nu le va oferi nici un alt oraş din Balcani şi din valea Dunării, în afară de Viena.

În prăvăliile marilor hanuri din Bucureşti se aflau în secolul al XVIII-lea mărfuri din Viena, din Lipsca şi din Silezia : postavuri, stofe, mătăsuri şi pînzeturi din Ypres, Louvain şi Lyon ; sticlărie, oglinzi şi parfumuri din Veneţia ; mătăsuri, arme şi bijuterii din Bagdad, Damasc şi Constantinopol ; postavuri fine englezeşti (faimoasele „londish cloth“) cunoscute la noi sub numele grecesc de „anglii“ ; şi încă vestitele şi scumpele blănuri din Moscova şi Nijni-Novgorod. Nimic din ceea ce interesau gusturile rafinate, tendinţa de lux. şi înclinare spre risipă şi petrecere a cosmopolitismului aristocratic şi negustoresc din secolul al XVIII-lea, accentuate şi mai mult de prezenţa trupelor de ocupaţie austriece, ruseşti şi turceşti, nu va lipsi din acest Bucureşti de afaceri şi de petreceri. Slăbirea cleştelui economic turcesc în urma nesfîrşitului şir de războaie cu ruşii şi austriecii din secolul al XVIII-lea, ca şi aşezarea în Bucureşti a agenţilor diplomatici străini de la sfîrşitul acestui secol au oferit împrejurări favorabile ca viaţa economică bucureşteană să se dezvolte într-un ritm mai puternic şi mai divers. Însemnările lăsate de călătorii străini (diplomaţi, negustori şi misionari) despre Bucureştii dintre 1750—1850 ne pun în faţă aspecte urbanistice şi de viaţă socială foarte interesante, din care desprindem rolul pe care l-au avut hanurile bucureştene în această vreme.

Ştirile despre hanuri, culese mai ales din documentele vremii, precum şi din celelalte surse de informaţii adunate de oriunde le-am găsit, ne vor ajuta să înfăţişăm fizionomia marilor hanuri bucureştene, să schiţăm în cî-

teva linii pe cele mai puţin cunoscute şi să formulăm unele încheieri asupra rolului lor în viaţa vechiului Bucureşti.

1. CONSIDERAŢII GENERALE DESPRE HANURI

Cuvîntul „han — hanuri" este astăzi un arhaism, fără circulaţie în limba curentă. Ca instrument de negoţ feudal şi burghez, hanul este „un local cu ospătărie, la marginea drumurilor de ţară sau la periferia oraşelor, unde se pot adăposti peste noapte drumeţii (cu caii şi căruţele lor) [1]. Originea cuvîntului este turcească [han-handjy]; el a intrat în limbă în secolul al XVII-lea, odată cu noţiunea însăşi, foarte populară peste Dunăre, pe care negoţul a impus-o şi în ţările române. Pe drumurile mari din Ţara Românească, din Moldova şi din Transilvania, la răscruci sau la gura văilor se ridica mai totdeauna un han cu cîrciumă şi odăi încălzite, uneori cu cerdac spaţios, dar totdeauna cu o curte largă, cu grajd şi fîntînă, unde drumeţii găseau adăpost sigur şi hrană pentru ei şi vite. „Cînd singurul mijloc de călătorie era poşta, hanurile jalonau drumurile ţării la distanţe egale. Un serviciu pentru schimbarea cailor şi a vizitiilor era organizat cu un orar fix, ştafete călări duceau corespondenţa. A fi fost hangiu pe vremea aceea, nu era treabă rea. Multe averi s-au făcut aşa. Hanul era în tot timpul anului un centru de activitate vie, unde se schimbau mereu călătorii, unde se întîlneau punînd afaceri la cale, înnodînd intrigi de dragoste ori răsvrătiri politice" [2].

Un asemenea han exista în august 1836 pe valea Prahovei, la ieşirea din trecerea cea grea a munţilor, unde au poposit în drum spre Bucureşti Timotei Cipariu şi George Bariţiu, şi pe care-l ţinea „văduva prinţului Brîncoveanu, cel din urmă din familia aceasta" [3]. Şi Bariţiu, scriitorul notelor de drum, explică ce era acest han : „aşa se numesc casele cele de oaspeţi mari, la care noi le zicem făgădău sau cîrciume sau tractiruri". Existenţa acestui han, în apropiere de punctul de trecere peste graniţă, dar mai ales de locul unde se făcea vămuirea, ne îndeamnă să credem că existau hanuri la punctele de carantină şi de vămi, unde călătorii erau siliţi să rămînă mai multă vreme pentru îndeplinirea formalităţilor de trecere.

Hanurile bucureştene erau însă cu totul altceva decît cel de pe valea Prahovei sau celelalte de aiurea. Acest fapt ni-l spun chiar cei doi călători ardeleni: „aceste hanuri din Bucureşti sînt vrednice de cunoscut mai deaproape". Obişnuiţi cu marile oraşe ardelene, înconjurate cu ziduri, ei se miră că „din oraşul acesta nici o parte nu este înconjurată cu zid, ci în loc de cetate sînt în deosebite părţi a cetăţii, mai multe edificiuri, mai vîrtos tot cuadrate foarte largi, cu două rînduri de case. În mijlocul unor hanuri de acestea sînt şi biserici."

Acestea erau marile hanuri, domneşti sau mănăstireşti, care înfruntaseră toate vîrtejurile secolului al XVIII-lea şi erau încă semeţe şi solide la 1836. „Se compuneau dintr-o vastă curte de formă pătrată, înconjurată de ziduri

---

[1] *Dicţionarul limbii române moderne*, Bucureşti, 1958.

[2] Arh. G. M. Cantacuzino, *Hanurile*, conferinţă ţinută la radio la 10 nov. 1932, publicată în ziarul „Mişcarea" din 17 nov. 1932, p. 1—2.

[3] Vasile Netea, *Timotei Cipariu şi George Bariţiu călători prin Ţara Românească în 1836, note pe marginea unui text inedit*, în „Studii", revistă de istorie, anul XI, 1958, nr. 1, p. 128.

puternice de cărămidă. Fațada era spre curte. Comunicația cu strada se făcea printr-un singur gol de poartă, tăiat pe una din laturi și astupat în timpul nopții de uși masive de stejar întărite cu fier. Clădirea propriu-zisă se desfășura în interiorul curții, de jur împrejurul zidurilor și alipită acestora. Se compunea dintr-o serie de pivnițe adînci, deasupra cărora se găseau prăvăliile înșirate unele lîngă altele și acoperite cu bolți. Prăvăliile aveau la început acces numai din curte, mai tîrziu au fost puse în legătură și cu strada. La etajul întîi, deasupra prăvăliilor, se înșirau camerele ale căror uși și ferestre dădeau pe o galerie deschisă, sprijinită pe stîlpi, la care se ajungea pe două scări, dispuse una în fața celeilalte pe două din laturi. Aceste scări, decorative și pitorești, dădeau în cîte un foișor asemănător cu cele de la casele țărănești." [1]

Construcția marilor hanuri bucureștene era cu adevărat monumentală. După Curtea domnească, atît cît rămăsese în picioare în secolul al XVIII-lea, în urma cutremurelor și incendiilor, după semețele biserici și mănăstiri cu arhondaricele și locuințele egumenicești svelte și împodobite, hanurile completau încercările de monumentalitate urbanistică ale Bucureștilor. „Proporția elegantă a arcadelor trilobate, frumusețea scărilor care ar fi putut conduce la un pridvor domnesc, iar în general toată desfășurarea fațadelor, care grație pridvoarelor din galerie dădeau o unitate lipsită de monotonie edificiului și în sfîrșit chiar proporția mare a curții în raport cu clădirile ne autoriză să considerăm hanul Manuc ca tipul desăvîrșit al genului" [2]. Astfel pe bună dreptate marile hanuri bucureștene reprezentau nu numai una din curiozitățile pline de farmec ale orașului, dar chiar o mare atracție pentru drumeții apuseni care vizitau Bucureștii.

Hanurile bucureștene apar în secolul al XVII-lea înainte chiar de domnia pașnică a lui Matei Basarab, cu toate că atestarea lor documentară este mult mai tîrzie. Existența lor trebuie pusă în imediată legătură cu dezvoltarea vieții economice, care începe în București într-un ritm vioi și prosper încă din al doilea și al treilea deceniu din acest secol. Mărturiile lui Paul Strassburg în această privință sînt pe deplin lămuritoare [3]. Astfel hanurile apar ca nevoi imediate pentru negoțul bucureștean, însuflețit de numărul mare al negutătorilor din sud și din nord, care au găsit în București piață bună de desfacere pentru mărfurile lor. Acești negutători străini trebuiau să aibă unde poposi și unde-și puteau depozita mărfurile. Desigur că primele hanuri trebuie să fi oferit foarte slabe condiții de găzduire și de depozitare și numai cu timpul ele ajung să pună la îndemîna drumeților un minimum de confort și de siguranță în păstrarea mărfurilor.

Cel dintîi han care apare documentar în București a fost construit de Manole zaraful și soția sa Maria, pe locul cumpărat de la nepoții Buzincăi, aproape de grădina bisericii Sf. Gheorghe, între casele slugerului Preda și locul logofătului Paraschiv Bolișteanu. Într-un document se amintește că Manole și-a făcut case și *hanuri* pe acel loc și „le-au ținut cu bună pace pînă în zilele lui Antonie Vodă" care și-a început domnia în primele luni ale anului 1669, deci casele și hanurile menționate sînt anterioare acestei date.

Un al doilea han, atestat documentar în 1671, este cel din jurul bisericii Sf. Gheorghe Nou, ridicat de Panaiotache Nicussios Mamona, fost dragoman

---

[1] Arh. Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii românești*, București, 1937, p. 418—419.
[2] Arh. G. M. Cantacuzino, *op. cit.*
[3] Călători străini..., *op. cit.*, p. 63—68.

al Porţii otomane. Acest Mamona începe construcţiile în 1671, dar se pare că nu le duce pînă la capăt, fiindcă moare în 1673 [1]. Conceput ca o sursă de venituri pentru întreţinerea bisericii, hanul răspundea unei cerinţe a vieţii economice bucureştene. El nu era de mari proporţii, aşa cum vor fi cele de mai tîrziu, dar trebuie să fi fost cel mai important la acea dată.

Hanul lui Şerban Cantacuzino a cărui construcţie începe la 1683, depăşeşte cu mult în proporţii pe cel zidit de Panaiotache şi dă Bucureştilor unul dintre cele mai mari hanuri pe care le-a avut de-a lungul vremurilor.

Rostul şi funcţiunea marilor hanuri bucureştene erau destul de complexe. Spre deosebire de micile hanuri de margine, de mahala sau de cele grupate în Tîrgul de Afară, care găzduiau pe producătorii din ţară şi carele lor cu marfă, în vederea vînzării imediate, marile hanuri de centru, ridicate în jurul celor trei tîrguri bucureştene, ofereau neguţătorilor străini şi autohtoni prăvălii, pivniţe şi chiar locuinţe. Curtea cea largă din mijlocul hanului îngăduia să intre şi să poposească marile chervane cu mărfuri de import, să le descarce în tihnă şi să le aranjeze în prăvălii spre vînzare sau în pivniţe pentru păstrare. Prăvăliile şi pivniţele acestor hanuri, construite din bolţi groase de cărămidă, ofereau condiţii neîntrecute de siguranţă împotriva hoţilor şi a focului [2], ele fiind, pe bună dreptate, considerate adevărate fortăreţe ale comerţului [3].

În vremuri de restrişte, cînd oraşul era jefuit de tătari sau de turci, cînd armate străine poposeau aici şi chiar cînd bîntuia ciuma, mulţi tîrgoveţi îşi căutau adăpost în marile hanuri. În asemenea împrejurări zidurile lor puternice serveau drept citadelă, greu de cucerit. Astfel, în septembrie 1716, pe vremea cînd domnul Nicolae Mavrocordat a fugit din Bucureşti, mulţi din locuitorii oraşului şi-au părăsit casele de frica tătarilor, căutînd adăpost în hanul lui Şerban Vodă, în cel al Sf. Gheorghe şi în mănăstirea Cotroceni [4]. Iar în 1806, cu ocazia intrării ruşilor în Bucureşti, în hanul Radu Vodă se zăvorîseră 300 de dalmatini din Cattaro cu gîndul să reziste turcilor [5], cu ajutorul celor trei tunuri pe care le aveau.

În marea epidemie de ciumă din 1795, cînd tîrgoveţii îşi căutau salvarea pătrunzînd în hanuri, se luase obiceiul să se pună portari dintre ţiganii care fuseseră bolnavi şi scăpaseră de moarte, cu poruncă de a nu lăsa să pătrundă nimeni. Aceştia însă, prin bani sau daruri, se înduplecau uşor şi deschideau porţile. Pentru a curma această stare domnul Alexandru Moruzi, la 15 mai 1795, porunceşte marelui agă să izgonească pe ţigani şi să pună în locul lor oameni vrednici, care să păzească cu mare grijă intrările în hanuri pînă va trece boala [6].

La începutul secolului al XVIII-lea, în vremea cînd italianul del Chiaro era secretar al voievodului Constantin Brîncoveanu, cele două hanuri domneşti, existente la 1710, aveau în rîndul de jos prăvălii cu tot felul de mărfuri, iar în rîndul de sus camere de locuit [7]. Despre pivniţe nu ne spune nimic

---

[1] George D. Florescu, *Din vechiul Bucureşti...*, Bucureşti, 1935, p. 101 şi 136; N. Iorga, *Istoria Bucureştilor*, Bucureşti, 1939, p. 104.

[2] Anton-Maria del Chiaro, în *Călători străini despre ţările române*, vol. VIII, Bucureşti, 1983, p. 373.

[3] D[imitrie] Berindei, *Bucurescii*, în „Revista română", vol. I, Bucureşti, 1861, p. 350.

[4] Anton-Maria del Chiaro, *op. cit.*, p. 394.

[5] N. Iorga, *Istoria Bucureştilor*, Bucureşti, 1939, p. 201.

[6] V. A. Urechia, *Istoria românilor*, vol. V, Bucureşti, 1893, p. 433.

[7] Anton-Maria del Chiaro, *Revoluţiile Valahiei*, (*trad. S. Cristian, introd. N. Iorga*), Iaşi, 1929, p. 25.

scriitorul italian, dar nu avem nici o îndoială că ele existau, fiind destinate depozitării mărfurilor.

Rîndul al doilea de odăi, acele de la etaj, dădea într-o sală largă, sprijinită de un parmalîc, iar mai tîrziu închisă cu un geamlîc ; cele mai multe dintre aceste odăi serveau drept locuințe, fie pentru familiile negustorilor care aveau prăvăliile în rîndul de jos, fie ale altora care locuiau aici plătind chirie. Tot în rîndul de sus erau instalate și cantoarele neguțătorilor. Se pare că în primele decenii ale secolului al XIX-lea cele mai multe din marile hanuri bucureștene serveau mai mult de locuință. Pentru negoț începuseră să se facă prăvăliile cu intrarea din stradă și cu vitrine largi pentru prezentarea mărfurilor, permanent expuse vederii clienților.

În 1828—1829, după cum raportează agentul diplomatic francez Hugot, ministrului său Laférronnays, cînd orașul a fost ocupat de armatele rusești, pentru instalarea spitalelor militare au fost evacuate cîteva din marile hanuri. Generalul Jeltuhin poruncise ca evacuarea să se facă în trei zile. Cu acest prilej 250—300 de familii de neguțători și meseriași au fost aruncate în stradă. Ordinul a fost executat militărește, încît unii dintre evacuați n-au avut timp nici să-și adune mărfurile și lucrurile ce aveau. Totul a fost aruncat pe ferestre, iar cei goniți, în special femei și copii, au rătăcit prin mahalalele orașului și chiar prin împrejurimi, în frig și mizerie, ducîndu-și avutul în coșuri de nuiele [1].

Anexe ale hanurilor erau grajdurile, șoproanele, magaziile cu furaje, fîntînile pentru adăpatul vitelor, odăile unde erau găzduiți vizitiii și cărăușii și bucătăriile unde se pregăteau mîncărurile pentru ei. Toate acestea erau așezate în jurul curții, aparte de construcțiile destinate prăvăliilor și locuințelor. La hanurile mai mici, unde nu existau prăvălii și depozite de mărfuri, ele servind numai ca loc de popas și de odihnă pentru neguțători și cărăuși, existau cîrciumi unde cei care conăceau acolo găseau hrană și băutură. Hanurile de margine se reduceau la o curte mare, împrejmuită cu gard de ulucă, fără grajduri și șoproane, unde în afară de cîrciuma propriu-zisă și de dependințele ei directe (pivnițe, bucătărie și odăi de consumație) mai existau odăi de dormit, unele cu paturi comune, unde se odihneau neguțătorii și însoțitorii lor. Cei mai mulți dintre însoțitori petreceau nopțile lîngă vitele și carele cu marfă, în jurul cărora făceau focuri mari pentru lumină și încălzire. Toate hanurile, mari și mici, de centru sau de margine, trebuiau să aibă fîntîni.

Unele dintre marile hanuri de centru aveau în mijlocul curții interioare biserici, cu preoți și dascăli, unde se făceau obișnuite servicii religioase, la care participau toți locatarii hanului. Uneori hanurile au apărut ca anexe ale bisericilor, construite de egumeni ca să sporească veniturile pentru întreținerea locașurilor și pentru subzistența preoților și călugărilor ; astfel au fost Hanul Greci și Hanul Colței. Alteori hanurile s-au construit odată cu biserica, cum au fost Hanul Sf. Gheorghe, Hanul Șerban Cantacuzino și Hanul Constantin Vodă. Sînt și hanuri care s-au construit înaintea bisericii, cum este Hanul Stavropoleos.

Administrația marilor hanuri era destul de dificilă. La hanurile mănăstirești toată această administrație o avea egumenul respectiv, care direct sau prin însărcinații săi țineau evidența chiriașilor, a chiriilor și a celorlalte obligațiuni prevăzute în zapisele de închiriere, relativ la sumele convenite, la termene și la alte îndatoriri statornicite pentru ambele părți contractante.

[1] Hurmuzaki, XVII, p. 149—150.

Către sfîrşitul secolului al XVIII-lea multe dintre marile hanuri bucureştene, mai ales cele boiereşti şi neguţătoreşti, încep să fie arendate în întregime. În acest caz arendaşul se substituia în drepturi proprietarului şi stabilea condiţiile înţelegerii cu chiriaşii. Administratorii hanurilor, fie ei egumeni, boieri şi neguţători, proprietari sau simpli arendaşi erau răspunzători faţă de domnie şi de slujitorii săi în ceea ce privea buna înţelegere cu chiriaşii, menţinerea ordinii şi alte aspecte în care era interesată stăpînirea.

Cînd marile hanuri bucureştene începură să găzduiască fel de fel de oameni, — neguţători, misionari, călători de plăcere sau de interese nemărturisite, informatori politici, spioni etc. — mai ales în preajma sau în timpul deselor războaie din secolul al XVIII-lea stăpînirea din Ţara Românească începu să exercite un control atent asupra persoanelor care se perindau în hanuri. Administratorii începură să primească instrucţiuni şi porunci în legătură cu interesul stăpînirii de a supraveghea şi urmări pe toţi care poposesc temporar sau locuiesc permanent în hanuri.

Acest control din partea stăpînirii era uneori motivat chiar de plîngerile călătorilor străini, care avuseseră pagube sau fuseseră jefuiţi de bani, de mărfuri sau bagaje în timpul petrecerii lor în hanuri. De cele mai multe ori însă stăpînirea urmărea pe cei care intrau în ţară cu misiuni secrete ca să adune informaţii militare şi să facă diferite acte de spionaj. Oricare ar fi fost însă punctul de vedere sau intenţia acestui control, se fac chiar încercări de legiferare a obligaţiilor ce reveneau hangiilor.

Astfel domnul Caragea Vodă (1812—1818), care pe lîngă toate păcatele sale de om hrăpăreţ, a fost un priceput legiuitor, întocmeşte un proiect de lege în care fixează răspunderile hangiilor faţă de clienţii lor.

Cap. VI. Art. 3. — „Hangii primind pe străini în hanurile lor sînt datori să-i îngrijească şi să-i păzească, pe ei şi lucrurile lor, cît le stă în putinţă, fiindcă meseria lor implică tacit aceasta şi străinii de aceia se duc în hanurile lor.

Art. 4. — Străinul dînd sau arătînd lucrurile sale, fie hangiului, fie soţiei lui, fie slugii lui, orice ar suferi ele, răspunde hangiul afară numai dacă dovedeşte că paguba nu se datoreşte nebăgării de seamă sau neîngrijirii lui, ci unei astfel de întîmplări, încît el, cu toată paza şi îngrijirea, nu a putut nici s-o prevadă nici s-o evite.

Art. 5. — Fie că a văzut, fie că n-a văzut hangiul lucrul străinului în hanul său, dacă se dovedeşte că lucru era într-adevăr în han şi că acolo într-adevăr a suferit o pagubă, răspunde hangiul, numai dacă dovedeşte ca mai sus.

Art. 6. — Orice pagubă directă ar pricinui hangiul sau soţia lui sau copilul lui sau sluga lui sau vita lui străinului în han, răspunde hangiul.

Art. 7. — Nu pot hangii să invoce faţă de străini că deoarece nu le-au plătit deosebit pentru paza lucrurilor lor, nu sînt datori să răspundă de paguba lor, fiindcă străinii, plătindu-le pentru găzduire, se subînţelege că le-au plătit şi pentru paza lucrurilor lor, şi cînd nu vor să le păzească, liberi sînt să nu-i primească. Deoarece trăiesc din această meserie, se cuvine să fie foarte credincioşi şi cinstiţi în exercitarea ei, spre folosul atît al lor propriu cît şi al societăţii“ [1].

---

[1] Constantin C. Giurescu, *Legiunea lui Caragea, un anteproiect necunoscut*, în Buletinul Comisiunii Istorice a României, vol. 3, Buc., 1924, p. 70—71.

Este sigur că obligaţiile pe care încearcă să le fixeze în lege proiectul lui Caragea Vodă au fost date mult mai înainte prin porunci administrative, emise de vel aga sau marele logofăt.

Mai tîrziu, controlul stăpînirii începe să fie mai vigilent. Hangiii erau obligaţi să comunice Agiei numele tuturor oaspeţilor găzduiţi în han. Sancţiunea nerespectării acestei porunci era închiderea hanului. Astfel Departamentul din Lăuntru, la 8 iunie 1840, face Sfatului (Adunării Obşteşti) o propunere în această privinţă :

„Isprăvnicia cu raportul nr. 6317, încredinţat că după toate mijloacele întrebuinţate pînă acum nu a putut aduce în ispravă regula statornicită de mult ca toţi găzduitorii de oaspeţi, hangii, să dee de ştire Agiei pentru oricare musafiri ce ar veni, ca ea să poată face cercetare după poruncele ce are, propune ca alt mai nimerit chip, pentru păzirea acestei dispoziţii nu ar fi, decît să se legiuiască o strejuire pentru oricare hangii ce nu şi-ar păzi datoria. Această măsură socotindu-se şi de Departament potrivită, cu cinste văzută, se referează Sfatului spre încuviinţare, că dacă o ar găsi nimerită să se aplice spre obştească ştiinţă, cu adăogire că acelui hangiu, care nu ar veni în dreaptă cunoştinţă după o întreită strejuire ce i s-ar face, să i se închidă hanul." Sfatul aprobă propunerea şi fixează amenzile ce urmează să se aplice hangiilor mergînd cu sancţiunile pînă la închiderea hanului :

„Să se facă cunoscut Departamentului că socotinţa Sfatului este ca pentru cea întîi împotrivire a hangiului la măsura propusă de Departamentul al doilea (este) de 50 lei şi pentru cea de al treilea de una sută lei, după care, mai poftind asemenea nesupunere se va închide şi hanul. Şi aceasta fără osebire, prin publicaţie se va face cunoscut de Agie în parte fieştecăruia hangiu la locuinţa sa" [1].

Măsura de închidere a hanului fiind foarte gravă, trebuie să fi fost determinată de fapte concrete, care tulburau liniştea stăpînirii. Se pare că, fiind vorba de epoca din preajma Revoluţiei din 1848, cînd circulau foarte activ ideile de libertate şi cînd nemulţumirile din sînul poporului se colectau în atitudini protestatare, între oaspeţii hanurilor bucureştene erau şi purtători de cuvînt ai unor mişcări de solidaritate internaţională împotriva oligarhiei şi absolutismului. Alexandru Ghica, foarte grijuliu în a-şi păstra o domnie tihnită şi fără surprize, ar fi putut pretinde mai multă grijă din partea isprăvniciei oraşului la controlul străinilor care vizitau Bucureştii fără motive prea justificate.

O măsură similară, dar justificată de alte motive, luase Mihai Suţu prin pitacul din 9 august 1783 [2] în care poruncise ca toate hanurile din Capitală, atît în cele din centru cît şi cele din mahalale, să nu fie nimeni găzduit fără autorizaţie scrisă eliberată de Spătărie şi Agie. Domnia lui Suţu stîrnise de la început mari nemulţumiri şi lumea începuse să critice în gura mare. Prin această măsură el voia să aducă la tăcere gurile clevetitoare.

O altă măsură, dar pentru alte motive, porunceşte acelaşi domn pentru găzduirea turcilor. Este vorba de conăcirea capanliilor şi în general a tuturor neguţătorilor turci care veneau după afaceri în ţară şi găzduiau în hanurile

[1] Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 70—71.
[2] V. A. Urechiă, *Istoria românilor*, vol. I, Bucureşti, 1891, p. 307—308.

bucureştene. Regula era ca ei să nu fie primiţi decît la hanul Sf. Ecaterina şi numai dacă n-ar mai fi fost locuri acolo să fie primiţi şi la hanul Colţei. La 28 septembrie 1783, această regulă se modifică printr-un pitac semnat de Mihai Suţu şi adresat marelui spătar şi marelui agă :

„Dumneata vel spătar şi dumneata vel agă, fiindcă negustorii capanlîi turci ce vin în Bucureşti, cu bani, cu poliţe, cu treaba negustorilor, se jăluiră că nu pot a-şi avea conacul tot la un han de împreună cu alţi turci de obşte, iată, vă poruncim dumneavoastră, că acest fel de negustori capanlîi, să-şi aibă conacul lor la Hanul lui Zamfir şi la Hanul Colţii, iar ceilalţi turci, care iarăşi pentru trebile lor sînt viitori, aceia, după porunca ce şi mai nainte am dat dumneavoastră, să fie opriţi a nu intra la alte hanuri, nici a se răsipi în tîrg încoace şi încolo, ci numai la Hanul Sfintei Ecaterina să conăcească şi cîţi nu vor încăpea într-acel han, să aibă a merge la hanul de lîngă casele de beilic ale sfintei mănăstiri Mărcuţa ; ci dar într-acest chip să aveţi dumneavoastră a urma şi pentru unii şi pentru alţii, după cum poruncim mai sus“ [1].

Am văzut că hanurile de margine şi multe din cele de mahala aveau cîrciumi, care se numeau *făgădăuri*. Cuvîntul este de origine ungurească [fogadó] şi înseamnă birt, ospătărie [2], deci nu vînzare de băuturi alcoolice, aşa cum este definiţia cîrciumii. Se înţelege însă că în aceste hanuri birtul şi cîrciuma alcătuiau un singur negoţ, foarte rentabil hangiului. Cu timpul, către sfîrşitul secolului al XIX-lea, cînd deschiderea căilor ferate a uşurat şi a simplificat transportul mărfurilor, carele sînt din ce în ce mai puţin folosite, iar hanurile încep să-şi piardă funcţiunea lor principală de adăpost în drumeţie şi să-şi păstreze caracterul de făgădău şi de cîrciumă. Totuşi, nu se poate spune că aceste hanuri de margine şi din jurul tîrgurilor de produse ţărăneşti, cum este încă Tîrgul Moşilor, au dispărut în secolul nostru. Ele au dăinuit pînă cînd a luat fiinţă comerţul de stat. Şi astăzi încă, în jurul Tîrgului Moşilor sînt curţi largi, unde poposeau carele cu produse ţărăneşti (oale, doage, scînduri, furaje etc.), care nu erau îngăduite să petreacă noaptea în stradă. Funcţiunea economică a acestor cîrciumi-hanuri din jurul tîrgurilor de margine a dispărut, în ultimul timp, odată cu naţionalizarea lor.

Un făgădău vestit, la început han de margine, apoi han de mahala, iar mai tîrziu birt şi cîrciumă cu faimă, este acela care a existat la punctul unde str. Romană (actuala str. Mihai Eminescu) întretaie str. Galaţi, fostă Vasile Lascăr. Numele hanului „Făgădău“ — a dat numele mahalalei bine conturată topografic, iar locul său a rămas pînă astăzi punct de reper şi de orientare în partea de nord-est a oraşului.

Cîte hanuri au existat în Bucureşti ? Iată o chestiune la care cred că nu s-ar putea răspunde, nici acum cu materialul documentar pe care-l cunoaştem, nici mai tîrziu cînd acest material ar spori cu tot ceea ce ne-ar da arhivele şi depozitele de documente. Multe din micile hanuri bucureştene au avut un caracter efemer şi au dispărut în numeroasele calamităţi care au bîntuit oraşul, altele au dus o viaţă modestă şi retrasă din ritmul viu al vieţii economice, astfel că n-au rămas însemnări despre ele.

La începutul secolului al XVIII-lea au fost cîteva hanuri aşezate în jurul celor patru tîrguri bucureştene. Numărul a sporit continuu, urmînd ritmul

---

[1] *Ibidem*, p. 486—487.
[2] Lazăr Şăineanu, *Dicţionar universal al limbii române*, Craiova, ediţia VI, 1929.

în care se dezvoltă viaţa economică a oraşului. Puţine dintre marile hanuri, construite solid şi întreţinute cu grijă, au rezistat vremii şi calamităţilor şi viaţa lor s-a prelungit peste un secol. Altele mai şubrede, construite să răspundă unor nevoi temporare şi să aducă cîştig bun, n-au putut dăinui. Duşmanii cei mai mari ai hanurilor bucureştene au fost cutremurele şi incendiile. Sub loviturile lor dese şi puternice s-au prăbuşit cele mai multe.

Fireşte că fiecare epocă a avut cîteva hanuri fruntaşe şi altele, mai multe sau mai puţine, adăugate lor. Hanul Şerban Vodă a avut faima cea mai lungă şi mai susţinută. Hanul Colţei a avut de asemenea epoca sa; tot aşa Hanul Sf. Gheorghe, Hanul Zlătari şi Hanul Constantin Brîncoveanu. În secolul al XIX-lea Hanul Manuc a avut faima cea mai mare. L. Kreuchely [1] agentul Prusiei la Bucureşti în 1822, spune că pe vremea lui erau în Bucureşti şapte hanuri mari, fără biserici: Hanul Filipescu, Hanul Golescu, Hanul Manuc, Hanul Papazoglu, Hanul Constantin Vodă, Hanul Zamfir şi Hanul Gabroveni. În afară de aceste hanuri mari erau 28—30 mai mici, cu importanţă mult mai redusă decît cele amintite.

Pentru cercetătorul care urmăreşte chestiunea hanurilor bucureştene în timp, numărul celor cunoscute mai mult sau mai puţin va fi destul de important, acest număr ar putea depăşi şaptezeci-optzeci şi s-ar apropia de o sută. Dar oricîte am cunoaşte, numărul lor nu va fi niciodată sigur. Secolele XVIII şi XIX vor mai ascunde încă hanuri despre care nu ştim şi nu vom putea şti.

2. HANURI DOMNEŞTI

HANUL ŞERBAN VODĂ

Aşezarea hanului. Şerban Cantacuzino plănuise să construiască un han în Bucureşti încă pe vremea cînd era postelnic în divanul lui Grigore Ghica Vodă; lucrul acesta îl spune singur în hrisovul multelor sale danii făcute mănăstirii Cotroceni [2]. Astfel el cumpără de la jupîneasa Miţa a lui Iane Cojocaru un loc de prăvălie în lungul uliţei, de 28 stînjeni şi lat de 6, cu 47 de taleri; alt loc de la Gheorghe Cojocaru Paspala în lungime de 26 stînjeni, altele de la Vasile sin Vasile stolnicul *ot* Cîmpina; de la jupîneasa Anghelina a lui Calotă clucerul; de la mănăstirea Radu Vodă cîteva prăvălii; de la mănăstirea Sf. Sava, în schimbul unui „codru de loc în Grozăveşti", ia patru prăvălii [3]. Toate aceste locuri şi prăvălii le cumpără între 1666 şi 1680, astfel că înainte de a începe construcţia avea 39 de locuri în mahalaua Grecilor, unde îşi pusese în gînd să ridice hanul. El continuă cu lărgirea terenului de construcţie şi după începerea zidăriilor; astfel, la 14 aprilie 1685 cumpără două prăvălii de la Sultana Bogdaproste [4] şi de la Jitian Zugravul un petic de loc cu care lărgeşte curtea hanului [5].

[1] Const. Moisil, *Bucureştii-Vechi*, în „Boabe de grîu", 1933, p. 419; N. Iorga, *Istoria românilor*, Bucureşti, 1939, p. 234.

[2] G. M. Ionescu, *Istoria Cotrocenilor, Lupeştilor (Sf. Elefterie) şi Grozăveştilor*, Bucureşti, 1902, p. 55.

[3] G. Ionnescu-Gion, *Istoria Bucureştilor*, Bucureşti, 1899, p. 213.

[4] *Ibidem*, p. 55, nota 5.

[5] *Ibidem*, p. 518.

Boierul, care dovedea multă pricepere în asemenea treburi și bună cunoaștere a tîrgurilor bucureștene, se hotărîse să-și ridice hanul în locul cel mai potrivit pentru negoț. Tîrgul de Sus era în această vreme în plină dezvoltare, așa că toate silințele și le îndreaptă în a-și face loc în apropiere de acest tîrg. Locul ales se afla aproape de biserica Zlătari și față în față cu biserica lui Ghiorma Banul, cunoscută mai bine sub numele de Biserica Grecilor, pe o uliță plină de prăvălii care dădea în Ulița Mare numită mai tîrziu chiar „Ulița care duce la Hanul lui Șerban Vodă". În apropierea locului ales pentru han își aveau prăvăliile bogații negutători ai vremii Pano Pepano, Ghionea Mustață, iar mai tîrziu Dumitru Nona și Luca Firimiță. Acest loc de han s-ar afla astăzi pe str. Lipscani, chiar pe terenul pe care se găsește Banca de Stat a R. S. România. Terenul hanului cuprindea o suprafață de 7510 m² avînd fatada principală pe str. Lipscani, în lungime de 105 m, iar pe ulița din dreapta, Ulița Mare numită mai tîrziu Ulița Germană (azi str. Smîrdan) 70 m lungime ; în partea stîngă nu exista o uliță ci numai o fundătură numită Chirovici care, după ce s-a deschis, a primit numele str. Eugeniu Carada. Toate acestea au fost menționate în planul[1] ridicat, la 10 octombrie 1881, de către G. Zefir desenatorul Domeniilor Statului.

Șerban Vodă Cantacuzino începe construirea mănăstirii Cotroceni, după cum scrie în pisania din pridvorul bisericii, la 26 mai 1679, adică la patru luni și jumătate după urcarea în scaunul domniei (6 ianuarie 1679). Frumoasa biserică este terminată în 1682, cînd se începe construcția anexelor : chiliile, arhondaricul și palatul domnesc, în care ctitorul locuiește pînă la moarte. Cel dintîi act de donație pentru viitoarea mănăstire este din 10 iunie 1680 în care sînt cuprinse viile, livezile și morile cumpărate de Ghiorma și frații săi Dumitrașco Căpitanul și Mihalesco, feciorii Ghiocăi Căpitanul[2]. La 8 ianuarie 1683 el închină mănăstirii Cotrocenilor prăvăliile cumpărate în mahalaua Grecilor[3].

Construcția hanului. Este de presupus că Șerban Vodă ridică hanul său cu aceiași meșteri pe care-i folosise la construcțiile de la mănăstirea Cotroceni. Dacă biserica a fost gata în 1682 și celelalte anexe au început imediat, toate aceste lucrări n-au ținut mai mult de un an, astfel că construcția hanului a început în vara anului 1683. În această privință însăși actul de donație a prăvăliilor poate să fie un indiciu, așa cum obișnuia să procedeze voievodul.

Pentru Bucureștii de la sfîrșitul secolului XVII, construcția Hanului Șerban Vodă este o mare noutate în domeniul negoțului. Au existat hanuri și înainte de acesta, cum ar fi vechiul han de la Sf. Gheorghe, dar ceea ce a început să construiască voievodul în 1683 întrecea tot ceea ce se putea închipui în Țara Românească pînă atunci. De altfel însăși planul voievodului a fost să dea orașului ceva nemaivăzut. S-a spus că el s-a gîndit la acele *i fondachi*, care existau în Veneția în secolul al XVII-lea — *il fondaco dei Turchi, il fondaco dei Armeni, il fondaco dei Tedeschi* — și care erau construcții solide și uriașe, care serveau ca depozite de mărfuri ale negutătorilor respectivi și un asemenea „fondaco" a dorit să construiască și el în București. Șerban Cantacuzino nu fusese la Veneția și nu avea de unde să știe despre aceste așezăminte negustorești existente acolo în această vreme. S-a spus însă că le văzuse

[1] Arh. St. Buc., *Planuri Ilfov*, nr. 200—202.
[2] G. M. Ionescu, *op. cit.*, p. 39 și nota 1.
[3] Arh. St. Buc., *Condica Mănăstirii Cotroceni* nr. 1, fila 60.

fratele său, stolnicul Constantin Cantacuzino, care studiase la Padova, în Italia, dar acest lucru nu era de ajuns, dacă ne reamintim de apriga duşmănie pentru moştenire ce s-a dezlănţuit între urmaşii postelnicului Cantacuzino, la moartea mamei lor, postelniceasa Elina.

Dar pentru ca să vadă „hanurile" din Veneţia, Şerban Cantacuzino nu trebuia să se fi dus pînă acolo ; el le-a văzut tot atît de bine la Constantinopol, unde trăise cîţiva ani, ca refugiat politic, înainte de a ajunge domnitor. Aceste „fondacuri" veneţiene erau asemănătoare hanurilor din lumea arabă [arab. *fondok* = hotel, han], foarte obişnuite în Orient, care nu puteau să lipsească din capitala Imperiului otoman şi din marile oraşe turceşti. Erau construcţii cu ziduri groase, întărite cu contraforturi, în care nu se putea pătrunde decît pe poarta de stejar, ferecată în fier. Marii neguţători din Constantinopol, ca şi cei din Damasc, Bagdad, Erzerum şi Alexandria, trebuiau să aibă asemenea „fondokuri" unde-şi puneau la adăpost marfa, familia şi viaţa. Deci în Ţarigrad a putut să vadă Şerban Cantacuzino un model de han pentru planurile sale din Bucureşti.

Astfel, cînd a început construcţia hanului, în 1683, pe locul cel larg pe care-l avea în Uliţa Mare (str. Lipscani) dinspre Tîrgul de Sus, el poruncise să i se facă o adevărată cetate de negoţ. Marii neguţători din Bucureşti, cei care începuseră să facă taxiduri la Viena şi poate chiar la Lipsca după marfă, ar fi putut să vadă, sau măcar să audă despre acele cetăţi din oraşele hanseatice, numite *kaufhäuser*, care semănau cu ceea ce a făcut Şerban Vodă. Hanul său a fost gata în trei ani, deci la 1685 [1], cînd începuseră să se aşeze în el negustorii şi chiriaşii care aveau nevoie de locuinţă.

Dar hanul n-a fost complet terminat nici în 1686, „rămîind partea dinspre crivăţ nezidită". Se ridicaseră construcţiile principale : odăile, prăvăliile, pivniţele şi magaziile ; în fundul curţii, unde urma să se construiască grajdurile, depozitele de furaje, bucătăriile şi celelalte anexe, nu se făcuse nimic pînă atunci, nici mai tîrziu, pînă în 1688 cînd moare voievodul. Se pare că motivul care a făcut să nu se termine lucrările a fost lipsa de bani. Şerban Vodă cheltuise mulţi bani pentru construcţia şi înzestrarea mănăstirii Cotroceni şi pentru ridicarea hanului. Şi participarea la asediul Vienei în 1683, cînd a trebuit să facă provizii şi pentru armata turcească alături de care lupta, i-a secătuit punga şi l-a pus în situaţia să renunţe, pentru moment, la terminarea lucrărilor de construcţie atît la mănăstire cît şi la han.

Moartea sa neaşteptată în 1688 pune capăt lucrărilor de la han. Egumenii mănăstirii Cotroceni, care administrau şi hanul nu se gîndesc să termine aceste lucrări care ar fi sporit veniturile hanului, ci s-au mulţumit să închidă fundul curţii cu un zid. Abia peste un veac s-a găsit un egumen mai gospodar şi mai sîrguincios, Visarion Lambriatis, care în zilele domnului Constantin Ipsilanti, la 15 octombrie 1803, face construcţii noi pe acest teren nefolosit pînă atunci [2].

Biserica hanului. Cîteva din marile hanuri bucureştene au avut în mijlocul curţii cîte o biserică mai mică, sau mai mare, după cum îngăduia locul şi punga ctitorului. De regulă, aceste biserici se construiau odată cu hanul, cum a fost la Hanul Colţea, Hanul Sf. Gheorghe Nou şi Hanul Zlătari.

[1] G. Ionnescu-Gion, *op. cit.*, p. 483.
[2] G. M. Ionescu, *op. cit.*, p. 55, nota 1.

Alteori, bisericile s-au construit în urma hanurilor, cum a fost la Hanul Stavropoleos şi Hanul Şerban Vodă.

Biserica Hanului Şerban Vodă nu se ştie cînd a fost construită, probabil în prima jumătate a secolului al XVIII-lea. Trebuie să fi fost o biserică micuţă, mai mult un paraclis, construită de către locatarii hanului. Neguţătorii care aveau prăvăliile în acest han au pus mînă de la mînă şi au înălţat această biserică despre care aflăm întîmplător pe la mijlocul secolului trecut.

În toamna anului 1844 o serie de chiriaşi ai hanului, în majoritate greci, înaintează domnului Gheorghe Bibescu o jalbă în care aduc la cunoştinţă că biserica din curtea hanului a suferit stricăciuni importante de pe urma cutremurului din 1838, din care cauză nu se mai poate sluji în ea. Ca urmare a acestui fapt ei au cerut de mai multe ori egumenului mănăstirii Cotroceni, care în această vreme era Meletie Căscioreanu, „ca cu mijloace ce are să facă punerea la cale a o drege şi a o aduce în stare ca să se slujească într-însa". De fiecare dată însă egumenul le-a răspuns că nu poate să facă nimic fără aprobarea „obştii mănăstirilor de jos", adică de la Muntele Athos, unde era închinată mănăstirea Cotroceni.

După atîţia ani de rugăminţi şi aşteptare, singura lor nădejde e la voievodul ţării, căruia îi spun în jalba amintită: „Deznădăjduiţi, prea înălţate doamne, că prin dreptul rugăciunii către sfinţia sa pomenitul egumen n-am putut să dobîndim dregerea arătatei sfinte biserici, venim cu cel mai adînc respect la picioarele înălţimii voastre şi vă rugăm ca să binevoiţi a porunci prin cine se cuvine a ne îndestula rugămintea şi a nu ne mai sili a alerga pe la învecinatele sf. biserici şi a face aiurea pomenirile părinţilor şi rudelor noastre ce sînt îngropate la această sf. biserică, împotriva şi a religiei şi a bunei cuvinţe" [1]. Între semnatarii plîngerii sînt: Iancu Valiadis, A. Carazisi, C. Păltineanu, Nicolae Dimitrie, Mihail Zaharia, Athanasie Veropulo, familia Ciocan, familia Polizu şi familia Suţu.

Pe această jalbă Gheorghe Bibescu pune rezoluţia: „dumnealui logofătul bisericesc să se arate". Manolache Florescu, şeful departamentului treburilor bisericeşti, la rîndul lui, întreabă pe egumen dacă este adevărat ce spun jeluitorii şi cere să-i arate cine strînge veniturile hanului. Egumenul răspunde că biserica a fost construită cu cheltuiala neguţătorilor chiriaşi, care şi-au luat obligaţia s-o întreţină cu cheltuiala lor. În privinţa veniturilor el arată că mănăstirea le strînge, însă banii adunaţi sînt puţini, fiindcă două treimi din venit nu se încasează, deoarece familiile reclamanţilor, care se consideră adevăraţi proprietari, nu pe bază de acte ci pe bază că locuiesc acolo din tată în fiu, nu plătesc nici o chirie pentru apartamentele şi prăvăliile ce ocupă.

În urma acestui răspuns se pare că jalba locatarilor rămîne nesoluţionată şi biserica se năruieşte din ce în ce mai rău, pînă cînd a fost dărîmată la cîţiva ani după aceea. În trei planuri ale Hanului Şerban Vodă, dintre 1876 şi 1881 [2], se indică în mijlocul curţii un loc pe care a fost construită biserica, dar mai mult nu se ştie despre ea.

Prăvălii şi chiriaşi. Între hanurile din Bucureşti întîietatea o deţinea Hanul Şerban Vodă: era cel mai mare, cel mai solid şi mai sigur, dar şi cel mai bine organizat în ceea ce priveşte împărţirea încăperilor şi uşurinţa comunicării cu curtea cea largă unde intrau rădvanele cu mărfuri. Nu se cunoaşte

---

[1] Arh. St. Buc., *Min. Cult. şi Instr. Publice, Ţara Românească,* 1760/1844.
[2] Arh. St. Buc., *Planuri Ilfov,* nr. 200—202/1876—1881.

precis mărimea şi dispoziţia aranjării încăperilor, fiindcă înainte de 1863 nu s-a făcut sau nu s-a păstrat un plan topografic al acestui han sau măcar al oricărui altul. Nici statistici sigure nu avem decît după ce s-a legiferat secularizarea averilor mănăstireşti (1863) şi acelea sînt destul de aproximative. Mai înainte, o catagrafie întocmită la 15 martie 1823 stabileşte că hanul avea „45 de case (încăperi), peste 25 de magazii şi 17 bucătării". Din aceste pricini nu putem şti precis care era capacitatea sa de înmagazinare a mărfurilor. S-a păstrat, mai mult prin tradiţie orală, faptul că Hanul lui Şerban Vodă era cel mai mare din Bucureşti. Astfel, Anton Maria del Chiaro arată că „două hanuri mari frumoase sînt demne de văzut în Bucureşti. Primul han poartă numele fondatorului Şerban Vodă... al doilea e hanul Sf. Gheorghe, zidit de principele Brîncoveanu" [1]. La sfîrşitul secolului al XVIII-lea F. J. Sulzer considera că hanul „era cel mai renumit" dintre cele şapte hanuri mari ale oraşului. El este trecut şi pe planul din 1842 al lui Vladimir de Blaremberg, iar în planul oraşului din 1852 este trecut primul din cele zece hanuri „de căpetenie" din oraş.

Cînd s-a hotărît exproprierea averilor mănăstireşti, dar mai ales după promulgarea legii de la 22 februarie 1873, care autoriza guvernul să vîndă casele, prăvăliile, hanurile, orice acareturi sau construcţii, precum şi toate locurile virane cu clădiri sau fără clădiri pe dînsele, a trebuit să se întocmească tabele şi situaţii ale bunurilor ce trebuiau vîndute. La acea dată Hanul Şerban Vodă, care aparţinuse mănăstirii Cotroceni, avea la parter, în vechea clădire a hanului, 29 de prăvălii şi 10 magazii, la etaj, 20 de camere de locuit şi patru săli mari, la care se adăugau casele cu două etaje situate în fundul curţii, construite de egumenul Visarion Lambriatis în 1803 şi modificate poate de succesorii săi, în care erau instalate Casa de Depuneri şi Consignaţiuni, Imprimeria Statului şi Direcţia Monitorului Oficial, care foloseau şi opt magazii.

Cu acest prilej nu se aminteşte nimic despre o moară cu cai, existentă în 1829 în curtea hanului şi despre care egumenul Hariton (1829—1833) face o plîngere Divanului săvîrşitor împotriva Cantoriei Ostăşeştilor Spitaluri că îi strică gardul dimprejurul morii. Divanul, în rezoluţia lui Iordache Golescu, „pofteşte pe cinstita Cantorie ca să dea poruncă cu străşnicie acelui spital de a nu mai strica nimic, căci moara este făcută din poruncă şi cu mare cheltuială" [2]. În hanul Şerban Vodă a fost instalat temporar Sfatul Orăşenesc, ce avea nevoie de mobile (paturi, oglinzi, canapele, scaune, mese) pentru funcţionare, vînzătorii urmînd să se adreseze cinovnicului Gheorghe Opreanu, instalat în han [3].

Cele 29 de prăvălii şi numai două din cele zece magazii fuseseră închiriate de stat, după 1863, la negustori particulari şi aduceau un venit de 25 800 lei. La această sumă se adăugau chiriile ce se încasau pentru cele douăzeci de camere de locuit şi cele patru săli de la etaj, precum şi chiriile care s-ar fi putut încasa pentru încăperile în care se instalaseră cele trei instituţii de stat. Dacă ţinem seama că după 1870 comerţul bucureştean folosea prăvălii la stradă, cu vitrine mari şi luminoase pentru expunerea mărfurilor şi că prăvăliile Hanului Şerban Vodă nu mai erau proprii acestui comerţ, putem

---

[1] Anton-Maria del Chiaro, *op. cit.*, pag. 7, cf. Dan Berindei, *Oraşul Bucureşti reşedinţă şi capitală a Ţării Româneşti (1459—1862)*, Bucureşti, 1963, pag. 100.

[2] Arh. St. Buc., *Administrative Vechi*, 555/1829.

[3] „Curier românesc", IV/1832, nr. 35 (16 iun.), p. 156.

să apreciem valoarea lor în secolul al XVIII-lea, cînd hanurile corespundeau tuturor exigențelor negustorești din aceste vremuri.

În secolul al XVIII-lea s-a deschis în Hanul Șerban Vodă cea dintîi „spițerie" din București. Proprietarul acestei farmacii este armeanul Hagi Chiriac Arbut, un tip foarte întreprinzător, care înființează mai tîrziu o fabrică de postav și obține de la domnie rang boieresc. Mărturiile istorice ne arată că la 22 iunie 1776 el vinde farmacia medicului Ion Șafant [poate Jean Chafent], probabil de origină franceză, care se stabilise în București [1]. Printre stabilimentele instalate în hanul Șerban Vodă este menționat în 1848 și atelierul de dagherotipie al lui Johann Bauman [2].

La 1859, după cum ne informează coperta unei cărți tipărită în București în acest an, un oarecare Mihail Dimitriu avea în han o librărie „cu tot felul de cărți și în special manuale pentru toate categoriile de elevi". Mai tîrziu, în 1867, Belgasoglu și I. V. Socec au o librărie în prăvălia nr. 18 din han [3], pentru care se plătea o chirie de 1740 lei, ceea ce era foarte mult pentru această vreme. Alături, în prăvăliile nr. 19 și 20, era un mare magazin de „vinuri fine, lichioruri și tot felul de articole de băcănie, coloniale și comestibile" al lui Lazăr și Dimitrie Staikovici, care plăteau 2 165 lei chirie. Și în continuare, în prăvălia nr. 22 Vasile Hagi Teologu anunță că „a sosit icre negre de cea mai bună calitate, la prețul de 16 lei ocaua" [4].

Tot în aceeași vreme Ion Martinovici și George Asan fac reclamă lumînărilor de stearină ce le-au adus de la Viena și care au prăvălia cu firma „la Crucea de Aur" în colțul hanului [5]. Alături de aceștia erau alți băcani cu prăvălii, între care și Petrache Ion, al cărui negoț era foarte cunoscut în han. De altfel negoțul de băcănie, care cunoaște o amplă și intensă dezvoltare în secolul al XVIII-lea, era bine reprezentat în Hanul Șerban Vodă. La 1784, un oarecare Gheorghe Băcanu „vinde" lui Chiriac Arbut, care în această vreme era staroste de negutători, o prăvălie în acest han [6]. Din document nu reiese cum poate să se vîndă o prăvălie într-un han mănăstiresc, cînd construcția aparținea mănăstirii Cotroceni; este poate aici vorba despre cedarea cu cîștig a unui contract vechi de închiriere, care începuse să se negutătorească și care a provocat mai înainte intervenția lui Alexandru Ipsilanti, despre care vom vorbi mai jos.

Pe la 1813, un mare negutător toptangiu, Constantin Lada, grec foarte întreprinzător și înrudit cu familiile boierești din Moldova, care se ocupa cu tot felul de afaceri, avea în acest han prăvălie de mărfuri aduse din Austria și Saxonia, pe care le vindea cu ridicata [7].

La 26 mai 1826 [8], egumenul mănăstirii Cotroceni, arhimandritul Iosif se plînge domniei că două din bolțile [prăvăliile] hanului sînt închise de peste trei ani, „nearătîndu-se de stăpîni nimeni" și cere să se deschidă și să se

---

1 Dr. N. I. Angelescu, *Acte și documente din trecutul farmaciei*, București, 1904, p. V și 19; Dr. V. Gomoiu, *Repertor de medici, farmaciști, veterinari, personal sanitar din ținuturile românești*, vol. I, Brăila, 1938, p. 372.

2 „Vestitorul românesc", XII (1848), nr. 42, 29 mai, p. 168.

3 „Monitorul oficial", 1867, p. 1104.

4 „Buciumul", I, p. 272.

5 „Anunțătorul român", 17 ian. 1859.

6 Doc. 4 mai 1784, colecția George Potra.

7 Teodor Vîrnav, *Istoria vieții mele*, Rîmnicu Sărat, 1893, p, 30—35.

8 Arh. St. Buc., *ms.* 1132, p. 148—149.

redea mănăstirii. Se fac cercetări şi se constată că una din bolţi este a Lisabetei nemţoaica sticlăreasa, închisă şi poprită de Radu Golescu pentru o sumă de bani datorată, iar cealaltă boltă este a unui neguţător dispărut. Anaforaua veliţilor boieri propune să se redea mănăstirii cele două prăvălii, iar din lucrurile aflate să se despăgubească de chirie.

Din reclamele publicate în ziarele timpului mai aflăm despre existenţa unor prăvălii din han şi despre mărfurile ce se vindeau în ele. Astfel, în prăvălia nr. 13 se vindeau cele mai bune şi mai „sănătoase" lichioruri „cu trei sfanţihi butelca" [1], iar în prăvălia nr. 6, care se afla în faţa fostului Cazinou se afla de vînzare rom englezesc veritabil Jamaica [2]. Jac Lazarov, prin legăturile sale comerciale la Constantinopol, aducea şi vindea în prăvălia nr. 16, cu firma „La patru arapi", tutun turcesc şi bohcea de cea mai bună calitate [3], iar Apostol Daciapopolo era renumit prin desfacerea ţigărilor de foi englezeşti şi a medicamentelor [4]. La prăvălia lui Mihalache Hala sosise din Londra o mare cantitate de fier englezesc de „toate sortimentele", adică „şine în patru muchii, rotunde, potcoave, jghiaburi şi tablă pentru învelit casele", iar „doritorii ce vor avea trebuinţă de asemenea articole [le] pot găsi la anumita magazie [prăvălie] cu cel mai mic preţ" [5].

Hanul Şerban Vodă era un punct de orientare şi pentru alte magazine din afara lui. Astfel, în 1843, peste drum de poarta hanului, într-un fund de ulicioară, îşi avea prăvălia Iosif Gebauer, care se ocupa cu vînzarea de instrumente muzicale. El anunţă în ziar [6] că are de vînzare şi de închiriat „felurimi de pianoforte cu un preţ cuviincios, cu care preţ n-ar putea să le aibă nici la Viena". Astfel : 2 pianoforte marca „Floc" : 70 galbeni împărăteşti ; 2 „Raitmair" : 55 galbeni fiecare ; unul „Vindhofer" : 53 galbeni ; un „Brodman" : 55 galbeni ; un „Bel" : 40 şi unul „sosit acum după faptura franţuzească cea noua", cu 90 galbeni.

Negoţul de zărăfie, care se dezvoltase foarte mult în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, nu s-a lăsat atras de Hanul Şerban Vodă. Zarafii se cuibăreau mai ales în Hanul Zlătari pînă în 1800, iar după aceea, cînd începuseră să-şi aroge veleităţi de bancheri şi să facă operaţiuni de bancă, cu legături la Viena, Paris şi Londra, cei mai mulţi bancheri îşi au cantoarele în Hanul Colţei. Totuşi şi în Hanul lui Şerban Vodă găsim, la 1829, pe Solomon Halfon (1790—1842), o adevărată figură de zaraf şi bancher de la începutul secolului trecut. Acesta, întovărăşit cu neguţătorul braşovean Ghiţă Opran, deschide un cantor în acest han, unde, pe lîngă afaceri de zărăfie, făceau tot soiul de afaceri comerciale. A avut în arendă concesiunea accizelor, a exportului de lemne, de sare etc. Cantorul lor, din Hanul Şerban Vodă, începuse să atragă atenţia lumii comerciale din Bucureşti. Au făcut afaceri frumoase cu Miloş Obrenovici şi cu statul sîrbesc şi chiar cu domnii Ţării Româneşti. În 1835, domnul Alexandru Dim. Ghica i-a acordat lui Solomon Halfon titlul de pitar, cu dreptul de a purta caftan şi a stăpîni moşii. După moartea sa, în 1842, feciorii săi Abraham, Iosif şi Nissim au continuat negoţul tatălui lor,

---

1 „Vestitorul românesc", 1844, p. 258.
2 *Ibidem*, 1846, p. 308.
3 *Ibidem*, 1852, p. 164.
4 *Ibidem*, 1855, suplimentul 18.
5 *Ibidem*, suplimentul 27.
6 *Ibidem*, VII, (1843), nr. 21, martie 12, p. 84.

dezvoltînd mai ales comerţul de bancă şi fiind în legătură cu marile firme Rotschild şi Rougemont[1].

O fotografie de pe la 1880 ne relevă forma şi aspectul hanului. Avea forma unui patrulater, cu clădiri pe fiecare latură a sa. Ion Ghica arată că hanul avea „curţi mari, pătrate, cu ziduri înalte şi tari de jur împrejur". Clădirea avea un singur etaj fără particularităţi arhitecturale. În partea centrală, construcţia în linie dreaptă, tip vagon este aşezată pe latura unei curţi mari în care probabil staţionau carele şi trăsurile oaspeţilor. La parter se văd cîteva arcade simple sprijinite pe stîlpi mari, iar la nivelul superior ferestrele se înşiră unele după altele ca la o casă obişnuită.

Hanul, cum am văzut, avea la etaj patru săli mari, care erau foarte nimerite pentru clase de şcoală. Pentru acest motiv, în vara anului 1831, cînd clădirea colegiului Sf. Sava a fost supusă la reparaţii mai mari, şcoala s-a instalat în han, unde a funcţionat pînă la deschiderea anului şcolar din toamnă. Tot aici, în 1843, şi-a deschis pensionul cu patru clase un oarecare Ştefan Caliva. El publică în ziar[2] această veste şi înştiinţează că are aprobarea cinstitei Eforii a Şcoalelor Naţionale şi că se vor preda, în afară de materiile obişnuite, limba grecească (nouă şi veche), franceză şi italiană. În acelaşi an Elisabeta Ştirbei, soţia marelui vornic, închiriază o parte din han pentru a deschide un cămin pentru o sută de fete sărace, care fusese mai înainte instalat la Biserica Amzei[3].

Evenimente importante legate de han. În cele aproape două veacuri de existenţă, la Hanul Şerban Vodă s-au petrecut episoade interesante, care luminează mai bine viaţa acestui han. Dacă Şerban Cantacuzino nu şi-ar fi sfîrşit zilele atît de repede şi atît de neaşteptat şi-ar fi putut duce la capăt construcţia şi organizarea acestui han, alta ar fi fost istoria sa. Ctitorul său a murit însă cînd lucrările de construcţie nu erau terminate şi cînd hanul nu ajunsese să intre în deplina sa funcţiune economică. Rezerva şi dezinteresul cu care a fost privit de succesorul lui Şerban Vodă, tocmai în epoca în care hanul ar fi putut să cucerească viaţa neguţătorească a Bucureştilor, au făcut ca după construirea Hanului Constantin Vodă şi a Hanului Sf. Gheorghe acest han să aibă un rol secundar în secolul al XVIII-lea. I-au luat-o înainte Hanul Colţei, Hanul Zlătari, şi încă altele mai mici, deşi Hanul lui Şerban Vodă era cel mai mare şi cel mai sigur din Bucureşti.

Au contribuit la acest lucru şi egumenii mănăstirii Cotroceni, nu îndestul de pricepuţi gospodari, care n-au făcut nimic pentru ca hanul să-şi asume rolul său de fruntaş al vieţii economice bucureştene. Aceşti egumeni, oameni meschini şi interesaţi să agonisească cît mai repede şi cît mai mulţi bani, au refuzat să facă cheltuielile necesare pentru construcţii şi îmbunătăţiri la han şi s-au interesat numai de prea numeroasele moşii cu care fusese înzestrată mănăstirea. Aşa se explică de ce timp de un veac hanul a fost lipsit de anexele sale principale şi abia la 1803 i se fac aceste construcţii. Atunci însă era prea tîrziu. Hanurile ieşiseră din funcţiunea lor economică în care le pusese secolul al XVIII-lea şi deveniseră anacronice pentru noua viaţă comercială care începuse în Bucureşti odată cu secolul trecut.

---

[1] George Fotino, *Din vremea renaşterii naţionale a Ţării Româneşti. Boierii Goleşti*, vol. II, Bucureşti, 1939, p. 315, nota.

[2] „Vestitorul românesc", 1843, p. 53, 84.

[3] *Ibidem*, p. 132, 362; 1844, p. 70.

Dacă egumenii mănăstirii Cotroceni, nu s-ar fi îmbulzit să treacă pe la scaunul egumenesc prea repede și prea ahtiați să-și umple buzunarele și dacă priceperea lor i-ar fi făcut să vadă ce izvor de venituri era Hanul lui Șerban Vodă ca să-i acorde toată grija și tot interesul, alta ar fi fost istoria acestui han. S-au perindat însă nu mai puțin de 20 egumeni de la moartea lui Șerban Vodă pînă la 1800, din care unii n-au rămas în scaun nici măcar un an, și toți și-au îndreptat ochii spre moșii și au părăsit cu totul mărețul han. Un alt eveniment este *procesul cu chiriașii*, dezbătut în vremea lui Alexandru Ipsilanti [1], care dovedește tocmai dezinteresul egumenilor față de han.

În 1776 era egumen la Cotroceni ieromonahul Ignatie. Se pare că acesta primise poruncă din partea domniei să facă reparații hanului: „am dat — spune domnul în hrisovul citat — tare poruncă exarhilor și egumenului ca să înnoiască bine hanul făcînd aceasta fără nici o prelungire, după cum negreșit am hotărît. Vrînd domnia mea, precum am zis, nu numai înnoirea hanului, ci să și păzim a fi fără frică și fără primejdie lăcuința chiriașilor". Egumenul raportează că nu poate să facă aceste reparații pe motivul că n-are bani. În același timp înaintează domniei o plîngere împotriva chiriașilor care nu plătesc chiria, sub cuvînt că s-au făcut stăpîni pe prăvăliile ce le au în han.

Alexandru Ipsilanti trimite pîra egumenului în cercetarea lui Badea Știrbei, *vel* vornic de Țara de Jos, și a lui Dumitrașco Racoviță, *biv vel* vistier, care cercetează cu amănuntul situația din Hanul lui Șerban Vodă și o înfățișează într-o anafora. Cei doi boieri constată că neguțătorii străini care locuiseră multă vreme în han, „au început după vremi a se face stăpîni pe odăile acelea, încît unii, cu desăvîrșită stăpînire pe odăile acelea în care șăzuse cu chirie, le vindeau altora ca niște stăpîni, cu nume de *ghedec* *, dînd la mănăstire o chirie foarte puțină pe an. Iar alții le da altora cu chirie cît voia, dînd și ei mănăstirii o chirie foarte puțină, adică cît au apucat de s-au tocmit în trecuții ani pe cînd s-au zidit, făcînd cu acest mijloc de a să socoti acelea odăi ghedicuri și ei a fi stăpînii ghedicurilor cu acest catahrisis și a plăti numai chiria locului". Chiriașii care stăpîneau prăvăliile prin clironomie [moștenire] din tată în fiu sau prin vînzare de la primii chiriași, invocau față de mănăstire că prăvăliile lor erau ghedecuri și că chiria pe care o plăteau se referea la locul pe care era construită prăvălia, întrucît prăvăliile le aparțineau în deplină stăpînire.

Situația inexactă pe care o invocau acești chiriași provenea din două cauze: mai întîi dezinteresul total al egumenilor față de hanul care nu fusese complet terminat și care nu producea veniturile așteptate; și-apoi faptul că chiriașii făcuseră personal unele din lucrările de îmbunătățire ale încăperilor deținute de ei, ceea ce i-a îndreptățit să pretindă că aceste încăperi au situația de ghedecuri. Egumenii, foarte bucuroși că nu li se cerea să acopere cheltuielile acestor lucrări, se mulțumeau cu chiria cea mai mică și n-au mai pretins nimic. Așa au trecut ani după ani, pînă s-a încheiat aproape un secol și a venit jalba egumenului din 1776. Negreșit că situația de ghedecuri invocată de chiriași trebuia dovedită cu acte, din care să reiasă că, la construcția

[1] Arh. St. Buc., suluri 41; doc. 14 iun. 1776.

* *Ghedecuri* erau încăperile (prăvălii sau locuințe) care făceau parte dintr-o construcție mare, realizată prin plata anticipată a costului lor și pentru care se plătea numai chiria aferentă locului pe care se aflau aceste încăperi.

hanului, ei plătiseră cu anticipație costul de construcție al încăperilor pe care le dețineau. Dar astfel de acte nu poseda nici un chiriaș; cu toate acestea timp de șapte-opt decenii unele prăvălii trecuseră din mînă în mînă prin zapise de vînzare în care se stipula situația lor de ghedecuri. Astfel, un chiriaș a prezentat chiar un hrisov de la domnul Ștefan Racoviță, ce confirma faptul, dar pe care boierii și domnitorul nu l-au considerat bun, fiind socotit ca „un așezămînt în vreame cu iconomie, iar nu cu vreun temei bun și tare".

Judecata lui Alexandru Ipsilanti a fost simplă. A chemat pe chiriași în fața divanului și fără să urmărească chestiunea în trecut, s-a oprit la timpul prezent și a hotărît: „să nu mai fie, nici să se mai auză acest nume ghedic; așijderea hotărîm să lipsească și acel catahrisis cu care chiriașii da odăile cu chirie altora, fiindcă și aceasta cu desăvîrșită hotărîre o oprim, ca de-acum înainte să nu mai fie nicidecum." Și voievodul completează această hotărîre prin alta în folosul chiriașilor: „Dar vrînd să păzim și liniștea și nesupărarea neguțătorilor, am hotărît ca odată hotărîndu-să chiria ce se cade a da fieștecarele din neguțători, să nu mai aibă voe vreun egumen sau exarh să supere pe vreun neguțătoriu cerîndu-i chirie mai multă, ori zicînd că alt neguțător dă mai mult, ori cu cuvînt că ar fi trebuincioasă odaia pentru trebuința mănăstirii, ori și cu altce măcar să-l scoată pe acela din odaie. Ci plătind fieștecarele din neguțători cu mulțămită orînduita chirie pe an, să șază în toată viața lui nesupărat și nebîntuit".

Și, în fine, Ipsilanti aduce o ultimă preciziune, foarte necesară în această vreme: „acest pronomion fiind prosopicon, adecă, numai al acelui obraz, să săvîrșește [încetează] la însăși chiriașii aceia, ori murind, ori ducîndu-să de tot la altă țară fără a se mai întoarce, ori schimbîndu-și starea și norocu, adică a să face boiari, nerămîind la fii și clironomi cuivaș. Cum iarăși să săvîrșește și la acel ce nu va plăti cu mulțumire chiria aceaia pe an, ori va strica odaia în care șade".

Hrisovul este semnat, alături de domn, de cei doi fii ai săi, Constantin și Dumitrache, precum și de marii boieri ai divanului. Se pare însă că situația de pînă atunci nu s-a sfîrșit prin acest hrisov atît de înțelept hotărît. Am văzut mai sus cum Chiriac Arbut vinde în 1776 o farmacie lui Ion Șafant, iar în 1784 cumpără el prăvălia lui Gheorghe Băcanu.

În 1768, începe războiul dintre ruși și turci, care se încheie prin pacea de la Kuciuk-Kainargi. La începutul acestui război Pîrvu Cantacuzino Măgureanu intră în București cu 400 de români și albanezi și bate pe turcii care păzeau Curtea domnească. Grigore Ghica și fiul său se ascund în Hanul Șerban Vodă pînă intrară rușii în București, la 16 noiembrie, sub comanda lui Nazarie Karazin și a polcovnicului Ilie Lăpușneanu. Aceștia arestară pe domn, pe care boierii îl ascunseseră în Hanul Sf. Gheorghe, și-l trimit în Rusia [1].

În 1829, cînd Bucureștii sînt iarăși ocupați de trupele rusești care se luptau cu turcii, odăile de sus ale Hanului Șerban Vodă fuseseră evacuate de chiriași și acolo se instalase un spital. Am văzut mai sus stricăciunile pe care le face personalul de serviciu și bolnavii acestui spital împrejmuirilor morii cu cai din curtea hanului. După încheierea păcii de la Adrianopol, care pune capăt acestui război, începe în București guvernarea generalului Kiseleff. Spitalul continuă să funcționeze încă în Hanul Șerban Vodă.

[1] G. Ionnescu-Gion, *op. cit.*, p. 484, 596.

La 1 octombrie 1815 este înlăturat egumenul Visarion al mănăstirii Cotroceni, cel care administrase averea mănăstirii timp de 17 ani şi făcuse în 1803 construcţiile anexe din curtea hanului. Această iniţiativă fusese determinată de pagubele mari pe care le provocase cutremurul din 1802, atît la mănăstire cît şi la han. Visarion cheltuise bani mulţi cu aceste lucrări şi vîrîse veniturile mănăstirii în datorii mari. La 21 martie 1816, într-o anafora a eforilor de la Cotroceni, Visarion este acuzat de „rea economie şi netrebnică chivernisire". Caragea Vodă, care se interesa îndeaproape de situaţia mănăstirii Cotroceni posesoare de mari averi, numeşte o nouă eforie în frunte cu beizadea Iorgu Caragea, iar pe vel clucerul Constantin Predescu îl face şeful cancelariei, poruncind ca toată administraţia mănăstirii să se instaleze în Hanul Şerban Vodă.

Noua eforie a mănăstirii Cotroceni nu reuşeşte să restabilească echilibrul între venituri şi cheltuieli din pricina marilor datorii contractate de egumenul Visarion Lambriatis. Eforii hotărăsc atunci, cu aprobarea domnului Caragea, „să scoată la sultan-mezat opt prăvălii din Abagii cu locul lor moştenesc, fiecare prăvălie cu odaia ei din dos şi cu curticica dinapoi, după cum se vede". Licitaţia a avut loc în Hanul Şerban Vodă, unde s-a strigat mezatul în auzul tuturor de obşte „şi artărdisind din muşterii după obicei la preţul din urmă, au rămas asupra dumnealui *biv vel* vistier Ioan Moshu cîteşi opt prăvăliile cu taleri 101 702". Aici s-a făcut haraciladizma mezatului şi s-a *haraciladisit* pe seama numitului muşteriu drept această sumă „care bani i-au şi înumărat pe deplin la starostie carii să vor da dumnealor numiţilor epitropi ai sfintei manastiri" [1].

Cancelaria mănăstirii Cotroceni continuă să rămînă în Hanul Şerban Vodă şi pe mai departe, poate pînă în 1863, cînd are loc secularizarea averilor mănăstireşti. Ultimul egumen al mănăstirii este Meletie Căscioreanu, care deţine servi iul de la 24 iunie 1840 pînă la 17 decembrie 1863 [2]. În 1847, după moartea arhimandritului Teodosie Mihaliotu, egumenul mănăstirii Mihai Vodă, se orînduieşte provizoriu o cîrmuire alcătuită din arhimandritul Meletie Cotroceanu şi Gherasim Simopetritu, care îşi fixează sediul tot în Hanul Şerban Vodă. Aceştia anunţă prin ziarele vremii [3] pe toţi cei ce ar avea contracte sau diferite hîrtii de afaceri semnate de răposatul arhimandrit Teodosie să se prezinte în cel mult 20 zile la Hanul Şerban Vodă pentru lămurirea lor, cunoscînd că cei ce nu se vor prezenta vor pierde drepturile lor.

În septembrie 1833 mai mulţi locuitori din mahalaua Hanului Şerban Vodă se plîng Vorniciei din Lăuntru că prin deschiderea unui şanţ din acest han nu se mai scurge apa în haznaua şanţului cel mare şi le inundă casele. Mihai Cornescu, marele vornic, porunceşte Sfatului orăşenesc să ia măsuri deîndată [4]. Sfatul porunceşte mănăstirii Cotroceni să execute lucrarea, dar egumenul arată că pînă la 15 august nu poate să facă nimic, fiind prins cu diferite alte treburi mănăstireşti [5]. Sfatul dă aspră poruncă şi cere ca în trei zile să fie lucrarea gata, întrucît săvîrşirea ei nu pretinde prezenţa la faţa locului a cuvioşiei sale. Se pare că de astă dată egumenul Procopie a executat la timp această lucrare.

---

[1] Acad. R.S.R., CC-233, doc. 28 sept. 1817.
[2] G. M. Ionescu, *op. cit.*, p. 166.
[3] „Vestitorul românesc", XI (1847) nr. 25, apr. 1, p. 99.
[4] Arh. St. Buc., *Municipiul* Bucureşti, 89/1832, f. 39.
[5] *Ibidem*, f. 131.

Ultimii ani din viața hanului. Peste Hanul Șerban Vodă au trecut multe incendii și cutremure și numai construcția sa neobișnuit de trainică l-a făcut să reziste două veacuri. Dacă la această trainicie de început s-ar fi adăugat îngrijirea și reparațiile inerente îndelungii existențe și deselor calamități, viața hanului s-ar fi prelungit pînă în vremea noastră. Negreșit că prin înfățișarea și construcția sa de cetate medievală ar fi fost un incomod anacronism în mijlocul orașului nostru care se adaptează ușor la cerințele vremii.

Prima calamitate care s-a abătut asupra Hanului Șerban Vodă a fost marele foc din 1704, care pîrjolește tot centrul comercial al Bucureștilor și îndeosebi Tîrgul de Sus. Construcția sa masivă, bine închisă spre exterior, l-a apărat mult mai bine de toate celelalte focuri care au urmat. Cum au putut pătrunde flăcările din 1704 nu se știe. Desigur că negutătorii din han au avut de suferit multe și mari pagube, ca un oarecare Petre, vătaf de măcelari, care se plînge că „mi-au ars zapisele, cînd au ars Bucureștii și Hanul lui Șerban Vodă“ [1].

Celelalte focuri care au urmat de atunci l-au păgubit mai puțin ; chiar focul cel mare din 1847, cînd au ars în București peste două mii de prăvălii, s-a oprit neputincios la zidurile sale și nu i-a atins nici măcar acoperișul, care era de olane.

Cutremurele i-au șubrezit însă mult trăinicia. Între acestea, cutremurul din 1802 a prăbușit în întregime mănăstirea Cotroceni și alte construcții închinate ei. Pisania scrisă în grecește de egumenul Visarion, care reconstruiește biserica, spune textual despre acest cutremur : „În anul 1802, octombrie în 14, ora 7, s-a întîmplat acel cutremur care a distrus pînă la suprafața pamîntului această biserică și clopotniță și paraclisul și casele dimprejur *și parte din Hanul Șerban Vodă* și metocul de la Vălenii de Munte. Toate acestea și prăvăliile din București, cari au fost arse și hănișoarele, s-au reconstruit din temelie cu cheltuiala și îngrijirea cuviosului archimandrit Visarion“ [2].

Egumenul a exagerat pagubele provocate de cutremur ; el a făcut-o însă ca să poată umfla cît mai mult sumele cheltuite pentru aceste reparații. Și fiindcă mănăstirea n-avea banii necesari la îndemînă, iar vînzările de bunuri făcîndu-se foarte greu și numai cu prealabile aprobări domnești, egumenul a găsit calea cea mai ușoară a împrumuturilor cu dobînzi mari, restituite în timp din veniturile moșiilor. Astfel, la socoteala datoriilor făcute de Visarion la 20 iulie 1815, între alții se prezintă și consulul austriac, „dumnealui cinstitul chesaro-crăesc aghent“, însoțit de consulul rus, prezentînd conturi în sumă de 355 500 taleri, cu dovada neplătită pe mai mulți ani. Din hîrtiile prezentate, precum și din verificarea și analiza cheltuielilor, s-a văzut limpede că egumenul își însușise sume mari, în afară de leafa sa de 5 000 groși, pe care o trece regulat în socoteli. Din această pricină egumenatul lui Visarion încetează la 1 octombrie 1815 și în locul său este numit Dionisie de la mănăstirea Plumbuita, care nu rămîne decît pînă la 2 februarie 1817.

Din socotelile făcute între 1803 și 1810 pentru repararea pagubelor provocate de cutremurul din 1802, reiese că reparațiile pentru Hanul Șerban Vodă au început la 2 noiembrie, deci la numai două săptămîni de cînd se întîmplaseră stricăciunile. În această situație Visarion s-a arătat întreprinzător.

---

[1] G. Ionnescu-Gion, *op. cit.*, p. 484.
[2] G. M. Ionescu, *op. cit.*, p. 117.

Nu cunoaştem ce anume reparaţii s-au făcut hanului, fiindcă în dosarul cheltuielilor de atunci se păstrează numai bilanţul, cu sumele totale de plăţi, fără specificaţie de amănunt. Suma totală cheltuită pentru han este de 130 760 taleri, plătită în 1809 cu 80 674 taleri şi în 1810 cu 50 086 taleri [1]. Pentru acea vreme suma era extrem de mare, ceea ce ne-ar face să bănuim că reparaţiile au fost foarte costisitoare. Dar dacă ţinem seama de faptul că acum s-au construit în fundul curţii hanului case cu două etaje şi cu foarte multe încăperi, unde s-au instalat mai tîrziu trei mari instituţii de stat şi dacă apreciem just şi partea de profit personal a egumenului, reparaţiile aduse hanului au fost sumare şi puţin costisitoare. Reconstruirea mănăstirii a costat 122 478 taleri şi această sumă ne permite să apreciem ce jaf s-a făcut în suma indicată în bilanţ pentru han.

Un fapt care ne ajută să apreciem că reparaţiile făcute hanului au fost sumare şi incomplete este plîngerea pe care o fac în vara anului 1814 chiriaşii hanului către Ion-Vodă Caragea; ei se plîng că acoperişul şi duşumelele hanului trebuiesc imediat reparate. Plîngerea este cercetată de Grigore Filipescu *vel* agă, care raportează [2] situaţia într-o anafora din 1814 iunie 11. „După luminata poruncă a măriei tale ci mi se dă la această jalbă a neguţătorilor, care sînt cu locuinţa în Hanul lui Şerban Vodă pentru plîngerea şi arătarea ce ne fa e de meremetisirea binalelor, arăt înălţimii tale că orînduind pe mai mare-başa împreună cu meşterii şi polcovnicul *za* tîrg, au mers la faţa locului, unde făcînd cu amănuntul cercetare şi scumpă *periergbie,* au adus răspuns în scris". Se arată ce reparaţii urmează a se face la duşumele şi la învelişul caselor, „ca să nu cumvaşi (ferească Dumnezeu) să se întîmple vreun cutremur sau să cază vreo zăpadă mare şi de multă greutate să se aşeze şi să se întîmple primejdie". Caragea dă poruncă precisă de urmare: „să mergeţi înşivă în Hanul lui Şerban Vodă, unde pareterisind şi luînd seama tuturor acelor lucruri cîte vor fi slabe şi cu bănuială de pericolon, să îngrijiţi... a nu se întîmpla vreo primejdie... căci cuvînt vrednic de îndreptare nu veţi avea [3]."

Se pare că şi aceste reparaţii, executate tot sub conducerea egumenului Visarion, au fost făcute tot aşa de mintuială ca şi celelalte. Dar după 1 octombrie 1815, cînd egumenul a fost înlăturat, s-a pus din nou problema consolidării hanului. De data aceasta o pun însăşi veliţii boieri într-o anafora [4] din 24 mai 1817, cînd se examinează situaţia hanurilor bucureştene şubrezite de cutremur. Sînt vizate în primul rînd Hanul Colţei şi Biserica Sărindar, care au nevoie de reparaţii radicale, dar sînt amintite şi Hanul Şerban Voda şi Hanul Scufa. „Ci pentru ca să nu cază şi aceste ziduri — spune anaforaua — ce sînt iarăşi sacatifsite, să se întîmple primejdie, să binevoieşti măria ta a da luminată poruncă către dumnealor veliţii vornici să meargă însăşi dumnealor să vadă aceste ziduri,.... să aducă şi pă arhitecton şi pă meimar başa, dimpreună cu alte calfe practicoşi, spre a se chibzui cu bună luare aminte şi cu deplină cunoştiinţă ce îndreptare este trebuincioasă a să face ca să se întemeieze acele ziduri bine şi fără temere de căzut. Sau de nu va fi acest fel de mijloc a se întemeia, să se surpe de tot şi să se facă

[1] G. M. Ionescu, *op. cit.*, p. 121.
[2] V. A. Urechiă, *op. cit.*, vol. X, p. 1073.
[3] Arh. St. Buc., ms. 1117 *(Condica veliţilor boieri de anaforale, pe 1816—1818)*, f. 133—133 verso.
[4] *Ibidem.*

din nou partea vătămată". Anafora este semnată, în afară de veliții boieri, de mitropolitul Nectarie, episcopul Iosif al Argeșului și de Constandie al Buzăului.

Se pare că de data aceasta reparațiile au fost mai temeinice, fiindcă nu se mai amintește de altele pînă la sfîrșit. După 1850 este însă lăsat în totală părăsire, iar după 1863 începuse să incomodeze noua dezvoltare a Bucureștilor. Astfel, timpul și intemperiile firești și-au dus nestăvilite opera lor de distrugere lentă și zidurile bătrînului han, care altădată era mîndria lui Șerban Cantacuzino și a negoțului bucureștean, au trebuit să se lase înfrînte.

Și dacă totuși construcția Hanului Șerban Vodă ar fi putut înfrunta vremea, prin soliditatea și grosimea zidurilor, în a doua jumatate a secolului al XIX-lea el devenise anacronic și incomod. Înfățișarea sa de cetate, cu ziduri pline spre uliță și cu aspect oriental, care nu se mai potrivea cu evoluția urbanistică a orașului, i-au grăbit sfîrșitul. E adevărat că s-au făcut unele încercări de „modernizare", prin care s-a încercat să i se dea un alt aspect, care să corespundă cu vremea. Cu toate acestea, planurile edilitare bucureștene și noua viață economică de pe strada Lipscani au făcut ca hanul să nu mai poată rămîne în picioare. În 1882, el a fost dărîmat[1, 2] iar pe locul său a fost ridicat între 1883 și 1885, după planurile arhitecților Bernard Cassien și Albert Galleron, actualul palat al Băncii de Stat a R. S. România, o construcție demnă pentru centrul orașului și în armonie cu celelalte care s-au clădit împrejur, la scurtă vreme. Sub unul din trotuarele str. Lipscani au fost descoperite recent, cu ocazia unor lucrări edilitare, rămășițe din latura de sud a hanului. Zidurile cercetate erau făcute din cărămida îngustă, bine arsă, prinsă cu mortar rezistent și aveau un metru grosime, fiind puternice și solide aidoma celor din incintele unor mănăstiri.

HANUL SFINTUL GHEORGHE

Am văzut mai sus că cel mai vechi han bucureștean dovedit documentar este Hanul Sfîntul Gheorghe, pe care-l amintește cronica *vel* logofătului Radu Grecianu. Acest han avea în mijloc o biserică, pe care a refăcut-o Constantin Brîncoveanu. Existența acestui han la sfîrșitul secolului al XVII-lea ridică o chestiune importantă legată de existența hanurilor bucureștene și anume : de cînd datează acest han, ca să putem ști de cînd încep să apară hanuri în București.

Vom încerca deci să lămurim această chestiune.

Cine și cînd construiește hanul și biserica Sfîntul Gheorghe Nou ? Cronica lui Radu Grecianu dă în această privință două informații prețioase. Mai întîi una relativă la han : „chiliile hanului de la mănăstirea lui Sfete Gheorghe, de aicea din București, care era[u] făcute mai de mult din zilele lui Alexandru Vodă cel bătrîn, care se făcuse cu cheltuiala unui Panaiotache ce fusese dragoman mare împărătesc, însă numai așa cîte un rînd de bolte era[u] făcute[3]." Apoi altă informație relativă la biserică : „Fiind în tîrgul Bucureștilor o mănăstioară a căruia han era Sfeti Gheorghe, veche foarte, zidită de un bo-

---

[1] Arh. St. Buc., *Min. Lucrărilor Publice*, dos. 42/1847.

[2] *Dărîmarea hanului Șerban Vodă*, în „Curierul Capitalei", I (1883), nr. 72, 16 nov., p. 3.

[3] Ștefan D. Grecianu, *Viața lui Constantin-Vodă Brîncoveanu de Radu vel logofăt*, București, 1906, cap. LXIII, p. 37.

ier anume Dobruş Banul, foarte mică şi întunecoasă, care fiind în mijlocul tîrgului şi toată negustorimea acolo[1]". Atît hanul, cît şi biserica au fost reconstruite de Constantin Brîncoveanu.

Din informaţiile pe care ni le dă cronica lui Grecianu reies două lucruri importante : că hanul şi biserica n-au acelaşi ctitor ; că cele două construcţii n-au fost zidite în acelaşi timp. Să examinăm ambele chestiuni, începînd cu cea de-a doua.

Biserica era o construcţie foarte veche, mică şi întunecoasă, zidită de Dobruş Banul. Cine este acest boier ? George D. Florescu, incontestabil specialist în genealogii boiereşti, spune că este „un personagiu obscur", de a cărei existenţă nu are cunoştinţă şi pe care nu-l găseşte în lista banilor Craiovei[2], fireşte că n-are nici o legătură cu acel Stanciu Dobruş, *vel* postelnic în perioada 11 februarie 1558—18 octombrie 1560. Cronicarul Grecianu, în general foarte bine informat, îl citează totuşi ca ctitor al acestei biserici şi faptul nu poate fi contestat, chiar dacă nu ştim deocamdată cine este acest boier.

În privinţa hanului din jurul bisericii zidită de Dobruş Banul cronicarul ne spune că a fost construit de Panaiotache, în zilele lui Alexandru Vodă cel Bătrîn ; el dă o lămurire despre acest Panaiotache „ce fusese dragoman mare împărătesc". Grecianu face, desigur, o confuzie asupra celui ce construieşte hanul : sau Panaiotache nu este cel ce fusese dragoman al Porţii, sau el trăieşte în zilele lui Alexandru cel Bătrîn.

Să analizăm ambele ipoteze : dacă ar fi fost Panaiotache Nicussios, cel care a fost dragoman între 1661 şi 1673 şi ar fi construit hanul în domnia lui Antonie Vodă din Popeşti (1669—1672), pe acesta l-ar fi cunoscut personal, deoarece cronicarul ar fi avut în acea vreme 18—20 de ani (de asemenea n-ar fi putut să confunde nici pe Antonie Vodă cu Alexandru cel Bătrîn) ; dacă acest Panaiotache construieşte hanul în domnia lui Alexandru Vodă cel Bătrîn, acesta n-ar fi fost Nicussios, iar Alexandru Vodă n-ar fi altul decît poreclitul Oaie-Seacă din 1568—1577. Este de reţinut faptul că cronicarul nu vorbeşte de Panaiotache Nicussios, pe care l-ar fi numit cu numele său întreg şi despre care ar fi spus că construieşte hanul în zilele de domnie ale lui Antonie Vodă, ci despre un alt Panaiotache care trăieşte cu un secol înainte. Dacă avem în vedere faptul că *vel* logofătul Radu Grecianu cunoaşte foarte bine vremea sa şi ştie lucruri de amănunt din acest timp, iar pe de altă parte că scrisul său este foarte controlat, nu se poate admite că ar fi putut să facă o dublă confuzie : să confunde pe un oarecare Panaiotache cu Panait Nicussios şi pe Antonie Vodă cu Alexandru Vodă cel Bătrîn. Dacă el nu precizează că este vorba de Nicussios, acel Panaiotache nu este fostul mare dragoman al Porţii.

Precizarea că Panaiotache care a construit hanul din jurul bisericii Sf. Gheorghe zidită de Dobruş Banul este Nicussios, care a fost mare dragoman, o face Ştefan D. Grecianu, editorul din 1906 al cronicii *vel* logofătului Radu. El respinge de la început ideea că acest han l-ar fi putut construi „Panait Banul din Hotărani, bine cunoscut pe acele vremuri", adică în vremea lui Alexandru Oaie-Seacă şi înclină către Nicussios din vremea lui

---

[1] George D. Florescu, *op. cit.*, p. 101.
[2] *Ibidem*, cap. LXXI, p. 155.

Antonie Vodă. Şi pentru ca această opinie să nu pară lipsită de un argument istoric, Ştefan D. Grecianu invocă părerea lui I. Filstich un traducător braşovean din 1727 al cronicii, pe care nu-l citează textual şi despre care spune că ar scrie că n-ar fi clădit acele chilii în zilele lui Antonie Vodă cel cheltuiala marelui tălmaci al Turciei, Panaiotache"[1]. Invocarea lui Filstich, care este numai un traducător al cronicii, nu poate înlocui un argument istoric, fiindcă el nu putea să ştie mai mult decît cronicarul însuşi, care trăieşte în Bucureşti în această vreme şi cunoaşte personal pe cei despre care vorbeşte.

Dacă cronicarul ar fi ştiut că este vorba de Nicussios cel care a construit hanul, el ar fi spus-o răspicat şi nu l-ar fi legat de Alexandru Vodă care trăieşte cu un secol mai înainte. Deci *vel* logofătul Radu Grecianu ştie precis că ctitorul hanului este un Panaiotache, care nu e Nicussios şi care-l construieşte „mai de mult din zilele lui Alexandru Vodă cel Bătrîn". El nu ştia că acesta ar fi putut să fie Panait Banul din Hotărani, ci din confuzie sau neştiinţă îi atribuie că „fusese dragoman mare împărătesc".

Şi, în fine, un argument peste care s-ar trece cu greu. Nicussios ar fi construit hanul între 1670 şi 1672, fiindcă moare în 1673[2], iar Brîncoveanu ar fi reconstruit hanul în 1697, deci după un sfert de veac. Nu este de presupus ca zidirea făcută de Nicussios să se fi şubrezit în aşa măsură încît să fi fost nevoie de o reconstrucţie. Prezumţia firească este aceea că hanul fusese construit cu multă vreme în urmă încît a fost necesar ca el să fie reconstruit. De altfel cronica lui Radu Grecianu precizează în ce au constat lucrările lui Brîncoveanu la hanul din jurul bisericii Sf. Gheorghe: „după al şaptelea an din domnia măriei sale, apucatu-s-au măria sa cu multă nevoinţă şi cu mare cheltuială de au făcut pre d-asupra celorlalte şi alt rînd de chilii foarte bune şi boltite jur împrejur şi case patriarşeşti deosebi şi alt rînd de case igumeneşti foarte bune cum se cade, precum se şi văd, care în trei ani acestea toate s-au făcut şi acest bun lucru de folos ce se începuse s-au isprăvit".

Deci Brîncoveanu n-a făcut decît să adauge al doilea rînd de chilii pe temeliile celor existente şi să construiască case noi pentru patriarhii în vizită la Bucureşti şi pentru egumenii mănăstirii. Se pare că domnul Constantin Brîncoveanu, cu prilejul adăogirii unui rînd de chilii peste cele deja existente, reconstruieşte şi zidul înconjurător al hanului şi lărgeşte curtea cu alte locuri. Astfel au fost cuprinse în curtea hanului locurile lui Sterie luminărarul pentru care obţine hrisovul[3] din 20 iunie 1699.

Pe verso acestui hrisov stă scris: „Hrisov a lui Constandin Vodă Brîncoveanu pentru locul ce iaste acum în han, a lui Sterie luminăraru, 7207" [1699], fără zi şi lună.

În vara anului 1957, făcîndu-se nişte şanţuri adînci în partea de miazăzi a bisericii Sf. Gheorghe, pentru cercetări arheologice, am văzut personal temeliile hanului construit în secolul al XVI-lea şi m-am minunat de grosimea şi trăinicia acestor ziduri; cărămida bine arsă şi lucioasă, iar mortarul dintre ele mai gros decît însăşi cărămida.

---

[1] Ştefan D. Grecianu, *op. cit.*, p. 87, nota 2.
[2] George D. Florescu, *op. cit.*, p. 101.
[3] I. Ionaşcu, *Documente bucureştene privitoare la proprietăţile mănăstirii Colţea*, Bucureşti, 1941, p. 75—78.

Cît privește biserica Sf. Gheorghe, zidită de Dobruș Banul cu mult înaintea hanului, a fost reconstruită de Brîncoveanu la rugămintea patriarhului Dositei al Ierusalimului [1]. Cronicarul Radu Grecianu spune despre biserică: „surpat-au acea mică și întunecoasă biserică ce era și, den temelie au zidit măria sa ceasta ce acum tuturora se vede, zidire foarte iscusită și minunată, înfrumusețînd-o pe den lăuntru cu frumoase zugrăvele și minunată tîmplă, cu icoane iscusite, cu pardoseala tot de marmoră, luminoasă, desfătată, lucru care altul într-acest pămînt n-au făcut,... isprăvind-o într-al optsprezecelea an al domniei sale, la leatul 7215 [1706]" [2].

În fața bisericii, terminată și tîrnosită la 29 iunie 1707, Brîncoveanu construiește un foișor de piatră în locul celui de lemn. În acest foișor, care se afla la intrarea în curtea hanului, s-a așezat un clopot uriaș, cu anumite combinații de sunete. Aceste sunete păreau că invocă silabic numele voievodului: Bran-co-vean [3].

Așezarea hanului. Vechea biserică Sf. Gheorghe Nou se afla în „mijlocul tîrgului și toată neguțătorimea acolo". Acest lucru a îndemnat de la început să se ridice în jurul său un han. Oricînd s-ar fi construit acest han, nu se poate presupune ca la vremea sa ar fi fost singurul în București. Nevoile tîrgului, care începe să se dezvolte în ritm viu încă din a doua jumătate a veacului al XVI-lea, au impus existența acestor hanuri de adăpost pentru negustorii și mărfurile lor, fie că veneau de peste Dunăre, fie că scoborau de peste munți. Ceea ce rămîne un fapt sigur este că încă de la începutul său, Hanul Sf. Gheorghe era cel mai mare din București, pînă cînd Șerban Vodă construiește pe-al său.

Date tehnice de construcție despre acest han nu avem. Putem să bănuim numai proporțiile sale în jurul bisericii Sf. Gheorghe cît se vede astăzi grădina și cele patru străzi care închid patrulaterul, ca să ne dăm seama de ce însemna acest han chiar în vechea sa construcție. Zidurile de temelie din jurul bisericii, dezgropate în 1957, cît și cele care vor fi existînd încă în pămînt ne-ar putea da o imagine precisă despre ceea ce era hanul în preajma anului 1700, după ce l reconstruise Brîncoveanu. Cineva, care a făcut unele cercetări, a putut spune că hanul ar fi avut două sute de camere [4]; aprecierea făcută poate prea entuziast, n-ar fi prea departe de adevăr.

Mai tîrziu, în veacul al XIX-lea, Anton Pann descrie hanul astfel:

„Sfîntul Gheorghe, han ca cetate
Cu'mpresurare de zid înalt,
Bolți două rînduri'nfrumusețate
Încît ca dînsul nu era alt" [5].

Clădirile și incinta hanului ocupau un spațiu întins, una din laturi (cea de vest) aflîndu-se cam pe actualul loc al liniei de tramvai, cea de nord fiind la marginea parcului de azi, iar cea sudică atingînd capătul str. Lipscani.

---

[1] *Niculae M. Popescu, Viața și faptele domnului Țării Românești, Constantin Vodă Brîncoveanu,* București, 1914, p. 11—13.
[2] Ștefan D. Grecianu, *op. cit.*, p. 155.
[3] I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 154.
[4] Grigore Musceleanu, *Calendar antic*, București, 1862, p. 105.
[5] Anton Pann, *Memorabilul focului mare întîmplat în București, în ziua de Paști, anul 1847, martie 23, descris de...*, ed. a II-a, București, 1854, p. 54.

În orice caz, așezat foarte aproape de Tîrgul din Năuntru, destul de aproape de Tîrgul de Sus de care-l lega Ulița Mare și în imediata vecinătate, pe stînga, cu Tîrgul Cucului, Hanul Sf. Gheorghe era la răscrucea tuturor ulițelor care porneau din aceste tîrguri și deci în inima vie a negoțului bucureștean [1]. Afară de aceasta, pe dreapta sa, trecea Podul Tîrgului de Afară, care în secolul al XVIII-lea trebuie să fi fost strada cu cea mai intensă activitate negustorească și mai aglomerată din București. După ce Hanul Șerban Vodă intră în folosire, Hanul Sf. Gheorghe va deține multă vreme locul al doilea în rolul pe care l-a jucat pe piața bucureșteană. Abia la sfîrșitul secolului al XVIII-lea el va fi întrecut de Hanul Colței.

Destinația hanului. Se pare că la început construcțiile din jurul mănăstirii Sf Gheorghe Nou erau destinate să găzduiască numai pe călugării din serviciul mănăstirii. De aceea aceste construcții aveau numai un rînd de chilii boltite și, poate cîteva pivnițe pentru depozitarea alimentelor și vinului. Așezarea hanului în centrul tîrgului bucureștean și nevoile negoțului au făcut pe egumeni să găzduiască și pe negustorii care ofereau chirii mari pentru chilii și pivnițe. Cînd începură să sosească în București numeroase mărfuri de brașovenie, lipsa prăvăliilor și aviditatea de bani a egumenilor făcură din construcțiile din jurul mănăstirii Sf. Gheorghe un adevărat han. Aceasta s-ar fi putut petrece imediat după 1650, cînd începe pentru București o epocă de mare înflorire negustorească.

Mănăstirea a fost închinată Sfîntului Mormînt încă din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, astfel că egumenii erau subordonați direct patriarhului din Ierusalim. Cînd mănăstirea începu să fie înzestrată cu moșii și prăvălii, iar în chiliile sale se instalară negustori care plăteau chirii frumoase, veniturile sale cresc considerabil și începură să se îndesească vizitele patriarhicești și a celorlalte fețe bisericești la București, de unde se întorceau cu daruri bogate și cu pungi pline de bani. Acești înalți prelați de la Ierusalim obținură de la Brîncoveanu să sporească puterea de găzduire a hanului, atît pentru primirea oaspeților străini, cît și pentru înmulțirea prăvăliilor din han. Așa ne explicăm de ce Constantin Brîncoveanu adăugă un rînd de odăi, transformînd rîndul de jos în bolte pentru negoț și construind adevărate palate pentru patriarhi și egumeni. De acum hanul intra deplin în funcțiunea sa de centru negustoresc.

A rămas de pomină sărbătoarea Crăciunului din 1708, cînd Constantin Vodă a depus la Zecca San Marco din Veneția 20 000 de ducați, cu un venit de 900 de galbeni pe an pentru biserica Sf. Gheorghe [2].

Începînd cu secolul al XVIII-lea Hanul Sf. Gheorghe Nou își deschise larg porțile pentru negustorii care căutau prăvălii în inima tîrgului. Dar în afară de aceste prăvălii, Constantin Brîncoveanu instalează în han o tipografie [3] în care va tipări o bună parte din cărțile bisericești cu care înzestrează larg nu numai ctitoriile sale ci toate bisericile pe care le considera vrednice de aceste daruri, chiar dacă ele erau departe, peste hotarele țării.

Din trecutul hanului. Pînă ce au fost ridicate casele patriarhicești, marii prelați din Ierusalim care vizitau Bucureștii au fost găzduiți în han. Astfel,

[1] G. Ionnescu-Gion, *op. cit.*, p. 487.
[2] Idem, *op. cit.*, p. 193.
[3] George Potra, *Documente privitoare la istoria orașului București, 1594—1821*, București, 1961, p. 285.

tînărul şi învăţatul patriarh Hrisant Notara, care vine la Bucureşti în 1702, a fost găzduit în han. Grigore al III-lea Ghica, ascuns în 1769 mai întîi în hanul lui Şerban Vodă, este prins de Pîrvu Cantacuzino Măgureanu şi închis aici, pînă a fost predat trupelor ruseşti care l-au trimis la Sankt-Petersburg.

Un călător englez, Sir Robert Ainslie, care întovărăşeşte pe William Hunter în vara anului 1792 într-o călătorie prin Bucureşti, ne-a lăsat o foarte sugestivă descriere a oraşului. „Călătorul vorbeşte despre casele de modă turcească ale boierilor şi negustorilor, despre adevărate sau presupuse ginecee închise şi fără ferestre, despre căsuţele acoperite cu stuf şi despre bordeie, despre băşicile de porc la ferestrele săracilor, despre crucile la răspîntii, despre podurile de lemn pe care le măsoară, despre hanul de la Sf. Gheorghe al patriarhului de la Ierusalim, despre tipografiile boiereşti, despre plăcutele plimbări de-a lungul Dîmboviţei [1]." Dintre toate hanurile din Bucureşti el aminteşte numai pe cel al bisericii Sf. Gheorghe, ceea ce ne face să bănuim că fusese găzduit chiar în acest han.

De la 1750, cînd începură să se înmulţească taxidurile după marfă la Viena şi la Lipsca, Hanul Sf. Gheorghe, care pînă atunci găzduise mai mult negustori de braşovenie, făcu loc în prăvăliile sale pentru marii toptangii de lipscănie (de aceea se mai numea „Hanul toptangiilor"). „În curtea lui cea spaţioasă veneau carele de la Lipsca şi în boltele lui se descărcau, cînd ajungeau de la Galaţi, mărfurile care soseau pe mare de la Constantinopole [2]."

Pe la 1780 jupînul Tudorache avea magazin de lipscănie în acest han, iar cel mai harnic şi ascultător ucenic al său a fost un fecior de ţăran din Curtea de Argeş pe care stăpînul l-a îndrăgit atît de mult încît, neavînd rude apropiate, l-a lăsat singur moştenitor al averii sale, cu obligaţia de a-i purta numele. Acest băiat a ajuns cel mai vestit negustor român de mai tîrziu, cunoscut sub numele de Tudor Hagi Tudorache (Teodoraky).

Acest negustor se bucura de un credit foarte mare în străinătate, iar în prăvălia lui şi-au făcut ucenicia o serie întreagă de tineri, care, la rîndul lor, au devenit mari negustori. Printre aceştia trebuie amintit Vasile Dancovici, născut la Ploieşti pe la 1786, care, tot în acest han şi-a deschis o prăvălie de lipscănie cu ridicata, ajungînd în scurtă vreme unul dintre fruntaşii negustorimii bucureştene.

Şi tot în acest han, pe la începutul secolului al XIX-lea, Petcu Cavaful avea o prăvălie renumită în care Ion Stanciu, vestitul negustor de mai tîrziu, şi-a făcut ucenicia, rămînînd mai apoi asociat cu patronul pînă în 1847, cînd a ars hanul. După această nenorocire, desfăcîndu-se de fostul său patron, şi-a continuat negoţul pe cont propriu.

Cu toate calamităţile (incendii şi cutremure) care au bîntuit Bucureştii şi i-au produs mari pagube, centrele neguţătoreşti din oraş au cunoscut o dezvoltare continuă. Abia se înlăturau urmele unui cutremur sau ale unui foc şi viaţa îşi relua mersul ei nestăvilit. Dacă se dărîmau sau se pîrjoleau prăvăliile, neguţătorii îşi construiau barăci din scînduri şi-şi continuau negoţul în ciuda tuturor primejdiilor care-i ameninţau. Aceste barăci de scînduri se înşiruiau mai ales în umbra marilor ziduri ale hanurilor, unde aveau astfel spatele sigur apărat. Dar înşiruirea lor spre mijlocul străzii, şi aşa destul de îngustă, strîmta uliţa. Din această pricină veliţii boieri, între care găsim pe

---

[1] N. Iorga, *Istoria Bucureştilor*, Bucureşti, 1939, p. 175.
[2] G. Ionnescu-Gion, *op. cit.*, p. 458—460 şi p. 487.

Barbu Văcărescu, Iordache Golescu și Constantin Cîmpineanu, la 10 octombrie 1827 fac o anafora în care propun domnitorului „ca pe lîngă zidurile hanurilor celor mari să nu să îndrăznească nimeni a mai face binale, cum și cîte au rămas să se strice căci pentru puțin interes aduc pricină de mare pagubă. După care, fiindcă și ulița dintre hanul lui Filaret și dintre hanul Sfîntului Gheorghe urmează să rămîie slobodă, căci cu acele prăvălioare ce s-au făcut de scînduri ca niște dulapuri pe lîngă zidul hanului Sfîntul Gheorghe, i-au cuprins din locul uliței, strîmtorîndu-o cu totul, încît nu pot trece două cară alăturea. Și această uliță aflîndu-se în mijlocul tîrgului, sub poalele foișorului de foc este trebuincioasă a fi cît de mult de largă".

Locurile pe care se construiseră aceste prăvălioare de scînduri, deși erau în afara hanului, pe spațiul rezervat ulițelor, erau totuși, închiriate de egumenii mănăstirii Sf. Gheorghe, care pretindeau chirii mari. Pentru acest motiv veliții boieri cer domniei „să se dea luminată porunca mării tale către dumnealui *vel*-agă să îndatoreze pă igumenul mănăstirii Sfîntului Gheorghe, să puie acum meșteri să strice toate acele prăvălioare de lîngă zidul hanului mănăstirii, ca să rămîie ulița de acolo slobodă, fără dă a să mai îndrăzni de acum înainte nimeni să mai facă pe lîngă zidurile hanurilor orice fel de binale sau prăvălioare" [1].

Ultimii ani din viața hanului. Ca toate hanurile bucureștene și hanul Sf. Gheorghe Nou a avut mult de suferit din pricina cutremurelor și a incendiilor. Arta construcțiilor din secolele XVII și XVIII n-a ținut seama niciodată de desele zguduiri ale pămîntului și nu a dat construcțiilor rezistență mai temeinică. Marea majoritate a locuințelor se făcea din paiantă, iar puținele case de zid erau în genere mărunte și susținute de ziduri groase, care nu puteau rezista cutremurelor. Numai bisericile și hanurile cele mari au primit loviturile cele mai grele datorită cutremurelor.

Nici incendiile n-au ocolit hanurile. Cele mari, cum a fost Hanul Șerban Vodă, fiind bine închise, au fost parțial distruse, iar pagubele se înregistrau numai la acoperișurile de șiță sau șindrilă. Dar dacă incendiul izbucnea chiar în interiorul hanului, cum s-a întîmplat cu Hanul Sf. Gheorghe în 1804, focul își desăvîrșea opera fără nici o împotrivire.

Meșterii constructori ai lui Constantin Brîncoveanu, înainte de a începe lucrarea poruncită de voievod la biserica Sf. Gheorghe Nou, au cercetat mai întîi, desigur, trăinicia vechilor ziduri. Ei și-au dat seama că șirul de chilii care înconjura biserica au temelii destul de puternice ca să suporte deasupra un alt șir. Au construit astfel fără nici o grijă odăi boltite, cu fața spre curte, care multă vreme nu s-au resimțit la cutremure. Au intervenit însă focurile care au șubrezit rezistența construcțiilor.

Secolul al XVIII-lea a înregistrat cîteva cutremure care au păgubit Bucureștii. Astfel, la 31 mai 1738, într-o miercuri pe la 3 jumătate după prînz, cutremurul a fost atît de puternic încît s-au crăpat adînc zidurile Curții Domnești. Au urmat cel din noaptea de 26 martie 1790, care a înspăimîntat întregul oraș ; cel din 27 noiembrie 1793 și cel din februarie 1794. Zguduirile lor puternice dacă n-au lăsat să se vadă imediat efectele, au șubrezit adînc construcțiile. La acestea s-a adăugat cutremurul din 14 octombrie 1802 [2], care a durat zece minute. Efectul acestui cutremur s-a resimțit abia în 1823, cînd o

---

[1] Arh. St. Buc., *ms.* 1129, f. 106.
[2] N. Iorga, *Istoria Bucureștilor*, București, 1939, p. 198.

vijelie puternică trînti la pămînt foişorul pe care-l construise Brîncoveanu. Dar în ziua cutremurului căzură ultimele ziduri ale Curţii Domneşti şi Turnul Colţei. Hanul Sf. Gheorghe încă rezistă; a rezistat chiar şi la cutremurul din 11 ianuarie 1838, care a dărîmat Biserica Domniţa Bălaşa; trăinicia lui se şubrezise însă în adînc şi zilele lui erau numărate.

Dacă n-ar fi fost însă marile incendii care l-au pîrjolit, hanul ar fi înfruntat încă vremea cu străvechea lui semeţie. A fost mai întîi focul din 27 februarie 1739, într-o marţi seara, cînd porni din mănăstirea Sf. Sava şi arse case, prăvălii şi biserici. Urmă apoi focul din 2 noiembrie 1766 care arse tot Tîrgul Cucului şi-l pîrjoli simţitor. La aceasta s-a adăugat însă incendiul de la 28 august 1804, ţîşnit chiar din interiorul hanului şi care îl arse pînă la suprafaţa pămîntului. Dar pîrjolul nu se opri aici ci se întinse pînă la Hanul Şerban Vodă. Au ars atunci toate prăvăliile de braşovenie şi lipscănie. „Mulţi lipscani şi alţi negustori s-au stins cu totul, că, şi pe unde aruncase din mărfuri, prin pivniţe boltite, intrînd focul, le-a ars" [1]. A fost nu numai o foarte mare pagubă pentru locatarii hanului, ci însăşi construcţia o fost puternic şubrezită de pîrjol. Focul din 1835, care arse tîrgul de la spitalul Colţea pînă la Bărăţie, a fost a doua lovitură dată hanului.

Din gravurile făcute la 1837 de Raffet, care a trecut prin ţara noastră în suita lui A. Demidov, se vede, într-o măsură oarecare, cum arăta hanul şi biserica. Astfel, împrejurul bisericii, care în partea superioară era altfel decît azi, se găseau clădirile cu etaj ale hanului şi după părerea mea, acestea erau mai impunătoare decît ale tuturor hanurilor din Bucureşti. Apoi, o curte imensă care-şi avea ieşirea pe sub bolta clopotniţei din faţa bisericii. În curte se aflau, mai totdeauna, multe căruţe încărcate cu mărfuri şi o serie întreagă de poştalioane care făceau curse în împrejurimile Capitalei şi poate legătura cu oraşele mai îndepărtate din ţară. Se vede, de asemenea, în afară de diferiţi oameni, un sacagiu cu butoiul cu apă de băut adus, desigur, de la Vadul Sacagiilor [2] de lîngă hanul Manuc sau poate de la celălalt vad mai îndepărtat ce se afla pe locul fostului palat Vama Poştei.

Ultimul foc, cel care dă lovitura de graţie hanului, este cel din 23 martie 1847, cunoscut în istoria Bucureştilor ca „marele foc". Ard atunci douăsprezece biserici şi treisprezece mahalale. Hanul nu s-a mai putut reface; rămăseseră doar zidurile, ca nişte braţe desnădăjduite care se îndreptau spre cer. Gheorghe Bibescu a dat ordin să se cureţe locul şi să se facă o grădină după planul maiorului Borroczyn [3].

Din mărfurile ce se aflaseră în han în preajma focului împrejurarea a scos la iveală vestigii ciudate. În primăvara anului 1848, cînd se făceau nişte săpături pentru o construcţie aparţinînd bancherului Hilel Manoach, pe locul cîtorva prăvălii ale hanului, s-au găsit în pămînt peste o sută de kilograme de plumb topit şi aproape trei mii de lulele. Constantin Kreţulescu, prezidentul Sfatului orăşenesc, foarte grijuliu faţă de pagubele negustorilor din han, „face cunoscut tuturor de obşte ca proprietarul lor să se arate la Sfat cu dovezile cuvenite spre a-şi primi plumbul şi lulelele arătate" [4].

---

[1] Idem, *Manuscrisele mănăstirii Cernica*, Bucureşti, 1902, p. 20.
[2] Idem, *Istoria Bucureştilor*, p. 282.
[3] George D. Florescu, *op. cit.*, p. 103 şi 136.
[4] „Vestitorul românesc", 1848, p. 144.

HANUL CONSTANTIN VODĂ

Constantin Brîncoveanu, pe lîngă neîntrecutele sale calităţi politice, a fost şi un foarte priceput gospodar şi om de afaceri. Dispunînd de o mare avere alcătuită din : bijuterii, bani, palate, hanuri, moşii, vii, bălţi cu peşte şi păduri, la care s-au adăugat veniturile domniei, sporite printr-o bună şi chivernisită gospodărire, el a putut să facă faţă nu numai marilor cheltuieli pe care le pretindea menţinerea în scaun, dar şi a unui şir nesfîrşit de construcţii, în ţară şi peste hotare : palate, hanuri, biserici şi mănăstiri. În afară de acestea, care necesitau cheltuieli foarte mari, el a dus o viaţă largă şi strălucită şi şi-a înzestrat fetele cum n-a putut-o face nici un alt domn. Marii dregători ai Porţii otomane, care au ştiut să-i stoarcă mulţi bani de aur, — prin mărirea continuă a tributului şi prin desele şi preţioasele plocoane — îi spuneau *Altîn Bei,* adică „Prinţul (domnul) Aurului".

Constantin Brîncoveanu construieşte în Bucureşti unul din marile hanuri care au ilustrat comerţul bucureştean în secolele XVIII şi XIX. Acest han i-a purtat cu fală numele timp de un veac şi jumătate. Credem că două motive au determinat pe mîndrul voievod să ridice acest han. Mai întîi unul de ambiţie personală. Şerban Cantacuzino, unchiul dinspre mamă şi înaintaşul său în domnie, împodobise Bucureştii cu un han care depăşea în măreţie ceea ce se cunoştea în această vreme ; construcţia se ridicase sub ochii săi, care nu puteau rămîne nesimţitori, măcar pentru ambiţia sa de a construi lucruri trainice şi mareţe. Apoi, ca al doilea motiv, Constantin Brîncoveanu avînd ochiul bunelor afaceri, înţelesese că banii investiţi într-un asemenea han sînt pentru veacuri aducători de venit. Şi el începu să construiască acest han în primii ani de domnie.

Una dintre problemele cele mai grele, care trebuiau rezolvate pentru o asemenea construcţie, era locul, terenul. Numai un loc central, cît mai aproape de inima tîrgului, era indicat pentru o asemenea construcţie domnească. Dar astfel de locuri nu existau în Bucureştii de la sfîrşitul secolului al XVII-lea. Şerban Cantacuzino se străduise ani de zile şi plătise sume mari pînă a putut avea locul pe care şi-a construit hanul. O împrejurare însă cu totul neobişnuită şi fericită pentru planurile întreprinzătorului voievod îi venise în sprijin.

Urcarea lui pe tron se făcuse pe neaşteptate spre mirarea multora din boierii puţin iniţiaţi în politica ţării. O moarte grabnică sfîrşise zilele lui Şerban Cantacuzino, tocmai cînd ginerele său, aga Constantin Bălăceanu, se afla în drum spre Viena, ca să trateze cu împăratul Leopold I o nouă orientare politică a Ţării Româneşti. Se pare că ginerele era unul dintre marii apropiaţi ai gîndurilor politice ale lui Şerban Vodă şi, poate, un indicat la succesiune. Acest fapt îl făcea adversar hotărît lui Brîncoveanu cu care era văr prin alianţă şi care urmărea succesiunea. Astfel că abilitatea politică a acestuia îi aduce în grabă firmanul domniei şi o armată de turci care să-i susţină tronul. Dar nici aga Constantin Bălăceanu nu renunţă uşor la planurile sale. El obţinu din partea împăratului Leopold I titlul de conte (graf) al Imperiului şi comandant şef al trupelor recrutate în Transilvania, precum şi sprijinul unei armate de patru mii de oameni sub comanda generalului Donat Heissler. Armata turcească sosită în ajutorul lui Brîncoveanu trecuse munţii şi întîmpină pe Bălăceanu la Zărneşti în vara anului 1690. Lupta a fost scurtă, dar dîrză, iar boierul care nădăjduia să ajungă pe tronul ţării, moare în luptă.

Capul i-a fost desprins de trup, adus la Bucureşti şi din porunca lui Constantin Vodă înfipt în poarta caselor familiei Bălăcenilor.

Trebuia să urmeze sancţiunea împotriva boierului răzvrătit. De frica prigoanei, soţia, Maria, fiica lui Şerban Cantacuzino şi vară primară cu noul voievod, îşi luă singurul copil, un băiat pe nume Ion, şi apucă drumul pribegiei. Brîncoveanu porunci să se dărîme pînă în temelie bătrînele case ale lui Badea Bălăceanu şi confiscă curtea cea largă, care a fost declarată „loc domnesc". Problema locului deci, pentru viitorul han domnesc, era astfel rezolvată.

Locul pe care se afla pînă la 1690 casele strămoşeşti ale Bălăcenilor, cuprindea pe atunci un patrulater care se sprijinea la sud pe „uliţa cea mare care ducea la poarta de sus a Curţii domneşti"[1], la vest pe o uliţă ce se va deschide de Brîncoveanu ca să meargă spre nord şi care se va numi Podul Mogoşoaiei; la nord pe o altă uliţă strîmbă şi îngustă, ce-l despărţea de Hanul Zlătari; iar la est cu biserica Sf. Dumitru, care la acea dată era de lemn şi construită de un boier Bălăceanu, cu zidurile Curţii domneşti şi cu uliţa care mai tîrziu se va numi Uliţa Nemţească, iar astăzi se numeşte str. Smîrdan. Se pare că în secolul al XVIII-lea această uliţă se numea Podul spre hanul lui Şerban Vodă şi era podită chiar de la sfîrşitul secolului al XVII-lea[2].

Din această curte imensă Brîncoveanu a reţinut o bună parte pentru han, iar restul fiind „loc domnesc" a fost dăruit la diferiţi protejaţi. După căderea voievodului, în 1714, Ion Bălăceanu, fiul lui aga Constantin obţine partea de loc care nu fusese dăruită şi anume latura dinspre nord-est unde se ridică Biserica Stavropoleos. Acesta însă îşi sfîrşeşte viaţa în 1737, iar cele trei fiice ale sale moştenesc averea redobîndită de tatăl lor. Din vechiul loc de curte strămoşească ele redobîndesc o mică parte, spre est, pe lîngă biserica Sf. Dumitru.

Întrucît Hanul Constantin Vodă nu ocupa spre sud tot locul din vechea curte a Bălăcenilor, rămînînd astfel un teren pînă la uliţa cea mare, numită către sfîrşitul secolului al XVIII-lea „Podul de la Domniţa Văcăreasca la Curtea Veche", unul dintre primii Mavrocordaţi, poate chiar Nicolae, îl dăruieşte mănăstirii Văcăreşti, fiind „loc domnesc". Egumenul închiriază locul pentru prăvălii şi mai apoi chiria se transformă în *embatic*. Pînă la secularizarea averilor mănăstireşti acest loc suferă multe transformări, iar în cele din urmă aceste terenuri sînt expropriate în 1891 de Primăria Capitalei[3].

Constantin Brîncoveanu începe construirea hanului său imediat după ce-şi consolidase scaunul domnesc şi lichidase cu averea Bălăcenilor din Bucureşti. Această construcţie trebuie să fi început în 1692 şi în cel mult doi ani hanul a fost terminat*.

---

[1] General P. V. Năsturel, *Biserica Stavropoleos din Bucureşti*, Bucureşti, 1906, p. 38.

[2] George D. Florescu, *op. cit.*, p. 145.

[3] General P. V. Năsturel, *op. cit.*, p. 38—47.

* Cu ocazia săpăturilor care s-au făcut în vara anului 1978, în dreapta bisericii Zlătari, pentru construirea unui mare bloc, s-a putut observa o parte din pivniţele uriaşe, adînci şi boltite, cu nenumărate compartimentări, ale vechiului han Constantin Vodă. De asemenea, s-a constatat că temeliile caselor Bălăceanu s-au ridicat peste alte temelii mai vechi ale unor construcţii din secolele XIV—XV, cu ziduri foarte groase din cărămidă subţire şi piatră bolovănită de rîu. Fapt important pentru vremea de atunci — canalizare interioară — era un bloc mare de zidărie combinată, prin care treceau mai multe ţevi (olane) de scurgere a apelor murdare, înspre o hazna mare; aceasta la rîndul ei avea scurgerea pe sub Podul

Este sigur că meşterii au avut un model în Hanul Şerban Vodă şi că nu s-au depărtat prea mult de acesta ca dispoziţie generală a împărţirii. Se pare că Brîncoveanu a făcut un han tot atît de mare ca al unchiului său, cel puţin în ceea ce priveşte numărul încăperilor. Ion Ghica, în tinereţe, a cunoscut marile hanuri bucureştene şi a lăsat o descriere generală a acestora: „Curţi mari, pătrate, cu ziduri înalte şi tari de jur împrejur, cu porţi groase de stejar, căptuşite cu fier, legate în piroane, şine şi lanţuri, cu clopotniţă deasupra gangului; în mijlocul curţii, biserica, ocolită de case tari de zid; compartimente[le] unele lîngă altele, fiecare cu pivniţă adîncă, cu magazie boltită, cu uşi de fier scoase pe o galerie cu arcade, pe coloane de piatră, cu capiteluri pe deasupra, cu odăi toate cu ferestrele şi uşile pe un pridvor care ocolea hanul dintr-un capăt într-altul; totul în stil italian, tipul adoptat pretutindeni în Arhipelag şi în Marea Neagră, pe unde genovezii aveau contoare“ [1].

Cînd călugărul Ioanikie Stratonikeas reuşi în 1731 să termine biserica Stavropoleos [2], începută în 1722 şi sfinţită în 1724, hanul din faţa bisericii era construit de mult şi la acea dată îşi avea importanţa lui economică. Zidurile din vest ale bisericii se alipeau de zidurile Hanului Constantin-Vodă, iar o intrare părea că dă chiar în curtea acestui han, după cum se pare că indică atît planul lui Fr. Sulzer [3] din 1781 cît şi cel al maiorului Borroczyn [4] din 1852.

Într-un document datat 20 iunie 1793, se arată locul hanului Constantin Vodă. Astfel, în partea de răsărit era despărţit de locul mănăstirii Stavropoleos prin ulicioara ce mergea spre povarnă; lungul terenului, în această parte, era cuprins între grădina lui Tudor nevolnicu şi locul Manii. Pe Podul Mogoşoaiei, în faţă, se învecina cu locul lui Pascu ceauş de dulgheri, iar în stînga cu al lui Mihai sîrbul ce-l cumpărase de la Marina văduva; în partea dreaptă (miazăzi) adică unde ar veni astăzi colţul Căii Victoriei cu str. 30 Decembrie se învecina cu terenul lui Ianache ulieru pe care, după cum spunea el, îl cumpărase de la postelnicul Matei Coca, cu 20 de taleri, dar nu avea nici un zapis de proprietate asupra lui.

Cînd a început construcţia hanului, Constantin Brîncoveanu nu-i dăduse nici o destinaţie; el îl ridicase ca să-i fie personal un izvor de venit. Nici o informaţie de nicăieri nu contrazice această presupunere firească pentru voievodul atît de priceput în afaceri. Nu s-a păstrat nici o ştire, nu cunoaştem nici un fapt din care să se vadă vreo legătură între acest han şi biserica Sf. Gheorghe Nou. Dar dacă totuşi ar fi putut exista această legătură, n-ar fi fost posibilă decît mai tîrziu, după tîrnosirea bisericii. A rămas de pomină în istoria Bucureştilor marea slujbă religioasă săvîrşită de patriarhul Hrisant

---

Mogoşoaiei, în vale, spre rîul Dîmboviţa, care la acea dată îşi avea albia mult mai aproape, ea fiind îndepărtată mai apoi prin rectificarea şi canalizarea ce i s-a făcut între 1880 şi 1883.

Cele văzute şi menţionate mai sus, ne arată, în primul rînd, că proprietatea Bălăcenilor se întindea pe un teren mare cuprins între Podul Mogoşoaiei şi str. Smîrdan şi între str. Lipscani şi str. 30 Decembrie şi, în al doilea rînd, că Bucureşti este un oraş cu mult mai vechi decît îl aminteşte prima menţiune documentară din vremea lui Vlad Ţepeş; fapt de altfel confirmat cu prisosinţă de nenumăratele vestigii descoperite de cercetările arheologice. Vezi şi Panait I. Panait, *Începuturile oraşului Bucureşti în lumina cercetărilor arheologice*, în revista „Bucureşti“, V (1967), p. 7—24.

[1] Ion Ghica, *Convorbiri economice*, Bucureşti, 1879, p. 567.

[2] George D. Florescu, *op. cit.*, p. 104 şi 139.

[3] *Ibidem*, p. 12—13 şi 187—188.

[4] General P. V. Năsturel, *op. cit.*, pl. VI.

Notara al Ierusalimului și de bătrînul patriarh Gherasim al Alexandriei, asistați de patru arhierei și de mai mulți prelați ortodocși din Orientul Apropiat și din Balcani și la care voievodul s-a întrecut pe sine în daruri către musafiri. Abia atunci Constantin Brîncoveanu ar fi putut închina hanul său bisericii Sf. Gheorghe Nou. Deci din 1693 sau 1694, cînd a fost terminat și pînă în 1708 veniturile hanului au fost încasate de ctitorul său.

Dar biserica Sf. Gheorghe Nou, cum vom vedea, avea ea însăși un han în jurul său. Ce l-a făcut pe Constantin Vodă să-i închine al doilea han ? O singură explicație ar fi posibilă : veniturile bisericii Sf. Gheorghe Nou, care era foarte vizitată de înalții prelați din Orient, nu-i acopereau cheltuielile ; mai ales aceste venituri nu puteau satisface cererile de ajutoare ale Patriarhiei din Ierusalim. Pentru acest motiv ar fi putut Brîncoveanu să dăruiască și acest han ctitoriei sale de la Sf. Gheorghe. Totuși nu avem despre aceasta nici o știre precisă.

Mai susținută apare ipoteza că acest han a rămas totdeauna în administrația voievodului, iar după moartea sa năprasnică din 1714, în prigoana dezlănțuită de turci împotriva familiei, hanul ar fi avut soarta celeilalte averi. Iar cînd Nicolae Mavrocordat ridică mănăstirea Văcărești, îi dăruiește și acest han, pe care l-ar fi putut cumpăra de la văduva voievodului ucis la Constantinopol. Fapt este că Hanul Constantin Vodă începe să apară documentar administrat de egumenul mănăstirii Văcărești.

Se pare însă că Hanul Constantin Vodă, încă de la început, n-a putut să ajungă la importanța economică a Hanului Șerban Vodă. Mai întîi că era cam lateral așezat de centrul comercial al orașului, apoi nu reușise să atragă un număr prea mare de negutători toptangii cu prăvălii și depozite de mărfuri. Astfel, între chiriașii săi, în tot secolul al XVIII-lea nu găsim pe nici unul dintre marii negutători, zarafi și bancheri ai vremii. Chiriașii acestui han au fost mai mult prăvăliași mărunți care nu participau activ la viața negutătorească a orașului.

Un caz cunoscut este lămuritor în această privință. În vara anului 1792 bîntuise ciuma în București și între victimele sale este și un chiriaș al Hanului Constantin Vodă, pe nume Ienache *chiurci-bașa* (staroste de blănari), care avea „două odăi prinse cu chirie de ședea în ele". Omul trăia singur, deși avea soție și copii la Țarigrad, iar după moartea lui, autoritățile i-au sigilat odăile pînă se va prezenta vreunul din *clironomi* să pretindă *pereusia*. Dar timp de un an nu s-a arătat nimeni și atunci egumenul mănăstirii Văcărești „stăpînul hanului", cere stăpînirii să-i elibereze odăile sigilate. Alexandru Moruzi poruncește vorniciei să cerceteze plîngerea, iar Scarlat vornicul, în anafora din 22 martie 1793, arată că plîngerea egumenului este dreaptă și propune „să intre odăile iarăși sub stăpînirea mănăstirii, de a le da cu chirie la alți chiriași". Domnul Moruzi aprobă anafora, dar fiind vorba de un mort de ciumă poruncește : „pentru curățenia cea bună și fără cusur, foarte să îngrijești dumneata biv vel vornice Scarlat" [1].

Într-un document din 1824—1828 se arată „prăvăliile și odăile din Hanul lui Constantin Vodă, cîte s-au dat cu chirie și cîte sînt nedate, fiind și *havalele* întrînsele" [2]. Se înșiruiesc 38 de nume, mai mult grecești, care sînt chiriași de prăvălii, deci negustori și simpli locatari. Între aceștia sînt ne-

---

[1] V. A. Urechiă, *op. cit.*, vol. VI, p. 738—739.
[2] Arh. St. Buc., *Mitr. Ț. Rom.*, *CDXX—27*.

gustori şi meseriaşi : cojocari, işlicari, cîrciumari şi spiţeri ; se indică trei nume de spiţeri : Francisc, Franţ Roş şi Mihai. Chiriile variau între 35 şi 225 taleri ; cele mai multe erau însă între 100 şi 140 taleri. Un negustor este şi Pashale, care plătea 350 taleri chirie, dar despre care se menţionează „că lipseşte (este dus) la Braşov şi prăvălia este închisă".

În han sînt indicate şi 31 *havalele*, dintre care 12 odăi sînt închise şi nelocuite. Cele 19 odăi locuite sînt reţinute de 7 nume : Zoiţa Paladoaica „are pitacul dumnealor boierilor" şi deţine 5 odăi şi un grajd ; serdarul Enăchel, „cu pitac de la Logofeţia de obiceiuri", deţine 2 odăi ; în 2 odăi şade proegumenul care face administraţia hanului ; Gheorghe Grecu, „omul dumnealui postelnicului celui mare", are 2 odăi ; în alte 2 odăi locuieşte polcovnicul Costi „pricinuind că este magaziner" ; în 4 odăi „şade dumneaei cocoana Elenca Drugăneasca cu pitacul dumnealor boierilor caimacani" şi în alte 2 odăi „şade ierodiaconu Silvestru pus de Anthim Comăneanu".

Pe la începutul secolului trecut, Hanul Constantin Vodă avea douăzeci şi cinci de chiriaşi. Aceştia, înspăimîntaţi de evenimentele care au urmat în Bucureşti în primăvara anului 1821, au fugit din oraş, rămînînd în han mai puţin de jumătate. După restabilirea liniştei, în mai 1824, Samuil, egumenul mănăstirii Văcăreşti, face pîră la Agie împotriva celor treisprezece chiriaşi, care în timpul „răzmeriţii" fugiseră la Braşov, cerînd să-i plătească chirie pe tot timpul absenţei lor din Bucureşti. Marii boieri puşi să cerceteze plîngerea, — între care erau Iordache Golescu, Ioan Ştirbei, Dimitrie Bibescu şi Mihalache Racoviţă — raportează, prin anaforaua[1] din 9 mai 1824, că „n-ar fi cu cuviinţă a li se cere chirie, fiindcă unii dintr-înşii au fost băjenari, alţii cu prăvăliile închise şi cînd vechilul igumenului avea alţi chiriaşi şi darea de acaretul mănăstirii, putea să-i bage în odăi. Dar această silinţă n-a făcut-o, ci iarăşi chiriaşii au pus oameni de pomană a şedea, şi în acest chip nu s-a bîntuit hanul de oştiri, nici s-au făcut stricăciune şi murdălîcul ce au cercat case boiereşti, adică a dumnealui Drăgănescului, a răposatului vornicului Slătineanu, a dumnealui logofătului Rasti, a dumnealui biv vel vornicu Bălăceanu şi ale altora, care cu chirie să le fi dat în patru-cinci ani iarăşi n-ar fi cheltuit cît au dat pentru dresul lor, precum şi chiar casele mării tale este ştiut în ce stare s-au găsit".

Agia, care cercetase pricina mai înainte, învinuieşte pe chiriaşi că n-au predat cheile odăilor la plecare „şi atunci putea să fie apăraţi de cererea chiriei". Aceştia însă răspund, „că într-acea furie nu era vreme de chei ori de *veresele* (?) sau măcar de judecăţi. Şi că din cîţi au rămas aici numai patru-cinci au fost păzitori şi apărători odăilor, fiind ceilalţi cu totul lipsiţi, precum şi acei patru-cinci din neînvîrtirea negoţului şi jaful ce au cercat în două rînduri au rămas în proastă stare". Agia propusese „ca numai pă luna lui aprilie, mai, iunie şi iulie să li se facă orişicare *musadea* din ceea ce sînt datori a plăti, iar de la august 1821 încoace să plătească toată chiria pă deplin după tocmeala ce vor fi avut cu igumenul". Vechilul mănăstirii cere însă să se întărească hotărîrea agiei, dar domnul nu aprobă cererea şi porunceşte marilor boieri să cerceteze. Chiriaşii se oferă să plătească o treime din suma pretinsă de egumen.

Vechilul egumenului pretinde însă toată suma fără nici o reducere „spre a putea mănăstirea să dreagă hanul, fiindcă pe toate zilele este temere de

[1] Arh. St. Buc., *ms.* 1125, f. 60 v. — 61 verso.

primejdie, atît la cei ce locuiesc în han, cît şi la trecători pe uliţă. Şi neavînd mănăstirea mijloc din alte venituri ca să-l dreagă, *face ştire stăpînirii mai nainte ca vreo întîmplare (ferească Dumnezeu) de primejdie, să nu fie cuvioşia sa învinovăţit că n-a dat de ştire*".

Marii boieri propun o hotărîre dreaptă pentru chiriaşi, şi anume „ca din chiria ce au să dea pă şaptesprezece luni ale răzvrătirii, adică de la leat 1821 aprilie 23 pînă la bună venirea mării tale în prealuminatul scaun, să li să erte pă jumătate, iar pă jumătate să o plătească". Voievodul aprobă propunerea şi neînţelegerea se lichidează.

Între chiriaşii Hanului Constantin Vodă era şi Franţ spiţerul ce avea două prăvălii pentru care plătea embatic cîte şaptezeci taleri pe an. Egumenul mănăstirii Văcăreşti, pe nedrept, încearcă în 1826 să-i mărească chiria. Spiţerul nu vrea să plătească şi se plînge domniei cerînd să i se facă dreptate. În plîngere arată că prăvăliile fuseseră închiriate de tatăl său cu cincizeci de ani în urmă şi că în 1817, cînd egumenul de-atunci a încercat să-l alunge din prăvălii, Ion Caragea Vodă, printr-un act de judecată, hotărîse să rămînă netulburat în prăvălii pînă la moarte şi cu aceeaşi plată de embatic [1].

Cu ocazia cererii [2] ce face Scarlat Rosetti, epitropul bisericii Sf. Gheorghe, către Agia oraşului de a pune sechestru pe venitul hanului, aflăm că, în 1837, banii ce se luau din chirie se ridica la suma de 44 000 lei anual.

Consulul prusian Kreuchely-Schwerdtberg, care stă cîţiva ani în Bucureşti şi care întocmeşte în 1822 chiar un plan al oraşului face o curioasă afirmare cînd arată că Hanul Constantin Vodă era la fel ca cele boiereşti sau negustoreşti şi nu depindea de vreo biserică sau mănăstire [3]. Acest consul care ştie foarte multe şi cunoaşte o serie de date statistice din Bucureşti, nu se poate să nu cunoască cine stăpînea acest han ; afirmaţia sa totuşi trebuie să vizeze o situaţie temporară, în care se găsea hanul la un anumit moment faţă de mănăstirea Văcăreşti.

Între ultimii chiriaşi ai hanului este şi Susana Ciocaneli, împotriva căreia, la 19 decembrie 1849, epitropia mănăstirilor Sf. Mormînt se plînge că din 1842, n-a plătit embaticul de 75 lei pe an. Chiriaşa se apără acuzînd pe călugări că au dărîmat o parte din han şi astfel au slăbit rezistenţa apartamentului său. Egumenul, pe baza unei dispoziţii dată de comisia culoarei de Roşu, cere primăriei să facă o descindere în locuinţa doamnei Susana Ciocaneli spre a constata starea încăperilor [4]. Procesul este soluţionat abia la 22 ianuarie 1862, cînd chiriaşa este obligată să plătească chiria [5].

În 1846, ziarul „Vestitorul românesc" care apărea în Bucureşti, publică două anunţuri comerciale în care se dă ca punct de orientare Hanul Constantin Vodă. În cel dintîi [6], soţia răposatului Diamandi cojocarul înştiinţează clienţii că desface cu preţuri foarte reduse toată marfa aflată în prăvălia de pe Uliţa Grecilor, peste drum de han. Această uliţă corespunde străzii care trece astăzi pe latura nordică a Muzeului de Istorie al R.S. România (fost Palatul Poştelor) şi avea în secolul al XVIII-lea pe partea dreaptă la capul vestic, Hanul Zlătari, iar la capul estic Hanul Grecilor. Prăvălia în cauză se afla pe aceeaşi

---

[1] Arh. St. Buc., *M-rea Văcăreşti*, XXXVI-10 şi 38.
[2] Idem, *Tribunalul de comerţ Bucureşti*, 9105/1837.
[3] N. Iorga, *Istoria Bucureştilor*, Bucureşti, 1939, p. 234.
[4] Arh. St. Buc., *Municipiul Bucureşti*, 2390/1853, f. 157.
[5] General P. V. Năsturel, *op. cit.*, p. 46.
[6] *„Vestitorul românesc"*, 1846, p. 308.

parte cu hanurile acestea şi deci peste drum de zidul nordic al Hanului Constantin Vodă [1]. Cel de-al doilea anunţ este publicat de Mihail Baier, proprietarul unui magazin de încălţăminte, care aducea marfă din capitala Austriei. „Subiscălitul — spune el — are cinstea a se recomanda la înalta nobilime şi cinstitului public din Capitală şi judeţ că acum a adus din Viena, de la cei mai vestiţi meşteri, cizme de vacs, cipici de vacs şi de lac, cum şi pantofi bărbăteşti, şi primeşte în prăvălia sa a face cizme şi cizmuliţe den cea mai perfectă piele de Elveţia, cum şi cipici de materie (postav). Doritorii de-a avea lucru bun şi modern să îndreptează la prăvălia sa ce este în Uliţa Franţozească, peste drum de poarta Hanului Constantin Vodă [2]".

Ştefan Grecianu, după o informaţie de tradiţie orală, comunica lui G. Ionnescu-Gion încă acum nouă decenii, că Hanul Constantin Vodă ar fi avut în mijlocul său o biserică, aşa cum aveau şi alte multe hanuri bucureştene [3]. Faptul nu s-a putut dovedi documentar, ceea ce ne face să credem că această biserică n-a existat. În sprijinul acestei afirmaţii adăugăm şi informaţia dată de istoricul Fotino [4] care pune acest han în categoria celor şapte mari hanuri bucureştene ce n-aveau biserici.

Se pare că Hanul Constantin Vodă a fost de la început construit în condiţii tehnice asemănătoare cu Hanul Şerban Vodă. Poate o diferenţă de calitate în material, poate o diferenţă de pricepere între meşterii constructori, poate o tendinţă de a clădi mai economicos au făcut ca această construcţie a lui Brîncoveanu să reziste mai puţin decît aceea a lui Şerban Cantacuzino. Aşa ne explicăm de ce încă din 1824, cu prilejul procesului dintre chiriaşii hanului şi Samuil, egumenul mănăstirii Văcăreşti, acesta a invocat şubrezenia hanului şi şi-a declinat orice răspundere într-o prăbuşire neaşteptată. Acesta era un semnal de alarmă că hanul are nevoie de grabnice şi radicale întăriri ca să mai poată fi folosit.

Reparaţiile însă, după cît cunoaştem, nu s-au făcut, aşa că hanul păşea încet, dar sigur, către o apropiată ruinare. Efectul a fost că neguţătorii au început să-l ocolească ; apoi aceste „fortăreţe ale negoţului bucureştean" nu mai corespundeau faţă de comerţul secolului al XIX-lea, care pretindea vitrine mari şi marfa la privirea directă a clientelei. Hanul începuse să fie ocolit chiar de chiriaşii care nu erau negustori, dar erau mai grijulii faţă de existenţa lor. La cutremurele şi incendiile care s-au succedat la distanţe destul de scurte, s-a adăugat marele foc din 23 martie 1847, care a început de la casa Drugănescu, deci din imediata apropiere a hanului, şi în iureşul său de văpăi a cuprins o bună parte a oraşului. A ars atunci tot centrul comercial al Bucureştilor, iar Hanul Constantin Vodă şi-a pierdut o mare parte din trăinicia sa.

În primăvara anului 1848 cînd maiorul A. R. Borroczyn a ridicat planul hanului se poate observa că la parter existau 35 de prăvălii, iar la etaj erau 25 de camere mari avînd în faţa lor un culoar de trecere [5].

---

[1] General P. V. Năsturel, *op. cit.*, vezi pl. VI.
[2] „Vestitorul românesc", 1864, p. 384.
[3] G. Ionnescu-Gion, *op. cit.*, p. 416, 486.
[4] Dionisiu Fotino, *Istoria generală a Daciei*, (trad. de George Sion) vol. III, Bucureşti, 1859, p. 166.
[5] Arh. St. Buc., *Planuri Ilfov*, nr. 38 şi 39.

Am văzut că după 1847 însăşi călugării din mănăstirea Văcăreşti şi-au pus problema dărîmării lui, şi chiar o aripă au şi dărîmat-o [1] pînă la pămînt în 1849. Acest lucru a făcut pe mulţi chiriaşi să părăsească hanul şi o bună parte din încăperi să rămînă goale. Barbu Ştirbei executînd ordinul de dezarmare a locuitorilor în mai 1849, a poruncit lui Ioanidi să depoziteze armele adunate în acest han [2]. Cele mai proaste din acestea au fost distruse, după cît se pare, chiar în curtea hanului.

După cutremurele şi incendiile care au bîntuit Bucureştii în secolul al XIX-lea, mai toate hanurile deveniseră o primejdie pentru viaţa cetăţenilor. Sfatul orăşenesc al Capitalei cercetează foarte grijuliu această chestiune şi ia o hotărîre îndrăzneaţă : dărîmarea ! La 31 iulie 1852 se aduce la cunoştinţă cetaţenilor că Ministerul de interne a amînat pînă la Sf. Dumitru (26 octombrie) dărîmarea parţială sau totală a cîtorva hanuri. Din Hanul Constantin Vodă se dărîma numai etajul. Înştiinţarea publicată în ziarele timpului vestea în termeni precişi : „De aceea se face cunoscut tuturor de obşte că nimeni nu este volnic a mai lua cu chirie vreuna din încăperile acestor hanuri de la Sf. Dumitru înainte, căci s-a hotărît a se dărîma pentru a lor proastă construcţie ; iar dacă vreunul va îndrăzni să ia cu chirie vreo încăpere dintr-aceste hanuri, să ştie cu hotărîre că va pierde banii ce va da şi se va scoate şi afară" [3].

În rîndul de jos al încăperilor, unde se aflau prăvăliile şi depozitele, negoţul continua încă. În 1852 se afla acolo prăvălia renumitului mănuşar Carol Haniger, care-şi vestea prin ziar clienţii că are marfă bună, adusă din străinătate [4]. Totuşi multe încăperi rămăseseră goale şi nu mai atrăgeau negustorii. Din această pricină, cam în vremea de care vorbim, deci după 1850, în Hanul Constantin Vodă se instalează cazarma Regimentului 2 de infanterie [5].

Dar nici puţinii negustori care-şi mai aveau prăvăliile în acest han, nici regimentul nu vor mai zăbovi mult în încăperile şubrede de la parter peste care trecuse un veac şi jumătate, ci vor fi silite să caute alt adăpost, spre a lăsa ca zidurile să-şi urmeze destinul prăbuşirii.

Se pare că hotărîrea primăriei de a dărîma hanul s-a izbit de protestul egumenului şi de al chiriaşilor care au invocat că starea construcţiei este încă solidă şi mai poate fi locuită. Aceste proteste au silit primăria să numească în iunie 1853, o comisie de specialişti care să cerceteze situaţia. Din comisie au făcut parte : C. Pencovici, Alex. Orăscu şi Xavier Villacrosse care, după ce examinează toate încăperile din Hanul Constantin Vodă, raportează : construcţiile aflate în partea de sud a hanului, spre Uliţa Franţuzească (azi str. 30 Decembrie) cum şi o parte din cea de pe Podul Mogoşoaiei „peste drum de dumnealui aga Belu", fiind din paiantă „asemenea şi casa părăsită din mijlocul curţii", „sînt în proastă şi primejdioasă stare şi prin urmare trebuiesc dărîmate fără întîrziere" ; clădirea dinspre Uliţa Stavropoleos şi parte din Podul Mogoşoaiei, deci latura nordică şi vestică a hanului „în totul este

---

[1] General P. V. Năsturel, *op. cit.*, p. 47.
[2] N. Kretzulescu, *Amintiri istorice*, Bucureşti, 1940, p. 101.
[3] „Vestitorul românesc", 1852, p. 241.
[4] *Ibidem*, p. 168.
[5] N. D. Popescu, *Calendar pentru toţi fiii României*, Bucureşti, 1906, p. 172.

destul de solidă, însă fiind lăsată în neîngrijire a ei întreținere are trebuință de reparații, cînd ar fi bine ca toate bolțile etajului de sus să se desființeze“ [1].

Propunerile acestei comisii rămîn filă de dosar, fiindcă intervențiile nu contenesc și hanul rămîne în picioare. Primăria voia însă să dărîme construcțiile ruinate și să curețe locul. Intervine atunci N. Kretulescu, ministrul de interne, care, la 11 septembrie 1859, dă ordin primăriei să nu dărîme prăvăliile doamnei Regina Roth pînă nu i se prezintă un raport exact al situației [2].

Cîteva luni mai tîrziu, în martie 1860 se plîng domnitorului Alexandru Cuza, alți chiriași din han : Elena văduva și Nae Fortunescu, care cer să nu se dărîme construcția, iar dacă totuși se hotărăște dărîmarea, să fie despăgubiți [3].

Cele mai multe din aceste proteste invocau faptul că aceste construcții erau încă solide și nu trebuiau dărîmate. În fața acestor stăruințe, Ministerul de interne, la 7 iunie 1860, cere primăriei să numească o altă comisie care să examineze din nou Hanul Constantin Vodă. De data aceasta fac parte din comisie arhitecții : Schlater, Tabai, Beneș, Cusnovschi și Alex. Orăscu sub președinția lui Petrache Poenaru, directorul lucrărilor publice, care întocmesc un raport amănunțit, din care reținem :

„Avînd în vedere osebitele faze prin care a trecut amînarea dărîmării, precum și împrejurările cele din urmă ce a stăvilit executarea desființării lui, am procedat la o scumpă examinare“. Comisia constată că „în starea ce se vede acest han, dezvelit de o parte, iar în partea despre Stavropoleos și cu bolțile desființate, puturăm mai bine să ne încredințăm de puțina lui soliditate... Aspectul acestui han atît spre strade, cît și spre curte înfățișează o adevărată uriciune, la care adăogindu-se și starea de dărăpănare..., subsemnații, în deplină convicție, propun grabnica lui desființare în totalitate și pînă jos, în fața pămîntului, fără excepție“ [4]. Așa se explică de ce în 1861 se anunță că pe locul unde fuseseră altădată frumoasele case ale Bălăcenilor, dărîmate din răzbunarea lui Brîncoveanu ca să facă han pe terenul lor, se va deschide o „exposițiune agricolă națională și de instrumente aratoare fabricate în Principatele Unite“ [5]. Aceasta înseamnă că hanul fusese dărîmat între timp. Caracterul efemer al acestei expoziții a impus construcții de scîndură, însăilate în grabă și dărîmate cu ușurință. După închiderea acestei expoziții agricole și transformarea locului într-o piață publică, cu același nume ca al hanului, rămăsese totuși într-o parte a terenului o clădire alcătuită din două prăvălii și cîteva odăi ce făcuseră parte din vechea construcție a hanului. O parte din această proprietate era în stăpînirea lui Nae Fortunescu, iar cealaltă parte o primise de zestre sora sa, Elena Fortunescu, atunci cînd se căsătorise cu cizmarul Anton Schreiber, numit mai tîrziu Grămăticescu.

Această clădire stătea ca un ghimpe în inima unor mahalagii din vecinătate. Pentru care motiv, în februarie 1863, A. Kariagdi, G. Iovanaki, Const. Caribolu, Zinca Tomuleasca, George G. Florescu și alții fac plîngere către municipalitatea Capitalei, arătînd că numita clădire se află în cea mai proastă stare, că zidurile sînt mucegăite și ruinate și în întregimea lor sînt un punct de necurățenie al pieții, în mijlocul orașului.

---

[1] Arh. St. Buc., *Municipiul București*, 2390/1853.
[2] *Ibidem*, f. 81.
[3] *Ibidem*, f. 119.
[4] *Ibidem*.
[5] Buletinul Municipiului București, III (1861), nr. 25, 17 mai, p. 1.

Primăriei orașului convenindu-i această plîngere, trimite pe inginerul Al. Zanne să facă un raport și acesta conchide în sensul celor reclamate de mahalagii. Drept urmare municipalitatea, fiind de acord cu raportul prezentat, somează pe proprietari să dărîme sus-zisa clădire în termen de maximum 15 zile, iar dacă proprietarii nu vor executa această hotărîre, primăria „va fi nevoită a pune la cale desființarea ziselor prăvălii, fără să vă rămîie vreun cuvînt contra acestei dispozițiuni".

Pentru ca dispoziția primăriei să aibă un caracter definitiv, se cere aprobarea Ministerului de interne. Acesta, prin persoana ministrului N. Krețulescu, la 10 mai 1863, aprobă dărîmarea ziselor prăvălii și plantarea cu pomi a locului, așa cum se făcuse pe restul terenului rezultat din dărîmarea hanului.

Cu toate acestea, proprietarii și în special Elena Fortunescu nu execută cererea primăriei, ba din contra, la 10 iunie 1863, face o nouă întîmpinare în care spune că prăvăliile sînt foarte solide și sînt în proprietatea familiei lor de mai bine de 80 ani, iar chiria de 120 galbeni ce primesc anual, e singura lor existență. Ca atare, cere să se renunțe la măsura luată, fiindcă „proprietatea în toată lumea este respectată, asemenea credem că și la noi proprietatea urmează a se respecta. De credeți că aceste clădiri ar putea aduce vreo bănuială de cădere, ceea ce nu poate fi, fiindcă sînt îndestul de solide, pociu a fi următoare a face ceea ce se va găsi de cuviință. Prin urmare, în numele de dreptate, vă rog d-lor membri să binevoiți a nu urma în contra legilor și să păziți dreptatea ca niște adevărați părinți" [1].

În urma acestei întîmpinări și a altor adrese purtate între primărie și Ministerul de interne, Elena Fortunescu este invitată, pentru 23 noiembrie 1863, să se prezinte cu actele de proprietate. În cele din urmă proprietatea Fortunescu a fost dărîmată, prin despăgubire, și la 1870 pe terenul său nivelat s-a înjghebat în pripă o piață cu desfacere pentru tot felul de mărfuri ; s-au construit barăci de scînduri sau de pînză și s-au instalat comedii și distracții. După numele hanului dărîmat s-a numit piața Constantin Vodă. Într-una din aceste barăci s-a deschis un teatru popular numit atît de pompos „Alcazar", în care au jucat Grigore Manolescu, Aristizza Romanescu, Mihail Mateescu, Hagiescu, I. L. Caragiale și alții [2].

Pe locul din colțul Căii Victoriei cu str. 30 Decembrie era pe la 1867 o casă cu două etaje care a fost primul local al „Conservatorului de muzică și declamație" înființat în 1864.

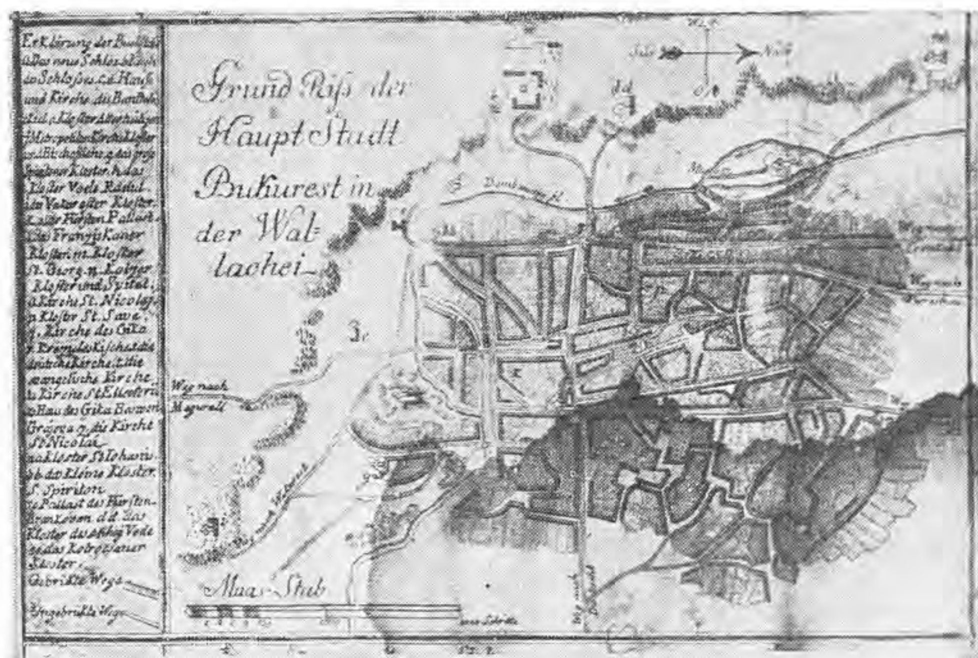
Încă din 1873 se afla instalat pe terenul fostului Han Constantin Vodă, circul Suhr. În acest circ, zis și „circul mare", la 25 martie 1875, din inițiativa lui beizadea Dimitrie (Mitică) Ghica, Societatea ecvestră a dat o serbare, în scop de binefacere, unde ofițerii trupelor călări și-au arătat măiestria, făcînd evoluțiuni și sărituri „minunate". Cezar Bolliac, într-un articol de ziar, descrie pe larg această frumoasă reprezentație [3].

Tot aici au dat reprezentații foarte căutate de publicul bucureștean circul Hüttemann și apoi circul Suhr, în 1873, cu artiști care cuceriseră simpatia spectatorilor. Francesca Suhr, fiica proprietarului de circ, o călăreață neîntrecută și foarte frumoasă, s-a căsătorit cu o odraslă boierească, Nicolae Ghica și a ajuns mai tîrziu soacra unui mucalit prefect de poliție, generalul

[1] Arh. St. Buc., *Municipiul București*, 3730/1863, f. 7—8, 32—33.
[2] „Românul", 1901, mai 6.
[3] „Trompeta Carpaților", XIII (1875), nr. 1191, 23 mart. și nr. 1192, 30 mart.

Bucureşti, vedere imaginară din 1717 (gravură în aramă de Johann Theodoro Boetio).

Harta oraşului, de F. J. Sulzer, Viena, 1781.

Centrul oraşului sub Ştirbei Vodă, 1849. Se observă: Hanul Constantin Vodă (10); Stavropoleos, Greci, Zlătari (18). Filipescu, Câmpineanu, Dedu, Sărindar.

PLAN
de
BUCAREST
1842.

Planul oraşului Bucureşti, din „Almanach de Valachie", 1842.

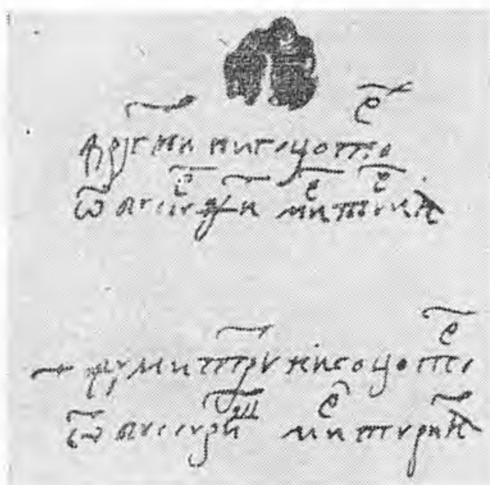
Vedere de pe acoperişul fostului Teatru Naţional, 1855. Uliţa Ştirbei Vodă (Str. Câmpineanu, azi 13 Decembrie).

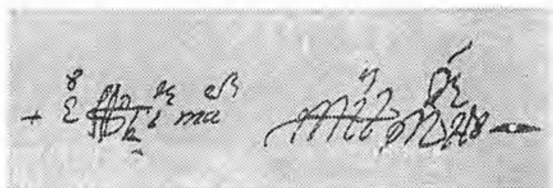

Olac (căruţă de poştă). 1822. După un original de Vladimir de Blaremberg.

Chervan cu şase cai, cu ajutorul căruia neguţătorii toptangii transportau mărfurile, 1830. Mai jos, bilet de drum, de la începutul secolului al XIX-lea, prin care se menţionează numele căruţaşului, felul şi cantitatea mărfurilor.

Subscrierea a doi neguţători băcani, 1728. „Eu Rad[u] băc[anu] mar[tor] : — Mihnea băc[anu].

Subscrierea şi o pecete a doi neguţători, 1668. „Dragni nigoţitori ot Bucur[e]şti, mirturiia". „Dumiitru nigoţitori ot Bucureş[t]i, mirturiia".

Căruţaş (după codicele de la Graz).

Surugii în pitorești costume colorate (după Carol Pop de Szathmari).

Tînăr surugiu, pe la 1860 (după desenul lui D. Lancelot).

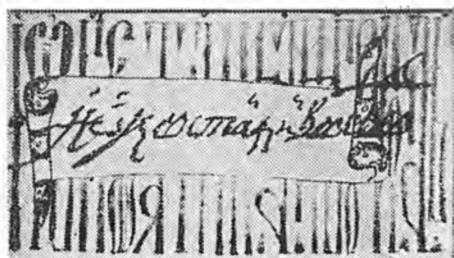

Șerban Cantacuzino (1678—1688) ctitorul hanului Șerban Vodă.

Constantin Brîncoveanu (1688—1714) ctitorul hanurilor Sf. Gheorghe și Constantin Vodă.

Semnătura lui Constantin Brîncoveanu.

Hanul Şerban Vodă. Vedere de pe str. Smîrdan colţ cu str. Lipscani — 1880. Prăvălia lui D. J. Martinovici.

Hanul Şerban Vodă, la 1882. Clădirea principală din fundul curţii interioare.

Hanul Şerban Vodă, la 1882. O parte din curte înspre Hanul Ghermani.

Hanul şi biserica Sf. Gheorghe Nou, înainte de 1804.

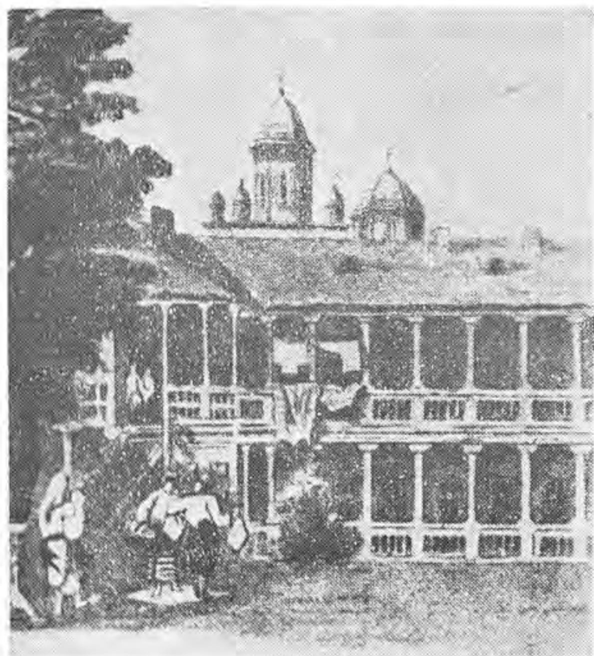
Hanul şi biserica Sf. Gheorghe Nou, la 1837 (după A. Raffet).

Hanul şi biserica Sf. Gheorghe Nou, la 1841 (după M. Bouquet).

Hanul şi Biserica Grecilor (a Ghiormei Banului), litografie după desenul lui A. Raffet, 1837. Pe locul hanului şi bisericii s-a construit palatul Băncii Generale şi palatul Băncii Crissoveloni, peste drum de Banca Naţională.

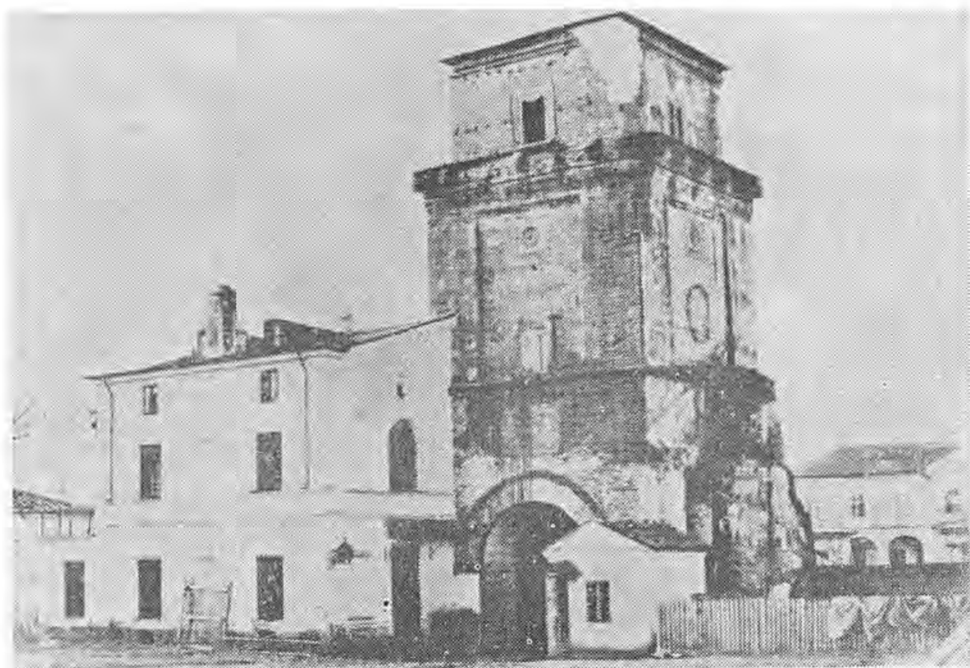
Hanul Grecilor (curtea interioară). După o acuarelă de Preziosi.

Hanul Grecilor, în stînga biserica Stavropoleos, 1860.

Hanul, spitalul şi Turnul Colţei, la 1845 (după o acuarelă de C. Begenau).

Hanul, spitalul și Turnul Colței, pe la 1856.

Hanul Crețulescu (clădirea nouă), fațada de pe Calea Victoriei, 1894.

Hanul şi biserica Stavropoleos, cu poarta care dădea înspre Hanul Grecilor, 1855.

Biserica Stavropoleos şi partea dinspre miazăzi a hanului (desen de D. Lancelot).

Hanul şi biserica Zlătari, 1880.

Dărîmarea Hanului Zlătari
de pe Calea Victoriei.
Vedere dinspre str. Lipscani, 1903.

Hanul Zlătari, în timpul dărîmării, 1903.

Eraclie Nicoleanu [1]. Circul Suhr, construit în întregime din lemn, ceea ce i-a îngăduit să dea reprezentaţii şi în timpul iernii, a continuat pînă în 1877, cînd este transformat în teatru. Spectacolele care se dădeau aici erau foarte variate în conţinut: piese de teatru, muzică, gimnastică etc. şi, ca o curiozitate, începeau întotdeauna cu tombolă.

Între 1894 şi 1900, pe locul fostului Han Constantin Vodă — la care s-au adăugat prin expropriere prăvăliile de pe latura sudică, precum şi pe o parte din locul pe care se afla Hanul Stavropoleos, — s-a ridicat de către renumitul arhitect Alex. Săvulescu (1847—1902) monumentalul Palat al Poştelor, în care, mult transformat în interior, a fost instalat, în ultimii ani, Muzeul de istorie al R. S. România.

3. HANURI MĂNĂSTIREŞTI

O categorie de hanuri bucureştene, foarte bine reprezentată numeric şi monumental, sînt hanurile mănăstireşti. Egumenii marilor mănăstiri din Bucureşti, mai totdeauna greci, avînd legături de prietenie cu neguţătorii bucureşteni, cunoşteau marile tîrguri ale oraşului şi au înţeles foarte de timpuriu ce afaceri strălucite se puteau face cu hanurile. În dorinţa lor de a spori veniturile moşiilor şi prăvăliilor închiriate, după pilda hanurilor domneşti, ei au început să construiască hanuri în jurul mănăstirilor şi să recurgă la toate mijloacele ca ele să fie aducătoare de consistente profituri.

Între mănăstirile care au avut hanuri mari în Bucureşti sînt mănăstirea Colţea, Sf. Ecaterina, Sf. Ioan, Mihai Vodă, Sf. Spiridon, a lui Ghiorma Banul numită şi a Grecilor, Sărindar şi Zlătari. Un singur caz iese în afara regulii: mănăstirea Stavropoleos, unde a fost construit întîi hanul şi apoi biserica.

Dar nu numai mănăstirile din Bucureşti au procedat astfel. Sînt şi mănăstiri din afara Bucureştilor care şi-au făcut hanuri în Capitală. Astfel mănăstirea Cernica, mănăstirea Butoiul şi chiar Episcopia Buzăului. Ceea ce i-a îndemnat pe egumeni şi pe episcopi să facă hanuri în Bucureşti, a fost fără îndoială dorinţa de înavuţire pe care numai afacerile unui han o puteau potoli.

Vom prezenta ceea ce ştim despre aceste hanuri.

HANUL CERNICA

Bătrînul mare vornic Cernica şi jupîneasa sa Chiajna, cînd zidiră în preajma Bucureştilor şi în primii ani ai secolului al XVII-lea frumoasa mănăstire, care poartă numele ctitorului, o înzestrară cu diferite moşii şi proprietăţi în Capitala ţării. Neavînd copii şi temîndu-se că rudele ar fi putut surpa actul de înzestrare, cei doi ctitori rugară pe patriarhul Constantinopolului care se afla în Bucureşti la 1619, să dea un blestem de întărire a actului de danie, ceea ce prelatul făcu bucuros în schimbul unor pungi şi daruri scumpe [2].

Urmaşii vornicului Cernica, la 1685, închinară mănăstirea Mitropoliei din Bucureşti. Pînă atunci egumenul mănăstirii trebuia să vină în Capitală să încaseze veniturile caselor şi prăvăliilor pe care mănăstirea le avea aici, fie de la ctitorii săi, fie de la urmaşii acestuia, fie chiar de la alţi străini. Admi-

[1] Const. Bacalbaşa, *Bucureştii de altădată*, vol. I, Bucureşti, 1935, p. 58, 118, 239.
[2] G. Ionnescu-Gion, *op. cit.*, p. 262.

nistrarea acestor bunuri, situate în mahalaua Sf. Gheorghe Vechi și pe Podul Mogoșoaiei, cerea ca oamenii mănăstirii să vină deseori în București. Aceste drumuri se îndesiră și mai mult după 1685, cînd Mitropolia începu să-și exercite controlul său asupra administrației bunurilor pe care le avea mănăstirea.

De aici a izvorît nevoia ca mănăstirea Cernica să aibă în București o casă unde să tragă oamenii săi care veneau cu treburi. Ideea unui han al mănăstirii, producător de venituri ca toate hanurile bucureștene, a cucerit ușor pe egumen. Acest han n-ar fi fost absolut necesar pentru găzduirea egumenului și delegaților săi, fiindcă mănăstirea avea încă înainte de-a fi închinată Mitropoliei un metoh în București situat între străzile Sfinților și Negustori [1]. Motivul celălalt și anume veniturile pe care le producea hanul a fost însă precumpănitor.

Cînd a fost construit hanul mănăstirii Cernica ?

Această construcție nu s-ar fi putut începe decît în a doua jumătate a secolului XVIII. În prima jumătate, mănăstirea Cernica a trecut prin împrejurări grele, căci fusese închinată Patriarhiei din Alexandria. Se pare că acel Hrisant Notara, acel prieten lingușitor al lui Brîncoveanu, care făcea dese drumuri la București spre a se întoarce cu desagii plini de aur, s-a plîns că oropsita Patriarhie a Alexandriei este prea săracă spre a-și putea sluji cu mulțumire misiunea apostolică și obținu de la vreun urmaș al lui Brîncoveanu și de la vreun mitropolit grec să se închine acestei patriarhii două dintre cele mai bogate și mai frumoase mănăstiri din țară : Cernica și Zlătari. Dar această închinare produse la început nemulțumire, apoi proteste și chiar blesteme. Faptul nu putea rămîne așa, dar au trecut anii și scandalul creștea. Grigore-Vodă Ghica la 1750, după stăruința mitropolitului Neofit care era dornic de liniște în biserică, obținu învoiala lui Chiril patriarhul Constantinopolului, și luă înapoi cele două mănăstiri. Se obligă în schimb însă, după o veche făgăduială a vornicului Cernica, să dea pe fiecare an cîte 2 000 de taleri Patriarhiei din Constantinopol [2].

Astfel că, pînă ce nu s-a lichidat închinarea mănăstirii Cernica, nu s-a putut construi hanul în București. Nu se cunosc date certe în această privință. In orice caz însă construirea acestui han nu s-a făcut decît în ultimele două decenii ale secolului al XVIII-lea.

Pe la începutul secolului trecut, în mahalaua numită pe acea vreme a Olarilor, peste drum de Biserica cu Sfinți pe Podul Tîrgului de Afară (Calea Moșilor), colț cu actuala str. Cernica, și alături cu consulatul Franței, se afla *Hanul mănăstirii Cernica* unde se desfăceau o parte din produsele mănăstirii și unde călugării și mai marii ei găseau adăpost cînd veneau la București. Hanul cel vechi se ruinase cu timpul și probabil fusese dărîmat, fiindcă în 1845, găsim unul nou dat cu arendă unui oarecare Marin Teodosiu. Acesta anunța, în acea vreme, că hanul ce-l ține în arendă „este primitor de musafiri străini, avînd toate trebuincioasele înlesniri adică : odăi gătite, îmbunătățirile, așternut, grajd, șopron, birt și cafenea, toate din nou curate, care poate sluji la verice [orice] treaptă din persoane, după plăcere. De aceia se face cunoscut

---

[1] *Ibidem*, p. 148.
[2] *Ibidem*, p. 273.

doritorilor că prețul va fi de [pentru] un pat pînă la o jumătate de sfanț pe zi“ [1].

Avariat și ruinat de cutremurele din 1802 și 1838 a fost refăcut după cel din urmă.

HANUL COLȚEA

Fondatorul mănăstirii și spitalului Colțea este spătarul Mihai Cantacuzino, fiul stolnicului Constantin Cantacuzino și frate cu Șerban Cantacuzino. Încă tînăr, luă parte la asediul Vienei (1683), unde comandă trupele române. După moartea (1688) fratelui său, domn al Țării Românești, a fost surghiunit la mănăstirea Sinai din muntele Horivu. Reîntors în țară, sub Nicolae Mavrocordat a fost trimis la turci și gîtuit la Adrianopol [2].

Actul de fundație al așezămintelor sale nu s-a păstrat. Voința lui de a construi mănăstirea și spitalul Colțea este însă documentată în trei cărți patriarhicești : cartea lui Gavril, patriarhul Constantinopolului, din 1702 octombrie 18 ; cartea lui Samuil, patriarhul Alexandriei, din 15 iunie 1715, în care se fixează conducerea așezămîntului și organizarea spitalului, și cartea lui Hrisant, patriarhul Ierusalimului, care n-a fost datată. Administrația averilor lăsate pentru întreținerea mănăstirii și spitalului era încredințată unei eforii compusă din patru epitropi primari obștești și patru secundari, neguțători în frunte cu starostele. Epitropii mai erau purtători de grijă și ai schitului Sinaia, construit în Munții Bucegi, pe Valea Prahovei, tot de spătarul Mihai Cantacuzino. Se cunosc foarte puțini dintre primii epitropi : Mihai neguțătorul în 1689 ; Gheorghe Tiru, Opriș și alți doi în 1716 ; neguțătorii Iane, Mihalache, Trandafir și Sima în 1717, și Constantin în 1741—1742.

După un epitaf aflat în biserica Colțea se constată că aceasta a fost construită în 1698, sub supravegherea „lui jupîn Mihai neguțătorul“, care a fost ispravnicul construcției. Pe locul unde s-a clădit biserica se afla un metoh, ridicat de Colțea clucerul în secolul al XVII-lea, compus dintr-o bisericuță de lemn și cîteva chilii, închinat Mitropoliei. Cu învoirea urmașilor clucerului Colțea [3] și cu aprobarea mitropolitului Teodosie, spătarul Mihai Cantacuzino ridică mai întîi biserica de piatră și apoi casele din jur „pentru odihna celor neputincioși“ [4]. Astfel biserica s-a construit între anii 1695 și 1698, iar spitalul între 1696 și 1697. Toate construcțiile au fost împrejmuite cu zid în timpul domniei lui Ștefan Cantacuzino, epitrop fiind părintele Ioil (1715). Cam în aceeași vreme, adică între anii 1709, după lupta de la Poltava și 1714, cînd Carol XII se retrage în Imperiul otoman, s-a ridicat și Turnul Colței, după cum se constată dintr-o inscripție aflată în zidul turnului și din data scrisă pe clopotul cel mare, spart de cutremurul din 1802.

Multă vreme s-a crezut că Hanul Colțea a fost construit în aceeași vreme cu celelalte construcții ridicate de spătarul Mihai Cantacuzino [5]. Ade-

---

[1] „Vestitorul românesc“, 1844, p. 208.

[2] Al. G. Gălețescu, *Eforia Spitalelor Civile din București*, București, 1899, p. 15—16.

[3] Gh. Negulescu, *O pagină din istoria Bucureștilor. Întemeierea mănăstirii și spitalului „Colțea“ și înființarea bisericii „Sf. Ilie. Hanul Colței“*, in „Biserica Ortodoxă Română“, XLIV (1926), nr. 2—3, p. 86.

[4] Al. G. Gălețescu, *op. cit.*, p. 576—578 : Cartea mitropolitului Antim din 29 mart. 1709.

[5] G. Ionnescu-Gion, *op, cit.*, p. 485.

vărul istoric a fost însă cunoscut de-abia în 1941, cînd I. Ionaşcu a publicat cele 268 de documente dintre anii 1577 şi 1897 privitoare la aşezămintele Colţea [1]. Din aceste documente reiese că hanul a fost construit în 1746.

Aşezarea hanului. Se pare că au fost vremuri cînd veniturile lăsate de spătarul Cantacuzino, la care se adăugaseră altele între timp, nu mai puteau acoperi cheltuielile de întreţinere a spitalului şi a mănăstirii. Asemenea vremuri au fost după 1740, cînd spitalul avea 36 de paturi şi cînd se pare că cheltuielile depăşeau veniturile. Cei opt epitropi ai aşezămintelor, în majoritate neguţători, se gîndiră să creeze mijloace noi pentru sporirea veniturilor. Sîntem în epoca în care negoţul bucureştean intrase într-un ritm activ, cînd cele patru tîrguri ale sale nu mai pridideau cu desfacerea mărfurilor venite din nord şi din sud şi cînd neguţătorii străini şi români căutau şi plăteau chirii bune pentru prăvălii şi magazii. Marile hanuri existente în această vreme faceau afaceri frumoase, care nu puteau să scape ochilor iscoditori ai neguţatorilor epitropi, iar pildele vii erau în faţa tuturor. Astfel, epitropii mănastirii Colţea se hotărîră, în jurul anului 1745, să construiască un han.

Dar un han după exemplul lui Şerban Cantacuzino şi Constantin Brîncoveanu nu era lucru uşor de realizat. Dacă banii pentru construirea hanului s-ar fi găsit mai uşor, ceea ce lipsea în primul rînd era spaţiul, locul pe care să se ridice hanul. Acest loc trebuia să fie neapărat în preajma celorlalte aşezăminte, care se aflau aproape de centrul neguţătoresc al Bucureştilor, la cîţiva paşi de Tîrgul Cucului şi destul de aproape de Tîrgul de Sus. Aici locurile erau foarte căutate şi cele ce s-ar fi putut vinde erau foarte scumpe. Fără spaţiul necesar, hanul nu se putea înfăptui. Dar epitropii erau neguţători şi se pricepeau în această chestiune. Este adevărat că în rîvna lor de a-şi găsi veşnica odihnă în jurul mănăstirii Colţea au fost mulţi neguţători care au dăruit locuri şi prăvălii, unele chiar în apropiere. Între aceştia sînt Maxim cupeţul şi Constandin cupeţul, fiul său, care dăruiesc prăvălii chiar din Uliţa Colţei (azi B dul 1848) [2]. Deci în afară de locul dăruit de clucerul Colţea Doicescu, sporit apoi de daniile spătarului Mihai Cantacuzino, s-au adăugat alte danii neguţătoreşti.

Odată hotărîtă construirea hanului, epitropii au sporit şi mai mult locul prin cumpărări. Astfel: „Radul Brezoianul *biv vel* pitar cu jupăneasa mea, anume Ilinca, dat-am zapisul nostru la sfînta mănăstire Trei Sfetitele, ce se numeşte Colţea i la mîna dumnealor epitropilor acestii mănăstiri, ca să fie de bună credinţă, precum să se ştie că avînd noi nişte case, alăturea cu locul lui Mihai *sin* Lambei *ot* Corbii Ciungi şi pe de altă parte cu locul iupănului Apostol cupeţul, şi în fundul grădinii cu locul jupănului Mihalache cupeţul; deci trebuind dumnealor epitropilor acest loc de supt casele noastre, *ca să facă han pă dînsul, fiind aproape de hanul mănăstirii care-l fac dumnealor*, dă a noastră bună voie ne-am tocmit cu dumnealor epitropii, de le-am vîndul aceste case cu tot locul cît am stăpînit şi noi şi cu toate nămesiile ce să află în curte, drept bani taleri 550. Dar fiind părinţii jupănesii mele îngropaţi la această sfîntă mănăstire, am lăsat danie la sfînta mănăstire taleri 50, ca să fie pentru pomenirea părinţilor, iar taleri 500 ni i-au dat toţi gata în mîinele noastre". [3]

---

[1] I. Ionaşcu, *Documente bucureştene privitoare la proprietăţile mănăstirii Colţea,* Bucureşti, 1941, p. 445.

[2] Gh. Negulescu, *op. cit.*, p. 136, nota 5.

[3] I. Ionaşcu, *op. cit.*, p. 134, doc. 40.

Actul este datat 15 martie 1746 şi din el reiese că în această vreme epitropii aşezămintelor lui Mihai Cantacuzino începuseră construirea hanului.

Un an şi jumătate mai tîrziu construcţia hanului era încă în curs şi epitropii mănăstirii Colţea nu încetaseră să cumpere locuri ca să lărgească după nevoie spaţiul hanului. O astfel de cumpărare se vede şi din cuprinsul documentului de mai jos, din 10 octombrie 1747 : — „Adică eu, Anita *, fiica răposatului Radul Golescu *biv vel* spatar, dimpreună cu boiarul meu, Nicolae Ştirbeai, dat-am zapisul mieu de încredinţare la măna epitropilor mănăstirii Colţii, că rămăindu-mi de la răposatul moşul mieu, jupînul Apostol neguţătoriul doao case, una de lemn şi alta dă piatră, tot într-o curte în mahalaoa Sfeti Nicolae dăn Şălari **. Deci eu vrănd ca să le vînz şi fiind pă lăngă locul mănăstirii Colţii, *unde se face acum han de piatră*, şi mai căzăndu-se mănăstirii a cumpăra acest loc, m-am tocmit cu epitropii mănăstirii şi le-am văndut de a mea bună voe drept taleri şase sute, care bani i-am luat toţi deplin în măna mea, cu ştirea soţului mieu. Ci de acum înainte să aibă a stăpîni mănăstirea Colţea aceste numite case cu loc cu tot, după cum au stăpănit şi moşu-mieu, răposatul jupănul Apostol neguţitoriul, după cum dovedeşte şi cartea boiarilor de hotărnicie i zapisele cele vechi, dăndu-le toate la măna epitropilor pentru întărirea“ [1].

Reiese din act că în ultimele trei luni din 1747 construcţia hanului nu se terminase. Este de presupus că aceste lucrări vor continua şi în 1748 şi poate numai în toamna acestui an hanul va fi terminat. Cele două case cumpărate prin actul de mai sus se aflau în „mahalaoa Sfeti Nicolae dăn Şălari“, adică în marginea vestică a hanului, ceea ce ne ajută să vedem ce curte întinsă avea hanul. Dacă reţinem că biserica Sf. Prooroc Ilie, aflată în curtea hanului, avea în 1810 o mahala compusă din 81 de case şi că imobilele cumpărate în 1747 aparţineau mahalalei Sf. Nicolae Şelari, putem să apreciem că terenul hanului se întindea pînă în cotul pe care-l face astăzi strada Doamnei, deci în imediata apropiere a bisericii de care depindeau casele cumpărate.

Se pare însă că epitropii au început ridicarea hanului fără să dea prea mare atenţie actelor de proprietate a locurilor pe care au construit. Se vede treaba că unele acte n-au fost în perfectă regulă, fapt care a dat naştere la procese. Astfel, Radu Rătescu revendică la 1754 un loc „unde este pus hanul mănăstirii Colţii“. Constantin Racoviţă, care primeşte plîngerea, dă poruncă lui „Costandin Fierăscul *biv vel* ban i Ianache *biv vel* sărdar“ să cerceteze. Aceştia cer pîrîtului dovada proprietăţii : el prezintă un act pe care nu s-a pus temei atunci ; domnul pretinde lui chir Trandafir, epitropul mănăstirii Colţea, să facă el dovada proprietăţii [2]. Ce s-a întîmplat cu procesul nu se ştie, dar faptul rămîne.

Cu toate acestea, mănăstirea Colţea avea încă proprietăţi învecinate pe care nu le-a înglobat în locul hanului şi pe care le închiriază. Astfel, la 15 septembrie 1763, închiriază lui Iane Nicolau, cojocar, o casă de zid pe pivniţă, situată „din dosul hanului Colţii, pă lîngă hanul Dracii i pă lîngă Ianache

* Se pare că aceste case fuseseră cumpărate de Apostol neguţătorul în 1678 de la Constantin logofătul ; cf. I. Ionaşcu, *op. cit.*, doc. 23, 26 nov. 1678.

** Casele se învecinau cu celelalte, cumpărate de la Radu Brezoianu.

[1] I. Ionaşcu, *op. cit.*, p. 136—137.

[2] *Ibidem*, p. 152, doc. 91, 11 mart. 1754, Bucureşti.

Brăiloiu" : „m-am rugat de dumnealui Ghioca polcovnic, ipitropul sfintei manăstiri de mi-au dat acea casă, cu locul ei, ca să o fac, să o dreg ca să şăz intr-însa şi să dau la sfînta mănăstire chirie pă an către taleri 10, adică zece" [1].

Hanul Colţea se afla pe latura sud-vestică a terenului pe care se construiseră biserica şi spitalul, adică, în situaţia topografică de astăzi, pe locul ce se găseşte în colţul pe care-l face Bulevardul 1848 cu str. Doamnei şi Colţea [2], în faţa aripei drepte a Spitalului, între Casa Suţu (azi Muzeul de istorie al Municipiului Bucureşti) şi Hanul Zamfir, în jurul Bisericii Bulgare (Kalinderu). Pe acest spaţiu îl situează şi planul oraşului Bucureşti ridicat de maiorul Borroczyn între anii 1847 şi 1852. Despre biserica Sf. Ilie, aflată în curtea hanului, vom vorbi pe larg mai jos.

Organizarea şi administrarea hanului. Motivul care a dus la construcţia acestui han a fost sporirea veniturilor necesare aşezămintelor create de spătarul Mihai Cantacuzino. Epitropii mănăstirii Colţea, în majoritate neguţători, buni cunoscători ai pieţii bucureştene din jurul anului 1750, au înţeles marea nevoie de prăvălii şi s-au hotărît să construiască hanul. Marile hanuri existente atunci nu puteau face faţă cererilor de „bolţi" şi magazii sau pivniţe pentru desfacerea şi depozitarea mărfurilor. Un han nou, în apropiere de Tîrgul Cucului, care în această vreme părea să aibă un ritm mai viu şi un dever mai mare decît celelalte, apărea ca o bună afacere pentru spiritul mercantil al epitropilor neguţători. Destinaţia hanului era deci una singură : să devină o nouă cetate comercială în Bucureşti.

Proporţiile noului han nu puteau atinge pe a celorlalte clădiri mai înainte. Epitropii şi-au dat seama că nu puteau să depăşească nici Hanul Şerban Vodă, nici Hanul Sf. Gheorghe. Ceea ce le lipsea era locul cel larg de care dispuneau celelalte hanuri. Dar dacă n-a putut să le ajungă în privinţa capacităţii, Hanul Colţea a fost organizat după modelul acestora : acelaşi şir aproape circular de bolţi suprapuse, cu ziduri groase şi solide, avînd în mijloc o biserică şi cu o singură poartă spre uliţă, care se închidea cu străşnicie la vreme de nevoie.

Numărul prăvăliilor era mult mai mic decît la Şerban Vodă sau Sf. Gheorghe, erau însă construite cu aceleaşi tip de bolţi, care împiedica focul să treacă de la una la alta şi cu aceleaşi ieşiri strîmte, care dădeau în curtea hanului. Practica lucrurilor în apărarea de foc învăţase să se renunţe la acoperişurile de şiţă sau şindrilă şi să se folosească olanele de pămînt ars, care erau şi mult mai rezistente. Ca şi la celelalte hanuri, prăvăliile şi magaziile de mărfuri ocupau şirul de jos, parterul, iar etajul, adică şirul suprapus, era destinat odăilor de locuit pentru neguţătorii din han sau chiriaşii din afară, precum şi pentru diferitele cancelarii (birouri).

Viaţa hanului durează un veac încheiat ; ea se desfăşoară între anii 1746 şi 1848. Totuşi, acest secol oferă trei epoci deosebite, în care funcţiunea economică a hanului este realizată foarte inegal. Mai întîi epoca de început, cuprinsă între 1746 şi 1785, în care Hanul Colţei îşi creează un loc de frunte şi un vad comercial în negoţul bucureştean, cu toate frămîntările în care se gaseau Bucureştii din pricina războaielor ruso-austro-turce şi a deselor ocupaţii straine. A doua epocă este cuprinsă între 1785 şi 1802 şi marchează o activitate foarte prost gospodărită, în care Eforia dovedeşte nepricepere şi dezinteres

[1] *Ibidem*, p. 167—168, doc. 103, 15 sept. 1763.
[2] Gh. Negulescu, *op. cit.*, p. 139 ; I. Ionaşcu, *op. cit.*, p. VIII.

şi îngăduie o administraţie proastă şi vicioasă. În fine, ultima epocă se desfăşoară între 1802, anul marelui cutremur şi 1848 cînd Hanul Colţei cade sub loviturile tîrnăcoapelor.

La începutul celei de-a doua jumătăţi a veacului al XVIII-lea taxidurile spre Viena şi Lipsca se urmau regulat. Marele tîrg de toamnă din Lipsca atrăgea din vreme pe neguţătorii bucureşteni, care plecau încărcaţi de bani şi cu multe rădvane trase de şase şi opt cai. Dar nu numai la tîrgul de toamnă, care era cel mai mare, dar chiar la tîrgul de Paşti, al primăverii, şi chiar la cel de Anul Nou, porneau taxidurile peste munţi. „Neguţătorii din Bucureşti plecau cu două luni înainte, de multe ori chiar cu trei luni, de vreme ce numai pînă la Viena făceau şase săptămîni“ [1]. Iar cînd reveneau din taxid hanurile deveneau furnicare de lume. Hanul cel nou al Colţei atrăgea îndeosebi pe neguţătorii care căutau prăvălii şi magazii pentru mărfuri. Iar din 1778, cînd carvasaraua domnească s-a mutat peste drum de han, deverul său se mărise şi mai mult. Toptangiii şi paralîcarii se înghesuiau în curtea hanului şi afacerile mergeau ca niciodată.

La 16 noiembrie 1769 ruşii intrară în Bucureşti, începînd perioada de ocupaţie. Negoţul bucureştean spori şi mai mult în timpul celor cinci ani cît ţinu ocupaţia. Afacerile neguţătoreşti atraseră rublele de argint şi hanurile încasară bani mulţi. Negocierile păcii încep în Bucureşti la 9 decembrie 1772 şi abia după patru luni se mută la Kuciuk-Kainargi, unde continuă doi ani. În vremea în care lumea aştepta pacea, veselia şi viaţa largă sporea comerţul bucureştean. Această epocă de înflorire a negoţului face ca Hanul Colţei să-şi trăiască prima şi singura sa epocă în care îşi realizează în întregime funcţiunea sa economică.

Dar vreme vine, vreme trece! Faima hanului, care devenise un izvor de venituri pentru mănăstirea Colţei, atrage la conducerea acestei bogăţii oameni nesăţioşi, dornici de viaţă largă şi de bani mulţi. Urmaşii spătarului Mihai Cantacuzino, obligaţi să facă parte din Eforie şi să-şi spună cuvîntul hotărîtor în treburile sale se interesează din ce în ce mai puţin de fundaţiile strămoşului. Domnitorii greci, în scurtele lor domnii pe tronul ţării, nu aveau decît un singur gînd: banii, aurul! La punctele cheie ale izvoarelor de bani îşi aşezau acoliţii cu care se înţelegeau de minune în jefuirea ţării.

Aşa a venit în 1787 la conducerea mănăstirii şi a spitalului Colţea vlădica Daniil Zihno, care se aşază comod în funcţia de epitrop. Acest călugăr îşi părăsise Macedonia [2] şi venise în Bucureşti să ocupe funcţia de epitrop al aşezămintelor Cantacuzineşti. După cîţiva ani acest vlădică inaugurează începutul epocii în care Hanul Colţea alunecă pe panta prăbuşirii.

Un document din 1788 [3] ilustrează cu prisosinţă administraţia noului epitrop şi situaţia Hanului Colţea. Este vorba de anafora unor cupeţi [neguţători], între care şi starostele lor, H. Sterie care semnează greceşte, cu privire la reclamaţia „părintelui vlădică Zihno, epitropul sfintei mănăstiri Colţea“, adresată lui Nicolae Mavrogheni împotriva a trei chiriaşi din han, care nu acceptaseră mărirea chiriei.

---

[1] G. Ionnescu-Gion, *op. cit.*, p. 458.
[2] Gh. Negulescu, *op. cit.*, p. 88.
[3] I. Ionaşcu, *op. cit.*, p. 253, doc. 164, 20 dec. 1788.

„Urmînd luminatei porunci, faţă şi părintele Zihno fiind, am adus pă toţi chirigii, ce ţin boltă şi prăvălii în hanul spitalului mănăstirii Colţii, şi intrînd în cercetare, am întrebat pe părintele Zihno cu ce mijloc cere aceşti taleri 5 prosthichio de la chirigii şi zise că anul trecut învelitoarea hanului de o parte căzută vrănd ca s-o facă la loc şi fiind mănăstirea stenahorisită de cheltuială, peste chiria ce plăteau mai dinainte le-au mai înălţat de fieştece odaie cîte taleri 5 mai mult, care primind atunci toţi au şi plătit".

„Iar de la patru odăi, ce sănt mai departe, prin rugăciunea ce i-au făcut numiţii chirigii, n-au luat acest prosthichio, nici că cere, fără numai de la celelalte odăi, după cum i-au plătit în anul trecut, cere să-i plătească şi acum după *simfonia* ce au făcut, fiindcă nu numai că s-au mai îngreunat cheltuiala spitalului, venitul nu-l ajutorează, ci încă şi *două părţi de han este aproape să cază*, care zice că nu-i ajung mai bine de trei pungi de bani, să cheltuiască să le facă."

Hanul avea în acest an 17 chiriaşi, fiecare cu cîte două-trei odăi, şi din aceştia numai trei au refuzat să plătească acest *prosthichio* [spor] de 5 taleri pentru fiecare odaie. Şi dintre toţi chiriaşii numai trei cojocari, „anume Dumitru Lavda, Hagi Petre şi Dumitru Manciu, ce au prăvălii afară şi ţin cîte o boltă în han pentru întîmplare" au refuzat sporul cerut de epitrop.

Din document reies două fapte care pun hanul într-o lumină foarte grea : numărul mic de chiriaşi, numai 17, şi starea proastă în care se găsea construcţia.

Se pare că hanul n-a fost construit prea solid de la început şi că în aceste patru decenii de existenţă a fost lăsat în completă părăsire şi nu i s-a facut nici o reparaţie. Fireşte că starea de gravă şubrezenie în care se găsea hanul în 1785 a avut ca urmare îndepărtarea chiriaşilor şi scăderea preţului la chirii. Numai aşa se poate explica situaţia grea a hanului în 1788 cînd se dezbate procesul cu cei trei chiriaşi.

Cei 14 chiriaşi primesc să plătească sporul cerut de epitrop, „dar să nu urmeze în toată vremea, ci pînă se va face pace şi apoi să rămăe iarăşi pă cum au fost, numai şi părintele Zihno pe acest aşezămînt să le dea sinet la mînă". Cît priveşte unele reparaţii mai mici ce sînt de nevoie la han, adică „zidul, învelitoarea şi poarta" pe care „nu va da măna mănăstirii să le facă, să aibă chiriaşii a cheltui şi a le face să le ţie în seamă la chirie". Înţelegerea aceasta făcută la starostie a fost primită numai de 14 chiriaşi, iar ceilalţi trei „ce sănt cu prăvălii afară din han, nu vor să primească, rămăind a li se face cea desăvîrşită hotărăre de către înălţimea ta".

Nicolae Mavrogheni aprobă anaforaua, întăreşte înţelegerea dintre epitrop şi cei 14 chiriaşi şi obligă şi pe ceilalţi 3 chiriaşi să plătească acel spor de 5 taleri pentru fiecare odaie, „iar cînd acei trei nu vor fi următori la ceea ce toţi ceilalţi au primit, să vor lua bolţile pe seama mănăstirii."

Situaţia grea în care intră Hanul Colţea după 1785 se datoreşte mai multor cauze. Mai întîi, către 1800 şi mai ales în primele două-trei decenii din secolul al XIX-lea marile hanuri bucureştene, aşa-zisele „cetăţi comerciale" ale braşoveniei şi lipscăniei, nu mai corespundeau noului comerţ care avea nevoie de prăvălii cu intrarea la uliţă, cu vitrine mari şi luminoase, în care clienţii puteau să vadă mărfurile din stradă. Mai tîrziu taxidurile la Viena şi la Lipsca încep a se rări, ca să sfîrşească prin a înceta cu totul, fiindcă se deschiseseră pe apă căi noi de comunicaţie şi transport. Marile construcţii ale hanurilor bucureştene îmbătrîniseră şi se şubreziseră. Hanul Colţea, nu mai

avea rezistență, iar în unele părți amenința să cadă. Dar cauza care contribuie cel mai mult la încheierea existenței sale este reaua și jecmănitoarea administrație pe care o începe vlădica Zihno. Timp de aproape un sfert de veac acest călugăr flămînd de aur și dornic de o viață trîndavă și îmbuibată a stors tot ce s-a putut stoarce de la chiriașii hanului și n-a intervenit nici cu cea mai mică reparație în susținerea construcției. Astfel, această perioadă de delăsare și jaf pe care o începe epitropul grec se încheie odată cu marele cutremur din 1802, ce marchează trecerea la epoca prăbușirii.

Am văzut că la 1788 două părți din han amenințau să cadă. Este ușor să înțelegem ce a rămas din han după acest cutremur „care a durat zece minute“ și a șubrezit o bună parte din construcțiile orașului. „Cocoșii, cîinii, caii, boii dau de mai nainte semne de groază nepricepută și cînd au început zguduielile, ceva asurzitor și nemaiauzit, niște strigăte, zbierete, mugete, urlete s-au ridicat către ceruri, amestecîndu-se cu zgomotul duduiturilor care se rostogoleau pe sub pămînt, ca în faimosul *tum cardine tellus substedit* *, al lui Lucaniu. Fiecare se aștepta ca pămîntul să-i crape sub picioare și să-l înghită în adîncurile sale [1]“. A căzut atunci turnul Colței, s-a prăbușit mănăstirea Cotroceni, s-a dărăpănat Hanul Șerban Vodă ; s-au șubrezit bisericile Mihai Vodă, Sf. Gheorghe, Zlătari, Sf. Apostoli etc. Hanul Colței nu căzuse încă (doar zidul dinspre poarta banului Grigore Băleanu se dărîmase), dar adîncile crăpături din ziduri arătau primejdia iminentei prăbușiri. Multe din încăperile sale deveniseră de nefolosit. Dar, așa cum s-au refăcut toate construcțiile șubrezite de cutremur, s-ar fi putut consolida și acest han. Cine s-o facă însă ? Epitropul se gîndea la buzunarul său, mai 'nainte de a se gîndi la han.

Epitropul mănăstirii încheie un aranjament cu bancherii Gheorghe și Hristofor Sachelarie, la care se adaugă Gavrilă Apostol, negustor cu multe prăvălii pe piața Bucureștilor, cărora le cedează în curtea hanului un teren de 15 stînjeni și 3 coți „ca să-și facă cu cheltuiala lor odăi, magazii și grajd, pe care să le stăpînească numai cît vor trăi“ [2]. Acest aranjament este înscris în două zapise din 8 iulie 1804, în care se arată cum se împarte terenul între chiriași, plătind fiecare cîte 166 taleri. Gavrilă Apostol în înțelegere cu conducerea Eforiei modifică zapisul său la 25 octombrie 1811, cu adaosul că de această învoială se va bucura și soția sa Ana și fiii lor Ioan și Alexandru, obligîndu-se să plătească embatic cîte 220 taleri pe an. Negustorul moare la 1812, la cîteva luni după prelungirea zapisului, iar în 1824 construcțiile sale din curtea hanului se vînd la mezat pentru niște datorii și le cumpără, cu învoiala Eforiei, Lazăr Kalenderoglu, care, susținut de Nicolae Trăsnea, devine arendașul hanului.

Astfel, epitropul Zihno creează în curtea hanului două proprietăți pe viață, străine de Eforie.

Vlădica Daniil Zihno rămîne epitrop la Colțea pînă în 1804 [3]. Se pare că în acest an își încheie răbojul existenței, dar nu uită ca înainte de-a muri să indice ca succesor pentru fericirea instituției pe un nepot al său, Ștefan Bellu, pe care îl făcuse boier, cu caftan de logofăt. Acesta, continuînd „po-

* Atunci pămîntul se zguduia din țîțîni (temelii).
[1] G. Ionnescu-Gion, *op. cit.*, p. 351.
[2] I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 325, doc. 202, 10 sept. 1826.
[3] *Ibidem.*

litica" unchiului său spre a-şi umple buzunarele, a deţinut funcţiunea de epitrop al mănăstirii Colţea pînă în 1811. Pentru ce să-şi bată capul cu nevoile hanului care se clătina de şubrezenie, cînd Eforia avea 148 de proprietăţi în ţară, dintre care 128 de moşii, vii, case şi prăvălii [1], cu un venit care depăşea două milioane lei aur. Urmaşul lui Bellu este *vel* clucerul Nicolae Trăsnea, care deţine epitropia mănăstirii Colţea mai bine de un sfert de veac.

Este foarte interesantă epitropia acestui mare clucer Trăsnea. Păcat însă că documentele Eforiei Spitalelor publicate pînă acum nu ne dă putinţa să privim mai adînc în administraţia sa, mai ales în primii douăzeci de ani de epitropie. Socotelile ţinute de Nicolae Trăsnea între 1811 şi 1832 sînt sumare, vagi, lipsite de explicaţii şi mai cu osebire, fără o înfăţişare din care să se poată desprinde faptele. Se întîmplă însă că generalul Pavel Kiseleff să aibă unele informaţii tainice despre modul cum este gospodărită Eforia şi să ia măsuri urgente, aşa cum a procedat în toate domeniile de administraţie a ţării. Prin ofisul din 24 martie 1832 [2], se pune în vedere ca departamentele să-şi întocmească proiecte de buget ce se vor pune în discuţia Adunării Obşteşti.

La 2 aprilie 1832, din Eforia Spitalului Colţea şi Eforia Spitalului Pantelimon, generalul Kiseleff face una singură şi numeşte efori pe vornicul Mihail Ghica, logofătul Mihail Racoviţă (înrudit cu Cantacuzineştii) şi pe căminarul Alecu Ghica, cărora le atrage atenţia că „vor lucra în duhul regulamentului întocmit pentru noile atribuţii ale Logofeţiei pricinilor bisericeşti" [3].

Şi, în fine, la 24 mai 1832, generalul Kiseleff numeşte pe dr. Picolo, „om al meşteşugului", ajutător al Eforiei „însărcinat fiind cu privigherea spitalelor, cu a regularisi fieşicare slujbă şi cu alcătuirea raporturilor ce ni se vor adresarisi din partea Eforiei" şi cere Logofeţiei pricinilor bisericeşti să se îngrijească ca „pentru socotelile pe vremea trecută" Eforia să arate cu de-amănuntul şi să le înfăţişeze spre a fi cercetate de comitetul de verificare [4].

Prin numirea doctorului Picolo ca director al Eforiei Spitalelor aşa cum la Eforia Şcoalelor fusese numit Petrache Poenaru [5], funcţiunea de epitrop pe care o avea Nicolae Trăsnea devenea fără însemnătate. Epitropul înţelese că se apropia vremea unor răfuieli şi făcea tot felul de exhibiţii ca să iasă cu faţa curată. Gestiunea hanului era cea mai tulbure, fiindcă din pricina stricăciunilor provocate de cutremur şi adîncite în cei douăzeci de ani de nepăsare, după propunerea sa hanul fusese arendat lui „chir Lazăr Kalenderoglu". Noii efori, nemulţumiţi de felul cum decursese verificarea scriptelor şi alcătuirea bugetului Eforiei, începură să privească cu îndoială pe epitrop şi la 27 februarie 1836 îi poruncesc următoarele :

„îndată după primirea acestia să trimită negreşit pe iconomul la Hanul Colţii, ca să cerceteze cu scumpătate pe fieşte care hălăduitor cu ce aşezămînt şade şi pe ce temei, sau de au înscrisuri, de cine sănt iscălite şi de cănd sănt date la măinele lor şi în ce vreme iaste a li se împlini sorocul. Pentru toate

---

[1] Al. G. Găleşescu, *op. cit.*, p. 557—568.
[2] *Ibidem*, p. 317.
[3] *Ibidem*, p. 315.
[4] *Ibidem*, p. 318—319.
[5] George Potra, *Petrache Poenaru, ctitor al învăţămîntului în ţara noastră, 1799—1875*, Bucureşti, 1963.

acestea, făcînd o prescurtare cu asemenea deslușire, fără zăbavă o va supune de-a dreptul în cunoștința aceștii eforii“ [1].

Verificarea chiriașilor din han deschidea o problemă grea pentru epitrop.

Din lista prezentată de Trăsnea [2] se vede că Hanul Colțea avea în această vreme 52 de încăperi, dintre care 9 prăvălii, 33 de magazii și 10 odăi de locuit. În numărul magaziilor sînt înglobate și prăvăliile care servesc ca depozite de mărfuri, fiindcă chiriașii lor, ca cei trei pomeniți în procesul din 1788, au prăvălii de desfacere în ulițele negustorești și aici își păstrau numai prisosul mărfurilor. În listă se menționează că șapte magazii fiind dărîmate nu s-au mai putut închiria nimănui și că toate prăvăliile și magaziile care s-au putut folosi, au fost închiriate de arendașul hanului, de acel Lazăr Kalenderoglu, care urmărește îndeaproape soarta hanului. O magazie este sigilată și închisă cu lacăt de către agie.

Odăile de locuit, foarte puține în comparație cu magaziile, deși regula era ca încăperile de sus să fie rezervate locuințelor, nu produceau aproape nici un venit: într-una ședea paznicul hanului, în alta preotul bisericii din curtea hanului; trei odăi le avea arendașul în proprietate, ca fiind cumpărate de la mezat, „în leatul 1828, prin știrea cinstitei epitropii [deci cu aprobarea lui Trăsnea], iar mai înainte au fost ale moștenitorilor lui Gavrilă băcanu“; alte trei odăi și o magazie, avînd o curte împrejmuită cu uluci, le avea de 22 ani Hagi Luchi; două odăi și o magazie în dos le are Ioan Hagi Bacaloglu, închiriate de la baronul Hristofor Sachelarie, care are înscris dat de Zihno, fostul epitrop. Mai sînt încă alte odăi, într-o curte cu uluci, care nu se pot folosi fiind arse și în care a locuit răposatul Ioan Bacaloglu.

Chiriașii hanului exercitau diferite meșteșuguri și negoțuri, dar nu pentru toți se dau aceste indicații. Era astfel un bumbăcar al cărui nume nu-l cunoaștem; apoi un vopsitor, un ibrișingiu, un fierar, un cojocar și trei băcani. Era în han și o cîrciumă, care avea ieșirea direct în stradă, în colțul hanului, spre poarta carvasaralei, care, ca și ibrișingeria, fusese închiriată de iconomul spitalului, un oarecare Pantravos care nu știa nici românește.

Epitropul Trăsnea bănuia de la început ce impresie puteau să aibă eforii despre situația hanului și n-a greșit. Se pare că cei trei efori s-au arătat foarte nemulțumiți de felul cum fusese administrat hanul și nu s-au sfiit să-și dea pe față aceste nemulțumiri. Atunci epitropul a căutat să explice activitatea sa într-un raport din 14 martie 1836.

„Eu sînt epitrop — spune Nicolae Trăsnea — de la leat 1811, cînd atunci am găsit toate odăile acestui han date la unii-alții, cu robire pe toată viața acelora, unele de răposatul vlădica Daniil Zihno și altele de răposatul logofăt Ștefan Bellu ce au fost epitropi mai nainte de epitropia mea și să lua chiriile după foaia ce au avut-o hangiul cel orînduit de strîngea chiriile.

Iar de cînd plecatul cinstitei eforii se află epitrop, printr-atîtea sîrguinți și mijloace ce am făcut în zilele domnului Caragea, nu numai că nu am putut nici cum ca să desființez vreo *simfonie* dintr-acelea, ci încă am fost îndatorată această epitropie de au dărămat zidirea despre partea cinstitului dumnealui marelui ban Grigore Băleanu, care a fost crăpată din cutremurul ce s-a întîmplat la leat 1802. Și pentru că acest spital nu au avut stare și pentru ca să

[1] I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 338, doc. 212, 27 febr. 1836.
[2] *Ibidem*, p. 339, doc. 213, 2 mart. 1836.

nu intre în datorii, *am cheltuit de la mine epitropul, din punga mea, peste taleri 12 500 de s-au făcut acel zid cu odăile din partea aceia*".

„Apoi mai întîmplîndu-se şi cel din urmă cutremur, iarăşi cu poruncă au mai fost aceasta epitropie îndatorată cu cheltuială de au mai dărîmat şi ceilaltă zidire al arcali pînă la un loc, adică faţa uliţii despre dumnealui chir Ianache Scupanitu şi din faţa hanului, după cum se vede, rămăind numai bolţile crăpate, neputănd a lăcui cinevaş într-însele, cînd atunci, fireşte, s-au desfiinţat înscrisurile acelor embaticari, care *şi la această cheltuială a dărămării au mers peste taleri 2500. Şi neavînd spitalul mijloc, i-am plătit iarăşi din punga mea,* precum se va vedea socotelile cele încheiate, că la nici o socoteală nu sînt trecute, iar trei departamenturi de odăi, fiind deosebite făcute într-acest han, nu s-au dărămat, dar şi acestea sînt date iarăşi cu robire pe toată viaţa, una la răposatul baron Iordache Sachelarie, carele murind au rămas pe seama hanului, iar două departamenturi, una este pe numele dumnealui baronului Hristofor Sachelarie şi alta pe numele răposatului Gavrilă băcan şi a copiilor lui.

Şi aşa, această epitropie a fost silită de au dat acest han cu totul la un arendaş cu preţ hotărît şi acel arendaş închiriază acele bolţi ale odăilor dărămate, pe la unii negustori, ce aduc herării şi alte mărfuri de punea într-însele fiind boltite, cu un preţ prea uşor ; care arendaş osebit plătea şi celelalte cheltuieli orînduite de către stăpînire pentru han. Şi într-acestaş chip s-au urmat pînă acum şi banii preţului chirii, a lua această epitropie, de la arendaşul hanului, totdeauna s-au făcut venit la socotelile spitalului, precum se va vedea" [1].

Clucerul Nicolae Trăsnea, care nu era decît un salariat al Eforiei, a plătit din punga proprie cincisprezece mii de taleri pentru cheltuielile hanului. Aceşti bani n-a pretins niciodată să-i fie restituiţi. Cum să putem explica această mărinimie cînd ştim că suma aceasta reprezenta salariul său pe patru sau cinci ani ? O singură explicaţie este posibilă : moşiile cele multe şi bogate ale Eforiei îi aduceau venituri personale destul de mari ca să nu stea în loc pentru această sumă şi să se intereseze de nevoile hanului. Acesta este şi motivul pentru care Hanul Colţea, după cutremurul din 1802, nu era decît o ruină, ale cărei zile erau numărate. Epitropul însă, deşi neglijase complet Hanul Colţea îşi făcuse un han propriu pe Podul Mogoşoaiei. Este adevărat că la 1 iunie 1837 el se împrumută cu 4 600 galbeni împărăteşti la medelnicerul Nicolae Alexandrescu pentru care sumă amanetează şi casele de locuinţă şi hanul. Nicolae Trăsnea moare la cîteva luni după ce face împrumutul şi soţia sa Maria, plăteşte datoria, scoate de sub amanet hanul şi se ocupă cu exploatarea lui [2]. S-ar putea ca suma cea mare pe care o împrumută în 1837, cînd avea hanul, a fost destinată să-şi acopere anumite goluri în administraţia sa la Eforie ; s-ar putea de asemenea ca din pricina aceasta să fi murit pe neaşteptate.

Biserica din Hanul Colţei. În mijlocul Hanului Colţea s-a aflat de la început o biserică cu hramul Sf. Prooroc Ilie, care în tradiţia religioasă era considerat patronul călătorilor pe uscat. Biserica zidită între 1725 şi 1730 a dăinuit pînă în 1841 cînd a fost dărîmată, iar puţin mai la o parte a fost

---

[1] *Ibidem,* p. 342—343, doc. 214, 14 mart. 1836.
[2] Acad. R.S.R., CXCV—72, doc. 1 dec. 1838.

construită alta, cu același hram, de către Lazăr Kalenderoglu, tatăl lui Iancu și dr. Nicolae Kalinderu.

Pe un plan din 3 iulie 1870, ce a servit pentru un schimb de locuri între Eforia Spitalelor Civile și Lazăr Kalenderoglu, este însemnat la nord-vest de actuala biserică locul unde fusese „vechiul oltar [1]". În documentul citat se face mențiune că Lazăr Kalenderoglu este ctitor al bisericii din curtea hanului, dar se înțelege că nu al vechii biserici, ci al aceleia construită în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Pînă în 1895, ctitoria lui Kalenderoglu s-a numit Hanul Colței „dar consiliul comunal al capitalei, luînd în considerație că acest nume este nepotrivit pentru o biserică, a dispus ca biserica Sf. Ilie să poarte numele ctitorului" [2], adică biserica Kalinderu.

Preotul G. I. Negulescu [3] care s-a ocupat de trecutul vechii biserici din curtea Hanului Colțea, ne amintește unele inscripții de pe cîteva obiecte de ritual ce fuseseră aduse din vechea biserică în aceea construită de Lazăr Kalenderoglu, obiecte despre care nu se mai știe nimic azi, în ce mîini au ajuns.

Dăm mai jos însemnările despre aceste obiecte. Astfel :

a) pe rama icoanei Sf. mare mucenic Mina este scris grecește data iulie 1749 (ceea ce înseamnă că biserica funcționa la acea dată) și numele lui Dimitrie din Veria (Verroia), probabil un negutător grec, alături de Teodor, Atanasie, Irina, Ecaterina și Elena, familia sa ;

b) pe icoană stă scris : „s-a cumpărat cu ajutorul celor ce au contribuit și s-au dăruit la biserica din Hanul Colțea, 1750 noemvrie 9" ;

c) un triod grecesc poartă scrisul donatarului : „la 1760 am cumpărat acest triod la Sliven, eu Nicolae Șistovliu", adică de fel din Șiștov (Sviștov) ;

d) pe o icoană a Mîntuitorului stă scris : „dania robului lui Dumnezeu Stavru Hristu Ioanitu, 1785 decemvrie 4" ;

e) același nume stă scris și pe clopotul cel mare, cu anul 1787, ceea ce înseamnă că a fost dăruit de același negutător ;

f) acest Stavru Hristu este epitropul bisericii în 1786, după cum se dovedește din inscripția grecească pusă pe o evanghelie îmbrăcată în argint și suflată cu aur, avînd în colțuri pe cei patru evangheliști și pe dos răstignirea : „Această sfîntă evanghelie așa cum se vede aurită s-a dăruit bisericii Proorocului Ilie, care este în Hanul Colții, de către cinstiții negustori din han : epitropul bisericii dumnealui Stavru Hristu și de alții, 1786" ;

g) o cădelniță de aramă argintată are inscripția : „această cădelniță s-a făcut cu cheltuiala dumnealui jupîn epitrop Gheorghe și cu fiul său Dimitrie, 1786 ;

h) pe o antologie grecească stă scris : „1795 noembrie 1, am cumpărat această antologie împreună cu ohtoihul" ;

i) în fine, pe o candelă de argint este scris : „dăruită bisericii Hanul Colțea de Doța, 1831".

După catagrafia din 1798 parohia bisericii cuprindea o mahala compusă din 19 case. În 1810 aceeași parohie număra 81 de case, cu 400 suflete, dintre care 160 bărbați și 240 femei. În acest an era preot Ilie *sin*

---

[1] I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 377, doc. 252, 3 iul. 1870.
[2] *Marele dicționar geografic al României*, vol. I, București, 1898, p. 719.
[3] G. I. Negulescu, *op. cit.*, p. 137—139.

popa Iacov, hirotonisit la 5 iulie 1799 de către vlădica Daniil Zihno, epitropul Eforiei Colțea. În 1813 era preot al clasei negutătorești chir Partenie, arhimandritul, care ședea la această biserică. Pentru acest arhimandrit scrie la 15 septembrie 1815 Chiril, patriarhul Constantinopolului, către mitropolitul din București, dîndu-i voie „a-l hirotonisi arhiereu pe numele Sfintei Episcopii a Tralei".

Ultimii ani al Hanului Colțea. Istoria Hanului Colțea se curmă în 1848. Am văzut mai sus că două au fost motivele acestei scurte existențe: o construcție slabă de la început și un dezinteres total în susținerea construcției din partea epitropilor. Din această pricină și înainte de a-și desăvîrși opera de distrugere marele cutremur din 1802, hanul dădea semne de adîncă șubrezenie încă din 1788. Am văzut că în acest an starostele de negutători Sterie și alți patru cupeți, constată în anaforaua lor [1] că o bună parte din han este aproape să cadă. Administrația Eforiei, prin gura epitropului Zihno, spune că n-are bani pentru reparații și cere mărirea chiriilor pentru prăvăliile și odăile din han. Astfel hanul continuă să-și tîrască zilele fără nici un sprijin din partea epitropului.

Cutremurul din 1802 produce mari pagube hanului. Multe prăvălii și magazii sînt dărîmate de nu se mai pot folosi, iar zidurile exterioare prezintă crăpături mari și adînci ce amenință cu dărîmarea și pune în primejdie viața locatarilor, a vecinilor și a trecătorilor. Situația este așa de gravă încît veliții boieri, în frunte cu mitropolitul Nectarie și episcopii din Argeș și Buzău fac o anafora, în 1817, către Ion Gheorghe Caragea în care arată primejdia [2]:

„Cu plecată anafora arătăm măriei tale că multe binale de aici din București, mănăstiri și hanuri fiind învechite de mulțimea anilor și vătămate de cutremurile ce s-a întîmplat după vremi sînt crăpate și *sacatafsite* de stă să cază și să facă primejdie, mai vîrtos zidurile hanului mănăstirii Colțea și ale mănăstirii Sărindar... Ci pentru ca să nu cază și aceste ziduri ce sînt iarăși sacatifsite, să se întîmple primejdie, să binevoești măria ta a da luminată poruncă către dumnealor veliții vornici să meargă însăși dumnealor să vază aceste ziduri, spre a să chibzui ce îndreptare iaste trebuincioasă a să face ca să se întremeze acele ziduri bine și fără temere de căzut. Sau de nu va fi acest fel de mijloc a să întemeia, să se surpe tot și să se facă din nou partea aceia ce va fi vătămată. Și să arate mării tale dumnealor vornicii prin anafora, acum cît mai în grabă, ca într-această curgătoare vară să se puie în lucrare."

Deși vornicii cu porunca domnească s-au dus la fața locului însoțiți de maimar-bașa și au hotărît ce lucrări urmează a se face imediat, epitropul Colței, acel mare clucer Nicolae Trăsnea, sub pretext că Eforia n-are bani, nu face nici o reparație hanului. El se mulțumește să cedeze o parte din încăperile deteriorate unor negustori, obligîndu-i ca în schimbul chiriei să facă cuvenitele reparații. Aceștia, care primiră încăperile ca să facă din ele depozite de mărfuri de fierărie, făcură reparații foarte superficiale.

După zece ani, în 1827, zidul hanului dinspre ulița ce merge la carvasara este gata să se prăbușească. Epitropul Trăsnea, ca să nu fie răspun-

---

[1] I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 254.

[2] Arh. St. Buc., *ms.* 1117 (Condica veliților boieri de anaforale pe 1816—1818) f. 133—133 verso, 24 mai 1817.

zător de ce s-ar putea întîmpla, face o jalbă pe care o adresează domnului Grigore Ghica arătînd situaţia şi spunînd că Eforia n-are bani să facă reparaţii. Veliţii boieri, în frunte cu mitropolitul Grigore, sînt însărcinaţi să cerceteze şi fac o anafora [1] în care propun :

„...găsim cu cale să se dea luminată porunca mării tale către epitropul numitului spital a pune oamenii cu plată de la mănăstire ca să strice şi să dea jos la pămînt toată acea parte de zid, cărînd molozul unde va voi spre a rămînea uliţa slobodă. Şi pe urmă să va chibzui de către noi de unde să se cheltuiască bani a se face atît acest zid, cît şi *meremetul* casei carvasaralei, ce este tot a spitalului".

Primejdia pe care o prezenta acest zid înclinat spre prăbuşire face ca şi mahalagiii din uliţa Hanului Colţea să se plîngă ; ei mai cer însă să se facă pe uliţa lor caldarîm de piatră, obligîndu-se să suporte cheltuiala. Plîngerea este dată veliţilor boieri care cercetează temeiul şi raportează [2] :

„...şi au venit înaintea noastră lude 13 mahalagii şi au mărturisit că dintru început o parte din apele şanţului podului să scurgea pă şanţul uliţii lui Şerban Vodă, dar cu toţii ziseră că se mulţumesc acum a să face şi pe acea uliţă caldarîm de piatră şi să se scurgă de acum înainte apa despre uliţa jăluitorilor pă deasupra caldarîmului uliţelor a merge la apa Dîmboviţei, fiindu-le mai de folos binalelor i prăvăliilor ce au pă această uliţă... De aceea găsim cu cale să se dea luminată porunca mării tale către dumnealui vel agă să meargă la faţa locului cu Freiwald inginerul şi după socoteala ce vor face să se întocmească o cislă pe suma acelor bani, pe care să-i dea la casa ce o vor orîndui. Şi de la acea casă îşi va lua rînduri-rînduri banii Freiwald, după tocmeala ce va face".

Aceasă lucrare s-a făcut, după cum reiese dintr-un raport al marelui vornic al trebilor din lăuntru către generalul Kiseleff, în care se arată că s-au pavat cu piatră 13 străzi, între care şi uliţa ce merge prin Cojocari pînă la poarta Hanului Colţea [3].

Odată cu terminarea lucrărilor de pavare se pare că ameninţarea prăbuşirii, după dărîmarea zidului dinspre uliţa Colţei, se mai amînă. Aşa trec ani după ani pînă ajungem în 1845, cînd se apropie sorocul dărîmării integrale. Între timp, după ce clucerul Nicolae Trăsnea murise în 1837, venise ca epitrop Spiru Cojescu. Sfatul Orăşenesc, care se interesa de binalele *sacatafsite,* însărcinează pe arhitectul oraşului să examineze şi Hanul Colţei. Acesta raportează situaţia pe care Sfatul o comunică Epitropiei Spitalului [4] :

„Acest han nu se poate socoti tot, în proastă stare... Părerea mea este că bine ar fi a se dărîma acele părţi de ziduri şi mai cu seamă că proprietarul lui nu trebuie să se îndoiască nici cum despre o primejdie ce s-ar putea întîmpla, care nu poate asigura siguranţa publicului trecător. Deşi s-ar putea meremetisi aceste ziduri şi încăperile lor pe cît se atinge de faţa uliţelor spre întemeiere, însă orice fel de voe s-ar da pentru aceasta, *s-ar socoti împotrivitoare duhului legiuirilor, art. 7 lea şi art. 36* din regulamentul înfrumuseţării".

---

[1] Arh. St. Buc., f. 96, 4 iul. 1827.
[2] *Ibidem, ms.* 1129, f. 111 v—112, 8 iul. 1827.
[3] *Analele Parlamentare,* tom. III, partea I, Bucureşti, 1892, p. 572.
[4] I. Ionaşcu, *op. cit.,* p. 365—367, doc. dec. 1845 (f.z.).

Sfatul Orășenesc trimite copie după raportul arhitectului și cere epitropului să facă „cele de cuviință spre aducerea la îndeplinire a părerii sale, ca să poată depărta tot felul de primejdie ce starea acelor ziduri ar putea amenința".

Spiru Cojescu, epitropul Spitalului Colțea, crede că este necesară o nouă construcție, dar pînă atunci să se amîne dărîmarea. Eforii cer ca încăperile care amenință cu prăbușirea să se dărîme imediat, dar să nu se depășească suma de 1500 lei cît sînt prevăzuți în buget pentru cheltuieli neprevăzute. Epitropul face toate stăruințele să amîne hotărîrea de dărîmare. În acest scop se duce cu un arhitect și examinează construcțiile cele mai slabe din han și crede că nu este o primejdie imediată de prăbușire, „decît numai la întîmplare de un cutremur poate să se ivească vreo stricăciune". Apoi, raportează că cheltuielile de dărîmare ar ajunge pînă la 4200 lei.

Între timp, după rezoluția domnului Gheorghe Bibescu, Sfatul comunal și poliția orașului fac intervenții insistente pentru dărîmarea hanului [1]. Drept urmare, Eforia poruncește epitropului să dărîme, prin mezat, „părțile de zid ale acelui han, ce se vor găsi în adevăr slăbite și amenințătoare de primejdie". Rezoluția domnească era categorică : „să se scrie Eforiei ca să dărîme acel han ce amenință primejdia, fără cea mai mică zăbavă".

Totuși hanul n-a fost dărîmat pînă în primăvara anului 1848, cînd Eforia, sub semnătura lui Mihai Racoviță și Alecu Ghica raportează către domn, cerînd să încuviințeze reînnoirea hanului. Motivarea acestei cereri este interesantă :

„Eforia a judecat că se va pricinui spitalului Colțea o foarte simțită pagubă, căci mai lesne ar fi casii aceea să se cheltuiască o a treia parte, ca să aducă toată încăperea hanului în stare plăcută și temeinică preînnoind-o precum ar cere cuviința, ca să înființeze totodată orașului și o podoabă, în poziția centrală unde se află stînd și să producă apoi pe fiecare an un venit destul de crescut... Mădularii Eforiei s-au încredințat mergînd la fața locului împreună cu un arhitect, om cinstit și cu destoinică știință, au cercetat starea zidirii și au recunoscut cu netăgăduire că se poate aduce hanul în cea mai lăudată și plăcută stare".

Se ridicase însă împotriva ființării hanului logofătul Emanoil Băleanu și aga Dimitrie Fălcoianu, care erau vecini cu hanul și care se temeau să nu se dărîme peste casele lor. Ei stăruiau din răsputeri să se treacă imediat la dărîmare. Față de toate aceste stăruințe și la un nou raport al poliției, Gheorghe Bibescu hotărăște : „domnul *vel* agă va pune a se dărîma și cheltuiala ce se va face să va plăti din venitul spitalului". La 8 ianuarie 1884 se comunică Eforiei porunca domnească și, la 11 ianuarie, Mihail Racoviță poruncește epitropului să înceapă demolarea. Poliția angajează oameni și face cunoscut Eforiei că această operațiune va costa 8 645 lei. Eforia arată însă că nu voiește să plătească această sumă și va face singură dărîmarea, la un preț mai mic, contractînd cu alți meșteri pentru 4 700 lei [2].

La 10 martie 1848 Hanul Colțea era la pămînt.

[1] *Ibidem*, p. 368, 21 dec. 1845.
[2] *Ibidem*, p. 370, nota.

HANUL FILARET

A existat în Bucureşti din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea Hanul Filaret, care purta numele ctitorului său, episcopul şi, mai tîrziu, mitropolitul Filaret[1] (1753—1760). În cercetările istorice cu privire la trecutul Bucureştilor s-au făcut unele confuzii cu privire la acest han.

Astfel, Ionnescu-Gion[2] vorbeşte de două hanuri, care ar fi purtat numele lui Filaret: unul „pe uliţa care merge spre Tîrgul din Năuntru, în faţa grădinii Sf. Gheorghe Nou, despre care n-avem nici o ştire din documente“ şi pe care îl numeşte, *Hanul lui Filaret-Colţea;* şi altul „pe podul Mogoşoaiei, pe locul boierilor Brezoeni“, unde se afla Teatrul Naţional distrus de bombardamentele hitleriste din 24 august 1944. Fără să se sprijine pe vreun document, G. Ionnescu-Gion precizează că era al doilea han al lui Filaret şi se deosebea de cel de la Colţea, pentru că i se zicea hanul lui Filaret din Podul Mogoşoaiei. În sprijinul existenţei primului han intervine Gh. Negulescu[3], care afirmă, de asemenea, fără nici o dovadă documentară, că „în spre sud de locul pe care s-a construit biserica Sf. Gheorghe Nou, pe la sfîrşitul secolului al XVIII-lea, a fost aci Hănişorul mitropolitului Filaret“.

G. Ionnescu-Gion mai vorbeşte şi de Hanul Episcopiei Buzăului, pe care îl aşază „în mahalaua Bălăceanului, lîngă biserica Sfîntului Dumitru izvorîtorul de mir“, pe la 1720; el motivează faptul afirmînd că această biserică „a devenit în secolul al XVIII-lea metohul Episcopii Buzăului“[4].

Existenţa acestor trei hanuri, afirmată de G. Ionnescu-Gion fără nici un sprijin documentar, ca şi nepotrivirea în timp a unora din datele colaterale pe care le indică, obligă la o analiză mai atentă a faptelor. Este adevărat că lipsa de documente, precise şi în legătură directă cu problema, face cercetarea dificilă şi nesigură.

Se pare că Hanul Filaret-Mogoşoaia şi Hanul Episcopiei Buzăului este unul şi acelaşi han, iar Hanul Filaret-Colţea şi Hănişorul lui Filaret n-au existat niciodată.

În imediata apropiere a bisericii Sf. Dumitru, cunoscută în trecut mai bine sub numele de „biserica de jurămînt“ n-au existat decît Hanul Constantin Vodă şi Hanul Stavropoleos. Alt han în apropiere sau în jurul bisericii nu se cunoaşte nici documentar, nici din tradiţie. Dacă ar fi existat aci un han, care depindea de Episcopia Buzăului, n-ar fi scăpat fără a fi consemnat documentar. Este adevărat că biserica Sf. Dumitru, ctitorie de baştină a Bălăcenilor şi reparată de Badea Bălăceanu pe la 1650, intră în mîini străine, după prigoana dezlănţuită de Constantin Brîncoveanu împotriva familiei lui aga Constantin Bălăceanu. Aşa ajunge în mîna lui Radu, logofăt *za* visterie, care o rezideşte din piatră şi o închină Episcopiei Buzăului la 30 noiembrie 1753. Dar faptul se opreşte aici şi nu avem nici o ştire documentară că Episcopia Buzăului a construit în jurul acestei biserici un han.

Este adevărat că biserica Sf. Dumitru, închinată Episcopiei Buzăului la 1753, avea în jurul său case de locuit pe care, fie că le avusese înainte de a

---

[1] „Biserica ortodoxă română“, 1926, febr. p. 69.
[2] G. Ionnescu-Gion, *op. cit.*, p. 488.
[3] Gh. Negulescu, *op. cit.*, p. 82, nota 3, col. st.
[4] G. Ionnescu-Gion, *op. cit.*, p. 489.

deveni metoh, fie că au fost construite de Filaret, episcopul Buzăului, sau de urmaşii săi. Ştim că în 1753 acest episcop ajunge mitropolit sub numele de Filaret I şi păstoreşte pînă în 1760. În locul său la Buzău vine episcopul Cosma, care şi el ajunge mitropolit în 1787, cînd îi urmează la Episcopia Buzăului Dosithei I Filitti. Mitropolitul Cosma moare la 3 septembrie 1792 şi-i urmează Filaret II, fost episcop al Rîmnicului.

În timpul păstoriei acestui Filaret II se petrece un proces interesant. Două nepoate ale mitropolitului Cosma, Zoiţa Moroaia şi Brătăşanca, amîndouă clucerese, revendică *clironomia* unchiului lor, pe care pusese mîna Filaret II în numele Mitropoliei. El făgăduise însă să restituie moştenirea celor două nepoate „numai să-i dăruiască lui locul situat alăturea cu mănăstirea Stavropoleos". Jeluitoarele, îndemnate de Dosithei, episcopul Buzăului, fiind vorba de moşia Jugureni, nu voiră să cedeze şi să plînseră domnului Alexandru Moruzi (1793—1796) abia urcat pe tron, care dă plîngerea în cercetarea divanului. Se pare că Filaret II, demascat în pretenţia sa, demisionează şi în locul său vine mitropolit Dosithei I Filitti (1793—1810), care lasă episcop la Buzău pe nepotul său Costandie.

Noul mitropolit îşi schimbase atitudinea faţă de cele două nepoate ale fostului mitropolit Cosma, şi cînd divanul cercetează plîngerea, el şi Costandie al Buzăului se opun sub cuvînt că averea agonisită de un episcop în timpul păstoriei sale trebuie să rămînă episcopiei. Totuşi, divanul care ştia că este vorba de-o avere personală a lui Cosma, lăsată cu limbă de moarte celor două nepoate, propune în anaforaua cerută de Moruzi să se dea dreptate celor două jupînese. Între timp se schimbase domnia ţării şi pe tron se afla Alexandru Ipsilanti, în a doua domnie a sa (1796—1797), care aprobă anaforaua la 6 iulie 1797 [1].

A fost nevoie de această digresiune ca să aflăm că în 1797 Episcopia Buzăului era păstorită de Costandie, nepotul mitropolitului Dosithei I Filitti. Acest episcop primeşte la 27 octombrie în acelaşi an o observaţie usturătoare din partea lui Alexandru Ipsilanti, care vizitase biserica Sf. Dumitru în ziua hramului său, cînd, chiar în această zi, trimite mitropolitului un pitac cu impresiile culese. „Am văzut — zice Alexandru Ipsilanti — această biserică fără de nici o podoabă cuviincioasă şi făr' de nici o curăţenie, atît la cele din lăuntrul ei, cît şi la cele din afară împrejmuiri pentru care ne-am mirat de atîta neîngrijire a sfinţiei sale episcopului, cum au părăsit şi au lăsat această sfîntă biserică fără de nici un fel de *peripiisis*... cu cît mai vîrtos sfiinţia sa episcopul la această sfîntă biserică, ce o are ca un metoh, alăturea lîngă casele episcopeşti, unde este conacul şederii s[finţiei] sale, i se cade cu deosebită datorie a face îngrijire de o podoabă şi orînduiala ei". Domnul pretinde mitropolitului să oblige pe episcopul Buzăului să poarte de grijă bisericii şi să chivernisească casele şi împrejmuirile, ca să le aducă în bună stare „şi să avem răspunsul prea sfinţiei tale cum că au urmat porunca domniei mele [2]".

Din acest pitac se vede lămurit că după 44 de ani de cînd biserica devenise metoh al Episcopiei Buzăului nu avea în jurul său han, ci numai casele episcopeşti, în care şedea episcopul cînd avea treburi în Bucureşti, la mitropolie sau la divan. De altfel această episcopie nici n-ar fi avut nevoie

[1] V. A. Urechiă, *op. cit.*, vol. VI, p. 317—320.
[2] Idem, vol. VII, p. 13.

de un han, întrucît avea unul pe Podul Mogoșoaiei, cunoscut sub numele de Hanul lui Filaret. Dacă purta numele lui Filaret însemnează că era construit de episcopul Filaret, cel care devine ca mitropolit Filaret I. El ar fi putut primi ca danie acest han din partea vreunui boier sau negustor buzoian sau l-ar fi cumpărat și construit cu gîndul de a spori veniturile episcopiei.

Nu avem nici un motiv să nu vedem o perfectă identitate între Hanul Filaret și Hanul Episcopiei Buzăului în cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Dacă Hanul Filaret s-a construit în vremea cînd episcopul Filaret păstorea Episcopia Buzăului și dacă biserica Sf. Dumitru a fost închinată acestei episcopii, în timpul acestui episcop, confuzia este explicabilă. În orice caz hanul acesta se găsea în stînga întretăierii str. 13 Decembrie (fostă Cîmpineanu) cu Calea Victoriei, pe locul unde se afla pînă în 1944 Teatrul Național. Era un han mic, cu odăi de găzduit călătorii, unde trăgeau mai ales ungurii și nemții ce soseau de peste munți. Nu se știe cînd și în ce împrejurări a fost construit, dar faptul că poartă numele episcopului Filaret ne face să nu ne îndoim că el este ctitorul său.

Episcopul Filaret al Rîmnicului ajungînd mitropolit sub numele de Filaret II (6 septembrie 1792—1793) „afierește hanul sfintei Mitropolii, lăsînd cu limbă de moarte că de se va întîmpla la vreo vreme primejdie de boala ciumei, venitul acestui han să se dea la spitalurile unde se vor afla bolnavi ciumați, ca să fie bolnavilor de hrană, de lemne de foc, de săpun, de lumînări și de altă căutare[1]". Pentru acest motiv într-o anafora din 12 august 1813 a veliților boieri către Ion vodă Caragea se scrie că „acum întîmplîndu-se a fi acest fel de primejdioasă vreme de boala ciumii, să binevoești măria ta de a da luminată poruncă către prea sfinția sa părintele mitropolit ca venitul numitului han să se dea la Casa Lazareturilor, spre a se cheltui la curgătoarele neapăratele trebuințe ale bolnavilor din spital". În această anafora se precizează chiar locul pe care se află hanul: „în dreptul curții domnești, unde te afli măria ta acum cu șederea". De altfel tot în vremea lui Caragea și tot pe timp de ciumă Vornicia obștirilor cere voie domniei să facă spital din Hanul Filaret. Se pare că această învoire n-a fost dată, din pricina apropierii de clădirea unde era instalat Caragea.

La 16 septembrie 1829 Neofit al Rîmnicului, locțiitor al mitropolitului Țării Românești, scrie lui Chesarie, episcopul Buzăului, rugîndu-l să-i trimită lada cu scrisorile ce a fost lăsată acolo, fiindcă „și acum sîntem în judecată cu serdarul Ilie, nepotul răposatului părintelui Nictarie * pentru niște prăvălii de la baia veche i de la hanul lui Filaret... Că s-au anerisit de dumnealor veliții boieri printr-o carte de schimb ce ar fi fost făcut Mitropolia, atunci fiind mitropolit părintele Dionisie, de au dat schimb hanul lui Filaret dumnealui logofăt Alexandru Filipescu pă niște munți[2]." Nu se cunoaște nici dacă schimbul s-a desăvîrșit, nici rezultatul procesului dintre Mitropolie și serdarul Ilie.

În 1831 se hotărăște să se facă în București trei piețe obștești pentru plimbarea publicului. Hotărîrea face parte dintr-un plan urbanistic pentru înfrumusețarea Bucureștilor cerut de generalul Kiseleff. Am văzut cînd am vorbit despre Hanul Colțea, de lucrările de pavare cu piatră și canalizare

---

[1] Gheorghe Crutzescu, *Podul Mogoșoaiei, povestea unei străzi*, București, [1944], p. 195.
* Este vorba de mitropolitul Nectarie, care păstorește între 1813 și 1819.
[2] Acad. R.S.R., CXXVII—50.

realizate în apropierea hanului în această vreme. Una dintre piețele proiectate trebuia făcută pe Podul Mogoșoaiei, peste drum de Hanul Filaret, cumpărîndu-se casele și terenurile hatmanului Dimitrache Ghica, tatăl lui Ion Ghica, și ale prințesei Cleopatra Trubețkoi, pentru care se hotărîse ca plată suma de 125 000 lei [1]. Se pare însă că în cele din urmă s-a renunțat la această piață.

Totuși, în 1837 Sfatul Orășenesc hotărăște să dea alt aspect uliței ce coboară de pe Podul Mogoșoaiei, pe lîngă Hanul lui Filaret spre biserica Stejar, actuala str. 13 Decembrie. În acest scop poruncește lui Feiser, arhitectul orașului să măsoare și să calculeze costul pavării cu caldarîm a acestei ulițe. Arhitectul nu se grăbește însă cu calculul lucrării, ceea ce face ca Sfatul Orășenesc să-i trimită mai multe adrese. În sfîrșit, la 2 iulie 1838, arhitectul Feiser termină măsurătoarea uliței Hanului Filaret (astfel se numea str. 13 Decembrie în această vreme) pînă la răspîntia Cișmigiului și arată și numele proprietarilor de pe-o parte și alta a uliței.

Astfel sînt înșirați, fără regulă, următorii: frații Merișești, medelnicereasa Catinca Merișeasca, Anica Borcioaia, Conțescu, paharnicul Ioan Mihălescu, stolnicul Alecu Condurat, biserica Brezoianu, clucereasa Maria Bălăceasca, polcovnicul Diamandi, dascălul Gheorghe, serdarul Costache Aristia (profesorul și publicistul boierit sub Alexandru Ghica), serdarul Dîmboviceanu, Biserica ungurească, postelnicul Filip, polcovnicul Gheorghe Odivoianul, polcovnicul Manolache Alexandrescu, serdarul Ioan Gărdescu, stolnicul Bănică, căminăreasa Marghioala Rastoaica, sărdăreasa Zinca Carabuloaica, Biserica Sf. Ion, dohtor Alexandridis și Hanul Filaret al Logofeției bisericești [2].

Iată deci că în iulie 1838 Hanul Filaret aparținea de Logofeția treburilor bisericești. El a trecut de la Mitropolie, unde l-am aflat în 1829, fiind cedat Logofeției în 1835 pentru înființarea unui institut de copii. În orice caz hanul nu mai avea mult de trăit. Fiind o construcție prea puțin solidă, făcută în pripă și fără gîndul de a lua pildă de la marile hanuri bucureștene, a rezistat totuși aproape un veac. O informație într-un ziar din 1844 ne comunică deznodămîntul [3]:

„Pentru materialul rămas de la dărîmata clădire după locul Hanului Filaret și care s-a hotărît a se vinde însemnîndu-se de iznoavă zilele pentru mezat și anume sîmbătă la 29 ale curgătorului iulie, la 1 și 5 ale viitorului august, se face cunoscut tuturor de obște că oricare va fi doritor de a cumpăra zisul material să se arate la Sfat în aceste zile de licitație cînd vor vedea și lista anume de dînsul". Se pare că nu s-au grăbit cumpărătorii, fiindcă anunțul se repetă [4]. Între chiriașii hanului sînt menționați la 1841—1842, Friedrich Bossel, tapițer, Joben profesor (!), Drechsler spițer, Dahan Baer (!) claviaru (pianist) ș.a. [5].

Dărîmarea Hanului Filaret nu s-a făcut totuși din pricina șubrezeniei construcției, devenind o primejdie pentru trecători și vecini, așa cum am văzut că s-a întîmplat cu Hanurile Sf. Gheorghe, Colțea și altele. Un motiv de edilitate a pledat această dărîmare. Se vorbea mai de multă vreme despre construirea unui teatru al Bucureștilor, fiindcă reprezentațiile teatrale și chiar

---

1 Analele Parlamentare, tom. I, București, 1890, p. 464, 480.
2 Arh. St. Buc., *Municipiul București*, 604/1838.
3 „Vestitorul romănesc", 1844, p. 204.
4 *Ibidem*, p. 235.
5 „Analele parlamentare ale României", XI (1841—1842), p. 523.

de operă aveau loc în circuri, barăci sau în săli mici şi necorespunzătoare. Domnul Gheorghe Bibescu alcătuise printr-o ordonanţă domnească din 15 august 1843 chiar o comisie care se ocupa cu această problemă şi care „urma să facă toate pregătirile ca la viitoarea primăvară (1844) să poată începe lucrările". Se angajase chiar arhitectul vienez A. Hefft, care făcuse planurile[1] şi comisia hotărîse ca Teatrul Naţional să se ridice pe terenul pe care îmbătrînea şubrezindu-se Hanul Filaret. Şi de-aci i s-a tras dărîmarea. Cu ocazia unor săpături în 1955 s-au descoperit temeliile hanului.

HANUL GOLGOTA

Hanurile bucureştene, mici şi mari, fiind bune izvoare de venituri mai ales în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, au îndemnat pe egumenii mănăstirilor din afara Bucureştilor să-şi aibă un asemenea han în capitala ţării. Astfel, mănăstirea Butoiul numită aşa după numele satului din jud. Dîmboviţa, închinată mănăstirii Golgota de la Sfîntul Munte, avea un han mic în Bucureşti, cunoscut sub numele de *Hănişorul* şi de *Hanul Golgota*. Se afla în imediata apropiere a Bisericii Doamnei, ctitoria Mariei, doamna lui Şerban Cantacuzino, construită la 1683 pe locul altei biserici de lemn[2], mai precis se afla în unghiul pe care-l fac, întretăindu-se, străzile Doamnei şi Academiei.

Nu cunoaştem vremea de cînd avea mănăstirea Butoiul acest han, nici împrejurările în care a pus stăpînire pe el. S-ar putea ca un boier sau un neguţător, originar din satul sau regiunea mănăstirii, să fi închinat hanul după obiceiul vremii într-un gest de pioasă reculegere sau ca plată anticipată pentru adăpostirea mormîntului său în sînul mănăstirii. N-am aflat din trecutul acestui han decît ultimele evenimente ale existenţei sale.

Se pare că Hanul Golgota adăpostea în curtea sa carele cu marfă şi poştalioanele cu călătorii care veneau în Bucureşti pentru treburi şi găseau aici paturi şi odăi de odihnă. Avea grajd de vite şi fîntînă în curte, fără ca grija curăţeniei să alcătuiască un obiect de atenţie deosebită. Nu era un han de prăvălii, fiind aşezat departe de cunoscutele tîrguri bucureştene şi nici pe vreuna din uliţele negustoreşti, era un han dosnic, unde trăgeau călătorii mai nevoiaşi, care plăteau preţuri mici şi se mulţumeau cu puţin. Se vede treaba că nici administraţia încredinţată vreunui călugăr sau vechil grec, nu purta nici o grijă de buna stare a hanului.

Din această pricină, în februarie 1863, de cînd încep ultimele peripeţii din viaţa hanului, mahalagiii din vecinătate se plîng Sfatului Orăşenesc. Plîngerea era semnată de N. Mavros, Mişa Anastasievici, N. Manole şi I. Bărcănescu şi cereau prin ea să se dărîme această clădire „veche de tot", „din timpi nememorabili", care se află într-o stare mizerabilă, iar curtea şi grajdul prin necurăţenia lor „otrăveşte tot aerul împrejur". Se arată că hanul este o ruină, care iese cu mult din alinierea obişnuită a străzii, îngustează mult trecerea, care şi aşa este destul de strîmtă. Petiţionarii cer să se facă o altă clădire în locul hanului sau să rămîie locul liber „pentru lărgirea stradei şi aerarea cartierului întreg[3]".

---

[1] Gheorghe Crutzescu, *op. cit.*, p. 196.
[2] George D. Florescu, op. cit., p. 55.
[3] Arh. St. Buc., *Municipiul Bucureşti*, 3730/1863, p. 214.

Sîntem în epoca de înfrumusețare a Capitalei, cînd edilii orașului dărîmă în dreapta și în stînga vestigiile anacronice ale vremilor dispărute, ca să deschidă străzi largi și drepte și să pretindă construcții maiestoase și solide. Se începuse deja să se elaboreze un plan de sistematizare urbanistică al Bucureștilor. Municipalitatea se pune în mișcare : i se trimite o adresă prefecturii de poliție, cerîndu-se să ia măsuri pentru curățirea curții „de bălegar și alte necurățenii" ; se scrie egumenului mănăstirii Butoiul, sugerîndu-i-se să facă o nouă clădire în locul celei vechi, de la care mănăstirea va avea mai mult folos, iar nefăcînd va fi spre paguba mănăstirii, de al cărui interes este răspunzător ; și se cere arhitectului să examineze construcția hanului.

Arhitectul raportează că „Hănișorul" este o clădire foarte veche cu un aspect foarte „uricios", dar „nu se află în pericol de cădere" ; că strada este îngustă de trei-patru stînjeni și că unele necurățenii se scurg din str. Sf. Sava. Iar poliția răspunde că a trimis pe „capul dorobanților" la han, dar că n-a găsit pe egumen în București și nu se știe cînd vine. [1] Drept urmare se dă dispoziție să trimită o adresă egumenului chiar la mănăstire, în jud. Dîmbovița.

Se primește răspunsul de la arhimandritul Athanasie, egumenul mănăstirii Butoiul, care se arată bucuros să facă o nouă clădire, dar nu sînt mijloace, fiindcă toate veniturile mănăstirii au fost luate de Casa statului ; anunță că a arătat chestiunea și Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice și solicită păsuire pînă la primirea răspunsului. Ministerul se adresează direct primăriei și cere amînarea dărîmării pînă se va hotărî verificarea veniturilor mănăstirești ; se invocă și faptul că hanul nu prezintă pericol de dărîmare [2].

Consiliul municipal, prin semnătura consilierilor T. Stoica, C. Păltineanu și Al. Orăscu, angajat în problemele de urbanistică, stăruie să se facă imediat dărîmarea pentru mai multe motive : pericol de incendiu, salubritate și lărgirea străzii, care este foarte frecventată. La această insistență, ministerul arată că „dacă dărîmarea este de interes general", a cerut egumenului să dărîme hanul în 20 de zile... Dar dărîmarea se amînă pînă la Sf. Dumitru 1863 ; apoi, pînă la Sf. Gheorghe 1865, și în cele din urmă, în octombrie 1867, Ministerul de Finanțe comunică primăriei că nu aprobă cererea de dărîmare, fiindcă asemenea clădiri, conform legii din 15 iulie 1866, urmează a se vinde în folosul statului [3]. O nouă adresă din partea Ministerului de Finanțe, din noiembrie 1867, comunică primăriei că hanul nu se poate dărîma, dar că chiriașii pot fi siliți să păstreze curățenia.

Primăria însă nu cedează ; insistă cu toate mijloacele de care dispune și reușește să obțină cîștig de cauză. La 19 aprilie 1868 Ministerul de Finanțe dă aprobarea și cere primăriei să anunțe prefectura de poliție ca să trimită „pompieri trebuincioși în expusul sfîrșit" [4].

Pompierii deveniți specialiști în asemenea lucrări, sînt gata să înceapă dărîmarea. Comandantul batalionului de pompieri arată primăriei că îi pune la dispoziție doi caporali și 20 de soldați cu cele trebuincioase, plătiți cu 2 sfanți pe zi de caporal și 1 sfanț de soldat. Primăria apreciază că plata pretinsă este prea mare și însărcinează pe arhitectul M. Capuțineanu să gă-

---

[1] *Ibidem,* f. 9—12, 28—33.
[2] *Ibidem,* f. 42.
[3] *Ibidem,* f. 300.
[4] *Ibidem,* f. 326.

sească alte mijloace. Acesta raportează la 22 august 1868 că a dărîmat Hanul Golgota cu 6 pietrari din Culoarea de Roșu. Materialul rezultat din dărîmare a fost destinat pentru lucrările de reparații la mănăstirea Văcărești, unde se afla găzduită închisoarea orașului.

Hanul Golgota a căzut la pămînt după cinci ani și jumătate de corespondență între oficialități.

HANUL „GRECILOR"

Între marile hanuri bucureștene, care aveau biserici în mijlocul lor, este și Hanul Grecilor, care înconjura biserica lui Ghiorma Banul, existentă din a doua jumătate a secolului al XVI-lea și cunoscută mai tîrziu sub numele de „Biserica Grecilor". După numele bisericii s-a numit și hanul, care a fost construit la începutul secolului al XVIII-lea.

Așezarea și construirea. Era așezat peste drum de Hanul Șerban Vodă, de care-l despărțea Ulița Mare, mai tîrziu numită după han Ulița Șerban Vodă, iar astăzi Lipscani. Se afla deci în partea răsăriteană a patrulaterului format de străzile Lipscani, Calea Victoriei, str. Stavropoleos (denumită un timp și str. Hanul Greci) și str. Smîrdan, numită la începutul secolului al XIX-lea Ulița Nemțească, iar mai apoi str. Germană. Încă din veacul al XVII-lea Ulița Mare, care pornea din Tîrgul din Năuntru, era una dintre cele mai negustorești ulițe ale Bucureștiului, avînd înșirate pe ea o mulțime de prăvălii, mai toate în apropierea Bisericii lui Ghiorma Banul, în jurul căreia se formase o renumită mahala negustorească. Aici avea Dragomir Vornicul nouă prăvălii dăruite la 12 martie 1580 de Mihnea Vodă, care îl considera „întîiul sfetnic al domniei mele" [1]. De altfel în această mahala se aflau, în afară de Hanul Grecilor, alte cinci hanuri bucureștene : Hanul Șerban Vodă, Hanul Constantin Vodă, Hanul Stavropoleos, Hanul Zlătari și Hanul Sf. Ion cel Mare.

Nu se cunosc date precise despre construcția Hanului Grecilor. Ceea ce apare ca neîndoios este că hanul a fost construit mult mai tîrziu decît biserica. Ghiorma Banul, ctitorul bisericii care-i poartă numele, a fost un boier puternic și bogat, care s-a ridicat pînă la rangul de ban în timpul domniei lui Petru Vodă cel Tînăr (1559—1568), fiul lui Mircea Ciobanu și al Chiajnei, fiica din prima căsătorie a lui Petru Rareș. Domnia lui Petru Vodă a fost dominată de personalitatea mamei sale, o femeie voluntară și ambițioasă, căreia Ghiorma i-a fost un favorit foarte apropiat, dar nu credincios. Jupîneasa Caplea, soția lui Ghiorma, „construiește înainte de 1558, cînd soțul său era postelnic, mănăstirea Sfîntului Nicolae al Postelnicesei, numită mai în urmă și pînă astăzi mănăstirea Mihai Vodă" [2]. Ghiorma construiește în anii 1564—1565 [3] o biserică a sa, care i-a purtat numele.

Ctitorul însă, deși foarte bogat și darnic, nu apucase să-și înzestreze biserica așa cum ar fi avut de gînd. După mazilirea lui Petru Vodă cel Tînăr și surghiunirea lui și a mamei sale în Orient, urmă la tron Alexandru II Mircea (1568—1574), căruia i se zicea „Oaie seacă". Acesta ucise mai mulți boieri pe care, fără temeinice motive, îi socotea dușmani ; între ei a fost și

[1] G. Ionnescu-Gion, *op. cit.*, p. 41.
[2] General P. V. Năsturel, *Biserica Stavropoleos*, București, 1906, p. 1.
[3] George D. Florescu, *op. cit.*, p. 103.

Ghiorma Banul, rămînînd biserica fără avere și fără sprijin. Se pare însă că după vremi, cumpănind greu cheltuielile la început, biserica începu să cîștige mila celor bogați și darnici și să agonisească odoare și prăvălii.

Leon Tomșa, în dorința lui de a mulțumi pe numeroșii călugări greci ce se aflau aici închină biserica lui Ghiorma Banul către arhiepiscopia grecească Pogonianis ; el scrie în hrisovul din 18 ianuarie 1631 : „ca să-i fie biserica lui Ghiorma Banul, din orașul meu București, metoh cu toate prăvăliile și cu toate odăjdiile și cu tot venitul“ [1]. Temîndu-se însă ca vreun urmaș al boierului ctitor să nu răstoarne închinarea, el atrase de partea sa pe Despa și scrise în hrisov : „Și am dat-o cu vrerea Despii, nepoata lui Ghiorma Banul“. Prima mențiune documentară cînd biserica lui Ghiorma Banul este cunoscută sub numele de Biserica Grecilor este din 8 aprilie 1638 cînd se vinde un loc „drept clopotnița bisericii a Grecilor“ [2]. Alte mențiuni sînt din 28 octombrie 1640 și 15 mai 1641 [3] ; de asemenea, în zapisul din 26 februarie 1666 se spune că jupîneasa Mușa, a răposatului „boiarului meu Ianakie cojocarul“, vinde o casă „împotriva Bisericii Grecilor“, lui Șerban Cantacuzino [4] mare postelnic, unde acesta va construi Hanul Șerban Vodă.

Odată închinată mănăstirii Pogonianis, năpădiră în jurul bisericii sumedenie de călugări greci, care începuseră să atragă și să exploateze dărnicia credincioșilor. Locurile și prăvăliile începură să se adauge unele la altele și să sporească văzînd cu ochii venitul bisericii. La toate acestea se alătură moșia Mălăești din județul Ilfov, pe care Ilinca *ot* Petrești și soțul său Jupe șetrarul o dăruiesc bisericii la 5 ianuarie 1684, fiindcă Neacșa logofeteasa, mama Ilinchii, fusese îngropată acolo. Pe măsură ce sporea venitul prin darurile credincioșilor, se înmulțeau călugării greci, care se oploșiseră la mănăstire. La 1 octombrie 1704 se afla *năstavnic* al bisericii părintele vlădica Parthenie [5], care atrase pe toți negutătorii greci ; și tot de atunci, alături de numele lui Ghiorma Banul, se auzea tot mai mult numele cel nou de Biserica Grecilor.

Date precise despre construirea hanului nu se cunosc. În orice caz însă faptul nu s-ar fi putut întîmpla decît după 1700 și, mai precis, după domnia lui Constantin Brîncoveanu. La 15 mai 1716 se afla la București Eftimie, arhiepiscop din Pogonianis, în mîna căruia Barbu Greceanu, *biv vel* stolnic și jupîneasa Păuna dăruiesc Bisericii Grecilor o bucată de loc „den fundul grădinii noastre și den locul pivniții, ca să fie sfintei biserici dă moștenire în veci și noao și părinților noștri pomenire“. Se pare că prin această dăruire se lărgește curtea mănăstirii și poate astfel chiar chir Eftimie să înceapă construirea hanului. După pilda sa va face și „prea sfințitul Ioanichie“, de asemeni „vlădică de Pogonianis“, cînd va construi hanul și biserica Stavropoleos, aflată peste drum de Hanul Grecilor.

Construcția acestui han n-a fost prea mare ; era mult mai mic decît cele ridicate de Șerban Vodă și Constantin Brîncoveanu după cum se vede și în planul ridicat în 1871 de arhitectul Constantinescu [6]. După dărîmare, locul acestui han a fost cumpărat la licitație de Societatea Dacia-România în 1882, care a clădit pe el (avea pe str. Lipscani 96 m lungime, iar pe str. Stavropoleos

[1] General P. V. Năsturel, *op. cit.*, p. 5.
[2] Arh. St. Buc., *M-rea Stavropoleos*, XII-7.
[3] *Ibidem*, XII-9 și 11.
[4] George D. Florescu, *op. cit.*, p. 103, nota 477.
[5] General P. V. Năsturel, *op. cit.*, p. 8.
[6] Arh. St. Buc., *Planuri Ilfov*, nr. 196—197.

85 metri)[1], o mare şi frumoasă construcţie, sediul central al societăţii, clădire care există şi astăzi, foarte frumos renovată.

Organizarea hanului. Hanul din jurul bisericii lui Ghiorma Banul n-a fost construit dintr-odată, după un plan unic de amplasare, aşa cum au fost construite Hanul Şerban Vodă şi Hanul Constantin Vodă. Clădirile de care dispunea hanul formau mai multe corpuri construite succesiv în timp, pe măsură ce nevoile cereau aceste augmentări. Astfel, la puţină vreme după ce biserica lui Ghiorma a fost închinată mănăstirii Pogonianis şi s-a instalat un egumen să-i slujească şi să-i administreze bunurile, s-a început construirea locuinţei personalului. S-ar fi putut ca primele construcţii să se ridice pe locul unor prăvălii pe care le avea biserica în jurul său. În orice caz acesta era aspectul pe care îl avea mănăstirea imediat după 1700, cînd ar fi putut apărea în mintea năstavnicului Parthenie ideea hanului, o înşirare de case de diferite tipuri şi mărimi, construite pe rînd şi deci fără unitate arhitectonică, începînd din 1631, cînd biserica a fost închinată, pînă imediat după 1716 cînd se pare că hanul a fost realizat.

Este uşor să construim o imagine a hanului către sfîrşitul secolului al XVIII-lea, cînd potenţialul neguţătoresc al Hanului Grecilor se afla în faza cea mai înaltă. Mai întîi locuinţa egumenului şi administraţia averilor mănăstireşti ocupa corpul de case cel mai nou şi cel mai frumos ; veneau apoi celelalte corpuri, numai cu parter sau cu etaj, cu aspectul lor după vechime, avînd prăvălii în rîndul de jos şi odăi de locuit în rîndul de sus ; totul într-o curte strîmtă, cu ziduri de legătură între clădiri şi cu o poartă de intrare care da în Uliţa Mare, poate faţă în faţă cu poarta Hanului Şerban Vodă. Clădirile dinspre sud, pe str. Stavropoleos, erau cele mai vechi, fiind construite între primele ; cele din nord, spre str. Lipscani, fiind cele din urmă, erau cele mai solide şi mai aspectuoase. Apartamentul egumenului se compunea din şapte odăi largi, cu galerie, bucătărie şi odaie pentru bucătar, cu pivniţă şi şopron.

Întregul han avea la parter 13 prăvălii, iar deasupra lor erau odăile de locuit. Între aceste odăi se aflau două apartamente compuse din mai multe camere : unul aşezat deasupra prăvăliilor nr. 4, 5 şi 6 ; altul deasupra prăvăliilor nr. 10, 11, 12 şi 13. În curtea hanului se mai aflau şi alte case mai vechi, şubrede, cu un rînd de odăi. Unele dintre prăvălii erau mari şi spaţioase şi aveau pivniţe ; altele erau mici şi strîmte. Din această pricină chiriile erau foarte variate. În 1860 chiriile anuale erau următoarele :

Prăvălia nr. 1	lei	1200
Prăvălia nr. 2	lei	1800
Prăvălia nr. 3	lei	1510
Prăvălia nr. 5	lei	1000
Prăvălia nr. 6	lei	950
Prăvălia nr. 7	lei	1235
Prăvălia nr. 8	lei	910
Prăvălia nr. 9	lei	1100
Prăvălia nr. 10	lei	1450
Prăvălia nr. 11	lei	2235
Prăvălia nr. 12	lei	2520
Prăvălia nr. 13	lei	1705

[1] General P. V. Năsturel, *op. cit.*, p. 11.

În apartamentul cel mare era instalat Cazinul Comercial, înființat în aprilie 1858, pentru care plătea chirie 2 500 lei. Membrii acestui Cazin erau negutători, care plăteau o cotizație după clasa în care erau înscriși. Cei din clasa întîi plăteau la început 15 galbeni, care s-au redus la 9 mai tîrziu, cei de clasa a doua plăteau 9 galbeni, care s-au redus la 6 galbeni. La 16 noiembrie 1859 Cazinul Comercial avea 43 de membri și antreprenorul său se numea Gherasi Deladecima. Este interesant că cei mai mari negustori din București erau membri acestui Cazin Comercial : Al. Kalifaru, Al. Ksanto, M. S. Vlasto, P. A. Nedelcovici, Lazăr Kalenderoglu, Lazăr Gherasi, B. Gugiu, Ion Stancu, G. St. Coemgiopolu, P. Sordoni, Cristu Georgiu (Hristea Gheorghiu), Ioan D. Hagi-Bacaloglu, Christ Polichroniade, Hagi Tudorache, D. Bucici, Al. Hagi-Pandeli, L. Sabechi, A. Dimitriade, A. Psalida, N. Ghermani, O. Ruseti, Ion Pancu, Gubler, Ștefan Hagi-Pandeli, Dumitru Simu, Christ Stoianovici, A. Gudinu, Theodor M. Galița, Sergiu Mihailidi, frații Papazoglu, N. Hristu (Hristea Nicolau), Ion N. Triandafil, G. Nicolaide, K. Pana Chirovici, Anton Varon Barontichi, D. Zefcari, Iancu Sklivaneti, P. S. Hristu, Răducanu Simonide și M. Gherasi.

Chiriașii hanului și ai moșiilor. Pînă în 1860 a fost egumen al mănăstirii Grecilor un oarecare Panaret, care a avut o administrație dezastruoasă ; a fost un om nepriceput, neglijent și profitor, care a adus multe pagube mănăstirii. La 1861 s-a poruncit să se alcătuiască un inventar de toată averea mișcătoare și nemișcătoare a mănăstirii, care a fost predat părintelui Athanasie și arhimandritului Chiril, numiți îngrijitori provizorii ai acestei averi [1].

La această dată erau chiriași următorii :

Hristea Gheorghiu, care plătea 600 galbeni pentru casele și prăvăliile din colțul hanului ; Triandafil Harischi plătea 50 galbeni ; Vasile Tutungiul 64 galbeni ; Ioan Bacaloglu ținea trei prăvălii și plătea 50 galbeni de fiecare ; Sterie Gherman ținea cu chirie odăile de deasupra prăvăliilor și plătea 100 galbeni pe an ; Nicu Băcanu plătea pentru o prăvălie 50 galbeni ; Iancovici alți 50 galbeni pentru o altă prăvălie.

Alți chiriași nu se mai menționează. În 1844 era totuși în han o spițerie a lui F. Roth [2] care nu știm ce-a devenit mai tîrziu, de vreme ce nu se mai amintește între chiriașii din 1859. Se pare că celelalte încăperi ale hanului erau dărăpănate și nu se mai puteau folosi, în afară de o casă în care era instalată la 1860 tipografia ziarului „Anunțătorul", care tipărea și cărți. În 1845 era chiriaș în han Andrei Karnbach din Magdeburg, venit în țară la începutul domniei lui Bibescu ; el a deschis prima croitorie pentru copii și parăsește hanul în 1848, mutîndu-se cu prăvălia în Hanul Dedu.

Moșiile mănăstirii erau arendate în 1860 lui Ioan Hrisenghi, C. Dimitriu, Nicolae Țancu Brașoveanu, Hagi Tudor Carmenciov, Hristea Nicolau și Dușescu și produceau un venit de 83 580 lei.

Biserica lui Ghiorma Banul. Biserica construită de bogatul boier din domnia lui Petru Vodă cel Tînăr s-a dovedit o zidire puternică, pe care vremea și forțele naturii au înfrînt-o abia după trei veacuri. Dacă această biserică ar fi fost îngrijită de egumenii care i-au stors averile cu drăcească foame de arginți și ar fi fost sprijinită să reziste, ea ar fi și astăzi o podoabă a Bucureștilor, cum este și cea de-a doua ctitorie a acestui boier.

---

[1] Arh. St. Buc., *Ministerul Instrucțiunii*, 695/1861.
[2] „Vestitorul românesc", 1844, p. 228.

În biserică s-a slujit pînă în 1858. În toamna acestui an egumenul Panaret, „temîndu-se, poate ca să nu supere pe Dumnezeu cu atîtea laude și văzînd că biserica e tot în proastă stare, a găsit de cuviință în *înțelepciunea* (s.n.) sa a închide biserica cu desăvîrșire". Ba mai mult decît atît : a ruinat-o complet, cu tot dinadinsul, scoțindu-i ferestrele, pietrele de pe jos (pardoseala) și jețurile [1].

Ni s-a păstrat o descriere a bisericii din 1862 [2]: „N-are nici ferestre. Stă numai zidul și șindrila pe dînsa. Egumenul, ca toți predecesorii și colegii, este nesățios d-a aduna aur. Ca să poată face o economie mai multă, a golit-o de toate odoarele ei ; a stricat ferestrele din față sub cuvînt că are s-o reînnoiască. Lăcomia de bani a împins pe acel cuvios călugăr ca să vînză spre tăere o pădure mănăstirească, cu 36 000 galbeni, cu motiv că înalță o zidire monumentală împrejurul bisericii... La fereastra sfîntului altar este o bucătărie și o cîrciumă".

Biserica închisă în 1858, dărăpănată cu totul în cîțiva ani, a avut și ea soarta întregului han.

Dărîmarea hanului. În 1852 Sfatul Orășenesc din București, în dorința de a schimba aspectul edilitar al orașului, ia o hotărîre îndrăzneață : dărîmarea unor hanuri. Între cele destinate acestui sfîrșit este și Hanul Grecilor, dar pe cînd celelalte vor suferi numai amputări parțiale, acesta este destinat totalei dărîmări. În acest scop Sfatul Orășănesc dă de știre în ziarele timpului [3] hotărîrea sa de a nu se mai contracta închirieri, iar chiriașii existenți să-și caute locuință din timp în alte clădiri.

Dar cum asemenea hotărîri ale oficialității sînt supuse veșnicelor amînări, lumea interesată de existența acestui han și-a văzut de treburi netulburată. Se știa bine că orice poruncă are deasupra altă poruncă și că omul trebuie să nu se grăbească decît în ultima clipă. Am văzut mai sus îndelunga tîrguială petrecută cu Hanul Golgota și nimic nu se schimbase între timp în București.

La 26 martie 1863, deci după 11 ani de la hotărîrea Sfatului Orășenesc, egumenul mănăstirii care nu-și mutase în acest timp un scaun de la locul său, cere să nu i se demoleze locuința din Hanul Grecilor, fiindcă după cum a raportat arhitectul orașului, care a cercetat construcția, nu există nici un pericol de dărîmare [4]. Și lucrurile rămîn neschimbate, iar egumenul stă liniștit în locuința sa. Nu bănuia însă că foarte curînd va apărea legea secularizării averilor mănăstirești și va fi silit să-și aranjeze altfel socotelile. Și legea a apărut în același an și toate averile mănăstirești au devenit proprietatea statului, dar nu puteau fi lichidate în grabă și fără forme. La 6 martie 1868, dr. Felix medicul șef al Capitalei, prin raportul 44 al serviciului sanitar, aduce la cunoștința primăriei următoarele :

„Între ruinele Hanului Greci din str. Stavropoleos, trecători și vecini depun diferite necurățenii, și cu ivirea căldurilor acele ruine vor infecta aerul la distanțe destul de mari, dacă nu se vor lua măsuri pentru dărîmarea acelor ruine, ori cel puțin pentru închiderea locului.

---

[1] „Buciumul", (I) 1864, p. 177.
[2] Gr. Musceleanu, *Calendarul antic*, București, 1862, p. 96—98.
[3] „Vestitorul românesc", 1852, p. 241.
[4] Arh. St. Buc., *Municipiul București*, 3730/1863, f. 310.

Vă rog dar, d-le primar, ca să luaţi dispoziţiuni pentru îndreptarea acestui rău."

[rezoluţia primarului] :

„Pe deoparte se va repeta d-lui Ministru al Finanţelor mai multe adrese ce i-am înaintat în această privinţă ca să facă a se pune capăt acestui rău prin dărîmarea acelor construcţiuni aflate cu totul în ruină şi a împrejmui locul spre înlăturarea aruncării a diferite necurăţenii. Iar pe de alta se va pune din nou în vedere d-lui prefect neîngrijirea şi indiferenţa cu care agenţii poliţieneşti îndeplinesc însărcinarea, agenţi pentru întreţinerea cărora municipalitatea plăteşte din casa sa o însemnată sumă de bani ; astfel că regulamentele municipale relative la menţinerea curăţeniei sînt lăsate în desuetudine, tolerînd pe particulari a depune băligar şi alte necurăţenii pe toate pieţele şi chiar pe strade" [1]. Abia în 1881 terenul Hanului Grecilor este scos la licitaţie cu tot ce se afla pe el şi la 9 iulie 1882 licitaţia este adjudecată asupra Societăţii Dacia-România cu suma de 798 000 lei. Abia acum intră în funcţiune tîrnăcopul ca să fărîme tot ceea ce amintea cele trei veacuri de existenţă, spre a face loc palatului în care s-a instalat societatea de asigurări. Tot în această clădire a funcţionat cîţiva ani, după cel de-al doilea război mondial „Conservatorul de muzică şi artă dramatică", azi numit „Ciprian Porumbescu" de pe str. Ştirbei Vodă.

Şi odată încheiat şi acest capitol uitarea începe să se aştearnă şi peste Hanul Grecilor.

HANUL MIHAI VODĂ

După cum arată numele se pare că era în jurul bisericii Mihai Vodă, poate chiar proprietatea ei, şi era situat la poalele dealului pe care se află în prezent una din clădirile Arhivelor Statului. Existenţa lui ne este amintită într-o singură notiţă în care arhimandritul Nicodim Greceanu [2] vorbeşte de focul din 28 august 1804, cînd au ars mai multe clădiri printre care şi Hanul Mihai Vodă [3].

HANUL SĂRINDAR

Mănăstirea Sărindar a fost considerată în tradiţia orală ca cea mai veche biserică din Bucureşti. Pisania sa, amintind tradiţia, atribuie zidirea mănăstirii unui Vlad, ban al Severinului şi al Făgăraşului [?], la 1361—1362. Este, desigur, o tradiţie legendară pe care cercetările istorice n-au confirmat-o. Apare documentar abia la 26 februarie 1615 şi este reclădită de Matei Basarab în 1654. A fost refăcută în 1802 ‚din rîvna mai multor familii boiereşti" şi

---

[1] *Ibidem.*

[2] G. Ionnescu-Gion, *op. cit.*, p. 489.

[3] D. Fotino, *Istoria generală a Daciei*, Bucureşti, 1859, vol. II, p. 217 ; D. Berindei, *op. cit.*, p. 624.

„a fost dărîmată pe la sfîrşitul veacului trecut, în 1894—1896, după ce chiliile înconjurătoare cît şi hanul căzuseră în ruină cu mult înainte“ [1].

Este interesant că nici un document din secolele XVIII şi XIX, care vorbeşte de mănăstirea Sărindar, nu spune un cuvînt despre acest han. Nici chiar G. Ionnescu-Gion, care cercetează istoricul acestei mănăstiri, nu afirmă că ar fi existat un han în jurul bisericii sau măcar în altă parte a oraşului.

Un singur fapt ar fi putut acredita existenţa acestui han. Mănăstirea poseda din secolul al XVII-lea, sau poate mai dinainte, o icoană făcătoare de minuni, care atrăgea foarte mulţi bolnavi, boieri, neguţători şi oameni săraci, care credeau că prin puterea rugăciunii se puteau însănătoşi. Faima acestei icoane producea o adevărată năvală de bolnavi, care se instalau în chiliile mănăstirii şi, în aşteptarea săvîrşirii minunii, nu mai voiau să părăsească găzduirea de aici. Această îngrămădire de bărbaţi şi femei, boieri şi negustori, a dat naştere la lucruri necuviincioase şi la scandaluri, provocînd plîngerea egumenului şi intervenţia domnitorului [2].

Astfel, în octombrie 1797, Neofit, egumenul mănăstirii Sărindar, se plînge lui Alexandru Ipsilanti „cum că unii dintre boiernaşi şi jupînese, cari după vreme, pentru întîmplătoare pricini au intrat prin odăile acestei mănăstiri, le au ale lor şi s-au întemeiat prin odăi cu locuinţa, nevoind să iasă şi să meargă pe la casele lor, cu care aceasta se face zăticnire la oamenii cei bolnavi şi neputincioşi, care aleargă cu hierbinte rîvnă şi evlavie, ce au la sfînta icoană de la această mănăstire, spre tămăduirea lor, căci neavînd odăi de locuit pătimesc sărmanii aceia şezînd pre afară prin frig şi prin ploi“.

Domnitorul cunoştea pricina, fiindcă din întîia sa domnie (1774—1782) poruncise „ca nimeni, nici din partea bisericească, nici din partea politicească, mare sau mic, vericine de orice stare, să nu fie slobod a pretinderisi cu vreun cuvînt să şează în odăile acestei mănăstiri, afară de numai cei ce vor avea vreo neputinţă de boală şi vor năzui spre tămăduire la sfînta icoană“. Astfel că şi de astă dată Ipsilanti porunceşte ca „oricîţi se vor fi aflînd cu locuinţa în odăile acestei mănăstiri, acum toţi să iasă, să rămîie odăile slobode numai pentru trebuinţa bolnavilor şi egumenul acestei mănăstiri să se apere cu această carte domnească în toată vremea de vericine, de verice treaptă va fi, ce ar căuta să conăcească în odăile mănăstirii. Nimeni altul să nu locuiască afară de soborul mănăstirii şi cîţi din bolnavi se vor întîmpla a merge pentru tămăduirea lor“ [3].

Din cuprinsul cărţii lui Ipsilanti nu reiese că mănăstirea ar fi avut un han, unde şederea oricui ar fi fost slobodă, ci numai chiliile administraţiei şi călugărilor. Dacă, în adevăr, mănăstirea ar fi avut în jurul său acel han care i se atribuie fără nici un temei documentar, porunca domnească pe care am văzut-o nu şi-ar fi avut locul. Dar faptul că în odăile mănăstirii unii îşi instalaseră locuinţa şi nu mai voiau să iasă sub pretext că aşteaptă minunea, a făcut să se creadă că este vorba de un han.

Nici mai tîrziu, cînd construcţia mănăstirii se şubrezise şi ameninţa să se prăbuşească, n-a fost vorba de han. Anaforaua marilor boieri din 24 mai 1817, semnată de mitropolitul Nectarie şi de Costandie, episcopul Buzăului, prin care s-a cerut dărîmarea Hanului Colţei, Hanului Şerban Vodă şi Hanu-

[1] George D. Florescu. *op. cit.*, p. 28—30.
[2] G. Ionnescu-Gion, *op. cit.*, p. 212.
[3] V. A. Urechiă, *op. cit.*, VII, p. 332—333.

lui Scufa, vorbește numai de zidurile mănăstirii Sărindar, nu de vreun han al acestei mănăstiri [1]. O catagrafie din 26 martie 1823 arată că atunci existau 14 camere situate la dreapta și la stînga clopotniței. Unele dintre ele nu aveau deloc acoperiș iar în altele locuiau persoane particulare [2]. În catagrafia din 6 octombrie 1862 se arată că erau 16 odăi situate în partea de răsărit a curții, către Podul Mogoșoaiei [3]. Chiliile mănăstirii s-au dărîmat înainte de 1880, iar mănăstirea a fost dărîmată între 1894 și 1896. Era situată pe Podul Mogoșoaiei, pe locul unde este astăzi scuarul și clădirea Casei Centrale a Armatei.

HANUL SF. ECATERINA

Biserica Sf. Ecaterina a fost cunoscută în secolele XVII și XVIII sub numele de biserica lui Pană vistierul, fiind reconstruită din piatră de acest boier în primii ani după 1600. „Exista pe aceste locuri o veche biserică încă la 1560, poate ridicată de cei doi reprezentanți ai neamurilor boierilor din Golești, frații Ivașcu și Albu" [4]. Se pare că biserica a fost avariată și a ars complet în 1595, cu ocazia retragerii trupelor lui Sinan pașa din București, dar a fost refăcută, fără să cunoaștem data, și închinată cu toate averile sale mănăstirii Sf. Ecaterina de la Muntele Sinai.

Ca și biserica lui Ghiorma Banul care este cunoscută mai apoi sub numele de Biserica Grecilor și biserica lui Pană vistierul, încă din secolul al XVII-lea este cunoscută de populația bucureșteană sub numele de biserica Sf. Ecaterina, după hramul cu același nume. Ca dovadă, amintim documentul din 8 iunie 1668 în care se spune „mănăstirea lui Paan ce se zice Sf. Ecaterina" [5]. De asemenea alte patru documente o menționează la fel [6].

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea biserica lui Pană vistierul era din nou ruinată și prăpădită, ca apoi să fie refăcută între 1774 și 1782 de doamna Ecaterina a lui Alexandru Ipsilanti, care îi dăruiește cîteva prăvălii în București și-i construiește în jur un han spre a-i mări veniturile. După această ultimă refacere începe să dobîndească danii însemnate, rezultate din priceperea egumenului grec care știa să convingă pe domnitori că biserica este săracă și are nevoie de ajutor.

La mijlocul secolului trecut este din nou atît de ruinată încît este dărîmată pînă în temelie la 1850 și iarăși refăcută la 1 mai 1852, cînd este pictată de C. Lecca și Mișu Popp. Hanul însă, care devenise anacronic față de negoțul bucureștean din această vreme, se șubrezise și a fost dărîmat în 1862—1863, ca în anul următor să fie desființată mănăstirea, iar „lăcașul a rămas doar ca biserică de mir" [7].

Nu se cunosc date despre construcția hanului, nu se știe nici mărimea și împărțirea sa interioară. Trebuie să fi fost un han de proporții reduse, care nu se putea compara cu marile hanuri din inima negoțului bucureștean. Era

---

1 Arh. St. Buc., *ms.* 1117, f. 133.
2 Acad. R.S.R., *ms. rom.* 719, f. 256 v.—257.
3 *Ibidem*, f. 381—381 v.
4 George D. Florescu, *op. cit.*, p. 81.
5 Acad. R.S.R., LVIII—66.
6 *Ibidem*, CCCXCVIII-49, 50 ; CCXCI-3 ; DCXXIII-97 ; G. Ionnescu-Gion, *op. cit.*, p. 187.
7 George D. Florescu, *op. cit.*, p. 83.

situat pe actuala str. Sf. Ecaterina nr. 3, aproape de întretăierea Căii Şerban Vodă cu str. Bibescu Vodă şi peste drum de fostul local al Şcolii normale. Aflîndu-se destul de departe de centrul neguţătoresc pe care-l alcătuiau împreună cele trei tîrguri de interior ale Bucureştilor, Hanul Sf. Ecaterina a fost indicat de la început ca un han de mahala şi şi-a păstrat pînă la urmă acest caracter.

Mihai Suţu la 29 august 1784, într-un pitac către *vel* spătar şi *vel* agă porunceşte să cheme „pe hagiul din Hanul Sf. Ecaterina căruia să-i arate ca întru acest han are a primi pe toţi neguţătorii turci capanlîi şi că la acest han s-a orînduit a fi numai conacul lor". Peste o lună însă, la 28 septembrie, revine asupra acestei porunci şi hotărăşte ca turcii capanlîi să fie găzduiţi numai la Hanul lui Zamfir şi la Hanul Colţei, „iar ceilalţi turci, care iarăşi pentru treburile lor sînt viitori aicea, să fie opriţi a nu intra în alte hanuri, nici a se risipi prin tîrg încoace şi încolo, ci numai la Hanul Sf. Ecaterina să conăcească şi cîţi nu vor încăpea în acel han să aibă a merge la hanul de lîngă casele de beilic ale sfintei mănăstiri Mărcuţa" [1].

Marile focuri care au pîrjolit mahalalele bucureştene în cîteva rînduri n-au atins Hanul Sf. Ecaterina care era situat departe de centru. Totuşi a ars şi acest han în 1823 [2], cînd a avut mare pagubă. Acest incendiu l-a şubrezit foarte mult, mai ales că de la început el n-a fost construit prea solid. La opera de distrugere a focurilor s-au adăugat, ca la toate hanurile, cutremurele. O catagrafie din 21 februarie 1836 arată că hanul avea 22 încăperi în faţa podului uliţei şi alte odăi în dosul lor. La acea dată hanul aducea un venit anual de 6690 lei [3].

Hanul Sf. Ecaterina prezenta un aspect jalnic în 1861, de aceea conducerea oraşului hotărăşte să-l dărîme, spre a debloca biserica de nişte clădiri urîte, învechite şi dărăpănate. Dar acest fapt izbea în chiriaşii hanului, care rămîneau fără locuinţă. Ei făcură o plîngere către Cuza Vodă, rugîndu-l să poruncească amînarea dărîmării : „De aceea, prea înălţate doamne, ne rugăm prea plecaţi să vă milostiviţi asupra noastră şi asupra familiilor şi a copiilor noştri de a da luminată ordonanţă să ne lase nesupăraţi să lăcuim în han pînă la sorocul decis de lege" [4]. Termenul pe care-l invocau chiriaşii era preavizul de trei luni, pe care primăria trebuia să-l acorde în vederea dărîmării. Plîngerea lor dobîndi cîştig de cauză şi dărîmarea a fost amînată pînă în toamna anului 1862.

Între chiriaşii Hanului Sf. Ecaterina era şi Luxandra, văduva profesorului George Ioan, care fiind săracă ocupa cu fiica sa nişte încăperi „de milă" pentru care nu plătea chirie. De altfel cei mai mulţi dintre chiriaşii hanului erau în această situaţie. Egumenul mănăstirii nu privea cu ochi buni pe văduvă, astfel că deşi se amînase dărîmarea, el dăduse poruncă să se strice locuinţa celor două femei. Acestea s-au plîns Ministerului Instrucţiunii şi Cultelor de care depindea mănăstirea, care trimise egumenului o adresă dojenitoare : „Ministeriu s-a informat — zice adresa — că stăruind a depărta pe d-ei Luxandra, soţia răposatului profesor George Ioan din încăperile ce ocupă de milă în han, aţi pus să dărîme partea unde ea locuieşte, cînd celelalte încăperi închiriate

[1] G. I. Negulescu, *op. cit.*, p. 138.
[2] N. Iorga, *Istoria Bucureştilor*, Bucureşti, 1939, p. 231.
[3] Acad. R.S.R., *ms. rom.* 718, f. 447.
[4] Arh. St. Buc., *Ministerul Instrucţiunii şi Cultelor*, 530/1861 ; *Municipiul Bucureşti*, 2390/1853.

vor rămîne respectate cel puţin pînă la viitorul Sfîntu Dumitru. Dacă această dărîmare va fi în adevăr o stratagemă, apoi este trist pentru un cleric a cărui misie este predicarea moralului... Este o faptă anti-umană ca prea cuvioşia voastră să priviţi cu răceală lacrimile unei văduve sărace şi a fiicei sale lipsite chiar de hrana din toate zilele... Indignat de o asemenea tristă auzire mă socotesc în drept de a vă observa şi fără să ajung a întrebuinţa tonul autorităţii, viu mai înainte a vă invita pentru ultima oară ca să vă pătrundeţi de datoriile la care sînteţi chemat şi respectînd gradul demnităţii unui egumen să faceţi mijloacele posibile a-i da sau altă încăpere sau mijloace de a-şi închiria" [1].

Dărîmarea era hotărîtă pentru Sf. Dumitru din anul 1862, cînd, într-adevăr, egumenul o începe. La 24 iulie 1863 prefectura poliţiei înştiinţează primăria că egumenul a dărîmat numai construcţiile dinspre Calea Şerban Vodă, nu şi pe cele dinspre str. Bibescu Vodă şi cere lămuriri dacă urmează să fie dărîmate şi aceste construcţii. Primăria însărcinează pe arhitectul oraşului să cerceteze şi să refere. Acesta arată că şi construcţiile rămase „se află în proastă stare, fiind pereţii crăpaţi", iar o boltă stă să cadă şi poate aduce pericol. Faţă de această situaţie primăria porunceşte să se dărîme toate construcţiile hanului şi să se niveleze terenul [2].

Astfel vechea ctitorie a lui Pană vistierul, refăcută şi reconstruită de cîteva ori în timp de trei secole, după dărîmarea hanului rămîne singură pe vechiul teren, aşa cum fusese refăcută ultima dată, la 1852.

HANUL SF. IOAN CEL MARE

Pe locul unde astăzi se află palatul Casei de Depuneri şi Consemnaţiuni (C.E.C.), cam cu trei veacuri şi jumătate mai înainte, Andrei vistierul, socrul lui Preda Buzescu, şi fratele său Dumitru, au înălţat o biserică, închinată Sf. Ioan cel Mare, numit şi Sf. Ioan Predetici, adică „făcătorul de minuni şi Înainte-mergătorul". Biserica a fost înzestrată cu odoare şi averi, mai ales de băneasa Cătălina, fiica ctitorului şi jupîneasă a viteazului Preda, căpitan de oaste al lui Mihai Viteazul. Şi nu după multă vreme de la zidire biserica a fost închinată mănăstirii Sf. Ilie Proorocul din satul Zita, din îndepărtatul şi săracul Epir. După închinare, biserica fiind bogată a devenit mănăstire cu egumen şi călugări greci, veniţi aici după milă şi pricopseală.

Dar oricît de solidă a fost construcţia făcută de Andrei vistierul şi fratele său, vremea i-a înfrînt trăinicia după un veac, astfel că în domnia lui Constantin Brîncoveanu devenise o ruină. S-au găsit atunci urmaşii ctitorului, Radul Golescu *biv vel* comis şi fiicele sale Zoiţa, jupîneasa lui Ştefan Pîrşcoveanu, şi Ancuţa, căsătorită cu un Băleanu, care au reclădit biserica „încă din anul 1703" [3].

Rezidită şi cu sprijinul lui Brîncoveanu [4], care îi dăruise moşia Grozăveşti [5] cu trei roţi de moară pe apa Dîmboviţei, patru sălaşe de ţigani şi o

[1] *Ibidem*, 530/1861.

[2] *Ibidem*, *Municipiul Bucureşti*, 3730/1863.

[3] George D. Florescu, *op. cit.*, p. 31, nota 119.

[4] Virgil N. Drăghiceanu, O *ctitorie brîncovenească dispărută: biserica sfîntului Ion grecesc din Bucureşti*, Cluj, 1931 (Extras din „Închinare lui N. Iorga cu prilejul împlinirii vîrstei de 60 de ani").

[5] George Potra, *Documente privitoare la istoria oraşului Bucureşti, 1594—1821*, Bucureşti, 1961, p. 235—236.

sută de bolovani de sare din ocna Slănicului [1], biserica se înalță frumoasă și semeață, cu turlă mare și împodobită cu chipuri de sfinți frumos zugrăvite. Dar vremea, cu dinții săi nevăzuți la care se adaugă cutremurele și focurile o supun iarăși și la sfîrșitul veacului trecut ea cade în ruină, fiind dărîmată. Cu dărîmarea a început și jaful. Un antreprenor, Santalena, a luat coloanele cu capitelul înflorit, iar mobilierul, candelele și icoanele, vestite prin bogăția lor, s-au risipit [2].

La începutul secolului al XVIII-lea, cînd hanurile deveniseră nu numai o modă a negoțului bucureștean, dar și un minunat izvor de venituri, egumenul mănăstirii Sf. Ioan cel Mare și călugării săi se gîndiră ce mare folos le-ar aduce un han în jurul bisericii. Ei văzuseră cum în apropiere construiseră hanuri mari Șerban Cantacuzino și Constantin Brîncoveanu și pilda lor îi îndemnă la lucru. Nu știm cînd a fost construit Hanul Sf. Ioan cel Mare, după cum nu știm ce cuprindea, dar greu nu ne-ar fi să întrevedem în timp ridicarea hanului.

Mănăstirea abia se reface în domnia lui Brîncoveanu, deci pînă la 1715 nu s-ar fi putut construi hanul. După această dată încep zile grele, cînd Domnița Bălașa, măritată cu serdarul Grigore Vlasto, îi răpește moșia Grozăvești, singurul izvor pentru ușurarea nevoilor. Abia în noiembrie 1734 Grigore Ghica Vodă întoarce moșia mănăstirii. Deci epoca în care s-ar fi putut construi hanul este cea care începe după 1734 [3]. Firește că nici atunci nu s-a putut construi dintr-o dată tot hanul.

Pilda Hanului Grecilor, construit bucată cu bucată, după nevoi și puteri, trebuie să fi fost călăuză celor ce au construit Hanul Sf. Ioan cel Mare. Și cum nu se putea concepe în această vreme han fără centură de zid înalt și poartă grea de stejar pentru intrare și ieșire, constructorii n-au șovăit să facă aceste lucruri. Deci hanul, în interiorul curții împrejmuită cu zid, era o înșirare de construcții mai mici și mai mari, legate sau nelegate între ele, cu un rînd sau cu două rînduri de odăi suprapuse, fără prea multe și mari prăvălii, dar cu odăi destule unde se puteau găsi locuințe.

Ca și mănăstirea Sărindar, dar cu o faimă mai mică, și în mănăstirea Sf. Ioan cel Mare se găseau icoane făcătoare de „minuni" și dătătoare de sănătate către care se îndreptau bolnavii să implore vindecarea bolii. Dar dacă nu erau aici odăi de găzduit pentru bolnavi, veneau în locul lor rudele cele sănătoase: „făceau o sfeștanie sau mai multe și apoi, încărcate de anafură, aghiazmă și mir, și cu un șir de bumbac pe care erau înnodate evangheliile ce se cetesc la caz de boală, se înapoiau la căpătîiul bolnavului. Mirul i-l punea la cap, anafura i-o dădea să mănînce și aghiazma s-o bea, găitanul cu noduri i-l atîrna de gît și bolnavul se însănătoșea, dacă nu se miluia Dumnezeu să-l chieme la dînsul" [4].

În 1789, Nicolae Mavrogheni a dat ordin ca în acest han să se depoziteze munițiile de război [5], iar în secolul al XIX-lea majoritatea prăvăliilor sale erau ocupate de negustori de frunte și zarafi renumiți dintre care amintim

[1] G. Ionnescu-Gion, *op. cit.*, p. 197.
[2] Gheorghe Crutzescu, *op. cit.*, p. 86.
[3] G. Ionnescu-Gion, *op. cit.*, p. 198.
[4] Gheorghe Crutzescu, *op. cit.*, p. 83.
[5] G. Ionnescu-Gion, *op. cit.*, p. 491.

pe *chiurci başa*, Anesti, cojocarul domnesc, Scarlat Scanavi, Hagi Ianuş, Temeli şi Gudiu [1].

În 1797 este înlocuit din conducerea mănăstirii arhimandritul Ghenadie. Înainte ca el să dea în primire noului egumen, domnul Alexandru Ipsilanti, prin pitacul din 9 august 1797, numeşte o comisie să verifice socotelile fostului egumen, în asistenţa celui nou. Din comisie au făcut parte *vel* vornic Nicolae Filipescu, *biv vel* vornic C. Ghica şi *biv vel* spătar Caragea. Se pare că s-au găsit mari nereguli în gestiunea arhimandritului [2].

La 2 iulie 1845 o societate pentru industria mobilei de la Budapesta inaugura în acest han un mare magazin-expoziţie. Şi pentru a face cunoscut cetăţenilor din oraş existenţa acestei situaţii precum şi calitatea mărfurilor aduse, se publică în ziar următorul anunţ : „În această magazie [prăvălie] se află o mare colecţie de cele mai nouă şi mai elegante mobile, precum oglinzi, mese, scaune, jeţuri, taburele, scaune de paie de Marsilia, scrine, secretare [birouri], garderoabe, bufete, canapele, divane, policandre, candelabre, şi alte multe, toate lucrate după moda cea mai nouă şi foarte trainice. Fiindcă cele mai multe din aceste mobile au dobîndit preţuri în cea după urmă expoziţie de industrie de la Viena, se poate socoti fiecare bucată în parte ca cap d'operă. Cu toate acestea se vor vinde foarte eftine şi hotărîte cu bani gata" [3].

În 1852, Sfatul Orăşenesc a luat hotărîrea să dărîme o parte din construcţiile aflate în curtea Hanului Sf. Ioan cel Mare, care începuseră să devină o primejdie pentru locatari şi trecători [4]. În acest scop „se face cunoscut tuturor de obşte că nimeni nu este volnic a mai lua cu chirie vreuna din încăperile acestea de la Sf. Dumitru înainte" [5]. Împotriva acestei hotărîri care se referea şi la alte hanuri, egumenul înaintează o jalbă domnitorului „reclamînd împotriva dispoziţiilor făcute pentru dărîmarea hanului". Gheorghe Ştirbei porunceşte să se cerceteze situaţia şi să i se raporteze. Atunci Departamentul din Năuntru numeşte o comisie alcătuită din clucerul Costache Pencovici, serdarul arhitect Alex. Orăscu şi arhitectul Villacrosse ca să meargă la faţa locului şi în prezenţa năstavnicului respectiv să cerceteze trăinicia construcţiilor. Comisia raportează : „toate părţile despre uliţă sînt destul de solide şi nu ameninţă nici o primejdie ; părţile despre curte, acele clădite în paiente şi de lemn, cît şi nişte încăperi proaste şi ruinate din mijlocul hanului, urmează a se dărîma, asemenea şi clopotniţa trebuie făcută" [6]. În urma acestui raport se amînă fără termen dărîmarea.

În toamna anului 1862, hanul găsindu-se într-o foarte proastă stare, Gavril, egumenul mănăstirii, se gîndeşte să-i facă oarecari reparaţii, fără să fi obţinut prealabil autorizaţie de la Sfatul Orăşenesc. Ca să consolideze zidurile se fac cîteva gropi adînci care dădeau chiar în Podul Mogoşoaiei. Lucrarea este întreruptă atît din cauza timpului nefavorabil, cît şi din porunca primăriei, care cere să se astupe gropile. Egumenul însă pretextează că pămîntul este îngheţat şi nu se poate face lucrarea cerută de primărie ; ca să ferească însă pe trecători de orice pericol, face împrejurul acestor gropi o împrejmuire de scînduri foarte urîtă. În primăvara următoare, la 10 aprilie 1863, primăria

[1] Col. Popescu-Lumină, *Bucureştii din trecut şi de astăzi*, Bucureşti, 1935, p. 387.
[2] V. A. Urechiă, *op. cit.*, vol. VII, p. 21.
[3] „Vestitorul românesc", 1845, p. 212.
[4] Arh. St. Buc., *Min. Lucrărilor Publice*, dosar 42/1847.
[5] *Ibidem*, 1852, p. 241.
[6] *Ibidem*, *Municipiul Bucureşti*, 2390/1853.

orașului cere Prefecturii de Poliție să oblige pe egumen să strice împrejmuirea și să astupe gropile cu pămînt sănătos [1].

După promulgarea legii privind secularizarea averilor mănăstirești și proprietățile din București ale mănăstirilor (hanuri, prăvălii, case, locuri etc.) intraseră în stăpînirea statului, se alcătuise un plan edilitar de înfrumusețare a Capitalei, care urma să fie realizat de primăria orașului. Între aceste preocupări edilitare era și deschiderea unor piețe publice în București, așezate mai ales pe terenurile marilor hanuri. Unul dintre aceste terenuri era și al fostei mănăstiri Sf. Ioan cel Mare, de pe care se dărîmase hanul.

Carol Pop de Szatmari, renumitul pictor și fotograf din secolul trecut, ar fi vrut să-și construiască un atelier de artă în București și anume pe terenul fostului Han Sf. Ioan cel Mare. În acest scop el face o cerere către primărie, solicitînd să i se elibereze un bilet de permisiune spre a putea construi acest atelier. „Sper — spune el — că pentru un scop așa de utilitate publică, pentru care sînt iarăși autorizat și însărcinat de măria sa domnitorul și considerînd că de 24 de ani m-am luptat totdeauna pentru răspîndirea gustului de belle arte și științe, și acum iar ca să pot atinge scopul acesta cu expoziție permanentă de belle arte nu crez ca să fie cineva să aibă atît puțin patriotism ca să împiedice un lucru ca să înălțăm și pe concetățenii noștri la gradul de civilizație de care se bucură toate celelalte state din Europa".

Consiliul comunal, în ședința din 10 martie 1867, respinge cererea „deși recunoaște utilitatea înființării unui asemenea atelier" pe motiv că „locul solicitat este destinat unei piețe și că autoritatea comunală se află acum în lucrarea unui regulament în privința piețelor publice" [2].

Pe la 1850 se instalează în han, poate chiar în casele egumenești, Casa de Depuneri [3] înființată de curînd. Această clădire era în față, spre Podul Mogoșoaiei, unde se află astăzi poarta de fier a intrării principale. Biserica, considerată prea șubredă pentru a mai fi reparată, a fost dărîmată [4] prin anul 1895.

HANUL SF. SPIRIDON

Biserica Sf. Spiridon Vechi a fost la început, poate, ctitoria boierilor din Florești [5], construită din lemn în secolul al XVII-lea. Constantin Mavrocordat ridică pe locul ei o biserică de zid și piatră la 1747, pe care o închină, ca metoh, cu toată averea, Patriarhiei din Antiohia, în urma rugăminților și stăruințelor depuse de patriarhul Silivestru care, probabil, a dat și inițiativa construirii bisericii.

Ca să aibă un venit propriu al ei, din care să dea o bună parte patriarhiei la care era închinată, Mavrocordat îi dă ca danie o parte din moșia domnească „după marginea orașului Bucureștii de Sus" și cîteva mahalale din oraș care, de asemenea, se găsesc pe loc domnesc, cu obligația ca toți locuitorii din ele să plătească cuvenita chirie a locului la această biserică.

În timpul domnului Constantin Racoviță, mahalagiii, socotindu-se nedreptățiți, au dat „jalbă și rugăciune" arătînd că niciodată părinții, moșii și

1 Arh. St. Buc., *Municipiul București*, 3730/1863.
2 *Ibidem*, f. 280.
3 Gheorghe Crutzescu, *op. cit.*, p. 86.
4 Virgil N. Drăghiceanu, *op. cit.*, p. 3.
5 George D. Florescu, *op. cit.*, p. 33.

strămoșii lor n-au plătit chirie nimănui. Domnul, cercetînd situația, îi scutește de chirie spunînd „să fie pururea în pace", iar năstavnicul bisericii nu are voie să-i mai supere, ci are dreptul să ia dijmă numai de la bucatele și semănăturile ce se vor afla pe cîmp, în afara orașului.

Silivestru, patriarhul Antiohiei, fiind la București unde trăia bine din veniturile metohului Sf. Spiridon, ca să aibă o confirmare în plus peste moșia dăruită de Constantin Mavrocordat, roagă pe noul domn Grigore Ghica să întărească dania de mai sus. Acesta, după ce poruncește lui Iane Dîmboviceanu mare clucer și unui *vtori* portar domnesc să aleagă și să hotărnicească moșia cu semne de piatră, la 25 iunie 1748 dă cuvenita întărire, avînd ca martori pe toți boierii marelui divan, în care spune că metohul Sf. Spiridon are dreptul ca moșia ce i s-a dat să-i fie „stătătoare și neclintită și să-și ia venitu după tot hotaru ver de ce semănături de bucate s-ar afla pă aciastă aleasă parte de moșie, *iar la mahalale să nu să întinză*" [1].

Cu toate că delimitarea moșiei se făcuse din ordinul domnului, cu carte de întărire, probabil la rugămintea patriarhului Silivestru, mitropolitul Neofit arată că domnul Constantin Mavrocordat a dăruit această moșie și locurile dimprejurul bisericii, dar n-a apucat s-o hotărnicească și nici să dea hrisov de danie, de aceea, la 1 august 1748, el dă carte [2] de mare blestem și cu groaznică afurisenie către toți locuitorii de la poarta domnească de sus și tuturor celor dimprejurul bisericii, să mărturisească adevărul pe unde este locul mănăstirii, cît „calcă locul domnesc și cît iaste" și nimeni să nu se întindă să împresoare vreo parte din el.

Știm sigur că în cursul anului 1748, patriarhul Silivestru a făcut împrejurul acestei biserici „han cu hodăi, ca să șază neguțătorii, de la carii să aibă sfănta bisearică ajutoriu pentru bună starea și chiverniseală".

Și după ce l-a terminat, roagă pe domn să dea anumite scutiri pentru toți neguțătorii care vor fi șezători în acest han, sau veniți numai pentru o perioadă mai scurtă pentru desfacerea mărfurilor.

Drept urmare, Grigore Ghica, la 11 octombrie 1748, prin carte domnească hotărăște ca toți neguțătorii șezători în acel han „să fie în pace și nesupărați de schimbul banilor, de cai de olac, de podine, de alte cheltuieli de toate orânduielile câte ar ieși peste an pe alți neguțători dintr-alte hanuri, fără numai de fumărit, fiind obicei a da toate prăvăliile, iar de altele de toate să fie acei neguțători dentr-acel han apărați, ca să fie pentru ajutoriul sfintei bisearici și pentru folosul apostolnicescului scaun al Antiohiei" [3].

Ca să fie sigur că vor fi respectate scutirile date, domnul poruncește marelui agă, marelui căpitan de dorobanți și tuturor zapciilor din oraș să nu cumva să fie supărați acei neguțători cu ceva din cele amintite mai sus. „Într-alt chip să nu fie, că așa este porunca domnii meale".

Tot în legătură cu acest han, la 1 martie 1789, Constantin Crețulescu [4] se învoiește cu arhimandritul Nicodim, egumenul mănăstirii Sf. Spiridon Vechi, ca pentru 2 prăvălii ce le are construite jumătate pe locul lui și jumătate pe locul mănăstirii, să dea un alt loc în schimb pe care se află prăvălia lui Panait argintarul, fiul lui Vasile argintarul, de la care să ia mănăstirea

---

[1] George Potra, *Documente privitoare la istoria orașului București, 1634—1800,* București, 1982, p. 189—190.
[2] *Ibidem,* p. 191.
[3] *Ibidem,* p. 191—192.
[4] *Ibidem,* p. 342—343.

18 taleri şi jumătate chirie pe an, cum a luat şi el. Actul este întărit de mitropolitul Cosma şi de trei mari boieri ca martori.

Mai tîrziu, poate prin cumpărare sau schimb, în averea acestei biserici aflăm nişte scaune de carne (măcelării) şi mai multe locuri pe Podul Mogoşoaiei [1]. Pe unul din aceste locuri se afla un han care, la 15 august 1817, aparţinea lui Ştefan *sin* Barbu, pentru care plătea 25 taleri chirie ; la data aceasta hanul a fost vîndut lui Petre şi Todor [2], doi tovarăşi care se hotărăsc să preia exploatarea lui.

Istoricul Dionisie Fotino [3] pomeneşte, în lucrarea sa, printre bisericile care aveau hanuri şi pe cea a Sf. Spiridon Vechi care, pe la 1821, era o biserică a Ghiculeştilor „mică şi neîncăpătoare" [4]. Într-adevăr biserica era foarte mică ca şi în ziua de astăzi, dar curtea bisericii şi a hanului era destul de întinsă, după cum se vede în planul maiorului Borroczyn [5], făcut la 1852.

În legătură cu acest han, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, avem următoarele informaţii : una din 1844, cînd, în curtea hanului, i-a venit rău şi a murit dr. Teodosie [6], fratele episcopului Ilarion al Argeşului. A doua din acelaşi an, în ziua de 21 decembrie, pe la orele 11 seara cînd a izbucnit foc la locuinţa arhiereului Palmiras, din curtea hanului. „Focul a fost primejdios, dar buna orînduială ce avem în Capitală pentru acest element nemilostiv — spune ziarul — a făcut să fie stins fără a produce prea multă paguba". Şi-au dat concursul, alături de bravii pompieri care au lucrat „cu cea mai mare iuţeală", marele logofăt Ioan Manu şeful Poliţiei, marele spătar Constantin Ghica, pitarul Geanolu comisarul Văpselii de Verde şi căpitanul Costache Chihaia [7] (Chihăescu) tistul Agiei [8].

Comisia Văpselii de Roşu, la 28 iulie 1847, comunică arhiereului Palmiras, năstavnicul mănăstirii Sf. Spiridon Vechi, că în urma comisiei însărcinată de Sfatul Orăşenesc să cerceteze starea hanului, s-a hotărît să se dărîme trei prăvălii, dinspre podul Dîmboviţei, unde sînt ateliere de croitorie, cizmărie şi strungărie, să se construiască altele în loc „după voia ce va lua de la cinstitul Sfat". Se arată, de asemenea, că trebuie să se dărîme camerele dinspre apus, să se facă anumite reparaţii la alte clădiri, punîndu-se „legături cu două rînduri de şine de hier" [9] pentru consolidare, iar grajdul care este povîrnit, să se aducă în bună stare, avînd o greutate prea mare de olane deasupra. Ordinul este ca aceste dărîmări şi reparaţii să se înceapă neapărat în maximum zece zile de la data primirii adresei de mai sus.

Cu reparaţii mai mari sau mai mici, hanul a durat pînă în jurul anului 1875 cînd s-au început lucrările de canalizare şi rectificare a Dîmboviţei. Atunci, pentru utilitate publică şi sistematizare, toate clădirile hanului dimprejurul bisericii au fost dărîmate, iar pentru nivelarea terenului cu spaţiul

---

[1] G. Ionnescu-Gion, *op. cit.*, p. 217.
[2] Arh. St. Buc., *M-area Sf. Spiridon Vechi*, VII-5.
[3] D. Fotino, *op. cit.*, vol. II, p. 165 ; G. Ionnescu-Gion, *op. cit.*, p. 491.
[4] George D. Florescu, *Alaiul înmormîntării lui Alexandru Nicolae Suţu Voevod la 20 ianuarie 1821*, Bucureşti, 1932, p. 50.
[5] „Vestitorul românesc", VIII (1844), p. 238.
[6] *Ibidem.*
[7] *Ibidem*, p. 239.
[8] George Potra, *Din Bucureştii de altădată*, Bucureşti, 1981, p. 404—412.
[9] Idem, *Documente privitoare...*, vol. II, p. 528., cf. Arh. St. Buc. *M-rea Sf. Spiridon Vechi*, XIX-202.

înconjurător s-a depozitat un strat de pămînt care a făcut ca intrarea în biserică să fie aproape cu un metru mai jos decît nivelul străzii.

Mai tîrziu, o parte din terenul hanului a rămas liber, iar pe partea de miazănoapte s-au construit diferite clădiri, precum şi „Societatea de tir", transformată în local de teatru care, mărit şi renovat, a devenit Teatrul de Operetă.

HANUL STAVROPOLEOS

Hanul şi biserica Stavropoleos sînt opera unui călugăr grec numit Ioanikie Stratonikeas din satul Ostaniţa, din Epir. El soseşte în ţară între 1700 şi 1710 ca să adune milostenii, pentru arhiepiscopia de la Pogonianis şi se opreşte la biserica lui Ghiorma Banul, metohul acestei arhiepiscopii. Aici începe cu rîvnă mare şireata şi priceputa sa strădanie de a cuceri încrederea duhovnicească şi a supune sufletele bogaţilor credincioşi, de la care să smulgă danii pentru împlinirea scopului său. La biserica lui Ghiorma Banul, devenită mănăstire după închinarea ei şi cunoscută, cum am văzut, sub numele de Mănăstirea Grecilor, el face serviciul de duhovnic, care-l ajută să cunoască pe enoriaşii bisericii şi să le stăpînească sufletele.

Construcţia hanului. Părintele Ioanikie, a cărui misiune principală era să strîngă bani pentru mănăstirea din Pogonianis, şi-a dat seama că, construind un han, şi-ar putea asigura un venit însemnat. Pentru aceasta îi trebuia titlul călugăresc pompos de arhimandrit, pe care arhiepiscopul de la Pogonianis îl dăduse bucuros.

Gîndul hanului începu să se realizeze la 6 aprilie 1722 cînd cumpără un loc de casă în imediata apropiere a Mănăstirii Grecilor. „Adecă cu Despa ce au fost jupîneasa Cărstii, feciorul Cărstii vistierul Popescu, împreună cu fiul meu Tudoran şi cu alţi copii ai mei, dăm zapis sfinţii sale arhimandritului chir Ioanikie de la Pogoniani", că-i vinde locul de casă din mahalaua Ghiormii Banului, alături cu casele Radului logofăt, căci rămînînd multă datorie de la „boiarul meu s-au scos acest loc, de sfinţia sa părintele Daniil, mitropolitul ţării, şi de neguţătorii care sînt iscăliţi în foiţa de împărţeala casei, ca să se vîndă şi să se dea datornicilor" [1].

Acest loc, spune zapisul, avea în lung 27 stînjeni şi în lat 22 stînjeni, cam 2 400 metri pătraţi, şi-a fost cumpărat în tovărăşie cu serdarul Gligore Greceanu, fiindcă chir Ioanikie nu avea încă toţi banii la îndemînă. Nu trece însa mult şi la 1 iunie 1724 el răscumpără partea de loc de la Gligorie Greceanu *biv vel* serdar. Zapisul ne lămureşte că în aceşti doi ani arhimandritul construise hanul şi-i trebuia locul lărgit ca să înalţe o biserică. Documentul spune : „să se ştie că vrînd sfinţia sa părintele kir Ioanikie *să facă o biserică în hanul sfinţii sale* pe locul Cărstii vistierul şi fiindu-i locul prea strîmt au venit de m-au poftit ca să-i vînz un stînjen de loc, ca să încape altarul bisericii, care loc iaste şi mie de cumpărătoare de la Despa, jupîneasa Cărsti *snă* Cărstii vistierul" [2]

Din zapisele citate reiese cu prisosinţă că Ioanikie, după ce cumpără locul în 1722, începe imediat construcţia hanului, care este gata în 1724, cînd lărgeşte locul spre a construi în curtea hanului o biserică. Treburile călugă-

---

[1] General P. V. Năsturel, *op. cit.*, p. 15.
[2] *Ibidem*, p. 16—17.

rești merseseră deci foarte bine și cutia de milostenie a mănăstirii Ghiorma Banul produsese îndestul de s-a putut atît de repede construi hanul pe care călugărul îl rîvnise de mult. Dar și biserica este gata în vara anului 1725 după cum scrie pisania și o mărturisește zapisul [1] din 9 iulie 1725, prin care se arată că locul bisericii și hanului s-a mai mărit.

Maria, fata logofătului Greceanu, dă lui Ioanikie un petec de loc din curtea caselor sale, care loc — spune ea — „îmi iaste și mie de la parinți și iaste alăturea cu hanul bisericii, însă în lung stînjeni 2,1/2 i în lat stînjeni 1, palme 7, ca să fie pentru pomenirea sufletelor". Și în act se precizează că *„înălțînd sfinția sa o biserică în hanul sfinții sale"*, avea nevoie de loc „ca să-și facă o clopotniță și o pivniță". Dar la foarte puțină vreme după acest zapis, Ioanikie mai cumpără încă de la Maria Greceanu alt petic de loc lung de 2,1/2 stînjeni și lat de 2 stînjeni pe preț de 17,1/2 taleri bani vechi. Pentru acesta n-apucase însă să facă zapis fiindcă vînzătoarea murise ; epitropii însă cunoșteau faptul și-i fac act la 28 aprilie 1726, cu care prilej îi vînd și restul locului pentru 182,1/2 taleri vechi. În acest ultim zapis chir Ioanikie apare ca arhiereu de Stavropoleos, ceea ce înseamnă că în 15—16 ani, dintr-un călugăr sărac și cerșetor de mile, ajunge să construiască un han și o biserică și să fie înălțat la rang de arhiereu.

O altă donatoare către biserica și hanul Stavropoleos este Ilinca Cojeasca. În diata sa din 7 martie 1725, ea lasă la biserica unde se praznuiește hramul Sf. Arhangheli și Sf. Atanasie, „care biserică este făcută de sfinția sa părintele popa Ioanikie, duhovnicul mieu", o moșie, două clopote și doi boi. Jupîneasa moare [2] la 16 martie 1726, spre liniștea și mulțumirea duhovnicului.

Maria Greceanu avea și ea ca duhovnic pe același chir Ioanikie, care, desigur, de multe ori îi vorbea despre focul cel nestins al iadului după moarte spre a-i înmuia sufletul spre dărnicie. Jupîneasa moare în martie 1726 fără să fi apucat să facă zapisul pentru pămîntul pe care-l vînduse cu 17 taleri. Arhiereul avusese însă grijă să-i smulgă, oferindu-i fericirea vieții viitoare, cu două zile înainte de moarte un act de danie pentru „moșia ce se chiamă Greci ot sud Vlașca", la 29 martie 1726.

Dar strădania lui Ioanikie pentru ctitoria sa nu încetează și în 1729 obține de la Grigore (Gligore) Greceanu un schimb de loc : „Dau scrisoare — zice boierul — la cinstita mîna părintelui vlădica Stavropoleos, chir Ioanikie, ca să se știe că vrînd sfinția sa să mai mărească oltariul bisearicii i-am dat den locul mieu de curte, loc în lat stînjeni unul și-o palmă și în lung stînjeni 8 și 2 palme, și pentru acest loc mi-au dat sfinția sa schimb un loc de lîngă grădina mea, care loc l-au cumpărat de la egumenul sfintei mănăstiri Codreani" [3].

Se pare că pe locul cumpărat de la Despa în 1722, se afla un paraclis al boierilor Popești, pe care arhimandritul îl repară și îl transformă într-o bisericuță [4]. Deși acest lucru nu se sprijină pe nici o dovadă documentară, explică totuși graba cu care reușește chir Ioanikie să-și facă biserica pe care apoi o lărgește treptat-treptat. Totuși, niciodată n-a fost prea mare biserica

[1] *Ibidem*, p. 18.
[2] *Ibidem*, p. 58.
[3] *Ibidem*, p. 20.
[4] *Ibidem*, p. 48.

din Hanul Stavropoleos. O imagine exactă a acestei biserici o avem din 1862 : „Într-un unghi al hanului este bisericuţa cu acest nume, care este atît de mică încît nu pot încăpea 30 oameni, este învelită cu olane de pămînt. Nu numai că n-are o turlă cît de mică care i-ar da figură de biserică, dar nici cruci nu are pe dînsa, încît la întîia vedere mai lesne se poate lua drept o magazie. Ea, pînă acum, nu a primit nici o reparaţiune. Este un spectacol destul de dureros, este un păcat la Dumnezeu şi-o ruşine mai mult la oameni. O biserică, o mănăstire avută să fie în astfel de mizerie, cînd nişte biserici ce se ţin din mila creştinilor, fără nici un venit, sînt destul de frumoase şi bine întreţinute ! Din veniturile ei anuale, de s-ar fi cheltuit în fiecare an cîte a zecea parte în îmbunătăţiri, azi ar fi cea mai frumoasă, ar face onoare administraţiei şi o frumuseţe oraşului“ [1].

Stăruinţa şi priceperea cu care călugărul Ioanikie şi-a urmărit şi a realizat planul i-au fost răsplătite. La 4 mai 1726, Ieremia, patriarhul ecumenic de Constantinopol, îi trimite o carte patriarhicească prin care îl sfinţeşte arhiereu la mitropolia Stavropolei : „l-am numit mitropolit propriu al mitropoliei Stavropolei ca numitul mitropolit al Stravropolei şi exarh a toată Caria să aibă harul arhieresc şi toate drepturile acestei eparhii. El va fi în locul răposatului întru domnul, chir Ioanikie, care acum mulţi ani a fost mitropolit aici“ [2]. Deşi mitropolit, el nu se duce la locul său, ci continuă opera de culegere a milelor, ca să trimită bani în străinătate. La 8 noiembrie 1733 el închină mănăstirea Stavropoleos mănăstirii Gura din eparhia Pogonianis din Epir. Actul acesta este întărit de Constantin Mavrocordat prin hrisovul din 12 aprilie 1737.

Ultimul act în care apare Ioanikie este din 21 iulie 1741, cînd face nişte cumpărături. La cîteva luni după aceea vlădica de la Stavropoleos, care nu era totuşi prea bătrîn, îşi încheie socotelile lumeşti. Urmează la conducerea ctitoriei sale chir Partenie, al doilea egumen (1742—1749) şi apoi alţi şase-şapte, pînă în 1863, la secularizare. Sub aceşti egumeni se continuă cu tot mai multă stăruinţă rîvna de-a culege danii bogate pentru Stavropoleos. Se adaugă moşii, vii, case, prăvălii, mori, ţigani şi tot felul de daruri, astfel că mănăstirea ctitorită de chir Ioanikie devine una dintre cele mai bogate din ţară.

Din întîmplările vremii. Biserica şi Hanul Stavropoleos s-au bucurat din larg de mila domnilor fanarioţi, pe care egumenii au ştiut s-o dobîndească şi s-o înscrie în hrisoave. Nicolae Mavrocordat, în a doua sa domnie (1719—1730), la stăruinţa lui Ioanikie îi întăreşte cumpărăturile şi daniile primite. După acelaşi tipic îi urmează Alexandru Ipsilanti, în cele două domnii (1774—1782 şi 1796—1797), Nicolae Caragea (1782—1783), Mihail Suţu în cele trei domnii ale sale şi Alexandru Moruzi. În hrisovul acestuia din urmă [3] se văd scutirile pe care le obţine chir Timotei : 300 stupi, 300 de rîmători, 250 oi, 30 vite mari, 20 pogoane de vii, toate odăile din jurul bisericii, slujitorii hanului (hangiul, băcanul şi cîrciumarul), în afară de 50 taleri pe care îi ridică de la cămara domnească în ziua praznicului sfinţilor îngeri. Mihai-Vodă Racoviţă dă hrisov pentru milă de sare şi altele [4].

[1] Grigorie Musceleanu, *Calendar antic*, Bucureşti, 1862, p. 95.
[2] *Ibidem*, p. 60.
[3] V. A. Urechiă, *op. cit.*, vol. VI, p. 50—52, 11 iun. 1793.
[4] Arh. St. Buc., *M-rea Stavropoleos*, XXIV-7.

În timpul egumenului Timotei (1785—1823) se pornește un proces cu Episcopia Buzăului, care avea metoh biserica Sf. Dumitru din imediata apropiere a mănăstirii Stavropoleos, pentru că egumenul spărsese zidul care înconjura hanul deschizînd ferestre „în priveala" bisericii; ba „încă și strașinile ce le-au făcut deasupra zidului fiind case și odăi înăuntrul mănăstirii, se scurge apa" în curtea bisericii. Jalba episcopiei este dată în cercetarea veliților boieri, care au mers la fața locului, unde erau prezenți episcopul și egumenul, și în conformitate cu cele cuprinse în pravile „găsesc cu cale ca pîrîtul egumen al mănăstirii Stavropoleos să aibă pace de pără ce i se face de sfinția sa părintele episcop Buzău". Același egumen chir Timotei cumpără de la Petcu Albulescu, sudit austriac, la 7 martie 1823, „o căruță brașovenească lăsată la Hanul Stavropoleos în vremea turcilor pentru trebuința oștirilor" ; prețul de vînzare a fost 50 taleri [1].

La 20 iunie 1825 era egumen chir Pahomie (1824—1828) care are un proces cu căminarul Gheorghe Drugănescu. Acesta se plînge că egumenul a făcut un șanț și cînd plouă se strînge apa din han și trece prin zidul grajdului caselor sale, încît o să i se dărîme grajdul și casele cu totul. Cercetarea veliților boieri adeverește cele reclamate și propune ca să fie obligat egumenul să înalțe șanțul pentru ca apa să meargă ca și mai înainte, prin Hanul Constantin Vodă la șanțul Podului Mogoșoaiei [2].

În 1838, dascălii Mihai și Simon Cristidis deschiseseră o școală grecească cu 38 de elevi în încăperile dărăpănate ale hanului. Turla bisericii căzuse în cutremurul din acest an [3].

Modernizarea negoțului bucureștean a impus hanurilor să deschidă uși și ferestre în stradă. Toți hangiii încep să facă aceste modificări, ceea ce a avut drept consecință slăbirea rezistenței zidurilor și așa destul de șubrezite de cutremure. Hanurile mănăstirești, neglijate și lăsate în părăsire de egumenii care n-au voit niciodată să le repare, încep să amenințe cu prăbușirea, ceea ce, cum am văzut deseori pînă acum, îndeamnă Sfatul Orășenesc să procedeze la dărîmarea tuturor construcțiilor slăbite de timp și intemperii. În situația aceasta este și Hanul Stavropoleos. Egumenul se plînge domnitorului în 1853 împotriva hotărîrii luată de primărie, dar comisia însărcinată să cerceteze la fața locului, raportează : „Paraclisul este în proastă și primejdioasă stare și neapărat trebuie dărîmat fără prelungire. Biserica asemenea este în proastă stare, deși deocamdată nu înfățișează vreo primejdie, însă ar trebui dărîmată și clădită din nou ; clădirile celelalte deși n-au o frumoasă înfățișare din pricina lipsei chipului de întreținere, dar nu amenință nici o primejdie de-a lor surpare ; sînt însă mai multe părți despre curte, care fiind adăugate mai în urmă nu au fost îndestul de temeinice și ar trebui unele prefăcute și altele reparate" [4].

În 1855 părintele Ambrozie de la biserica Sf. Dumitru, vecină spre sud cu Hanul Stavropoleos, reclamă primăriei că zidurile hanului prezintă pericol de dărîmare, „precum și nesuferită putoare a murdalîcului ce se strecoară printr-însul de la privatele acelui han, curgînd prin curte". Drept urmare, Ministerul de Interne aduce la cunoștința Ministerului Credinței să dea

---

[1] *Ibidem*, XXXI-1.
[2] *Ibidem*, ms. 1138 *(Condica de anaforale a veliților boieri pe 1824—1826)*, f. 21.
[3] Gheorghe Crutzescu, *op. cit.*, p. 81.
[4] Arh. St. Buc., *Municipiul București*, 2390/1853.

dispoziţii egumenului de la Stavropoleos să dărîme zidurile stricate şi să păstreze curăţenie în curtea hanului [1].

După 1861 s-au reparat construcţiile existente şi s-a făcut un grajd şi un şopron din nou. Cu ocazia acestor renovări s-a făcut greşeala că ornamentele tîmplei bisericii s-au vopsit cu galben, iar portretele ctitorilor au fost spoite. Arhitectul Slater, din ordinul ministerului, a oprit lucrările de reparare. La 13 iulie 1863 arhitectul oraşului raportează că „pivniţa rămasă în ruină [era în strada care s-a tăiat prin faţa hanului] a ajuns a fi foarte periculoasă trecătorilor, fiindcă s-a spart în mai multe locuri şi se poate ca ziua sau noaptea să treacă oameni şi trăsuri pe deasupra şi să se prăbuşească". Cere ca 4—5 pietrari să spargă bolţile de deasupra precum şi acele 3 ziduri rămase în ruină ; cu molozul şi cărămida să se astupe pivniţa, „rămîind ca la neajungere să se puie şi din praful de pe stradă" [2]. El arată că restaurarea ar costa 4 000 galbeni [3].

În 1871 primăria consideră construcţiile hanului şubrede şi insalubre şi hotărăşte să fie imediat dărîmate. Egumenul, care primise în han, cu anume motiv, multe femei sărace şi bătrîne ca să stea fără plată, le pune să facă o plîngere cerînd amînarea dărîmării pînă în vara viitoare. „Avem viua [via] nădejdie — scriu ele — că nu veţi trece peste această a noastră profundă şi ardentă rugăciune, ci vă veţi îndura de a ne lăsa cel puţin sezonul de iarnă care se apropie". Primăria respinge însă cererea [4].

HANUL ZLĂTARI

Ultimul han din Bucureşti care a aparţinut unei biserici sau mănăstiri este Hanul Zlătari, care înconjura frumoasa biserică cu acest nume, existentă şi astăzi pe acelaşi loc de pe Calea Victoriei, între străzile Lipscani şi Stavropoleos. Hanul apare documentar abia după ce biserica a fost închinată Patriarhiei din Alexandria şi a devenit mănăstire.

Date despre biserica Zlătari. După tradiţia orală biserica a fost construită de zlătarii domneşti în secolul al XVI-lea sau al XVII-lea. Se crede, îndeobşte, că aceşti zlătari sînt ţiganii strîngători de aur ai domnilor, care aveau o organizare proprie şi o situaţie deosebită de a celorlalţi ţigani [5]. În timpul lui Matei Basarab locul unde se află astăzi biserica Zlătari era la bariera oraşului, deşi un document din 1669 indică Uliţa Zlătarilor, ceea ce ne face să credem că o biserică cu acest nume exista cu mult mai înainte [6]. Adevărul istoric însă cu privire la această biserică de lemn, zidită de zlătari, care i-au dat numele, nu-l cunoaştem ; numai descoperirea unui document care să ateste faptul ar da consistenţă istorică acestei tradiţii orale.

Nici despre faza a doua a existenţei bisericii Zlătari nu avem informaţii documentare sigure. Se zice că spătarul Mihai Cantacuzino ar fi dat jos biserica de lemn, ce ar fi rămas din străvechea sa construcţie, şi ar fi ridicat o alta, de zid, la 1705, pe care o înzestrează cu prăvălii şi pivniţă. Dar bi-

---

1 *Ibidem, Ministerul Instrucţiunii,* 4696/1855.
2 *Ibidem, Municipiul Bucureşti,* 3730/1868, f. 47.
3 Gheorghe Crutzescu, *op. cit.,* p. 81.
4 Arh. St. Buc., *op. cit.,* 3730/1868, f. 414.
5 George Potra, *Contribuţiuni la istoricul ţiganilor din România,* Bucureşti, 1939.
6 G. Ionnescu-Gion, *op. cit.,* p. 226.

serica aceasta devenise o ruină pe la 1850, cînd egumenul Calistrat Livis a renovat-o.

Inscripţia bisericii înălţată în 1705 s-a rătăcit sau s-a distrus în 1850, dar textul ei grecesc s-a păstrat prin nu se ştie ce întîmplare. Dar acest text conţine inexactităţi istorice, care aruncă îndoială asupra faptului documentat. Astfel, se spune în pisanie: „Întru slava şi cinstea sfinţilor şi marilor mucenici Dumitru şi Gheorghe s-a clădit din nou, din temelie, această sfîntă şi dumnezeiască biserică Zlătari în anul mîntuirii 1705, prin ajutorul domnului chir spătarul Mihail Cantacuzino, fiul cel întîiu al lui Şerban Voievod Cantacuzino [?] şi al soţiei sale Maria Doamna, care au luat parte la clădirea şi întemeierea acestui sfînt şi dumnezeiesc locaş“ [1].

Se ştie că spătarul Mihai Cantacuzino, ctitorul mănăstirii Colţea, este fiul marelui postelnic Cantacuzino, deci frate şi nu fiu al lui Şerban Vodă [2]. Redactorul pisaniei, dacă ar fi fost real textul păstrat la 1850, n-ar fi putut să facă o asemenea greşeală. Apoi redactarea însăşi a pisaniei, fără indicarea anului de la facerea lumii, se deosebeşte de factura şi conţinutul obişnuit al pisaniilor din epoca lui Brîncoveanu, ceea ce ne îndeamnă să vedem în acest text o inscripţie apocrifă.

Biserica a fost refăcută a treia oară, în 1850, de către arhiereul Calistrat Livis „egumenul de pe atunci al acestei sfînte biserici, care a putut de a termina numai zidăria bisericei din roşu, căci după cîteva zile a încetat din viaţă, în urma unei boale de care mult timp suferea; şi al cărui corp i s-a înmormîntat aci în partea din dreapta a bisericii, în mormînt de zidărie şi piatră peste tot“. Lucrarea a fost dusă la capăt de Athanasie Livis, egumenul succesor, care face şi „toată împrejmuirea cu camere şi apartamente, precum se vede, în jurul acestei sînte biserici chiar din temelie“.

Din istoricul hanului Zlătari. Odată cu biserica Zlătari au fost închinate Patriarhiei din Alexandria şi două schituri: schitul Stăneşti şi schitul Arhanghelul din judeţul Vîlcea. Egumenul numit de patriarhie ca să gospodărească averea din Ţara Românească şi-a dat silinţa să obţină sprijinul şi bunăvoinţa domnilor fanarioţi. Astfel un şir de hrisoave domneşti din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, mărturisesc ajutorul în bani şi bolovani de sare, precum scutirea de dări, acordată de domni metohului Patriarhiei din Alexandria. La 26 mai 1782 Nicolae Caragea, la 15 ianuarie 1784 şi la 23 aprilie 1792 Mihai Suţu şi la 8 iunie 1793 Alexandru Moruzi hotărăsc „ca în locul acestor mili ce au fost mai nainte, să aibă a lua mănăstirea Zlătari din vinăriciul domnesc *ot sud* Saac tal[eri] una sută de la vinăriceri; aşişderea şi cincizeci bolovani de sare de la ocna Telega, însă sarea să o ieae cu pecetluitu domnesc, cînd ieau şi alte mănăstiri; şi schitul Stăneşti şi Arhanghelu să aibă a lua taleri una sută de la vinăriciu domnesc *ot sud* Vîlcea“ [3].

În vara anului 1787 izbucneşte războiul dintre ruşi şi turci. Nicolae Vodă Mavrogheni îşi întocmi o oaste şi se hotărî să aibă un rol important în acest război. „Rînduieşte pe Damian Lubili în slujba de *buluc-başă*, peste *neferi* şi-i dă însărcinarea să meargă prin judeţe să recruteze neferi“ [4]. Domnitorul primise de la turci cîteva tunuri şi proviziile respective, pe care el

---

[1] Constantin Bilciurescu, *Mănăstirile şi bisericile din România*, Bucureşti, 1890, p. 148.
[2] George D. Florescu, *op. cit.*, p. 32, nota 122.
[3] V. A. Urechiă, *op. cit.*, vol. VI, p. 62—63.
[4] *Ibidem*, p. 91.

le depozită în Hanul Zlătari. De altfel, după intrarea armatei turcești în țară, acest han devine un fel de arsenal militar [1]. Omul de încredere al lui Mavrogheni, Dumitru Turnavitu [2], care face parte din căimăcămie în lipsa domnului, locuiește chiar în acest han.

În aprilie 1828 armatele rusești ocupară Bucureștii. Comandantul lor, generalul Michelson se instalează în arătoasa clădire ce pînă în 1789 aparținuse Mariei Cantacuzino *, dar stabilită în Rusia, casa i-a fost vîndută la licitație și cumpărată de marele vornic Ion Damaris, care a transformat-o în hanul ce i-a purtat cîtva timp numele și care la acea dată nu se numea „Otelul de France", cum spune N. Iorga [3], ci mult mai tîrziu, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Peste drum, în Hanul Zlătari, același general își instalează cavaleria spre a o avea la îndemînă.

Dimitrie Papazoglu [4], care locuia cu părinții săi în acest han, spune că „de acolo de la ferestrele încăperilor noastre am putut privi toate evenimentele ce s-au petrecut în capitală la ieșirea din casa părinților și la intrarea în oștirea românească, la anul [1]830, mai 5". În 1839, în odăile de sus ale hanului își are sediul două ministere : Departamentul Dreptății (Justiției) și Departamentul Instrucțiunii Publice „fiecare în cîteva odăi, căci la începutul existenței lor, tare erau modeste departamentele noastre" [5]. La 1852, K. G. Stavrides deschide în acest han un pension pe care-l avusese pînă atunci într-o clădire particulară de pe Podul Mogoșoaiei [6]. În 1866 se instalează în Hanul Zlătari cazarma Gărzii Orășenești (Garda Civică), înființată de curind. „Aici făceau exercit cetățenii cu favoriți à la Franz Ioseph sau barbă à la Cavour, îmbrăcați în mundirul cu șase nasturi, încins peste pantalonii prea lungi, legați pe sub guler cu baierile glugii, purtînd o cravată roșie și pe cap o pălărie de pîslă înaltă, cu pană de cocoș" [7].

Încă în 1871 Ministerul Cultelor ocupă în Hanul Zlătari trei prăvălii și un apartament compus din șase camere, pentru care se plătea 5 080 lei chirie pe an. În același an, tot în încăperile de sus ale hanului, era instalat gimnaziul „Matei Basarab", pentru care se plătea 33 356 lei chirie anuală.

Negoțul în Hanul Zlătari. De la construirea sa Hanul Zlătari a fost destinat să fie un centru negustoresc important în București. Așezat în apropierea Tîrgului de Sus, la capătul vestic al Uliței Mari, numită și Ulița lui Șerban Vodă, care în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea era considerată ca una dintre arterele principale ale negoțului bucureștean, dar mai ales în vecinătatea marilor hanuri Șerban Vodă, Constantin Vodă și Sf. Ioan cel Mare, hanul acesta a avut o activitate negustorească deosebită, care s-a dezvoltat în 29 de prăvălii, o pivniță largă și adîncă și o magazie foarte încăpătoare.

---

[1] D. Caselli, *Biserica, hanul și mahalaua Zlătari*, în „Gazeta Municipală", II (1933) nr. 96 din 19 nov.

[2] D. Papazoglu, *Istoria fondărei orașului București*, București, 1891, p. 66 ; V. A. Urechiă, *op. cit.*, vol. VI, p. 216.

* Maria Cantacuzino, era fiica marelui logofăt Matei Cantacuzino (nepotul voievodului Șerban Cantacuzino) și a Zoiței Dudescu ; a fost căsătorită prima dată cu clucerul Iordache Krețulescu și a doua oară cu paharnicul Zamfir Damaris, frate cu Ion Damaris.

[3] N. Iorga, *Istoria Bucureștilor*, București, 1939, p. 243.

[4] D. Papazoglu, *op. cit.*, p. 66.

[5] Gheorghe Crutzescu, *op. cit.*, p. 90.

[6] „Vestitorul românesc", 1852, p. 104.

[7] Gheorghe Crutzescu, *op. cit.*, p. 91.

Două ramuri importante ale negoţului bucureştean şi-au găsit adăpost mai cu osebire aici: argintăria şi zărăfia. La sfîrşitul secolului al XVIII-lea o bună parte dintre vestiţii meşteri argintari aromâni din Moscopole, continuatorii celor din Chiprovăţ, s-au risipit în toate părţile. Unii au venit şi în Bucureşti. Ne este cunoscut numele meşterului Ştefan Gheorghe din Bitolia care la 1789 „era stabilit în Hanul Zlătari, unde lucra pentru mitropolia Bucureştilor cruci şi chivote în filigrană suflată“ [1]. Ceea ce îl îndemnase pe acest argintar să se stabilească în Hanul Zlătari era, pe lîngă vechea tradiţie a zlătarilor legată de această mahala şi faptul că aici trebuie să fi fost şi alţi argintari. În încăperile de jos ale hanului, argintarii îşi vedeau mai departe de meşteşugul lor. În 1815, sub Vodă Caragea, găsim chiar pe argintarul Gheorghe de la Zlătari, care este învinovăţit că face bani falşi, calpuzanlîc, cum le spunea pe-atunci, cu unul Nicolae Costrianul „ce se poartă cu nume de doctor. În felurimea apelor chimice ce s-au găsit la dînşii, făcînd dovadă că unul ar fi alchimist şi celălalt ucenic, amăgit şi înşelat, şi fiindcă astfel de alchimişti năzuiesc totdeauna la înşelăciuni se găseşte cu cale ca alchimistul să se izgonească peste Dunăre, iar Gheorghe Argintarul să se dojenească de către spătărie“ [2].

Dar Hanul Zlătari a fost la sfîrşitul secolului al XVIII-lea, sediul favorabil al bancherilor bucureşteni [3]. Aceştia înlesneau relaţiile comerciale, la început cu Adrianopole şi Constantinopol, iar mai tîrziu cu Viena, Lipsca, Paris şi chiar Londra. Operaţia principală era cămătăria, specula banilor, pentru care luau dobînzi care mergeau pînă la 50% pe an. Marii bancheri ca Meitani, Sachelarie, Apostol, Polizu, Condolf, căminarul Polizache, din care unii locuiau în han, făceau afaceri aici unde tratau arendarea ocnelor, a drumurilor şi a vămilor [4].

Alături de bancheri şi argintari se găseau în han tot felul de neguţători. În 1797, printre chiriaşii hanului era şi un oarecare Ioniţă Alexiu, sudit nemţesc, care avea o băcănie. Se vede treaba că acest neguţător făcea concurenţă altora care ar fi vrut să-l alunge. Ei interveniră pe lîngă năstavnicul mănăstirii, vlădica Thebaidos Meletie, ca să-i desfacă contractul de închiriere pe motiv că negustorul fiind sudit nu putea vinde marfă cu amănuntul, ci numai cu toptanul. Năstavnicul făcu o jalbă către Alexandru Ipsilanti şi ceru alungarea suditului din han. Jalba fu dată spre cercetare în mîinile a şase boieri mari, care făcură o anafora la 18 septembrie 1797 în care arătară că egumenul are dreptate şi propun să i se ridice zapisul de închiriere suditului, iar năstavnicul să-i întoarcă banii chiriei. Domnitorul aprobă propunerea şi porunceşte *biv vel* spătarului Caragea să execute porunca [5].

În 1852 avea o prăvălie în han un oarecare Grese, membru al unei societăţi de horticultură din Paris, care anunţă într-un ziar că a adus „o foarte frumoasă colecţie de plante, cepe şi seminţe de tot felul“, între care „un bun soi de sparanghel de Olanda, nou, bun de mîncare în cel dintîi an şi un asortiment de pomi roditori“ pe care le vinde cu preţ moderat [6]. În acelaşi an

---

[1] Marcel Romanescu, *Odoarele noastre bisericeşti,* în „Revista de istorie bisericească", I, [1943], nr. 1 [apr.—iun.], Craiova, p. 50.

[2] Gheorghe Crutzescu, *op. cit.*, p. 90.

[3] G. Ionnescu-Gion, *op. cit.*, p. 489.

[4] *Ibidem*, p. 472.

[5] V. A. Urechiă, *op. cit.*, vol. VII, p. 344.

[6] „Vestitorul românesc", 1852, p. 120.

se afla în han un coafor străin, care „are cinstea a da în cunoştinţa înaltei nobilimi şi onorabilului public al acestii capitale că sosind de la Paris am deschis aici un salon pentru frizat, atît cavaleri, cum şi dame, asemenea şi pentru tăiatul părului după cea din urmă modă de Paris“ [1]. Pe la 1860—1862 clădirea hanului se compunea din parter şi etaj şi avea aproape 200 camere şi prăvălii, toate fiind închiriate „la meseriaşi, la femei libere şi altele“. Prăvăliile de jos erau închiriate la „marşande, lipscănii, băcănii, cîrciumi şi la oameni de diferite religiuni“ [2].

Pe la 1870—1871 era în Hanul Zlătari un băcan renumit, Păun Popescu, foarte apreciat de consumatori [3]. În 1880 se găsea aici cofetarul Baltador, ale cărui prăjituri erau foarte căutate de studenţi [4]. Alături era prăvălia lui Joseph Gerskovicz, cu emblema „La ancora“, unde se vindeau diferite articole şi furnituri de croitorie. Iar mai tîrziu, în locul cofetăriei lui Baltador, s-a deschis cofetăria lui D. C. Tănăsescu, care între alte produse de patiserie şi bombonerie, servea „renumitul cataif à la Baltador“ [5].

În ultimul an cînd mai funcţionează hanul, 1903, încep să-l părăsească chiriaşii în vederea dărîmării. Astfel, magazinul cu emblema „Oraşul Athena“ înştiinţează clienţii că s-a mutat în Palatul Nifon peste drum de Consulatul Rusiei şi atrage atenţia cetăţenilor prin următoarele versuri :

Onor domni, o rugăminte,
Păstraţi adresa, vă rog fierbinte
La noi găsiţi încălţăminte
Mult mai frumoasă ca înainte [6].

În 1903 hanul a fost dărîmat [7]. Dacă n-ar fi fost necesităţile urbanistice ale Bucureştilor, construcţiile lui, făcute mai cu grijă şi întreţinute mai atent, ar fi rezistat încă. Sub spoiala zidurilor s-a găsit o frescă frumoasă şi interesantă şi inscripţia de închinare către Patriarhia din Alexandria, care în prezent nu se mai păstrează.

ALTE HANURI MĂNĂSTIREŞTI

Menţionarea hanurilor bisericeşti şi mănăstireşti nu se opreşte aici. S-ar putea să mai fi fost şi altele, mai mici sau mai neînsemnate, care să fi aparţinut mănăstirilor, mai ales de la 1730 pînă la 1863 cînd s-au secularizat averile mănăstireşti. Aceste hanuri ar fi putut aparţine mănăstirilor din afara Bucureştilor, ai căror egumeni dornici să sporească veniturile, cumpărau sau schimbau cu alte proprietăţi, ca să poată avea un han producător de venit. Situate mai ales în mahalale sau pe uliţe necomerciale, fiind prea mărunte, n-au intrat în vîrtejul neguţătoresc al Bucureştilor şi din această pricină se cunosc mai puţin sau nu se cunosc deloc.

---

1 *Ibidem*, p. 164.
2 Grigore Musceleanu, *op. cit.*, p. 98—99.
3 C. Bacalbaşa, *Bucureştii de altădată*, ediţia a II-a, vol. I, Bucureşti, 1935, p. 77.
4 Gheorghe Crutzescu, *op. cit.*, p. 91.
5 „Binele public“, 27 nov. 1881 ; „Voinţa Naţională“, 1903, iunie.
6 „Universul“, XXI (1903), nr. 323, 24 nov.
7 Arh. St. Buc., *Min. Lucrărilor Publice*, dosar 42/1847 ; „L'Independance Roumaine“, XXVII (1903), nr. 8261 (18 sept.), p. 1 şi nr. 8279 (5 oct.), p. 2.

Un asemenea han a dobîndit la 3 iulie 1809 mănăstirea Snagov. Egumenul mănăstirii, Ignatie, neîmpăcat de faptul că veniturile lîncezeau şi nu-i dădeau pas să facă cele de cuviinţă mănăstirii, gîndeşte să intre în stăpînirea unui han bucureştean. Avea convingerea că un asemenea han, chiar mai mic, ar aduce mai mult venit decît o moşie depărtată „de la care cu puţin venit să foloseşte mănăstirea".

Dumitraşcu Racoviţă cumpărase la mezat cu 4 263 de taleri un han pe Podul Mogoşoaiei de care se pare că nu era prea mulţumit. El avea o moşie în Sinteşti, judeţul Slam-Rîmnic, alături de moşia mănăstirii Snagov. Nevoile se apropie totdeauna şi boierul şi mănăstirea au găsit cu cale să facă schimb. Mănăstirea a dat 536 stînjeni de moşie în Sinteşti şi boierul a dat hanul din Bucureşti şi trei mii de taleri, „ca să fie pentru trebuinţa meremetului ce este a să face la binală". Schimbul s-a făcut cu aprobarea mitropolitului Dosithei [1].

Hănişorul cumpărat de mănăstirea Snagov se afla în mahalaua Popa Cozma, pe Podul Mogoşoaiei. El avea o brutărie, o băcănie, pivniţă de piatră cu odăi deasupra, alte odăi, grajd şi loc moştenesc. Mahalaua Popa Cozma se afla în prima jumătate a secolului al XVIII-lea în jurul bisericii Sf. Nicolae Tabaci, pe care Dima Tabacul împreună cu preotul Cozma o refac în 1710 [2].

Un alt han, tot aşa de mic, a existat în jurul bisericii Enei. A fost construit, probabil, sub îngrijirea parohului bisericii, popa Mihai, tatăl scriitorului Nicolae Filimon, autorul romanului *Ciocoii vechi şi noi*, între 1810 şi 1830 şi avea 14 prăvălii [3]. Motivul care a determinat pe preotul Mihai să construiască acest han este veşnica grijă de sporire a veniturilor. Alte amănunte nu se cunosc.

Hanul devine proprietatea statului după legea secularizării averilor mănăstireşti din 1863. În 1867 este de închiriat [4], pentru că averile statului trebuiau să producă. Nu ştim cînd s-a dărîmat, dar deducem că aceasta s-a făcut din necesităţi edilitare şi urbanistice, spre a se deschide marele bulevard N. Bălcescu şi străzile alăturate.

4. HANURI BOIEREŞTI

Cel dintîi han bucureştean atestat documentar este acela pe care Panaiotache Nicussios l-a construit, probabil, între 1670 şi 1672. Scopul mărturisit de fondator prin înfiinţarea acestui han a fost să creeze venituri bisericii pe care voia s-o construiască în mijlocul hanului. Gîndul lui Nicussios, pe atunci dragoman al Imperiului otoman, a fost realizat de domnul Constantin Brîncoveanu prin ridicarea măreţei biserici Sf. Gheorghe Nou. Înaintea sa însă, domnul Şerban Cantacuzino a construit hanul care i-a purtat numele.

Hanurile construite de aceşti doi domni au fost o pildă pentru marile mănăstiri din Bucureşti, care au văzut în ele izvoare sigure şi permanente de venit. Am arătat mai sus cum au fost construite hanurile Greci, Stavropoleos, Sf. Ioan cel Mare, Zlătari şi celelalte. Boierii cei mari, care aveau bani, case şi terenuri în Bucureşti, deşi au căutat să-şi sporească veniturile prin

---

[1] Muzeul de Istorie a Municipiului Bucureşti, doc. nr. 13469.

[2] G. Ionnescu-Gion, *op. cit.*, p. 204.

[3] N. Vătămanu şi G. Negulescu-Batişte, *„Amintiri şi însemnări" la volumul Nicolae Filimon*, *Nuvele*, Bucureşti, 1942, p. 24.

[4] „Monitorul oficial", 1867, p. 1050, coloana a patra de jos.

tot felul de mijloace, s-au lăsat foarte greu atraşi de ideea hanurilor. Ei o fac totuşi, dar destul de tîrziu, cei mai mulţi dintre aceştia după 1750. Se observă atunci că boierii mai mici şi mai puţin bogaţi încep să construiască hanuri, cei mari, cum au fost Cantacuzineştii, Dudeştii, Bălăcenii, Văcăreştii etc., n-au înclinat către acest mijloc de sporire a veniturilor. Un singur caz, relatat în 1836 de Timotei Cipariu şi nu în Bucureşti, este al „văduvei prinţului Brîncoveanu, cel din urmă din familia aceasta", care a deschis un han pe drumul dintre Braşov şi Bucureşti, pe Valea Prahovei, „sub munţi, dincolo de vama românească".

Hanurile boiereşti din Bucureşti au fost destul de numeroase, dar nici unul nu s-a impus nici prin măreţia construcţiilor, nici prin importanţa lor în negoţul bucureştean. Au fost hanuri mai mici, fără faimă şi fără trecut istoric, din care numai cîteva au fost aşezate în tîrgurile centrale bucureştene sau în imediata lor apropiere. Mai toate, dacă nu sînt chiar hanuri de mahala, sînt totuşi întreprinderi modeste şi mărunte care nu participă activ la viaţa economică a Bucureştilor din vremea lor.

Vom prezenta mai jos, în ordine alfabetică, hanurile boiereşti din Bucureşti cu toate informaţiile ce s-au putut culege despre ele, atît din documente publicate sau inedite cît şi din alte lucrări care s-au ocupat de problema hanurilor bucureştene.

HANUL BĂLĂCEANU

După tradiţia orală, păstrată încă la sfîrşitul secolului al XIX-lea, G. Ionnescu-Gion ne vorbeşte despre un han Bălăceanu, pe care istoricul Bucureştilor de la 1900 îl aşază „între hanul lui Chiriţă şi hanul lui Filaret de la Colţea" [1]. Despre acest han însă autorul spune că nu cunoaşte nici un document.

Un „han Bălăceanu", în epoca în care apar şi înfloresc hanurile bucureştene, n-a existat şi nu putea să existe în Bucureşti. Ramura principală a acestei familii, aceea a lui Badea Bălăceanu şi a fiului său aga Constantin, suferă prigoana teribilă a lui Brîncoveanu, care merge pînă la dărîmarea caselor din Bucureşti şi construirea pe locul lor a Hanului Constantin Vodă. De altfel familia aceasta, în linie bărbătească, se stinge la 1740, odată cu „contele Ioan" mort de ciumă la Cîineni, iar urmaşii săi sînt trei fete care pribegesc prin Imperiul Habsburgic, ajung doamne de onoare la curtea din Viena şi se sting, în ţară, la sfîrşitul secolului al XVIII-lea. Această ramură a familiei Bălăcenilor, din pricina vieţii zbuciumate pe care a trăit-o n-a avut putinţa să construiască hanul despre care este vorba.

Cealaltă ramură bălăcenească, în frunte cu Nedelcu vornicul care construieşte la 1562 biserica Sf. Gheorghe Vechi, trăieşte mai mult la moşii, departe de viaţa bucureşteană şi în secolul al XVIII-lea, cînd ar fi putut construi acest han, are o activitate politică foarte redusă. Dacă ar fi putut construi totuşi acest han pe care-l aminteşte tradiţia orală, el ar fi fost în jurul sau măcar în apropierea ctitoriei lui Nedelcu vornicul. În acest caz ar fi fost imposibil să nu se fi păstrat vreo relaţie documentară despre existenţa sa, cînd se cunoaşte destul de bine trecutul istoric al acestei biserici.

---

[1] G. Ionnescu-Gion, *op. cit.*, 488; Frédéric Damé, *Bucarest en 1906*, Bucarest, 1907, p. 58.

HANUL CÂMPINEANU-SERAFIM-VILLACROSSE

Se afla pe la 1821 pe Podul Mogoşoaiei, între hanul Filipescu şi casa şi hanul Castrişoarei, fostă *sudită* (supusă) rusă[1], adică peste drum de casele baronului bancher Meitan[2], ce se aflau pe terenul unde este astăzi Miliţia Capitalei[3] şi nu pe locul fostului Teatru Naţional după cum spune Grigore Ionescu[4] şi Nicolae Stoicescu[5], deoarece pe acest teren se afla hanul Filaret-Mogoşoaia.

După documentele cunoscute, o parte din terenul pe care se afla acest han este amintit încă din 1655 cînd aparţinea polcovnicului Parepi care l-a vîndut lui Deftu neguţătorul şi de la acesta ajunge în proprietatea mănăstirii Mihai Vodă. Egumenul acestei mănăstiri, îl vinde în 1695 împreună cu un alt loc alăturat, lui Bunea Grădişteanu *vel* armaş. La aceste locuri, în 1696, se mai adaugă unul cumpărat de la Dobriţa fiica preotului Manta şi un altul cu case pe el de la fraţii Iordache şi Apostolache.

După moartea lui Bunea, fiul său Şerban Grădişteanu, în 1732, printr-un zapis semnat de mitropolitul Ştefan şi de 40 de martori vinde locul şi casele „ce sînt rămase de la părinţi“[6] lui Barbu Merişanu *vel* vornic, menţionînd că terenul se află între hanul Filipescu şi curtea jupînului Cărstea, iar în curmeziş se întinde de la Podul cel Mare (Podul Mogoşoaiei) pînă la curtea caselor ce fuseseră cumpărate de doctorul Dimitrie Notara.

Prin ce împrejurare nu ştim, în 1759, casele şi terenul se aflau în proprietatea unui oarecare Lamba Scutara, probabil neguţător grec, care mai apoi prin cumpărare sau zestre de la soţie, ajung în stăpînirea marelui vornic Scarlat Câmpineanu (c. 1750—1808). Probabil că acest boier, la începutul secolului al XIX-lea, a transformat mai sus zisele case în han, pentru a-i aduce un venit mai mare.

După moartea lui Scarlat Câmpineanu, adică din primul pînă aproape de sfîrşitul celui de al treilea deceniu al secolului al XIX-lea hanul era cunoscut sub numele de hanul Câmpinencei, fiindcă ea era acum proprietăreasa care îl administra sau arenda la unul sau mai mulţi neguţători.

Luxandra Câmpineanu (născută Cândescu), cu toate că era văduvă şi avea o familie numeroasă compusă din trei băieţi şi cinci fete, era o femeie foarte energică şi întreprinzătoare care încă din 1820 avea în arendă şi monopolul vînzării băuturilor în tîrgul Cîmpina[7].

La 1831, se pare că Luxandra Câmpineanu nu mai era în viaţă, toate cele cinci fete erau căsătorite şi înzestrate, fratele cel mai mare vornicul Constantin (Costache) decedase, iar cei doi fraţi Dimitrie (1796—1872) şi Ioan (1798—1863) şi-au împărţit averea rămasă de la părinţi. Hanul, prin bună înţelegere verbală şi scrisă, a rămas în stăpînirea lui Ioan (Iancu). Nu peste multă vreme însă de la această împărţeală, la 14 iunie 1832, Iancu

---

1 Acad. R.S.R., *ms.* 1632.
2 Arh. St. Buc., *Judecătoreşti noui*, 4646/1832.
3 George D. Florescu, *Alaiul înmormîntării...*, p. 35.
4 Grigore Ionescu, *Bucureşti, ghid istoric şi artistic*, Bucureşti, 1938, p. 28.
5 Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din Bucureşti*, Bucureşti, 1961, p. 96.
6 Arh. St. Buc., *Tribunalul de comerţ Bucureşti*, 10098/1832.
7 G. Ionnescu-Gion, *op. cit.*, p. 464.

Câmpineanu * „comandir de batalion" cere aprobare de la marea Logofeţie a Dreptăţii să vîndă la mezat „părintescul dumisale han" [1] ce-l avea pe Podul Mogoşoaiei, în mahalaua Doamnei.

După ordinul dat de marea Logofeţie şi cercetarea făcută de Tribunalul de comerţ dacă „este acest han în adevăr al vînzătorului fără nici o pricină şi dă este slobod după pravilă a-l vinde, şi la ce protecsie sînt cumpărătorii supuşi", dîndu-se aviz favorabil, se aprobă vînzarea, cu atît mai mult cu cîte cele cinci surori ** şi cumnaţii renunţă la dreptul de *protimisis*, de asemenea şi rudenia lui serdarul Costache Colceac [2] din Buzău.

În urma licitaţiei hanul este cumpărat şi adjudecat pe numele dragomanului Petrache (Petros) Serafim şi a fratelui său doctorul Ioan Serafim care au plătit pentru el suma de 4725 galbeni împărăteşti.

Fraţii Serafim cumpăraseră de la Ioan Câmpineanu nu numai casele în care se făcuse han, dar şi tot locul dimprejur care se întindea de la Podul Mogoşoaiei pînă la zidurile hanului Şerban Vodă, unde este acum str. Eugeniu Carada.

Deci, începînd din anul 1832, hanul Câmpineanu intră în proprietatea celor doi fraţi Serafim. Primul, Petrache, care se pare că era mai mare, fusese dragoman pe lîngă ambasadorul Franţei din Constantinopol. Francez de origine după unii, armean după alţii, s-a născut la Constantinopol unde a învăţat cîteva limbi orientale. În 1812 a fost trimis de ambasadorul francez din Constantinopol ca tălmaci pe lîngă Napoleon Bonaparte, în campania din Rusia. După înfrîngerea împăratului nu mai însoţi resturile armatei franceze, ci căută să ajungă la Constantinopol. S-a oprit însă la Bucureşti, unde a şi rămas, s-a căsătorit cu o româncă şi a avut mai multe fete.

Fratele său, Ioan Serafim, şi-a luat doctoratul în medicină la Paris, la 25 iulie 1825, cu teza : *„Sur les fièvres bilieuses en général considérées dans leur état de simplicité et les divers genres sous lesquels se présentent ordinairement* [3], pe care a tipărit-o jumătate în limba franceză şi jumătate în limba greacă, dedicînd-o domnitorului Ioan Caragea.

În 1831 s-a distins în combaterea holerei pentru care motiv a fost răsplătit cu un „inel de briliant" [4]. Din 1833 a funcţionat ca medic primar al spitalului Colţea [5]. A murit în jurul anului 1842 nu în 1852 cum greşit spune dr. V. Gomoiu [6], confundîndu-l cu dr. Serafim Vreton (Vretos).

Cei doi fraţi Serafim au stăpînit hanul în bună înţelegere pînă cînd doctorul Ioan a încetat din viaţă. Dar, înainte de a muri, neavînd urmaşi, şi-a lăsat partea sa moştenire fratelui său.

În 17 februarie 1843, Petrache Serafim căsătoreşte pe fiica sa Polixenia cu Xavier Villacrosse. Acesta, francez de origine şi poate venit în

---

* O lucrare foarte documentată despre viaţa şi activitatea lui a publicat Constantin Vlăduţ, *Ion Câmpineanu*. Bucureşti, 1973.

1 Arh. St. Buc., *op. cit.*

** Ana şi Alecu Kreţulescu, Maria şi Dimitrie Ghica, Safta şi Ioan Otetelişanu, Anastasia şi Gheorghe (Iordache) Slătineanu, Elena şi Matei Cantacuzino.

2 Arh. St. Buc., *Logofeţia Dreptăţii*, 13212/1832.

3 Dr. V. Gomoiu, *op. cit.*, p. 392.

4 „Buletin oficial", nr. 39 din 28 aug. 1833.

5 Al. G. Găleşescu, *Eforia spitalelor civile din Bucureşti*, Bucureşti, 1899, p. 604.

6 Dr. V Gomoiu, *op. cit.*, p. 393, 461.

țară din îndemnul lui Petrache Poenaru cu care era bun prieten și foarte cunoscut încă din Franța pe vremea cînd Poenaru își făcea studiile acolo, după ce s-a stabilit la noi în țară, a ajuns în prima jumătate a secolului al XIX-lea arhitect șef al orașului București.

Cu ocazia căsătoriei, prin foaia de zestre, dragomanul Serafim îi dă în mînă 1000 galbeni, mobile, argintării și haine în valoare de 500 galbeni și „prăvălia ce am clădit, cu două caturi, pă locul moștenesc numit al Câmpineanului, după Podul Mogoșoaiei, unde a fost cafenea, ce-l am de moștenire de la răposat frate-mieu doftoru Ioan Serafim" [1], care prăvălie la acea dată era închiriată librarului și tipografului Friederich Walbaum.

În foaia de zestre el arată întinderea locului din jurul prăvăliei, spunînd: „am dat-o cu toată împrejmuirea lor, însă din colțu prăvălii îi mai dau încă un stînjen și jumătate pentru intrarea trăsurii în lumină. Și de la fața Podului [Mogoșoaiei] să trag linia tocmai după poartă, de la un stînjen și jumătate pînă la nouăsprezece stînjeni, să meargă fundu, ca să aibă curticică casa" [2]. Mai spune, de asemenea, tot în foaia de zestre că după moartea lui și a soției sale, toată averea ce va rămînea se va împărți în cinci părți pentru cele cinci fiice ce avea (Aristana, Anastasia, Polixenia, Elisaveta și Felicia).

Maria, soția răposatului dragoman Petre Serafim, la 7 iunie 1846, cere Departamentului Dreptății [3] să-i autentifice niște acte mai vechi prin care se dăruise jumătate din locul hanului ginerelui Mihalache Macca (negustător de blănuri) și cealaltă jumătate arhitectului Xavier Villacrosse. Și tot ea, în anul următor, 1847, vinde „de bună voie" [4] un loc pentru a plăti o datorie a răposatului ei soț.

În acest han, numit acum Hanul Villacrosse, se stabilește în anul 1849 „Fridih (Friedrich) Fabini doctor de medițină și oculist", care venea din Transilvania, unde fusese mulți ani medic oficial. El se recomandă publicului bucureștean că „tratează și vindecă orice fel de boale și în special cele cronice, precum și boalele de ochi. Săracii, în orice zi, vor găsi ajutorințe pînă la 5 ceasuri după prînz la locuința sa, fără plată" [5].

Renumitul scriitor pamfletar de la mijlocul secolului trecut, N. T. Orășanu, spune în 1856, într-una din broșurile sale intitulate *Misterele Mahalalelor*, că în fundul curții Hanului Villacrosse în sala numită *Stadt Pesth* se fac minunate baluri sub conducerea lui Vilczek. „Cele mai frumoase, cele mai vesele sînt cele care au loc odată pe săptămînă sub numele de „O! du liber Augustin". „Aici se îngrămădesc junele modiste, venite să uite întristata viață de toate zilele; aici negustorii înstăriți de pe Podul Mogoșoaiei... În spre zi s-a dansat cancanul, sub numele modest de horă și l-au dansat mai ales pompierii, mai abetir ca la Mobille sau Closerie des Lilas".

Spre sfîrșitul secolului al XIX-lea, pe întreg terenul fostului han Câmpineanu s-a ridicat, în stilul pasajelor occidentale, o construcție frumoasă mare, cu două etaje, în formă de potcoavă alungită, cu cîteva zeci de prăvălii, înalte, spațioase, cu vitrine mari, unele cu fața spre Calea Victoriei, iar ma-

---

1 Arh. St. Buc., *Min. Just., Extrajudiciare*, 561/1846.
2 George Potra, *Documente privitoare la istoria orașului București, 1821—1848*, București, 1975, p. 492.
3 Arh. St. Buc., *op. cit.*, 386/1846.
4 *Ibidem*, 634/1847.
5 „Vestitorul romănesc", 1849, p. 204; Dr. V. Gomoiu, *op. cit.*, p. 130—131.

joritatea pe cele trei laturi ale pasajului acoperit cu sticlă pentru lumină şi ploaie. La etaje aveau numeroase camere şi apartamente de închiriat.

Prăvăliile şi în special cafenelele din acest pasaj au făcut bune afaceri timp de o jumătate de veac şi au format un important centru comercial pînă în ajunul celui de-al doilea război mondial.

În acest pasaj a fost primul sediu al Bursei din Bucureşti şi acţiunile societăţilor capitaliste, române şi străine, şi-au găsit aici strigarea, vînzarea şi cumpărarea în forfota clienţilor dornici de îmbogăţire. Partea dinspre str. Eugeniu Carada are şi acum o poartă monumentală de fier, iar, în interior, pereţii sînt ornamentaţi cu frumoase stucaturi. Cele două pasaje de pe laturile potcoavei, pavate cu dale mozaicate, azi asfaltate, se numeau pînă prin 1950, unul Villacrosse, iar celălalt Macca după numele ultimilor proprietari ; în prezent se numeşte Pasajul Bijuteria.

Clădirea, în forma ei iniţială, situată vizavi de Miliţia Capitalei, există şi azi şi a fost bine şi frumos renovată în anii 1979—1980.

HANUL CAZOTTI [GAZOTTI]

În mahalaua Sf. Gheorghe, deci în centrul cel mai activ al negoţului bucureştean, exista pe la 1850 Hanul Cazotti [Gazotti, Kazotti], aşezat peste drum de Hanul Papazoglu [1]. Hanul datează din primele două decenii ale secolului al XIX-lea şi aparţinea în această vreme lui Athanasie Cazotti, rudenie cu Spiridon Cazotti, mare bancher şi om de afaceri, care la 1842 era mare serdar [2].

Neguţătorul Athanasie, care intrase şi el în clasa boierească, dobîndind rangul de spătar, se hotărăşte în 1844 să se lase de meseria de hangiu. Se pare că avea bani şi putea renunţa la han, de aceea publică în ziar [3] că vinde hanul „care avea o cîrciumă mare, cu odăile ei şi cu pămînt ohabnic". Era deci un han mic, de negustorie măruntă, cu desfacere de băuturi şi mîncăruri şi cu camere, de închiriat cu noaptea, un fel de mic hotel de proastă reputaţie. Vînzarea hanului nu se făcea din cauză că treburile nu mai mergeau, ci se pare că stăpînul ajunsese la vîrsta cînd nu se mai putea ocupa de el, fiindcă un han cerea grijă şi osteneală necurmată ; apoi ajunsese la situaţia materială care-i îngăduia să se odihnească.

HANUL DAMARI

Acest han poartă numele boierului grec Ion Damaris, *vel* vornic de Ţara de Sus în divanul din 1797 al lui Alexandru Ipsilanti [4]. Într-un hrisov din 5 septembrie 1793 al lui Alexandru Moruzi [5], se arată cum a intrat acest teren în stăpînirea lui Ion Damaris, pe atunci *biv vel* vistier. Aparţinuse Mariei Cantacuzino, fiica lui Matei, descendent din Şerban Vodă şi a Zoiţei Dudescu, fiica marelui ban Constantin, căsătorită mai întîi cu clucerul Iordache Kreţulescu şi apoi cu paharnicul Zamfir Damaris, fratele marelui vistier, cu care avea o copilă numită Safta. În „trecuta vreme a răzmeriţei" [este

---

[1] G. Ionnescu-Gion, *op. cit.*, p. 464.
[2] Radu Crutzescu, *Amintirile colonelului Locusteanu*, Bucureşti, 1935, p. 23.
[3] „Vestitorul românesc", 1844, p. 8.
[4] V. A. Urechiă, *op. cit.*, vol. VII, p. 12.
[5] Colecţia Nicolae Alexandru Boicescu.

vorba de ocuparea Bucureştilor din 1789 de către „nemţii cu coadă"], Maria şi fiica sa Safta se refugiază în Rusia, unde rămîn definitiv.

În 1791 cere să i se vîndă la mezat averea rămasă în Ţara Românească şi prin intervenţia Rusiei obţine vînzarea, avînd ca epistat pe Ivan Alexandrovici Ravici viceconsul rus la Bucureşti. Vînzarea s-a făcut în mîinile vistierului Ion Damaris pentru 49 768 taleri. Averea cumpărată se compunea din „casele de aci din Bucureşti din potriva mănăstirii Zlătari, locul cu prăvăliile după Podul Calicilor, şase moşii din judeţul Teleorman cu viile de acolo şi moşia Băneasa din judeţul Ilfov". Vînzarea este întărită prin amintitul hrisov domnesc.

Casele şi locul cumpărat făceau parte din proprietatea postelnicesei Elena Cantacuzino, şi se afla pe Podul Mogoşoaiei, în faţa Hanului Zlătari şi între Hanul Sf. Ion cel Mare şi casele baronului bancher Meitani. Ion Damaris, ajuns *vel* vornic de Ţara de Sus, moare în 1798, iar casele cumpărate la mezat în 1793 se constată documentar la 6 septembrie 1855 în stăpînirea lui Ion Petru Manof, căsătorit cu Smaranda Stamatescu. În cele din urmă acest teren ajunge în proprietatea lui Tănasache Eliad, ginerele lui Manof, care construieşte pe el, în 1881, „Hôtel de France". Mai tîrziu, în 1912, hotelul este cumpărat, prin licitaţie, de Eugen Ghica cu 2 400 000 lei.

Casele Mariei Cantacuzino, trecînd din mînă în mînă după moartea lui Ion Damaris [1], au putut fi întrebuinţate ca han, într-o vreme cînd negoţul hanurilor era în mare înflorire şi cînd hanurile cele vechi începuseră să se dărăpăneze. Această transformare în han a putut să se petreacă între 1820 şi 1830. Este acelaşi fenomen, după cum am văzut, ca şi cu casele Luxandrei Câmpineanu, care devin Hanul Câmpinencii. Se pare că în jurul anului 1850 Hanul Damaris a început să se numească „Otelul de Franţa" după pilda altor hoteluri existente în Bucureşti la această dată. „Otelul de Franţa", devenit după 1881 „Hôtel de France", avea să dureze pînă în 1977, cînd a fost foarte grav afectat de cutremur, pentru care motiv a fost demolat în întregime. Spaţiul verde dintre palatul C.E.C. şi marele magazin „Victoria", indică locul pe care a fost construit.

Între prăvăliile sale de pe Podul Mogoşoaiei, pe la 1877 era „Paul coifeur", care anunţa în ziare într-o ciudată limbă franco-română : „Sub Hôtel de France 4 lei pe lună abonament à la coupe des cheveux et à la barbe raser". „Dar ce bine îmi amintesc — spune Gh. Crutzescu — de cinematograful care se aşezase în sala de jos a hotelului, pe la 1905 : în mijlocul sălii, înconjurat de paravane, era aparatul de proiecţie, apoi veneau trei-patru rînduri de scaune, apoi un pian prăpădit, la care cînta o pianistă grasă. Pe pînză treceau comedii tremurate cu Max Linder şi Rigadin şi drame în multe, multe episoade cu Psilander şi Lida Borelli" [2].

HANUL DUDEASCA-SUŢU

Către sfîrşitul secolului al XVIII-lea a fost construit în spatele spitalului Colţea, un han cunoscut sub numele Hanul Dudeascăi şi, uneori, Hanul Suţu. Este vorba de Safta Dudescu, fiica comitelui Nicolae Dudescu, mare ban

---

[1] Octav George Lecca, *Familiile boiereşti române. Seria I-a. Genealogia a 100 de case din Ţara Românească şi Moldova*, Bucureşti, 1911, pl. 19 b.

[2] Gheorghe Crutzescu, *op. cit.*, p. 98.

în 1780 şi a Aniţei Ştirbei, căsătorită cu beizadea Grigore[1], fiul lui Mihail Suţu, în prima domnie a socrului său (1783—1786). Între celelalte averi care au constituit zestrea Saftei,, a fost şi un teren destul de întins, poate avînd pe el case vechi, situat în dosul ctitoriilor spătarului Mihai Cantacuzino. Acest loc a fost mărit prin cumpărarea unui teren, în suprafaţă de circa 1 300 stînjeni pătraţi, de la Safta Mărgăritoaia, „soţia răposatului starostii Mărgărit" [2], la 10 februarie 1802.

Zapisul de vînzare ne dă o informaţie preţioasă în legătură cu hanul existent deja la data cumpărării : locul se afla în spatele mănăstirii Colţea, *lîngă hanul cel nou al dumneaei.* Cumpărarea o face Safta Dudescu, numită astfel în act, deşi era căsătorită de 15—16 ani cu Grigore Suţu. Dacă hanul era nou la 1802, înseamnă că fusese construit din nou sau prin adaos de construcţii noi la cele deja existente, în ultimul deceniu al secolului al XVIII-lea. Preţul locului a fost de 3 000 de taleri, „bani gata, deosebit de alte ajutorinţe şi faceri de bine ce am cunoscut de la dumneaei" din care, abia după o săptămînă primeşte o mie de taleri, iar pentru „taleri 2 000, ce mai rămîn a mai lua, să vor răspunde de dumneaei cocoana Saftica Dudeasca, unde cu deosebită scrisoare îi orînduiesc a se da [3]".

În acelaşi an, 1802, Safta Dudescu se afla la Braşov. Se pare că motivul acestei călătorii a fost să-şi pună în ordine datoriile pe care le contractase pînă atunci şi pentru care plătea dobînzi mari. Pentru garantarea acestor datorii care însumau optzeci de mii de aspri, ea face un act de zălog (ipotecă) scris în limba germană, în care îşi amanetează toată averea zestrală, compusă din moşiile Hagicşti, Dărmăneşti, Sasu, 25 pogoane de grădină şi hanul din Bucureşti. Creditorii săi erau : State Pencovici cu 63 000 aspri, doctorul Marco cu 9 000 aspri şi Gaudi cu 8 000 aspri [4].

Hanul a fost arendat la diverşi. Unul dintre aceşti arendaşi a fost Ianache Cariboglu, cu care Safta Dudescu are un proces în timpul primei domnii în Ţara Românească a lui Constantin Ipsilanti (1802—1806) pentru neplata arenzii. Arendaşul, obligat să plătească chirie vornicului Radu Golescu, după aranjamentul cu stăpîna hanului, a urmat cu plata pînă în octombrie 1801, cînd vine domn Mihai-Vodă Suţu, socrul Dudeascăi, de cînd Golescu a refuzat să mai primească arenda. Cariboglu s-a prezentat atunci la Grigore Suţu, care i-a spus că „are să facă la han şi alte zidiri, iar el să fie purtător de grije şi după ce se va face hanul se vor aşeza" cu chiria. Astfel că nu i-a primit banii de chirie. După şapte luni Mihai Suţu este mazilit şi toţi Suţeştii părăsesc ţara, iar hanul rămîne „nefăcut".

În aprilie 1803 „clucereasa Elenco Dudeasca" a cerut lui Ianache Cariboglu să-i plătească zece mii taleri, chiria pe trei ani ; el însă s-ar fi arătat gata să plătească numai cinci mii şi de-aici proces. Plîngerea o face stolnicul Constantin, vechilul proprietăresei, iar Isaac Ralet, *vel* logofăt, face cercetarea şi anaforaua, propunînd vechea chirie de 600 taleri pe an, adică 1 725 taleri în

---

[1] I. Ionaşcu, *Documente bucureştene privitoare la proprietăţile mănăstirii Colţea,* Bucureşti, 1941, p. 285—289.
[2] *Ibidem,* p. 273, doc. 174.
[3] *Ibidem,* p. 275, doc. 175, 17 febr. 1802.
[4] Muzeul de Istorie al Municipiului Bucureşti, nr. 13430, original în limba germană, tradus de George D. Florescu.

total. Propunerea este aprobată de Constantin Ipsilanti şi arendaşul este obligat să plătească suma [1].

Din dosarul procesului se reţin două fapte care interesează hanul : în urma cutremurului din 1802, „odăile de sus erau toate stricate", iar la 28 august 1804, cînd a fost foc mare în Bucureşti, hanul a ars şi a avut pagube mari. Aceste fapte au motivat hotărîrea domnească pentru chirie. Nu se ştie dacă Ianache Cariboglu a continuat să rămînă ca arendaş la han, sau au venit alţi chiriaşi. Ştim numai că în octombrie 1815 Grigore Suţu, soţul Saftei Dudescu, face o plîngere către Ion-Vodă Caragea împotriva vecinului său Costache Maxim, care vrea să vîndă un loc cu o căsuţă veche, şi cere hotărnicia proprietăţii sale. Pentru prima dată el scrie despre „hanul meu, ce este lîngă sărăria Colţei". Cercetările pe teren şi hotărnicia le fac Grigore Filipescu şi D. Racoviţă, amîndoi *vel* vornici, iar domnul, „după a amîndurora părţilor primire şi mulţumire", întăreşte hotărnicia [2].

În 1819 ajunge domn în scaunul Moldovei, pentru a doua oară, Mihai Suţu, fiul lui Grigore şi al Saftei Dudescu. Părinţii şi cei doi fraţi ai noului domn, pentru motive care nu se pot înţelege, îi dăruiesc „hanul din Bucureşti de lîngă Colţea, în Sărărie, cu tot locul şi împrejmuirile de lîngă hanul ars" [3], care scriu în act : „am recunoscut de bună credinţă stăpîn asupra numitului han pe prea înălţatul domn Mihail Suţu Voevod şi să-l stăpînească cu folos în îndelungata viaţă nesupărat, atît înălţimea sa cît şi urmaşii lui, copii din copii". Se pare că această vînzare a fost un aranjament familial „pro causa", fiindcă n-avea în fapt nici o motivare.

Timp de douăzeci de ani nu mai ştim nimic despre proprietarii hanului, care continuă să fie arendat, cu toate că valoarea lui neguţătorească scăzuse mult din pricina cutremurelor şi incendiilor. În februarie 1836 hanul Sărăriei, de lîngă Colţea, aflat în posesia beizadelii Grigore Suţu din mahalaua Gorgani se dădea în arendă prin mezat [4], iar în august acelaşi an, hanul, denumit acum „în Sărăria cea veche" cu „tot locul moştenesc" era pus în vînzare, dar doritorii urmau să se adreseze Elisabetei Suţu din mahalaua Gorgani [5]. La 10 mai 1839 hanul este scos la mezat de „prinţesa Elisabeta Şutina", care nu este alta decît Safta Dudescu şi se haraciladiseşte [se adjudecă] asupra lui Grigore Constantin Suţu, fiul cel mai mare al prinţesei. Anaforaua mezatului o semnează Barbu Ştirbei, ca mare logofăt al dreptăţii, iar întărirea o dă Alexandru Ghica [6].

Tot din anul 1839 mai apar două acte în legătură cu acest han, al cărui proprietar formal era Mihail Suţu, fostul domn al Moldovei. Unul este un act de vînzare, redactat în străinătate, prin care fostul domn vinde „hanul din Bucureşti, aşezat în Sărăria Veche, aproape de Colţea împreună cu locul din năuntru şi din afara împrejmuirii, pe care buna mea mamă, prea strălucita doamnă Elisabeta Suţu, născută Dudescu, mi l-a dat prin deosebit înscris, subscris şi de prea strălucitul şi fericitul meu tată, Grigore Suţu şi de cei trei fraţi ai mei". Cumpărătorul este „iubitul meu frate Constantin Suţu, pentru

---

1 I. Ionaşcu, *op. cit.*, p. 285—289, doc. 183, 30 sept. 1805.
2 *Ibidem*, p. 294—296, doc. 188, oct. 1815.
3 *Ibidem*, p. 317—318, doc. 198, 13 nov. 1815.
4 „Curier românesc", VII (1836), nr. 6 (21 febr.), p. 24.
5 *Ibidem*, nr. 45 (3 aug.), p. 196.
6 I. Ionaşcu, *op. cit.*, p. 349—351, doc. 221.

fiul său Grigore, iubitul meu nepot"[1]. Deci este acelaşi cumpărător din mezatul pe care l-am văzut. Al doilea act este din 7 septembrie 1839[2], prin care Constantin Suţu se îndatorează să plătească fratelui său Mihail Suţu suma de două mii de galbeni împărăteşti, preţul hanului cumpărat. Din act se vede că pînă la 23 decembrie 1839 suma a fost achitată.

Hanul şi locul rămîn în proprietatea lui Grigore Suţu, nepotul de fiu al Saftei Dudescu, pînă în 1872. Se înţelege că pînă la această dată hanul, construit cu optzeci de ani înainte, nu mai era în bună stare. Aceiaşi doi mari duşmani, cutremurul şi focul, care au distrus mai toate hanurile din Bucureşti, au prăbuşit şi Hanul Dudeasca-Suţu. În 1872, pe locul fostului han era o piaţă, cunoscută sub numele de *piaţa Suţu*, proprietatea lui Grigore Suţu cumpărătorul din 1839, pe care acesta o dăruieşte spitalului Colţea. Motivarea daniei este „că între fondatorii şi înzestratorii spitalului Colţea au fost şi din familia mumei mele, răposata Rucsandra Suţu, născută Racoviţă". Actul de donaţie[3] indică unde se găsea piaţa Suţu: „situată în oraşul Bucureşti, în dosul spitalului Colţea, între stradele Polonă şi Scaune, coloarea galbenă, suburbia Colţei".

Hanul şi toate vechile construcţii dimprejurul său au fost dărîmate în jurul anului 1860, din nevoi urbanistice şi din grija edililor de a înfrumuseţa Bucureştii.

HANUL FILIPESCU

Între hanurile mai mici, dar foarte căutate de neguţători şi călători în secolul al XIX-lea este şi Hanul Filipescu. Se găsea în capul str. Lipscani, fosta Uliţa Mare din secolul al XVIII-lea, la întretăierea sa cu Podul Mogoşoaiei, în stînga cum mergi spre Hanul lui Şerban Vodă, faţă în faţă cu casa baronului Meitani în care a locuit generalul Kiseleff între 1829 şi 1834.

Locul pe care se afla hanul făcea parte dintr-un teren mai mare, pe care postelniceasa Elena Cantacuzino îl dăduse zestre unei fiice căsătorită cu spătarul Pană Filipescu. O parte din loc este moştenit de Constantin *biv vel* capitan Filipescu, care construieşte pe el, după 1700, un han mic, de proporţii foarte reduse faţă de marile hanuri ale lui Şerban Vodă şi Constantin Brîncoveanu. Acest han este cunoscut pînă după 1900 sub numele de Hanul Filipescului, deşi la 1713, după moartea ziditorului său, Rada Filipescu soţia sa îl vinde lui Iordache, clucerul *za* arie, cu consimţămîntul fiilor săi Grigore şi *vel* spătarul Radu. Cumpărarea este întărită de domnul Constantin Brîncoveanu[4], căruia, fiindu-i slujitor credincios, îi dă drept „a ţinea la han şi un hangiu, om străin, ca să fie de pază hanului, iar de către domnia mea să fie în pace şi ertat de toate dăjdiile cîte vor eşi peste an aici în oraş, de cai de olac şi de alte cheltuieli, iar de alte dăjdi să aibă pace[5]".

Nu cunoaştem nimic din trecutul acestui han în tot cursul secolului al XVIII-lea, decît că o parte din el se afla în stăpînirea mănăstirii Văcăreşti.

---

[1] *Ibidem*, p. 351—353, doc. 222.
[2] *Ibidem*, p. 353—355, doc. 223.
[3] *Ibidem*, p. 380—381, doc. 257, 12 oct. 1872.
[4] G. Ionnescu-Gion, *op. cit.*, p. 486.
[5] Arh. St. Buc., *M-rea Văcăreşti*, XXX-1.

Din informaţiile pe care le găsim în secolul al XIX-lea aflăm că, — în toamna anului 1802 cînd Ţara Românească era ocupată de armate străine şi se aştepta venirea noului domn Constantin Ipsilanti, pentru care venise înainte din partea Înaltei Porţi, Hasan Paşa cu numeroasa lui suită — caimacamii ţării (Golescu, Ştirbei, Câmpineanu şi Slătineanu în frunte cu Iosif episcopul Argeşului), la 14 septembrie dau ordin marelui agă al oraşului ca, în termen de două ore, să golească Hanul Filipescu şi hanul ce-l ţine Arabagi Paşa „fiindcă este trebuinţă de grajduri a se pune haţii (caiţii) măriei sale, înălţatului Hasan Paşa[1]".

De asemenea, în 1822, consulul prusian Kreuchely-Schwerdtberg[2] aminteşte hanul în însemnările sale. În 1832—1834 o parte din han era ţinută în arendă de către neguţătorul Dimitrie Hagi Constantin[3] care neplătindu-şi la timp suma împrumutată, i se pune sechestru pe venit de către Ciochină şi tovarăşii lui, pentru datoria de 4 422 lei. În 1842, surorile Smaranda şi Luxandra arată că le-a rămas de la răposatul lor tată Tinco (Tinciu) băcanu o prăvălie în Hanul Filipescu, de pe Podul Mogoşoaiei, ce se află în proprietatea mănăstirii Văcăreşti căruia îi plătesc o chirie de 35 lei pe an pentru loc. Prăvălia, fiind cam dărăpănată la acea dată, fac rugăminte conducerii mănăstirii să o repare cu cheltuiala ei, iar ele îşi iau angajamentul, în scris, că după moartea lor să rămînă în deplina stăpînire a mănăstirii „ca să fie pentru sufletul părinţilor răposaţi[4]".

Hanul Filipescu avea la parter, pe Podul Mogoşoaiei şi pe uliţa Lipscani, 11 prăvălii, iar la etaj şase apartamente care depindeau de mănăstirea Văcăreşti. Unul din ele, în a doua jumătate a secolului trecut, a fost închiriat de Ministerul de Interne pentru Serviciul Sanitar. În afară de aceste încăperi, hanul mai avea o pivniţă mare sub clădirea din faţă, iar în curte cinci camere, sub care se găseau două beciuri, deasemenea un grajd şi un şopron.

Din reclamele publicate în ziarele timpului cunoaştem cîţiva din negustorii care aveau prăvălii în Hanul Filipescu, precum şi comerţul pe care-l făceau. Astfel, în 1846, doi asociaţi aduc la cunoştinţa „înaltei nobilimi şi cinstitului public" că le-a sosit o mare cantitate de tot felul de mărfuri, printre care: pînză de Olanda, pînză englezească de aţă, *madapolonuri* franţozeşti şi *percaluri*[5]. În 1852 negustorul Ioan Lupu spune că are în prăvălia sa „borviz curat de Borsec, adus de subsemnatul chiar din izvorul lui" şi făgăduieşte că va aduce „pe fiecare săptămînă altul proaspăt cu preţul cel mai cuviincios. Doritorii pot găsi cu sticla sau cu lada la jos-însemnatul ce şade în Hanul Filipescului[6]".

Şi tot în acel an, un alt negustor, mai priceput în a-şi face reclamă anunţă în felul următor: „Spre a preîntîmpina svonul fals că aşi voii a mă lăsa de negustoria cu haine de Viena ce uneltesc [de care mă ocup] de 11 ani, am onoare a înştiinţa cu respect prea onorabilul public, că aceasta nici am făcut, nici am cugetat a face. Din contră cea mai mare băgare de seamă a mea va fi de a ţinea necurmat în magazie [prăvălie] lucrurile cele mai nouă, după moda de la Viena, Paris şi Londra. Taman [tocmai] acum primii un

---

1 V. A. Urechiă, *Istoria românilor*, vol. I, Bucureşti, 1897, p. 304.
2 N. Iorga, *Istoria Bucureştilor*, 1939, p. 234.
3 Arh. St. Buc., *Min. Just.*, *Extrajudiciare*, 34/1834.
4 Arh. St. Buc., *op. cit.*, 418/1842.
5 „*Vestitorul românesc*", 1846, p. 68.
6 *Ibidem*, 1852, p. 148, 164, 168.

mare transport de marfă pentru primăvară. Magazinul meu de haine din Viena va sta ca şi pînă acum sub dirijarea d-lui Fridrich Herfurt pe Podul Mogoşoaiei, în Hanul Filipescu, peste drum de casa baronului Meitani" [1]. O ultimă informaţie în legătură cu acest han este de la începutul anului 1867, cînd se anunţă în presă că, la 31 ianuarie, se va ţine licitaţie pentru închirierea unui apartament de la etaj, alcătuit din patru camere [2].

Întregul han, proprietatea mănăstirii Văcăreşti, în urma legii de secularizare din 1863, a intrat în proprietatea statului care, odată cu celelalte averi secularizate, l-a scos în vînzare în 1871. Pînă a se vinde însă, toate încăperile din han au fost închiriate la diverşi negustori şi produceau o chirie anuală de 26 975 lei.

În noua clădire construită pe întreg terenul fostului han şi-a avut sediul redacţia ziarului conservator „Timpul" unde Ion Slavici, Alexandru Ciurcu şi Mihail Eminescu * au trudit pînă noaptea tîrziu la munca redacţională.

HANUL GALBEN

În primele decenii ale secolului al XIX-lea exista în Bucureşti un han boieresc de periferie, aşezat în marginea de nord a oraşului, la întretăierea de azi a Bulevardului Banu Manta cu str. Dr. Felix. Era pînă nu demult o clădire solidă, cu parter şi în partea de mijloc cu un fel de etaj mansardat. Vechimea lui se cunoaşte şi prin faptul că nivelul străzilor vecine e mult mai ridicat ca altădată, caldarîmul lor ajungînd pînă aproape de marginea de jos a ferestrelor.

Şi acum, dacă ne întoarcem cu o sută cincizeci de ani în urmă, vom vedea cînd a fost clădit hanul şi de către cine [3]. În această vreme, în partea cea mai de nord a oraşului, de o parte şi de alta a Barierei Mogoşoaiei, adică Piaţa Victoriei de azi, era mai mult sat decît oraş ; casele erau rare şi cu aspect rural, iar multe din terenurile înconjurătoare erau locuri de agricultură sau grădini ; ba chiar şi de imaş unde păşteau vitele.

Din Bariera Mogoşoaiei porneau cîteva drumuri mai importante : unul trecînd prin Bariera Herăstrăului şi Bariera Nouă, ajungea la Bariera Tîrgului de Afară acolo unde se termina Podul Tîrgului de Afară (Calea Moşilor) şi începea Drumul Focşanilor (Şoseaua Colentina) ; un alt drum era acela care ducea la Herăstrău, numit mai tîrziu Şoseaua Jianu (azi B-dul Aviatorilor) ; cel mai drept însă şi foarte frumos era Şoseaua Kiseleff avînd de o parte şi de alta minunate alei şi ronduri de flori, unde protipendada oraşului se ducea la plimbare. În stînga Şoselei Kiseleff era un drum nepavat, foarte prăfos în timpul verii şi cu noroaie mari din toamnă pînă în primăvară. Aceasta era Uliţa Spitalului numită aşa după spitalul „Iubirea de oameni" sau „Filantropia", nu de mult clădit la acea dată.

---

[1] *Ibidem*, p. 104.

[2] „Monitorul jurnal oficial al României", 1867, nr. 8, p. 38.

* Pe peretele din stînga intrării, în ultimii ani, s-a pus o placă de marmură cu următorul cuprins : „În această casă poetul Mihai Eminescu a lucrat ca redactor la ziarul «Timpul» între anii 1877—1879".

[3] George Potra, *Ştiri despre „Hanul Galben" din mahalaua Filantropiei*, în „Materiale de istorie şi muzeografie", I (1964), p. 395—399.

Din planul orașului București făcut de maiorul Artur Rudolf Borroczyn, la cererea domnului Barbu Știrbei, se poate vedea o uliță în spatele spitalului Filantropia ce corespunde actualei str. Dr. Felix, care însă nu avea un nume oficial pe acea vreme, fiind trecută albă pe hartă. În afară de cîteva căsuțe situate la linia uliței, tot terenul imens cuprins între Bulevardul N. Titulescu (fost Șoseaua Basarabilor), strada Dr. Felix și Bulevardul Banu Manta (fost Șoseaua Grozăvești) era în cea mai mare parte proprietatea clucerului Preda și era acoperit cu grădini de zarzavat, livezi de pomi și în special cu vie. Dar viile în această parte a orașului, de altfel ca și în celelalte părți, se țineau lanț și se continuau cu celelalte si mai întinse ale lui Ivancea Gherase, Dinu Precupețu și Iancu Stemar. Pe unde este localul primăriei sectorului 1, Cimitirul Evreesc și tot cartierul Filantropiei, pînă departe erau numai vii. Pe locul unde este Piața Filantropiei, numită astăzi Piața 1 Mai se afla o ghețărie imensă cu blocuri de gheață * naturală, în greutate totală de milioane de kilograme. Puțin mai în centru, și tot pe partea dreaptă, se afla Cimitirul Protestant (Luteran), care, cu toate că a fost desființat de multă vreme, l-am apucat și noi în copilăria noastră.

Avînd imaginea locurilor și ulițelor înconjurătoare, ne dăm seama că terenul, proprietate poate prin cumpărare a clucerului Preda, era foarte bine plasat. Ca o consecință a acestui fapt clucerul Preda și-a construit un han destul de mărișor, situat la o răscruce importantă, care făcea legătura cu marele drum al Tîrgoviștei pe unde se perindau zi și noapte țăranii ce veneau să-și vîndă produsele la oraș. Unii dintre aceștia, atît la ducere cît și la întoarcere, poposeau la han, iar după ce-și vindeau marfa mai lăsau cîțiva lei și hangiului pentru mîncarea și băutura ce-o consumau.

Hanul Galben numit așa dintru început, fiindcă era spoit cu culoare galbenă, a fost în proprietatea clucerului Preda pînă la moarte. După această întîmplare moștenitorii lui voind să împartă averea rămasă, au scos hanul în vînzare. Acest lucru l-au făcut cunoscut doritorilor și prin anunțare la ziar în care, printre multe informații foarte interesante, aflăm că proprietarul era clucerul Preda Săulescu.

Din ziarul „Vestitorul românesc“ [1], din anul 1850, aflăm că „hanul cel galben de la capu[l] Podului Mogoșoae, afară de barieră, ce se învecinește cu spitalu[l] Filantropii“ are patru încăperi, două cămări și o cuhnie [bucătărie] la etaj, iar în partea de jos cinci încăperi, o cîrciumă cu pivniță boltită, de zid, în care pot intra 18 butii de vin. În curtea destul de întinsă se află un grajd mare, în care pot intra zece perechi de telegari ; două șoproane mari cu uși ferecate în care au loc patru trăsuri. În afară de asta, în spatele curții se află o cărbunărie, o vărzărie mare, o grădină într-o întindere însemnată, fînețe și șase care și o vie de 13 pogoane cu aracii ei și cu cramă cu tot edecul.

„Doritorii ce vor pofti ca să cumpere acest acaret, se vor înțelege cu pomeniții moștenitori“ ai răposatului clucer Preda Săulescu.

---

* Gheața scoasă din lacurile făcute de rîul Colentina (Herăstrău, Floreasca, Tei, Fundeni etc.), era depozitată iarna în gropi imense de unde ne scosese nisip, pietriș și pămînt galben pentru cărămidă. Acolo, pe straturi de paie, pînă la umplerea definitivă, în blocuri mari, era păstrată pînă în sezonul cald cînd era distribuită pe la cîrciumi, restaurante și persoane particulare.

[1] „Vestitorul românesc“, 1850, nr. 63, p. 252.

Nu am putut afla cine a cumpărat hanul şi cu cît, şi nici dacă via a fost vîndută separat de han. E sigur însă că Hanul Galben se afla, pe la 1870, în proprietatea unui oarecare Christea, iar de la acesta, prin cumpărare sau danie, a intrat în stăpînirea epitropiei bisericii Sf. Vineri Nouă, în prezent dărîmată, ce se afla pînă acum vreo 40 de ani pe Calea Griviţei, dincolo de actuala clădire a Muzeului Căilor Ferate Române.

În 1890, epitropia zisei biserici anunţă[1] că ţine licitaţie publică pentru închirierea hanului pe termen de trei ani. Hanul e anunţat că se află în suburbia Cişmeaua Mavrogheni, pe strada Filantropiei fiindcă aceasta era cea mai cunoscută. În ceea ce priveşte hanul, anunţul arată că el se compune din cîrciumă cu pivniţă mare, şase camere, dependinţe, bucătărie, rotărie, curte spaţioasă şi grajd mare de zid. Nu se mai aminteşte nimic de vărzărie, fîneţe şi vie. Poate că acest teren fusese parcelat de mult şi se făcuseră pe el străzi şi nenumărate case, un adevărat cartier.

Cît timp a fost în stăpînirea bisericii Sf. Vineri Nouă, şi cine au fost chiriaşii, iarăşi nu ştim. În orice caz, pe la începutul acestui secol, Hanul Galben era un local foarte cunoscut de prefectura poliţiei, pentru că în el puteai întîlni pungaşi la fiecare oră din zi şi din noapte, în special borfaşi şi hoţi de păsări. Cînd prefectura sau comisariatele primeau reclamaţii pentru astfel de furturi, privirile şi cercetările agenţilor poliţieneşti se îndreptau în primul rînd spre Hanul Galben.

Într-un reportaj de ziar[2] publicat în 1904, în legătură cu viaţa acestui han şi a împrejurimilor se spun următoarele:

„Pe Şoseaua Filantropiei, după ce ne-am depărtat de Piaţa Victoriei cu cîteva sute de paşi, viaţa bucureşteană dispare cu desăvîrşire din jurul nostru.

Pe trotuare întîlnim femei desculţe, nepieptănate, îmbrăcate murdar, bărbaţi cu feţele negre, uscate, înăsprite de mizerie, tineri fără gulere şi chiar fără cămăşi, copii în zdrenţe sau goi. Populaţia e alcătuită din hamali, căruţaşi, salahori, cerşetori, olteni-precupeţi, spălătorese, proxenete, vînzătoare de flori, lăptărese, vrăjitoare, cerşetoare, chivuţe etc.

Case mici, strîmbe, pereţi dărăpănaţi de ploi, faţade pline de noroiul împroşcat din stradă, curţi vaste şi pline cu gunoaie, iar pe alocurea mici livezi de pomi roditori.

La răspîntia unde se întîlneşte Şoseaua Filantropiei [azi B-dul 1 Mai] cu strada Grozăveşti [azi B-dul Banu Manta], este un han mare cu pereţii galbeni. Lumea s-a deprins să-l numească Hanul Galben. E o clădire joasă cu un acoperămînt de tablă roşie închisă, prelungit cu o straşină largă ce întunecă faţada şi-i dă astfel o înfăţişare misterioasă.

În mijlocul acoperişului se ridică o mansardă luminoasă, înaltă şi curată care face ca partea de jos a clădirii să apară mult mai lugubră decît e în realitate. Astfel Hanul Galben atrage privirile, opreşte pe trecător, fascinează, asemeni ochilor enigmatici şi întunecaţi ai păsărilor de pradă.

Am recunoscut că pungaşii nu puteau alege un mai potrivit loc de întîlnire".

---

1 „Monitorul comunal al primăriei Bucureşti", XV (1890), nr. 30, p. 385.
2 * * * *Hanul Galben*, „Adevărul de dimineaţă", 1904, nr. 33, p. 1.

Înăuntrul hanului se află băcănie, cîrciumă şi cafenea. Muncitori îmbrăcaţi cu mintene de suman scurte pînă la brîu şi vătuite, beau vin cu pahare mari de apă.

La acea dată în faţa hanului era o fîntînă cu cumpănă şi un mic maidan unde căruţaşii şi camionagiii îşi lăsau vehiculele în aşteptarea clienţilor, sau pînă cînd îşi terminau jocul de table pe o sticlă de vin, sau îşi beau seriile repetate de „ţoiuri", „dorobanţi", sau „cincizeci" de rachiu tare şi otrăvitor care îi îndemna la dese certuri şi scandaluri ce se terminau, nu de puţine ori, prin bătăi crunte sau înjunghieri, dînd prea des de lucru comisariatelor de poliţie şi spitalului din apropiere.

Mahalaua din jurul Hanului Galben, numită şi „Mahalaua Dracului", cuprinzătoare de atîtea variate categorii de locuitori, promiscuitate, mizerie şi zgomot, a fost un motiv de inspiraţie în arta plastică. Nu vom pomeni decît un singur caz.

Marele pictor Luchian, între 1907—1909, a locuit pe Şoseaua Filantropiei nr. 24, peste drum de Hanul Galben. Fiind în imediata apropiere a atîtor tipuri caracteristice nu rămîne străin de ele şi pe cele care i se par mai sugestive şi mai interesante le pune pe hîrtie sau pe pînză, imortalizîndu-le prin marele său talent.

În „Mahalaua Dracului", Luchian a început să picteze încă din 1898, înainte de a se muta în ea. Dintre lucrările pictate sau inspirate din această mahala nu trebuie să uităm figura blajinului şi truditului cărbunar, ţigăncile, cocioabele, „autoportretul *Un zugrav,* compoziţia *Cheful*, cele mai strălucitoare din *Anemonele* sale (1908), precum şi portretele lui *Moş Nicolaie* şi *Alecu Literatu.* De asemeni, dintre privelişti, aparţin acestui cartier minunatul ulei în tonalităţi mov *Mahalaua Dracului,* înfăţişînd o seamă de case cu cîte un etaj şi scări, destul de înghesuite şi oropsite, pastelul *Ghereta din Filantropia,* o măestrită lucrare cu atmosferă de iarnă, *Casele bătrîneşti* cu stîlpii aceia rotunzi ca nişte coloane şi cu pridvorul acoperit cu stuf, acuarela *Puţul din strada Clucerului,* cu chiţimiile din lemn şi paiantă străjuite de doi copaci aplecaţi şi între care se află puţul cu roată, iarăşi o remarcabilă lucrare tipică pentru viaţa periferiilor bucureştene de atunci" [1].

Şi tot în legătură cu acest han, mi-aduc aminte de o convorbire pe care am avut-o cu scriitoarea „Maica Smara" care îmi spunea că pe vremea cînd ea s-a mutat în jurul Pieţii Filantropia, cu vreo 80 de ani în urmă, cartierul din jurul Hanului Galben, adică „Mahalaua Dracului", avea o reputaţie cît se poată de proastă. Seara, dacă veneai prea tîrziu, pe întuneric, fiindcă străzile din cartier nu erau luminate, riscai, în cazul cel mai fericit, să te întorci îmbrăcat ca Adam în rai. Borfaşii te dezbrăcau pînă la piele şi dacă opuneai rezistenţă sau încercai să strigi după ajutor, te băteau de zăceai multă vreme la pat. O serie de pungaşi şi trişori aţineau calea ţăranilor şi-i ademeneau să joace, luîndu-le de multe ori toţi banii ce-i aveau din vînzarea diferitelor mărfuri. Mulţi dintre nenorociţii aceştia se întorceau acasă şi fără bani şi fără marfă, iar în cazuri mai rare, chiar fără caii de la căruţe ce repede erau vînduţi prin diferite mahalale ale oraşului de răufăcătorii ce roiau în jurul hanului de tristă amintire.

La Hanul Galben, în acea vreme, erau chefuri care ţineau toată noaptea, iar toamna mirosul grătarelor care sfîrîiau de friptul pastramei şi al „patricie-

---

[1] Ionel Jianu, Petru Comarnescu, *Ştefan Luchian,* Bucureşti, 1957, p. 62—63.

nilor" se răspîndea pînă departe în mahala. Mustul, dulce şi tulburător, se făcea pe loc în teascurile ce se găseau în curtea hanului care, în astfel de ocazii, era îngrădită toată cu stuf de baltă.

Iată deci, în cîteva cuvinte, viaţa unui han bucureştean din care n-a mai rămas, în ultimul timp, decît amintirea. Mulţi trec şi vor trece prin faţa locului, dar prea puţini îi vor cunoaşte trecutul.

HANUL GOLESCU

Un han în centrul oraşului, dar nu chiar în inima lui, era Hanul Golescu de pe Podul Caliţei sau al Calicilor, actuala Calea Rahovei, pe lîngă biserica Sf. Nicolae din Prund. Se numea aşa după numele marelui ban Radu Golescu (1746—1818) care l-a construit pe la începutul secolului al XIX-lea şi se afla în vecinătatea vechii case a boierului Golescu, în mahalaua numită şi a Golescului unde erau case arătoase şi gospodării întinse ale boierilor Ştirbei, Creţulescu, Manu, Fălcoianu, Bobescu şi alţii, iar pe la 1850, alături de han se aflau casele Cernovodeanului şi peste drum ale lui Mihalache Kefalov [1].

Radu Golescu ca şi bunicul său, cu acelaşi nume, îşi va începe cariera dregătorească de la cel mai mic rang şi cu timpul va ajunge la cea mai înaltă, de mare ban. Prin căsătorie, prin înaltele slujbe ce-a avut şi prin diferite îndeletniciri comerciale şi-a mărit numărul moşiilor, al proprietăţilor în Bucureşti, ajungînd să posede o foarte bună stare materială.

Încă înainte de 1800, a construit o fabrică de sticlărie pe una din moşiile sale din judeţul Dîmboviţa, aducînd lucrători „sudiţi nemţeşti" [2], printre care şi cîţiva români de peste munţi, din satul Porumbacu, cărora, pentru ei şi familiile lor, le-a dat locuinţe pe moşia respectivă, fapt care îl aflăm într-un document din 1814. Produsele acestei fabrici, fiind mai ieftine decît cele care se aduceau de peste hotare, se desfăceau în Bucureşti şi în diferite oraşe, contribuind şi acestea la mărirea averii. În 1826, una din prăvăliile unde se vindea marfă de sticlărie, din fabrica fostului ban Radu Golescu, se afla în Hanul Şerban Vodă, închiriată de Lisabeta [3] nemţoaica sticlăreasa.

Marele ban Radu Golescu a avut trei fii: Nicolae zis Nae, Gheorghe cunoscut mai mult sub numele de Iordache şi Constantin rămas în istoria literaturii sub numele de Dinicu. Lui Iordache i-a lăsat moştenire Hanul de pe Podul Caliţei, iar lui Dinicu Hanul Roşu construit pe locurile ce se vînduseră la licitaţie din fostul teren al Curţii Vechi.

Hanul lui Iordache Golescu, intrat în stăpînirea sa prin diata [4] tatălui său din 2 februarie 1815 — semnată ca martori de Iosif episcopul Argeşului şi Costandie episcopul Buzăului şi întărită apoi de mitropolit — era o clădire mare, cu etaj, avînd numeroase prăvălii şi camere de locuit pe care Dionisie Fotino [5], la 19 mai 1814, îl consideră între cele şapte hanuri mari fără bi-

---

[1] „Vestitorul românesc", 1855, supl., p. 1, 19.

[2] I. Cojocaru, *Documente privitoare la economia Ţării Româneşti, 1800—1850*, Bucureşti, 1958, vol. I, p. 170.

[3] George Potra, *Documente privitoare la istoria oraşului Bucureşti, 1821—1848*, Bucureşti, 1975, p. 244—245.

[4] Arh. St. Buc., *Tribunalul de comerţ Bucureşti*, 9982/1832; *Logofeţia Dreptăţii*, 13436/1833.

[5] Dionisie Fotino, *op. cit.*, vol. III, p. 166; cf. şi Hurmuzaki, X, p. 513.

serici. Era „ocolit cu zid de jur împrejur" și ocupa întreg terenul ce se întindea în spatele actualului spital Brîncovenesc, de la vechea biserică Domnița Bălașa pînă în strada Bibescu Vodă de azi, numită în acea vreme Ulița bisericii Sf. Nicolae.

Despre activitatea comercială ce a avut loc în acest han, de la întemeierea lui și pînă în 1831, nu cunoaștem nimic. De-abia acum, în acest an, în timpul marii ciume care a bîntuit Capitala și o parte din țară, aflăm că Regimentul I infanterie din armata națională înființată de Regulamentul Organic [1], a fost încazarmat în acest han, poate, fiindcă rămăsese gol, deoarece locatarii îl părăsiseră, risipindu-se în toate părțile.

Iordache Golescu, probabil pentru nevoile gospodăriei și a numeroasei sale familii (două fete : Elena și Ecaterina și patru băieți : Dimitrie, Radu, Gheorghe și Alexandru) și mai ales cu cheltuielile băieților care erau la învățătură în străinătate, precum și cu construirea casei de pe Podul Mogoșoaiei (în stînga bisericii Sf. Nicolae-Tabacu), avînd nevoie de mulți bani, se împrumuta deseori, cu sume destul de mari, de la serdarul Nicolae Nica. Dar neputînd plăti la timp dobînda mare și capitalul, a fost nevoit să-l vîndă. De aceea, în februarie 1833, Iordache Golescu ceru marii Logofeții a Dreptății să aprobe scoaterea la mezat a hanului, parter și etaj, care se compunea din două părți de sine stătătoare.

În cererea ce face către marea Logofeție a Dreptății, Iordache Golescu arată și „obrazele" (persoanele) care socotește că au drept de *protimisis* la această vînzare. Și aceste obraze sînt destul de numeroase, unele rude apropiate — chiar fiul său Dumitru (Tache) — alții, vecini alăturați, unii șezători în București, iar alții aflați la Slatina, Craiova sau în județul Teleorman. Toți aceștia trebuiau să fie anunțați oficial și să dea răspuns în scris, cît mai grabnic dacă renunță la dreptul de protimisis sau vor să participe la licitația hanului.

Printre cei menționați amintim pe sora sa vorniceasa Anica Racoviță și pe fiul ei Aleco, Marița Golescu, soția răposatului său frate Nae și fiul ei maiorul Iancu, cei patru fii ai lui Dinicu, de asemenea și pe fiica acestuia, clucereasa Anica Racoviță, Săftica și Elena Dudescu, vornicul Alecu Crețulescu (tatăl doctorului și omului politic Nicolae Kretzulescu), aga Iordache Florescu, vorniceasa Zinca Samurcaș, maiorul Alecu Florescu, medelnicereasa Săftica Berindei și alții.

În încheierea cererii sale Iordache Golescu spune : „aceste obraze au protimisis, iar dă s-ar arăta alte obraze cu cerere dă protimisis, afară dintr-aceste, eu voi rămînea în răspundere" [2].

Este interesant de reținut răspunsul Zoiței Golescu în legătură cu dreptul de protimisis al celor doi fii, Radu și Aleco care sînt nevîrstnici și amîndoi plecați din țară, la învățătură, la Paris. Ea spune că Logofeția să urmeze „precum pravila va porunci pentru asemenea întîmplătoare împrejurare", încheind „eu mai mult n-am ce răspuns să dau" [3].

După ce s-au primit toate răspunsurile de la persoanele indicate și în urma strigărilor și licitației avute, în ianuarie 1834, o parte a hanului a fost

---

[1] Radu Crutzescu, *op. cit.*, p. 60.
[2] Arh. St. Buc., *Logofeția Dreptății*, 10 339/1834.
[3] *Ibidem.*

adjudecat asupra serdarului Nicolae Nica[1] care a oferit cel mai mare preţ, 4 720 galbeni împărăteşti, cu toate că cucoana Săftica Dudescu, soţia beizadelei Grigore Suţu, făcuse contestaţie că are drept de protimisis a cumpăra ea hanul, dar se vede că a renunţat, fiindcă hanul rămîne în proprietatea serdarului N. Nica care, în ianuarie 1835, tot prin mezat, cumpără şi cealaltă parte a hanului cu 150 000 lei.

Şi tot în acest an — 1835 — pentru nevoie de bani, mai vinde o casă, din mahalaua Golescu, ce fusese construită pe locul său moştenesc, în 1819, de un oarecare Andrei Pestriţu, preotului Ioan[2] din mahalaua Sf. Ilie, cu 2 500 lei.

După cum vedem, din 1824 jumătate şi din 1835 şi cealaltă jumătate, hanul rămîne în proprietatea lui Nicolae Nica. Din timpul stăpînirii acestuia, aflăm că în 1840 primăria oraşului orînduieşte pază de noapte[3] în faţa hanului, iar în 1843 se anunţă că de la Sf. Gheorghe este de închiriat; camerele şi salonul de la etaj sînt zugrăvite, iar curtea este „de caldarîm"[4], adică pavată cu piatră.

În 1849 călătorul german, W. Derblich[5], care cunoaşte bine Hanul Golescu, pe atunci unul dintre marile hanuri ale capitalei spune: „Am găsit aici aproape cincizeci de negustori, care reprezentau toate ramurile posibile de industrie şi comerţ. Aici găseşti halvagii lîngă giuvaergii, într-o cameră e atelierul unui croitor, în camera vecină este un comerţ de jocuri foarte cercetate şi în vreme ce o modistă vacantă închiriază paturile sale guvernantelor fără post, un măcelar dă adăpost ospitalier în camerele sale unei societăţi de lustruitori de haine". Dintr-una din aceste prăvălii, dimineaţa în zorii zilei se răspîndeau în mahalalele dimprejurul hanului vînzătorii de salep (băutură preparată din salep, miere şi apă), bucuria copiilor din această vreme[6]. Între 1870 şi 1880 în Hanul Golescu era instalată prăvălia de anticariat a lui H. Steinberg, care mai tîrziu îşi adaugă o tipografie, unde fiul său, ajuns mare librar şi editor, va tipări multe cărţi[7] şi în special manuale şcolare.

În 1882, hanul fiind şubrezit de vreme şi de reaua păstrare a locatarilor a fost demolat de noul proprietar Nierescher care a construit în locul lui o clădire modernă, frumoasă, solidă, ornamentată cu stucaturi exterioare, adică o casă de locuit şi raport, cu nenumărate prăvălii de jur împrejur, sub numele de „Pasajul Nierescher" care a dăinuit pînă în zilele noastre cînd a trebuit să facă loc noii sistematizări atît de imperioase pentru schimbarea vechii înfăţişari a oraşului.

HANUL GRĂDIŞTEANU

Dintr-o hotărnicie din octombrie 1848, întocmită de inginerul Pleşoianu şi G. Dumitrescu, se constată că pe ocolul locului numit altădată „via dom-

---

[1] Arh. St. Buc., *Tribunalul de comerţ Bucureşti*, 18 118/1833 şi 8304/1834; George Potra, *Documente privitoare la istoria oraşului Bucureşti, 1821—1848*, Bucureşti, 1975, p. 400.
[2] Arh. St. Buc., *op. cit.*, 5941/1835.
[3] Acad. R.S.R., *ms.* 1632.
[4] „Vestitorul românesc", 1843 supl. 28, p. 2 (nr. 144).
[5] W. Derblich, *Land und Leute der Moldau und Walachei*, Praga, 1859, cap. XI.
[6] Col. Popescu-Lumină, *op. cit.*, p. 373.
[7] N. D. Popescu, *Calendarul pentru toţi fiii României*, Bucureşti, 1906, p. 155.

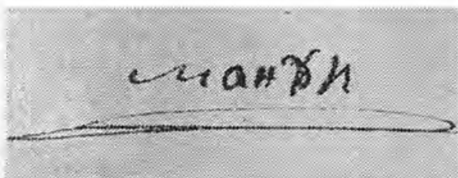

Iordache Golescu (1768—1848) proprietarul hanului de pe Podul Caliţii (Calea Rahovei).

Ion Câmpineanu, în uniforma de ofiţer al oastei pamîntene, fost proprietar al hanului care îi purta numele.

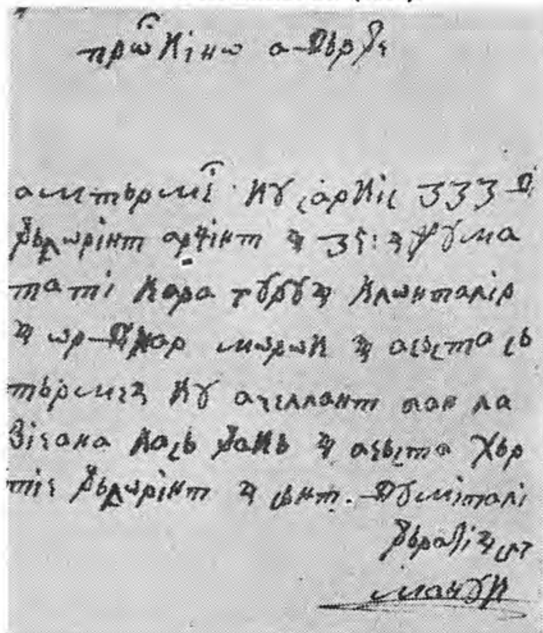
Semnătura lui Manuc Bei (cu caractere chirilice).

Em. Mirzaian (Manuc Bei), după o gravură din 1811 semnată Fr. Lanphin Gőlnworth sc.

Pecetea inelară a lui Manuc Bei.

Facsimil după o scrisoare românească a lui Manuc Bei (1813).

Hanul Manuc, la 1841. Litografie după desenul lui M. Bouquet.

Interiorul curţii Hanului Manuc, pe la 1860. Fotografie de C. Pop de Szathmari.

Interiorul curţii Hanului Manuc (Hotel Dacia), 1900.

Hanul Manuc (Hotel Dacia), vedere dinspre str. Halelor, 1930.

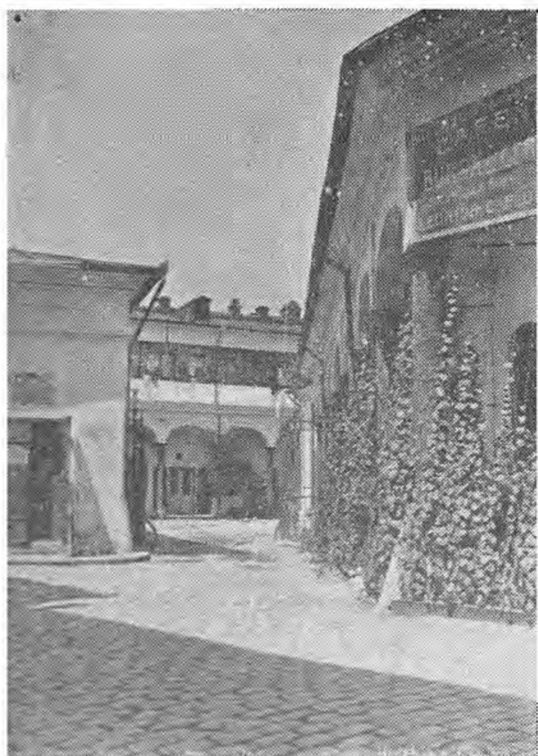
Piaţa Sf. Anton, la 1890. A doua clădire din dreapta e Hotelul Dacia, fostul Han Manuc, iar în faţa lui, biserica Curtea Veche. Prin mijlocul străzii trece tramvaiul cu cai.

Palatul Nifon construit pe locul Hanului Dedu, 1932.

Hanul Galben, la 1935. Se afla la întretăierea Bd. Banu Manta cu str. Dr. Felix.

Hanul lui Simeon (Zamfir), 1928.

Hanul lui Simeon (Zamfir), 1930.

Hanul lui Simeon (Zamfir), în timpul dărîmării, 1933.

Hanul lui Simeon (Zamfir), 1933.
Uşi şi ferestre de fier ale unei bolţi
(prăvălii).

Hanul cu Tei, la 1927. Interior,
vedere din str. Lipscani
spre str. Blănari. Acvaforte de
A. Poitevin-Scheletti.

Hanul cu Tei, în 1933. Faţada dinspre str. Blănari şi gangul de intrare. A fost construit în 1833.

Hanul Bossel (clădirea din faţă) pe Podul Mogoşoaiei, la 1854. În fund, spre stînga, se vede Turnul Colţei şi biserica Sf. Sava.

Hanul Cucu, 1937.
În stînga casa arh. Cerchez.

Hanul Cucu, construit în 1866, înainte de demolarea din 1939. Era situat pe Calea Victoriei nr. 222, colţ cu str. Grigore Alexandrescu.

Vechi han bucureştean.

Neguţător bucureştean anonim (după o planşă colorată din cartea suedezului Hedenborg).

Stoian negustorul şi Apostol băcanul, ctitorii bisericii Bradu Staicu (după o pictură murală de la biserica Bradu Staicu din Bucureşti).

Negustor din prima jumătate a secolului al XIX-lea (gravură în lemn după desenul lui D. Lancelot).

Nica, neguţător de la începutul secolului al XIX-lea (după G. I. Ionnescu-Gion în „Istoria Bucureştilor").

Neguţătorul abagiu Tudor Dancovici (1797—1872).

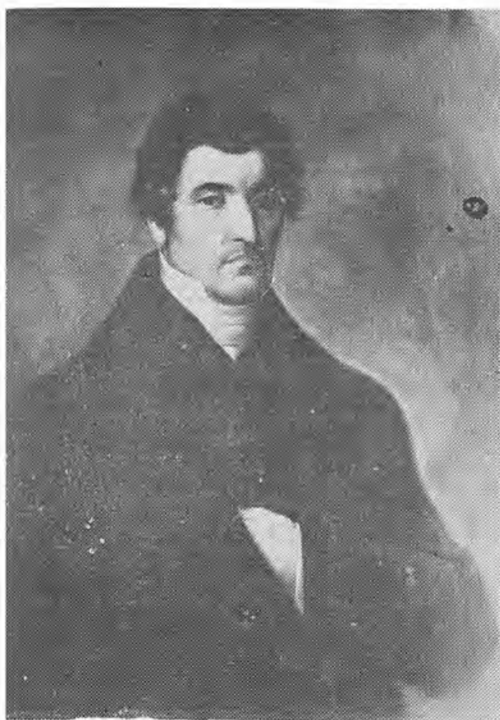
Anica Dancovici, născută Bălăcică, soţia neguţătorului Tudor Dancovici.

Marele neguţător toptangiu Tudor Hagi Tudorache (1786—1848). Litografie de Rudolf Hoffmann.

Catrinița (Ecaterina) Zamfirescu, mama neguţătorilor Niculae Voicu (Woikowitz) şi Ilie Zamfirescu. Portret în ulei de pictorul austriac Frankenberger.

Neguţătorul Nicolae Chirilof (1775—1849).

Neguţătorul şi bancherul Alexandru Chirilof (1818—1881) fiul lui Nicolae Chirilof. Portret în ulei de G. Tattarescu, 1855.

Neguţătorul Vasile Dancovici (1786—1864), fiul neguţătorului Gheorghe Dancu.

Rudolf Orghidan (1797—1862), sprijinitor al scriitorilor şi tipăriturilor din Transilvania.

Neguţătorul Petre T. Dancovici (1828—1910), fiul lui Tudor Dancovici.

Neguţătorul Alecu Dancovici (1831—1902), fiul lui Vasile Dancovici.

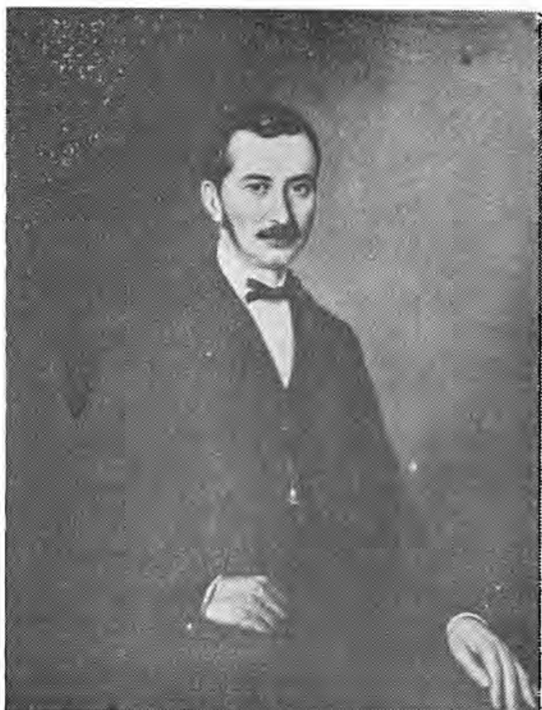
Neguţătorul Mihai Zamfir sin Constantin, tatăl lui Ilie Zamfirescu (1810—1862).

Neguţătorul şi fabricantul George Asan (1821—1866).

Ion (Ioniţă) Popp (1829—1875) zaraf şi apoi bancher în Hanul cu Tei în perioada 1856—1875.

Neguţătorul Nicolae Hagi Stoica (1818—1900).

Neguţătorul Gh. Hagi Teodoraky, fiul lui Tudor Hagi Tudorache.

George San Marin (1819—1885) proprietar al mai multor prăvălii de lipscărie en-gros în Hanul cu Tei.

Neguţătorul Ilie Zamfirescu (1810—1862) frate vitreg cu Niculae Voicu (N. de Woikowitz 1803—1868), portret în ulei de pictorul austriac Frankenberger.

Neguţătorul Costache Pavelescu (mai tîrziu Paulescu), 1824—1910, tatăl prof. dr. Nicolae Paulescu (1869—1931).

Neguţătorul Ioan Martinovici (1820—1882).

Neguţătorul şi bancherul Mihalache Stoianovici (n. 1820) fiul neguţătorului băcan Petre Stoian-Steneţ.

nească" se afla un han mic şi dărăpănat care se numea Hanul Grădişteanu. Această vie domnească începea din Uliţa Rahtivanului, adică din spatele bisericii Sf. Gheorghe Nou şi ajungea spre miazănoapte pînă la curtea pitarului Mavros, de lîngă biserica Sf. Nicolae-Jigniţa, ocupînd o suprafaţă de circa 60 stinjeni în lăţime şi 190 stînjeni în lungime. Poarta hanului dădea în Podul Beilicului (Calea Şerban Vodă) şi pe locul său, pînă în 1935, fusese spiţeria cu firma „Pelican", în apropiere de biserica Sf. Ion.

Însemnările unui călător din 1823 ne dau o imagine sărăcăcioasă şi sumbră despre acest han de mahala, care trebuia să fi fost destul de vechi în această vreme. Apariţia lui trebuie să fi fost în ultimii ani ai secolului al XVIII-lea sau imediat după 1800. Avea camere de închiriat cu noaptea şi cu luna şi cîrciumă cu mîncare şi băutură.

„Edificiul — spune călătorul din 1823 — era vechi şi cu crăpături. Vîntul se vîra cu un vuiet detestabil de scîrţîitură şi de trosnitură printre aceste crăpături. Mă aflam într-o odaie, cu pereţii, tavanul şi podinele formate dintr-o mulţime de bîrne şi scînduri, aşezate fără scop şi fără plan, de-a lungul şi de-a curmezişul. Această manieră de clădire avea o înfăţişare fantastică, mărită încă de întunecime. După datinele hangiilor în toată casa se afla numai o singură lumînare de seu, dar şi pe aceasta o scoaseră din felinar pentru a o pune într-un sfeşnic de pămînt ars. Flacăra acestei lumînări se bătea şi juca în suflarea de aer făcută de vîntul care intra din toate părţile. Aci era locul unde se ospătau călătorii, bag de seamă, că pentru a mă odihni de noapte fui condus în altă parte. Urmai un băiat şi trebuia să-mi caut drumul pe pipăite, de-a lungul unui coridor întunecos, lung de 30—40 urme şi podit cu scînduri slobode, pe care piciorul nu avea razim sigur. Ajungînd pînă la capul coridorului băiatul deschise o uşă şi mă duse într-o odaie luminată de lună, după care se retrase.

Odaia era mică şi cu tavanul aşa de jos, că-l atingeai bine cu mîna. Pe o lature era un pat : trei scînduri aşezate pe două picioare de lemn, peste scînduri o mînă de paie vîrîte într-o ţoală ca să nu se risipească. Într-alt perete era un ochiu de fereastră ; ca geam, se cunoştea că ar fi fost o piele de capră, cum se obişnuia în acea vreme, însă bucata ce rămăsese, adeverea că odată a fost întreagă.

Lîngă pat, o masă, apoi două scînduri puse pe picioare din lemn necioplit pe care sta un vas de pămînt, forma ligheanului de azi, şi un urcior cu apă ce serveau la spălatul feţei.

Mă dusei la uşă ca să-i pui zăvorul. N-avea nici zăvor nici ivăr, nimic decît o clanţă ce se mişca, cu care se putea deschide uşa pe dinafară tot atît de bine ca şi pe dinăuntru.

Fiind ostenit mă trîntii în pat şi fiincă nu avea pernă, pusei căpătîi un lemn ce-mi încurca drumul şi mă învelii cu scurteica ce o aveam pe mine" [1].

Nu cred în confortul hanurilor de altădată şi în special al celor periferice, dar, oricît, mărturia călătorului străin mi se pare cam exagerată.

În august 1845, cînd hanul se afla în stăpînirea văduvei Grădişteanu, fiindcă soţul murise, a izbucnit un foc care a distrus în întregime clădirea hanului şi cu această ocazie 20 familii evreieşti care locuiau în el au rămas fără adăpost [2].

---

[1] Col. Popescu-Lumină, *op. cit.*, p. 374—377.
[2] „Vestitorul românesc", 1845, p. 245.

HANUL GRECEANULUI-DEDU

Pe Podul Mogoşoaiei (Calea Victoriei), spaţiul cuprins azi între bulevardul Gh. Gheorghiu-Dej şi str. Doamnei, la sfîrşitul secolului al XVIII-lea făcea parte din incinta Curţii domneşti a lui Şerban Cantacuzino care-şi avea cancelaria pe locul fostei Legaţii ruseşti, adică în spatele actualului „Hotel Bulevard".

Biserica Doamnei, construită de Maria soţia voievodului, avea loc larg împrejur şi la acea dată se afla la nivelul Podului Mogoşoaiei, nu ca acum cu un metru mai jos. Prin ce împrejurări nu ştim, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, cea mai mare parte din terenul din jurul ei a fost ocupat cu clădirile diferiţilor proprietari. Partea din faţă şi lateral înspre str. Doamnei se afla în proprietatea boierilor Corneşti [1], iar o altă parte din faţă şi lateral stînga în cea a vornicului Matei Fălcoianu. Prin moştenire şi cumpărare, la sfîrşitul secolului al XVIII-lea, tot acest cuprins a ajuns în proprietatea stolnicului Radu (Răducanu) Greceanu care şi-a construit pe el case * de locuit, durabile, cu ziduri groase şi pivniţe adînci, precum şi alte clădiri mai mici, cu prăvălii, hotărîte a fi han, după cum s-a şi numit: Hanul Greceanu.

Bunele afaceri care le făceau hanurile după 1780, cînd atmosfera tulbure a Europei sud-estice se mai liniştise, au îndemnat şi pe boierii Greceni să-şi sporească veniturile prin deschiderea unui han. Aşa cum am văzut mai sus, fenomenul nu este izolat; sîntem într-o epocă în care boierimea ia pildă de la clasa neguţătorească.

Nu se ştie precis cînd a luat fiinţă hanul, dar este amintit documentar în 1821 cînd se face menţiune că prin faţa lui a trecut cortegiul mortuar al domnitorului Alexandru Suţu [2].

Probabil în timpul Revoluţiei de la 1821, cînd mulţi boieri s-au refugiat cu familiile lor peste munţi, unde unii au stat timp îndelungat şi s-au împrumutat de bani plătind dobînzi mari, şi boierii Greceni au fost în această situaţie, vînzînd mai tîrziu hanul mai sus amintit, ca să-şi plătească datoriile. Documentar constatăm că, în 1827 stolnicul Radu (Răducanu) Greceanu [3] a vîndul hanul neguţătorului cojocar Diamandi Dedu care l-a stăpînit pînă la sfîrşitul vieţii sale.

Diamandi Dedu a renovat hanul şi a înălţat zidurile dinspre ulicioara îngustă care face trecerea spre biserică şi înspre casa Grecenilor. Urmaşul lui Radu Greceanu, paharnicul Dimitrie (Mache) Greceanu dă în judecată [4] pe Diamandi Dedu cerînd să strice zidurile din acea parte care-i astupă lumina ferestrelor. Procesul a durat, la toate instanţele judecătoreşti, din 1828 pînă în 1836, dînd cîştig de cauză lui Dimitrie Dedu, urmaş, care a adus oameni ce-au mărturisit că zidul înălţat este spre ulicioară, iar ulicioara exista înainte de a-şi face case stolnicul Radu Greceanu şi deci casele pîrîtului nu sînt lipite de han ci de cealaltă parte a ulicioarei.

La moartea lui Diamandi, întîmplată între 1830 şi 1832, prin testament, hanul este lăsat moştenire celor doi fii ai săi, pitarului Dimitrie Dedu şi

---

[1] Arh. St. Buc., *Curtea de Apel, secţia II*, 25/1834.

* Cu unele renovări şi transformări au existat pînă în 1977, cînd au fost mult şubrezite de cutremur şi apoi demolate.

[2] George D. Florescu, *Alaiul înmormîntării...*, p. 35.

[3] Arh. St. Buc., *Logofeţia Dreptăţii*, 2872/1837.

[4] *Ibidem.*

poruciciului Alecu Dedu, iar celor două fiice, jumătate din casele de pe Podul Beilicului (Calea Şerban Vodă) şi suma de 48 000 lei, drept zestre atunci cînd se vor mărita.

În februarie 1837, Dimitrie Dedu * cumpără partea fratelui său Alecu, cu suma de 2 200 galbeni împărăteşti, pe zapisul de vînzare, prin punere de deget, semnînd şi mama lor Maria Diamandi Dedu.

După o trecere de cinci ani, Dimitrie Dedu ca girant al comisului Antonie Negroponte, din Moldova, care luase în arendă vămile Ţării Româneşti şi neavînd posibilitatea să depună întreaga sumă la Visterie, achitată însă de generalul Nicolae Mavros, pune zălog hanul pe numele acestuia. Dar neputînd plăti la termenul fixat, în 1842 generalul N. Mavros îl dă în judecată avînd pretenţia să i se dea banii împrumutaţi şi dobînda lor care, în total, se ridica la suma de 14 280 galbeni [1].

Dimitrie Dedu, cu soţia sa Ecaterina, prin vechilul (avocatul) Athanasie Veropolu se judecă cu generalul N. Mavros, prin vechilul Costache Anghelescu. În acest proces se amestecă şi mama lui Dimitrie Dedu care, prin nenumărate jalbe la diferite instanţe judecătoreşti şi în cele din urmă către domnitor, cere asigurarea sumei de 48 000 lei pe care răposatul ei soţ o lăsase pentru căsătoria fetelor şi fusese dată numai în păstrare lui Dimitrie care acum nu mai dispunea de aceşti bani, în urma zălogului făcut.

Nu cunoaştem cum s-a desfăşurat procesul şi nici cum s-a terminat, fiindcă ne lipsesc documentele, dar deductiv socotim că Dimitrie Dedu ** a izbutit să-şi scape hanul din amanet, deoarece constatăm că el rămîne în continuare în proprietatea lui, ducîndu-şi mai departe comerţul şi închiriind o parte din prăvălii la diferiţi neguţători.

Este adevărat însă că niciodată n-a dus-o prea bine cu banii şi a fost obligat să se mai împrumute de la unii sau alţii cu diferite sume. Astfel, încă din 1842, a luat cu împrumut de la serdarul Costache Mihăescu [2] 830 galbeni împărăteşti şi de la Scarlat Scanavi [3] 275 galbeni, pe care neputîndu-i plăti la termen, cei doi i-au pus sechestru pe chiria hanului pînă la data cînd s-au putut despăgubi.

Hanul, ca şi altele din această vreme, avea un rînd de prăvălii la stradă, pe Podul Mogoşoaiei şi unele cu faţa spre curte, iar la etaj camere şi apartamente de închiriat, cu luna sau cu noaptea. În una din prăvălii, la 1840, era renumita cofetărie a lui Constantin Lefteru, zis şi Alexandru Elefterescu [4], foarte mult căutată pentru prăjiturile şi bomboanele sale delicioase.

---

* Dimitrie Dedu ne este cunoscut încă din 1827, cînd împreună cu Nicolae Alexiu iau în arendă pe patru ani (1828—1832) de la epitropii răposatului Manuc Bei toate moşiile ce poseda în Ţara Românească, viile de la Filaret, hanul şi casele din Bucureşti (acestea pe Podul Tîrgului de Afară, unde la acea dată locuia Divan Efendi), pentru suma de 1 500 galbeni olandezi pe an, plătiţi în două rate. Contractul de arendă, încheiat la data de 27 decembrie 1827, este întărit de Logofeţia streinilor pricini, prin semnătura lui Iancu Văcărescu mare logofăt (cf. George Potra, *Documente privitoare la istoria oraşului Bucureşti, 1821—1848*, Bucureşti, 1975, p. 305—306.

[1] Arh. St. Buc., *Min. Just.*, *Extrajudiciare*, 327/1842.

** În 1839, cumpără hanul şi casele lui Ioan Ciochină din mahalaua Sf. Gheorghe Nou (Arh. St. Buc., *Tribunalul Ilfov*, *notariat*, 687/1839).

[2] Arh. St. Buc., *Min. Just. Extrajudiciare*, 240/1846.

[3] *Ibidem*, 525/1846.

[4] Dr. Nicolae I. Angelescu, *Grigore Capşa şi familia sa*, în „Gazeta Municipală", 14 iul. 1940.

Între 1844 şi 1849, cînd balurile erau destul de dese şi în special carnavalul se bucura de multă trecere din partea boierilor şi a burghezilor, într-una din prăvăliile Hanului Dedu, germanul I. Waremberg era acela care închiria, vindea şi lucra tot felul de costume fanteziste pentru asemenea ocazii. Acest negustor, în anunţurile lui aducea la cunoştinţa înaltei aristocraţii şi cinstitului public că magazinul din Hanul Dedu cît şi colecţia din sala Momolo se pot vizita începînd de la 9 dimineaţa, toată ziua, iar dacă cineva doreşte să-şi facă un domino nou „poate porunci şi într-un curs de 12 ceasuri va fi gata, cu un preţ cuviincios". În timpul fiecărui carnaval, cînd dădea anunţuri la ziare, Waremberg nădăjduia că „se va bucura de acea încredinţare de care a fost cinstit în anii trecuţi[1]".

În anul 1848, negustorul german Andrei Karnbach[2], îşi mută aici din Hanul Greci magazinul său de croitorie pentru copii. În anul 1849, găsim că într-una din prăvăliile hanului, germanul Carol Knappe deschide primul magazin de lămpi şi articole de menaj. Chiar de la începutul negustoriei el introduce, prima dată în Bucureşti, lămpile cu ulei de rapiţă dovedite ca foarte bune, pentru vremea aceea, pentru care motiv şi Teatrul Naţional le întrebuinţează începînd din anul 1854 în locul luminărilor care, oricît erau de bune, făceau fum şi înnegreau localul. Hanul Dedu a fost un local cu noroc pentru negustoria lui Carol Knappe, care introduce mai tîrziu lămpile-ceasornice şi modeloare tot cu ulei de rapiţă, ce dădeau o lumină foarte dulce ; în special erau folosite în camerele de culcare. Pe la 1880, aceste lămpi erau la mare trecere în toate casele boiereşti din Bucureşti şi chiar în ţara întreagă.

După 1860 Hanul Dedu, care în vorbirea curentă a multora îşi mai păstrase şi numele de Hanul Greceanului începuse să se părăginească. Construcţia se învechise şi nu mai corespundea noilor nevoi şi pretenţii ale comerţului bucureştean. O renovare a acestui han ar fi prilejuit cheltuieli prea mari, care ar fi depăşit puterile stăpînilor de atunci. O soluţie de moment a fost dărîmarea etajului. Aşa se explică de ce Constantin Bacalbaşa ne spune că, după 1871, în locul palatului Nifon, deci pe vechiul teren al Hanului Dedu, era „un şir de prăvălioare joase, fără etaj, strîmbe, scoase în stradă de puteai să le prinzi de streaşină"[3]. Şi, poate, pentru acelaşi motiv stăpînii au vîndut mitropolitului Nifon terenul fostului han al Grecenilor, pe care, în 1900, a ridicat o construcţie frumoasă şi impozantă, la parterul căreia se găseşte azi marele magazin „Confecţia".

HANUL IACOVACHI

În mahalaua Şelarilor era un centru negutătoresc încă din prima jumătate a secolului al XVII-lea, cînd s-a construit biserica Sf. Nicolae. La sfîrşitul acestui secol a devenit biserica breslei şelarilor, pentru care fapt Iordache, starostele breslei, în august 1700, apare între ctitori, alături de paharnicul Şerban Cantacuzino şi Apostol Lazo, care refac biserica. Mitropolitul Neofit (1738—1754), care cumpărase mai multe prăvălii în jurul bisericii, ar fi vrut s-o facă mănăstire şi să-i ridice un han. Acelaşi gînd a avut şi medelnicereasa

[1] „Vestitorul românesc", 1844, supl. 5 ; 1846, p. 20 ; 1849, p. 4.
[2] *Fruntaşii comerţului şi industriei*, vol. I, Bucureşti, 1903, p. 25.
[3] C. Bacalbaşa, *Bucureştii de altădată*, vol. I, Bucureşti, 1935, p. 63.

Arghira, care dăruieşte bisericii Sf. Nicolae Şelari moşia Slăveşti din Argeş [1]. Dar toate aceste bune intenţii n-au fost realizate.

Faptul că încă din prima jumătate a secolului al XVIII-lea s-a proiectat construcţia unui han în jurul bisericii Sf. Nicolae Şelari dovedeşte că acolo era un centru neguţătoresc, care indica nevoia unui han. Apropierea de marile hanuri Şerban Vodă, Colţea şi Grecilor, precum şi celelalte de pe Podul Mogoşoaiei nu era o piedică pentru bunele afaceri pe care le putea face un han mai mic în acest centru.

Dar dacă acest han nu s-a putut ridica în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, s-a realizat totuşi în primele două decenii ale secolului trecut. În 1839 noiembrie 25, stolniceasa Teodora Iacovachi dă zestre fiicei sale Eufrosina, la căsătoria ei cu paharnicul Nicolae Lahovari, moşii, locuri, case în Bucureşti pe Podul Calicilor, ţigani, bijuterii şi „hanul de la Sf. Nicolae *ot* Şelari, cu toate prăvăliile şi împrejmuirile lui“ [2].

Acest han nu rămîne multă vreme în stăpînirea clucerului Nicolae Lahovari, fiindcă îl vinde în 1856. Fiind însă avere zestrală, el asigură zestrea soţiei sale prin casele şi prăvăliile ce le are în mahalaua Creţulescu. De atunci s-a pierdut urma acestui han, care a suferit transformările vremii şi a dispărut în acest proces de continuă transformare a Bucureştilor.

HANUL KREŢULESCU

Biserica Kreţulescu este şi astăzi o podoabă a oraşului, în aripa stîngă a Palatului Republicii. A fost construită de Iordache Kreţulescu, mare logofăt, şi soţia sa, domniţa Safta, fiica lui Constantin Brîncoveanu, pe locul dăruit de Nicolae Mavrocordat. În anul în care s-a construit, biserica era la marginea oraşului, fiindcă alături era „Puţul cu zale“, unde se afla bariera de intrare în oraş pe drumul Tîrgoviştei.

De-a lungul secolului al XVIII-lea biserica primise foarte multe danii, astfel că devenise una dintre cele mai bogate din oraş. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, numai întinsele moşii pe care le avea biserica numărau mai bine de două sute de mii de pogoane. Nu ştim cînd şi în ce condiţii s-a construit Hanul Kreţulescu. Este fără îndoială că acest han, construit în jurul bisericii după cum cerea moda vremii, trebuie să se fi ridicat în ultimele două decenii ale secolului al XVIII-lea.

Ne îndeamnă la această ipoteză o plîngere, din 19 ianuarie 1838, prin care o parte din chiriaşii hanului, aduc la cunoştinţă Sfatului Orăşenesc că, în urma cutremurului întîmplat şi a stricăciunilor provocate, au fost înştiinţaţi de comisarul Culorii de Verde şi de inginerul oraşului să părăsească locuinţa, deoarece construcţia este ameninţată de prăbuşire. Chiriaşii, care sînt toţi boieri scăpătaţi [păhărniceasa Smaranda Pangratina, *treti* logofăt Nicolae, serdăreasa Zinca Atanasiu], cer ca Sfatul Orăşenesc să binevoiască „a grăbi orînduind un om într-adins cu ştiinţă de binale ca să vază cît de tirană năpăstuire ne face domnul comisar“ [3]. Dacă hanul a suferit unele stricăciuni, fără a-i primejdui construcţia, înseamnă că trecuseră peste el patru-cinci decenii de zidire.

---

[1] George D. Florescu, *Din Vechiul Bucureşti...*, p. 60.
[2] Acad. R.S.R., CCCCXXIX—65.
[3] Arh. St. Buc., *Municipiul Bucureşti*, 596/1838, f. 47.

Este sigur că prima construcţie a hanului a fost refăcută complet după 1850. Lucrările de reconstrucţie s-au făcut prin licitaţie publică, anunţată în ziare[1]: partea din dreapta clopotniţei s-a făcut în 1851, iar cea din stînga în 1852, exact în aceeaşi vreme cînd s-a reconstruit şi Hanul Zlătari. Lucrările fiind date prin licitaţie publică, cel care le-a executat a trebuit să aducă cu sine „chezăşie asigurătoare cu ipotecă de preţ îndoit cît suma, ce după condiţii se cere a fi asigurată".

Clădirea hanului era destul de frumoasă şi avea la mijloc un turn cu ceas, prin poarta căruia se intra în curte. În 1939 acest han a fost dărîmat spre a se lărgi curtea palatului. Cu acest prilej s-a deblocat şi s-a renovat şi biserica Kreţulescu.

HANUL ROŞU

Pe la 1800 exista pe malul stîng al Dîmboviţei, pe o porţiune de loc din fostul teren pe care fusese altădată Curtea Veche, Hanul Roşu. Mai precis locul său de aşezare se afla acolo unde se întretăia Uliţa Franţuzească [actuala str. 30 Decembrie] cu începutul Podului Calicilor, în dreapta, lîngă podul de peste rîu. Acest han a ars pînă la pămînt în 1838[2], dar terenul său i-a păstrat numele multă vreme la trecerile din mînă în mînă.

Hanul Roşu a fost construit în jurul anului 1800, mai probabil cu un an-doi înainte, cînd domnul Constantin Hangerli (1797—1799) vîndu terenul pe care fusese altădată Curtea Veche. Cine a făcut această construcţie nu s-ar putea preciza decît cînd s-ar cunoaşte mai bine depozitele arhivelor bucureştene. Ştim numai că în al doilea deceniu al secolului trecut, Hanul Roşu era în stăpînirea mănăstirii Cotroceni. Ştim de asemenea că egumenul Visarion (1798—1815), ocupat să reconstruiască mănăstirea şi Hanul Şerban Vodă după cutremurul din 1802, n-a avut vreme şi nici bani să construiască şi Hanul Roşu. Mai probabil este ca un neguţător sau boier credincios, într-o grea împrejurare de viaţă să-l fi închinat mănăstirii Cotroceni, la puţină vreme după ce l-a construit.

Fapt cert este că la 16 iulie 1818 egumenul Hariton (1817—1821)[3] vinde Hanul Roşu jupînesei Zamfira, soţia lui Ioan Dumitriu cu 50 000 lei „care bani i-a primit toţi deplin". Soţul cumpărătoarei, fiind negustor, în afacerile sale a avut nevoie de bani şi s-a împrumutat la baronul bancher Constantin Bellu cu 2 000 galbeni împărăteşti şi 9 000 mii lei, dînd zălog între altele şi Hanul Roşu. S-a întîmplat însă că la scurtă vreme Ion Dumitriu a murit şi bancherul a cerut lui Grigore Ghica să scoată la mezat averea mortului, în care era şi acest han, dar în faţa mezatului s-a ridicat şi banul Grigore Brîncoveanu ca prim creditor.

În urma acestei situaţii, Zamfira cu fiul său Dumitrache încep un lung proces care se termină abia la 16 august 1833, prin hotărîrea înaltului divan al Ţării Româneşti[4]. În sentinţa dată s-a hotărît ca să se despăgubească întîi banul Grigore Brîncoveanu ca mai vechi creditor, hanul să rămînă în proprietatea Zamfirei, fiind avere zestrală, iar baronul Constantin Bellu, care

---

[1] „Vestitorul românesc", 1852, p. 104.

[2] G. Ionnescu-Gion, *op. cit.*, p. 403.

[3] G. M. Ionescu, *Istoria Cotrocenilor, Lupeştilor (Sf. Elefterie) şi Grozăveştilor*, Bucureşti, 1902, p. 166.

[4] Acad. R.S.R., CLV—27, care citează zapisul de vînzare.

face plîngere prin consulatul Austriei ca sudit chesaro-crăesc, să aştepte vînzarea altei părţi din averea decedatului şi nicidecum să nu aibă amestec în proprietatea hanului.

După cîtva timp de stăpînire a hanului, Zamfira se gîndeşte că cel mai bun lucru ar fi să-l vîndă, scăpînd astfel de oboseală şi grijă, precum şi de teama ce i-o inspira baronul Constantin Bellu prin desele lui intervenţii la autorităţi ca să-şi scoată banii cu dobîndă mare din această proprietate bucureşteană, care nu l-ar fi supărat deloc dacă ar fi intrat în stăpînirea lui. Astfel, Zamfira vinde hanul care ajunge, fie direct, fie de la un alt cumpărător, in proprietatea lui Zoe Golescu (soţia răposatului mare logofăt Dinicu Golescu) şi a celor patru feciori ai săi : Ştefan, Nicolae, Radu şi Alexandru, care-l arendează după ce mai înainte încercase să-l vîndă. Astfel un anunţ din 1832 făcea cunoscut că „hanul Roşu de lîngă Curtea Veche" (pe str. Decebal colţ cu Patriei), proprietate a răposatului logofăt Dinicu Golescu a fost scos la vînzare prin mezat[1]. Astfel, în 1846, Dimitrie Bola, înştiinţează prin ziar că „luînd în arendă toată partea de sus a hanului cel de lîngă Curtea Veche, numit *Hanul Roşu*, l-a gătit cu cele mai bune mobile, va avea cafenea, birt şi odăi pentru găzduirea călătorilor, pentru care se făgăduieşte celor ce vor pofti, ceruta primire şi îngrijire[2]."

În 1850, din cauza nevoilor familiare, Zoe Golescu este silită să vîndă o parte din terenuri şi giuvaericale şi tot de atunci începe să se ocupe, în mod foarte serios, de vînzarea Hanului Roşu, care, după cum se vede mai jos, nu avea construcţie ci numai teren liber.

În acest scop ea trimite fiului ei Ştefan (care se afla împreună cu ceilalţi fraţi în străinătate, ca exilaţi politici după Revoluţia de la 1848), o scrisoare în care-i spune că anumiţi experţi i-au arătat că hanul preţuieşte 9 000 ducaţi şi dacă l-ar da mai ieftin ar fi o greşeală[3]. Totuşi dacă copiii ei sînt de părere să-l vîndă cu un preţ mai mic, atunci sînt rugaţi să-i trimită din respectivele ţări, unde se găsesc refugiaţi, procuri speciale.

În urma celor de mai sus, Ştefan şi Nicolae Golescu trimit mamei lor procură prin Mihail Marghiloman care se întorcea în ţară. Aceasta însă, din cauza anumitor împrejurări, lasă procura la Viena împreună cu un pachet întreg de scrisori şi diferite acte particulare. În sfîrşit, sosită, după oarecare întîrziere, procura este socotită de autorităţile bucureştene fără valoare, ca o hîrtie albă, deoarece nu era întărită de autorităţile franceze şi pentru acest motiv feciorii sînt rugaţi din nou să facă alta, dar, întărită cum se cuvine, fiindcă preţul pe care îl pot obţine acum (septembrie 1850) e mai bun ca oricînd. Ba unii amatori i-au spus că ar putea obţine chiar 10 000 ducaţi, deoarece hanul (locul) are o poziţie comercială minunată[4].

Întîrziindu-se însă trimiterea procurilor din partea tuturor feciorilor, în luna noiembrie 1850 cumpărătorii nu mai oferă preţ bun, iar lipsa de bani fiind mare, datoriile multe la care se adaugă şi dorinţa fierbinte a mamei de

[1] „Curier românesc", (1832), nr. 49 (24 iul.), p. 184 bis.
[2] „Vestitorul românesc", 1846, p. 144.
[3] George Fotino, *Din vremea renaşterii naţionale a Ţării Româneşti: Boierii Goleşti*, Bucureşti, 1939, vol. I, p. 73.
[4] *Ibidem*, p. 115.

a merge să-şi vadă fiii în străinătate, toate acestea o determină pe Zoe Golescu să vîndă o mică parte din locul hanului [1].

Încercarea lui Zoe Golescu de a vinde acest teren în întregime şi cît mai repede, pe un preţ bun, nu avea sorţi de izbîndă din cauză că unul dintre fii, Alexandru Golescu, aflat la Brusa, nu trimisese procura cerută.

În martie 1851, Zoe Golescu trimite feciorului ei Ştefan socoteala de banii ce au rezultat din vînzarea a 20 stînjeni de teren din Hanul Roşu. Pentru 9 stînjeni a primit 68 040 piaştri, iar pentru 11 stînjeni 116 942 piaştri, în total 184 982 piaştri. Din primăvară şi pînă în toamnă, probabil că mai vînduse o parte din teren, fiindcă în septembrie 1851 se spune că n-au mai rămas decît 10 stînjeni de vînzare.

Effingham Grant, din serviciul Consulatului britanic din Bucureşti, prieten şi mai apoi rudă al familiei Golescu, scrie lui Ştefan Golescu, în octombrie 1851, că s-a mai vîndut o parte din locul Hanului Roşu — cinci stînjeni cu 1 250 ducaţi —, iar într-o scrisoare din noiembrie 1851, se spune că n-au mai rămas de vînzare decît trei stînjeni, pe care nu se poate lua mai mult de 220 ducaţi stînjenul, deoarece locul este mult mai scurt decît celelalte vîndute.

În sfîrşit, în primăvara anului 1852, se vinde ultima parcelă din Hanul Roşu, dar pentru aceasta nu se primesc banii imediat, deoarece cumpărătorul fiind bolnav, n-a putut să se prezinte la Tribunal, pentru întocmirea actelor [2].

Şi tot în acest an, fără să ne putem explica cum, deoarece locul hanului fusese parcelat şi vîndut la diferiţi indivizi, este amintit un oarecare Nae Constantinescu ca proprietar al Hanului Roşu de la Curtea Veche [3].

Deşi nu se cunoaşte capacitatea Hanului Roşu, totuşi avem ştiri despre unii negustori care şi-au exercitat negoţul în acest han. În 1832, în catastiful negustorilor şi meseriaşilor, se arată că Costi Hiotul şi Sterie Anastasiu, bucătari, şi Sava Dimitriu, cafegiu, stau în acest han. În 1843 se închiriază în Hanul Roşu o tutungerie, aflată alăturea (tot în han) *de limonţărie* [4]. Şase ani mai tîrziu, în vara anului 1849, într-una din prăvăliile Hanului Roşu se afla o rîşniţă sistematică pentru măcinatul cafelei, iar această noutate pentru bucureşteni era anunţată în felul următor: „Astăzi, la 10 ale lunii lui iulie, au sosit aici în Capitală o moară de cafea englezească, care scoate într-un ceas 10 oca cafea pisată. Şi cine vor fi doritori sau de a lua cafea gata sau de a aduce cafea s-o piseze, va şti că preţul este de o jumătate de sfanţ de a se pisa pe o oca, iar de a lua pisată gata 7 lei. Şi cine va fi doritor, să se adreseze la Hanul Roşu [5]".

În timpul generalului Kiseleff se începuse pavarea străzilor din centrul comercial al oraşului, unde frecvenţa călătorilor şi a vehiculelor era foarte mare. În raportul său de activitate, marele vornic al Treburilor din Lăuntru arată că s-a pavat cu piatră şi uliţa care pleacă din Şalvaragii, de la Cişmeaua seacă, trece prin Boiangii, pînă la podul cel mare de peste Dîmboviţa, în dreptul Hanului Roşu [6].

---

[1] *Ibidem*, p. 142.
[2] *Ibidem*, p. 142, 205, 207, 250, 256, 309.
[3] „Vestitorul românesc", 1852, p. 180.
[4] Idem, 1843, supl. 22.
[5] Idem, 1849, p. 240.
[6] Analele parlamentare, tom. III, partea I, Bucureşti, 1892, p. 572.

HANUL TRĂSNEA

Am văzut cînd am vorbit despre Hanul Colţei că de la 1811 şi pînă la 1837, mai bine de un sfert de veac, epitrop al Spitalului Colţea a fost clucerul Nicolae Trăsnea. După cutremurul din 1802, care a ruinat aproape în întregime Hanul Colţea, epitropul n-a întreprins nici o lucrare de reparaţie, în schimb reuşise să-şi construiască un han, proprietatea lui, care i-a purtat numele pînă tîrziu.

Hanul Trăsnea se afla pe Podul Mogoşoaiei în faţa grădinii Episcopiei pe care s-a construit Ateneul Român, deci în partea dreaptă a Palatului Republicii. Nu se cunoaşte precis anul cînd a fost construit, nici împrejurările care au prilejuit această construcţie. Se pare că Nicolae Trăsnea era un om de afaceri, care cunoştea bine piaţa neguţătorească a Bucureştilor ca să-şi dea seama ce izvor de venituri este un han. Administraţia pe care o făcea ca epitrop al aşezămîntului cantacuzin l-a pus în situaţia să strîngă bani. Dar această administraţie a nemulţumit pe cei trei efori care i-au verificat gestiunea şi pînă la urmă l-au concediat. La 1 iunie 1837 el contractează un împrumut de 4 600 galbeni împărăteşti la medelnicerul Nicolae Alexandrescu. Pentru garantarea împrumutului el a zălogit casa în care locuia şi hanul. Acest împrumut, foarte mare pentru nevoile sale, coincide cu verificarea gestiunii sale de la Colţea şi s-ar putea să fi fost destinat să-i acopere unele lipsuri din gestiunea Eforiei. Faptul că a fost înlocuit îl marchează profund şi după cîteva luni încetează din viaţă.

Dacă avem în vedere împrejurările de mai sus, şi facem o legătură directă între funcţiunea de epitrop şi construcţia hanului, este de presupus că Hanul Trăsnea a luat fiinţă în jurul anului 1820. Nu era un han prea mare, cu mişcare multă, fiindcă era prea departe de centrele neguţătoreşti ale oraşului. Este adevărat că după 1830 Podul Mogoşoaiei nu era numai o uliţă mai largă, care deschidea drumul spre Mogoşoaia şi Potlogi, ca în vremea lui Brîncoveanu, ci începuse să se împodobească cu prăvălii şi să devină o uliţă negustorească. Hanul Trăsnea avea parter şi etaj, cu prăvălii jos, la faţa uliţei şi odăi şi apartamente de locuit la etaj. De fapt, de la început acest han a luat un aspect de hotel ca să se transforme mai tîrziu în „Hotel Orient“ [1], reprezentînd Orientul şi prin nume şi prin înfăţişare [2].

După moartea clucerului Trăsnea, conducerea afacerilor legate de han le preia soţia sa Maria, „care prin acturi publice s-au făcut moştenitoarea pomenitului răposat“. Ea s-a dovedit mînă de fier şi pricepută în afaceri, reuşind să respecte angajamentele împrumutului. La 1 decembrie 1838 ea obţine din partea creditorului scoaterea hanului din zălog şi prelungirea împrumutului pe încă un an, „iar îndeletnicindu-se dumneaei a-mi da orice sumă din bani, să fiu dator a-i primi şi a-i scădea cu dobînda lor din acest zapis [3]“.

Nu ştim cine a stăpînit hanul în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Pe la 1871, cînd Hanul Trăsnea devenise „Hotel Orient“, conducerea lui o avea „un bătrîn simpatic numit Demetrescu [4]“. A fost dărîmat în 1897 şi pe locul lui s-a construit o nouă clădire unde şi-au avut sediul pînă

---

[1] C. Bacalbaşa, *op. cit.*, vol. I, p. 57.
[2] „Steagul“, Botoşani, 1897, nr. 18, 27 mai, p. 1—2.
[3] Acad. R.S.R., CXCV—72.
[4] C. Bacalbaşa, *op. cit.*, vol. I, p. 57.

în 1932 (cînd s-a dărîmat pentru a se lărgi Calea Victoriei) reprezentanța de automobile „Leonida", cofetăria „Tănăsescu", frizeria unde lucrau vestiții meșteri Leonte și Iacob, librăria „Cartea de aur" a lui „Papa Cohen" și magazinul de ceasornicărie a lui Ageamolu și Popovici.

HANUL VĂCĂRESCU

După proprietarii care l-au avut în stăpînire, în decursul timpului, ar putea fi numit Hanul Vasiliu-Canusi, Brezoianu, Văcărescu sau Sorescu. Noi îi păstrăm însă, în titlu, numele de Văcărescu, fiindcă Barbu Văcărescu a fost un dregător de seamă al țării și un darnic sprijinitor al învățămîntului și al culturii în general. Dar să vedem, pe baza materialului documentar, ce putem spune despre istoricul acestui han.

Spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea, un oarecare Petre Vasiliu-Canusi ce-și avea casa de locuit în mahalaua Gorgani, clădită pe locul mănăstirii Sărindar căruia îi plătea drept chirie o jumătate oca de ceară pe an [1], avea pe una din importantele artere de circulație ale orașului, adică pe Ulița Tîrgoviștei, un han cu solide construcții, numeroase acareturi, iar în spatele lor curte și o grădină foarte mare.

Se vede însă treaba că Petre Vasiliu-Canusi dorea să devină un mare agricultor, să aibă una sau mai multe moșii care, după părerea lui, i-ar aduce un venit mai ridicat decît hanul. După această socoteală, în luna martie a anului 1802, el se învoiește cu Elenca Brezoianu * care, cu aprobarea soțului ei, medelnicerul Costache Brezoianu, îi dă partea ei din moșia Andrășești (jud. Ialomița), primită de zestre de la părinți, în schimbul hanului mai sus amintit, socotind și ea, la rîndu-i, că „hanul este mai de folos decît partea ei de moșie" [2], dîndu-i un venit mai bun și mai sigur.

Petre Vasiliu-Canusi, ca să-și mărească moșia vinde casa, ce avea, în mahalaua Gorgani, lui Constantin Dimitriu Nazlăm și cu alți bani ce-i mai avea, în luna martie 1804, cumpără de la logofătul Strîmbeanu 300 stînjeni din moșia Tătărăii de Sus, vecină cu a lui, apoi 300 stînjeni de la Mariuța Alexeanu și 125 stînjeni de la Constantin Alexeanu, cu cîte 6 lei stînjenul, în aceeași moșie, plătind în total 4 350 taleri.

Dar hanul de pe Ulița Tîrgoviștei nu știm pînă la ce dată a rămas în proprietatea Elencăi Brezoianu, fiindcă, după cum vom vedea mai jos, îl găsim mai apoi în stăpînirea marelui ban Barbu Văcărescu.

Sîntem în perioada cînd chiar boierii cei mari, pentru a-și satisface luxul, în special al soțiilor, precum și cheltuielile exagerate ale traiului, aveau nevoie de cît mai multe venituri. Moșiile ce posedau, nefiind bine lucrate de ei, ci date în arendă, nu le ofereau sumele necesare vieții lor de risipă. Pentru acest motiv mulți dintre ei s-au apucat și de treburi negustorești, unii deschizînd fabrici de postavuri, de ceramică sau sticlărie, iar alții cumpărînd sau construind hanuri în București, așa cum au făcut boierii Suțu, Filipescu, Câmpineanu, frații Iordache și Dinicu Golescu și alții.

---

[1] George Potra, *Documente privitoare la istoria orașului București, 1594—1821*, București, 1961, p. 655—656.

* Elenca Brezoianu era fiica boierului Grigore Alexeanu și soră cu Mariuța și Constantin Alexeanu.

[2] Ioan C. Filitti, *Arhiva Gheorghe Grigore Cantacuzino*, București, 1919, p. 5—7.

De data aceasta este vorba de Barbu Văcărescu zis Bărbuceanu, văr cu marele ban şi poet Ienăchiţă Văcărescu. În decursul vieţii, Barbu Văcărescu a fost ispravnic al judeţului Argeş, mare vistier, mare vornic şi mare ban. În 1812 a fost membru în „Întîiul Divan şi Comitet al Prinţipatului Valahiei", iar în decembrie 1830 generalul Kiseleff l-a numit „prezident al Divanului judecătoresc [1]".

A fost căsătorit de două ori: prima dată cu Stanca Slătineanu cu care a avut o fată * şi a doua oară cu Zoe (Zoiţa) Paleologu cu care a avut doi băieţi ** nelegitimi şi după căsătorie încă două fete ***.

Barbu Văcărescu, probabil în jurul anului 1820, cumpără hanul de la Elenca Brezoianu care la acea dată nu avea decît două prăvălii la stradă, un corp de case, pivniţă boltită, grajd mare de zid acoperit cu şindrilă, şopron acoperit cu *uluce* (scînduri), curte şi o grădină foarte mare. Mergîndu-i bine treburile hanului şi vrînd să-i mai facă o prăvălie în faţă şi să-şi mai mărească terenul, la 22 august 1824, cumpără de la cojocarul Anghel Nicolau şi soţia sa Chiriachi trei locuri care aveau la uliţă şase stînjeni lăţime şi în lungime 60 stînjeni, pentru suma de 2 000 taleri. Şi, după cum spune vînzătorul, — „ca să-i fie dumnealui banului şi copiilor dumnealui moşie ohabnică în veci [2]".

În decursul anului 1831 Barbu Văcărescu, împreună cu soţia sa Zoiţa, au scos hanul la vînzare prin licitaţie, „dar din pricina bolii ce s-au urmat au rămas nesăvîrşită lucrarea mezatului [3]".

La 29 martie 1832 cînd banul Barbu Văcărescu nu mai era în viaţă ****, soţia sa se adresează marii Logofeţii cu rugămintea să i se aprobe vînzarea hanului prin mezat şi să se facă cunoscut acest fapt la locurile „unde se cuvine".

În cererea sa, Zoiţa Văcărescu precizează unde era hanul, din ce construcţii se compunea şi întinderea terenului ce poseda. Astfel se arată că hanul avea „trei prăvălii în faţa uliţii cei mari ce se numeşte Uliţa Tîrgoviştei [4]", una fiind cîrciuma, a doua băcănie şi a treia brutărie, avînd fiecare şi cîte o cameră în spate, cu *un beci dedesupt pentru şezutul oamenilor*" (*s.n.*), o pivniţă mare boltită, grajd de zid, avînd şi „curte mare, îndestulă", iar în fund o grădină cu vie şi pomi fructiferi în suprafaţă de trei pogoane „precum în fiinţă să văd".

---

[1] „Curierul românesc", 1831, p. 4, col. II.

* *Tiţa* căsătorită cu Ştefan Catargi, părinţii lui Barbu Catargi (Ioan C. Filitti, *Arhiva...*, p. 124).

** *Alexandru Paleologu* căsătorit întîi cu Anica Băbeanu, iar a doua oară cu o belgiancă, este tatăl lui Maurice Paléologue, fostul ambasador al Franţei la Petersburg (G. Fotino. *op. cit.*, vol. II, p. 205); *Ion (Jean) Paleologu*, căsătorit prima dată cu Alexandrina Grădişteanu cu care a avut doi fii, pe Grigore şi Barbu, iar apoi cu o englezoaică, este tatăl cunoscutului caricaturist Pal din Paris (Ioan C. Filitti, *op. cit.*, p. 266 şi G. Fotino, *op. cit.*, vol. III, p. 110).

*** *Elisabeta* (Săftica), căsătorită cu Matei Ghica şi *Irina* căsătorită în 1823 cu aga Alexandru (Alecu) Ştefan Bellu (1799—1853), căruia, în 1835 îi dă ca zestre moşia Jilavele din jud. Ialomiţa; a avut ca fiu pe Ştefan Bellu (1824—1902).

[2] George Potra, *Documente privitoare la istoria oraşului Bucureşti, 1821—1848*, Bucureşti, 1975, p. 169.

[3] Arh. St. Buc., *Min. Just., Extrajudiciare*, 94/1832.

**** I. C. Filitti spune că Grigore Brîncoveanu şi Barbu Văcărescu au murit „amîndoi în mod misterios" *(Principatele Române de la 1828 la 1834, Bucureşti, 1934, p. 229).*

[4] Arh. St. Buc., *Tribunalul de comerţ Bucureşti*, 9917/1832.

În legătură cu această cerere, Alexandru Filipescu mare logofăt al Dreptății cere Tribunalului comercial al județului Ilfov să cerceteze, conform legiuirii, dacă hanul este proprietatea vînzătoarei, dacă are sau nu împrumuturi cu amanet pe el și să facă „punere la cale după coprinderea proiectului pentru mezaturi". Dar cînd toate aceste formalități erau gata, se primește o întîmpinare din partea Zoiței Văcărescu că nu mai vinde hanul, fiindcă — după cum spune ea într-o jalbă din 1840 — „soțul mieu banul Barbul Văcărescul și fiicele mele Săftica și Irina și-au dat obștescul sfîrșit în anul 1831, cîte trei de boala holerii[1]".

După trecere de cîțiva ani de la această dată, adică la 15 aprilie 1838, Zoița Văcărescu, după o nouă cerere și aprobare, vinde hanul serdarului Dumitrache Sorescu și cere marii Logofeții să adeverească actul „spre pacinica stăpînire a cumpărătorului[2]". Nu menționează cu ce sumă a fost vîndut, dar arată numele tuturor rudelor care au renunțat la dreptul de *protimisis*.

De la această dată nu știm cît timp l-a ținut în proprietate serdarul Dumitrache Sorescu[3]; nici dacă l-a vîndut mai tîrziu, sau l-a lăsat moștenire soției, după decesul său. Deducem însă că terenul hanului care se întindea cam pe unde este acum spitalul „Carol Davila" și pînă în str. Emigratului — bineînțeles prin spatele mai multor case de pe Ulița Tîrgoviștei — a fost probabil, parcelat și vîndut, fiindcă, în al șaptelea deceniu al secolului trecut, pe planurile și hărțile orașului se observă pe acele locuri construcții mai mici sau mai mari ale acelora care cumpăraseră anumite loturi de pămînt.

ALTE HANURI BOIEREȘTI

În afară de hanurile pe care le-am amintit mai sus, despre care s-au putut culege informații mai mult sau mai puțin cuprinzătoare, în secolul al XIX-lea au existat în București și alte hanuri construite de boieri sau cumpărate de ei cu scopul de a-și spori veniturile. Sînt de observat două fapte în legătură cu aceste hanuri boierești: în cele mai multe cazuri boierii transformau casele de locuit în hanuri și numai foarte rareori făceau construcții anume pentru acest scop; apoi ei nu exploatau direct hanurile, transformîndu-se în hangii, ci mai totdeauna le arendau în întregime cuiva, care le exploata. Nu se cunoaște nici un caz cînd un boier, chiar din cei mai mici, să fi devenit negustor, să facă negoț personal. Era poate o mîndrie de clasă, care oprea pe boieri să facă negustorie de tarabă, chiar dacă erau siliți să tră-

---

[1] Idem, *Comitetul carantinelor*, 982/1840.

Barbu Văcărescu a fost înmormîntat la mănăstirea Găiseni din jud. Dîmbovița, Săftica în curtea bisericii Tabacului de pe Podul Mogoșoaiei, iar Irina în grădina serdarului Sorescu, din mahalaua Fîntîna Boului. Osemintele celor trei, după cererea Zoiței Văcărescu din 12 iunie 1840, către Comitetul Carantinelor, au fost deshumate și reînhumate în cimitirul mănăstirii Cernica „unde zac oasele celor de mai înainte adormiți din familia noastră" și „unde și ale mele să vor alătura la vremea ce va vrea Ziditorul".

[2] Arh. St. Buc., *Tribunalul de comerț București*, 8384/1838.

[3] Idem, *Min. Just., Extrajudiciare*, 133/1833.

Dumitru Sorescu (*biv vel* șătrar în 1833, serdar în 1838 și paharnic în 1844), om foarte bogat, s-a căsătorit în ianuarie 1833 cu Anica Racovitina care, fiind mult mai tînără decît el, i-a cerut ca mai înainte de săvîrșirea oficială a căsătoriei, să-și facă testament, menționînd cum să se urmeze cu averea după moarte. Casele lui Sorescu, cu o grădină foarte întinsă, se aflau în mahalaua Fîntîna Boului, lîngă cele ale logofătului Răducanu Iorgulescu și ale clucerului Ioan Budișteanu (cf. „Vestitorul românesc", 1844, p. 244, nr. 235).

iască din mila altora. Dar chiar cînd negustorii deveneau boieri ei renunţau la negoţ.

Mai cunoaştem cîteva hanuri boiereşti, existente în Bucureşti în secolul trecut, mai mici şi mai puţin însemnate. Vor fi fost desigur şi altele despre care nu ştim încă nimic şi numai cercetarea ştiinţifică a arhivelor le-ar putea scoate la lumină.

Între aceste hanuri mai mici, aşezate în centrele comerciale din Bucureşti, este *Hanul Ion Românul*, care a aparţinut serdarului Ion Eliad. Se afla în apropierea bisericii Sf. Gheorghe Nou, alături de Hanul Simion, care avea de cealaltă parte Hanul Zamfir [1]. Avea mai multe prăvălii, între care la nr. 4 era un magazin de textile ; neguţătorul anunţă, în 1843, că i-au sosit din Viena tot felul de pînzeturi, printre care una „faină de Rumburgher", apoi feţe de masă Damaschir (de Damasc), „şervete deosebite, batiste de lino şi felurimi de *corvete* de vară pentru aşternut şi învălit ; doritorii de a cumpăra vor afla cel mai eftin preţ [2]". În prăvălia nr. 9 din acest han, tot în 1843, neguţătorul Mihai Maca, desigur rudă cu unul din ginerii lui Serafim din Hanul Filipescu, vindea postavurile indigene, provenite din fabrica vornicului Nicolae Băleanu. În luna mai 1857 serdarul Ion Eliad vinde hanul marelui neguţător George San Marin şi tovarăşului său Leon Manoach, pentru 12 000 galbeni împărăteşti, adică 384 000 lei de atunci. După zece ani însă, cel dintîi cumpărînd moşia Ciocile şi avînd nevoie de bani, a cedat partea sa, pentru 6 000 galbeni, tovarăşului său.

Postelnicul Costea din mahalaua Gorgani avea un han lîngă Podul de Pămînt, al cărui grajd venea pînă în apa Dîmboviţei. Era, fără îndoială, un han mic, fără prăvălii, ci mai mult pentru găzduirea negustorilor şi producătorilor de mărfuri din provincie, care veneau la tîrg în Bucureşti. În vara anului 1825 postelnicul Costea începe să-şi repare hanul, care „din răzvrătire s-au dărăpănat cu totul". Este desigur vorba de Revoluţia lui Tudor Vladimirescu şi, mai ales, de cele ce s-au petrecut în Bucureşti după uciderea lui. El începe reparaţia cu un grajd, dar *maimar-başa* îi opreşte lucrarea şi-i goneşte dulgherii, „cu cuvînt că ar fi bătut taraşi noi în apa Dîmboviţei". El reclamă la marea vornicie şi Theodor Văcărescu, marele vornic şi Scarlat Grădişteanu scriu un pitac maimar-başei : „rău dar i-ai poprit dulgherii din lucru fără a avea porunca dvornicii de cercetare ; cu aceia ţi să scrie ca pe dată după primirea acestui pitac, numai decît să dai voe dulgherilor a să apuca de lucru şi mai mult să nu zăbovească, căci vei fi în răspundere" [3].

În 1826 se afla undeva pe Podul Tîrgului de Afară (Calea Moşilor) un han al serdarului Aleco, cu mai multe prăvălii. Stăpînul hanului, strîns de nevoi, se împrumutase cu bani la stolnicul Ianache Arion, pentru care zălogise hanul. Neputînd să întoarcă banii la timp el se înţelege cu creditorul să scoată hanul la mezat şi fac o jalbă în acest sens. Jalba este dată în cercetarea marilor boieri, care arată în anaforaua lor că au văzut sineturile din care se constată proprietatea şi „găsim şi noi cu cale să se dea luminată porunca mării tale către starostea de neguţători, după cererea jeluitorului serdar, să puie telal a striga la mezat acel han cu prăvăliile lui după orînduială" [4]. Ei

---

[1] „Vestitorul românesc", 1843, p. 284.
[2] *Ibidem*, p. 132.
[3] Arh. St. Buc., *ms.* 1138 *(Condica de anaforale a veliţilor boieri pe 1824—1826)*, f. 20.
[4] Idem, *ms.* 1132, f. 7.

hotărăsc ca din prețul *haraciladisit* să se plătească mai întîi creditorul, „iar prisosul să se dea jăluitorului serdar."

În însemnările preotului Grigore Andronescu [1], unde se găsesc interesante contribuții la istoria orașului și a țării, se arată că la 12 iulie 1823, în timpul unei furtuni, s-a aprins și a ars *Hanul Nenciulescului*, de pe Ulița Nenciulescu. Altceva nu mai știm nimic despre acest han. Boierii Nenciulești își aveau casa la începutul secolului al XIX-lea pe str. Academiei, pe locul unde a fost în 1930 Ministerul de Interne ; în casa lor a locuit în 1808 generalul Sebastiani, ambasadorul lui Napoleon Bonaparte. Raluca Nenciulescu era căsătorită, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, cu vistierul Ioniță Filipescu, iar Alexandrina, pe la 1850, cu Nicolae Suțu, mare logofăt și ministru.

Podului Tîrgului de Afară (Calea Moșilor) era presărat cu hanuri. Unele mai mici, altele mai mari, unele cu prăvălii, altele numai cu cîrciumi și grajduri, aceste hanuri au răspuns la vremea lor unor nevoi firești ale negoțului bucureștean. Ele apăreau cînd aceste nevoi le impuneau existența și dispăreau, dacă nu interveneau cutremurele și incendiile.

În 1843 se anunță în ziar [2] că este de vînzare *Hanul Mavromolu* de pe Podul Tîrgului de Afară, al căminăresei Marița Mavromolu. Hanul nu era dintre cele mai mici căci avea la parter șapte prăvălii cu cîte o odaie în plus fiecare, iar la etaj 14 odăi de locuit ; avea curte mare, fierărie nouă, grajd și șopron. Despre existența acestui han nu mai știm însă nimic.

În fine, un alt han situat undeva în apropiere de Podul Tîrgului de Afară și mahalaua Armenilor [3] este *Hanul Tîrcă*, poate al serdarului Răducanu Tîrcă. Aflăm despre acest han că exista în 1830 și este amintit cu prilejul pavării cu piatră a unor ulițe. Alte știri nu sînt despre el. Printre hanurile boierești din secolul trecut mai figurau și următoarele :

Hanul de peste drum de Doamna Bălașa al marii vornicese Mihail Manu este anunțat, în 1838, că se dă în arendă pe 3 ani [4]. În 1840 hanul era alcătuit din „6 prăvălii în 12 odăi, cu curte și toate trebuincioasele tacîmuri deosebit, al d-nei marei vornicese Zmaranda Manu, ce-l are alături cu casele d-nei cele mari din Podul Caliții, unde este acum a să muta toate Divanurile și Judecătoriile aceștii Capitale, se dă în arendă pe cîți ani se va putea" [5]. Un anunț din 1832 ne informează că „frații Costache și Ianache *sin* medelnicer Teodor Arcuda au vîndut un *han* al lor din mahalaua Gorganului la căpitanul ofițer al miliției pămîntești Dimitrie Ciocîrdia pe 16 000 taleri, învingînd dreptul de protimisis al unui Costandin Ceacîrolu" [6]. Alt anunț din 1839 făcea cunoscut că se scot în vînzare „casele din mahalaua Sf. Apostoli și de la capătul Podului Calicilor, 2 *hanuri*, unul la Dealul Spirii și altul la capătul Podului Calicilor ale casei răposatului clucer Chiriac Hristopul" [7]. Doritorii urmau să se adreseze cluceresei Elenca Hristopul, locuitoare acolo.

---

[1] Ion I. Nistor, *Condica Androneștilor...*, Anal. Acad. Rom., tom. XXVIII, mem. 9, București, 1946.

[2] „Vestitorul romănesc", 1843, supl. 82 (nr. 407).

[3] *Începuturi edilitare, 1830—1832, Documente pentru istoria Bucureștilor*, București, 1936, p. 24.

[4] „Cantor de avis și comers", (1838), nr. 51 (19 febr.).

[5] *Ibidem*, IV (1840), nr. 86 (27 iul.), p. 344.

[6] „Curier romănesc", IV (1832). nr. 79 (6 nov.), p. 308.

[7] „Cantor de avis și comers", II (1839), nr. 13 (3 mart.), p. 30.

Anunțurile continuă. „Un *han* de zidire temeinică cu 6 prăvălii și un *alt han mai vechi alăturea*, cu curți deosebite, în sumă de 35 stînjeni fața, cu venit de lei 2500 pe an pe Podul Caliții, vopseaua Verde nr. 1510, se vinde de către proprietar, comisul Costache Fălcoianu, ce șade pe acel pod, vopseaua Albastră nr. 1526" [1]. „*Hanul* hătmănesei *Zoița Roset* după Podul Mogoșoaiei, lîngă casele d-ei, văpseaua Galbenă, se dă în arendă" [2]. În anul 1840 se poate citi : „Casă din dosul bisericii Sf. Ioan Nou, în Ulița Jigniții, pe locul moștenesc al casei răposatului sluger Manolache Riciul i *un han nou* tot pe locul moștenesc dimpotriva hanului Constantin Vodă de alăturea cu biserica Zlătarului, tot al răposatului, să vînd" [3].

Se scot în vînzare *hanul* biv vel spătarului *Nicolae Suțu* din mahalaua Sf. Vineri cu 22 (!) case cu odăile lor, cu venit anual de 5575 lei" [4]. „*Un han din Scaunele Vechi*, nr. 45 al vel logofătului Mihalache Racoviță este scos în vînzare. Mușterii se pot adresa d-lui în casele lui Hristache Brutaru la Beilîc" [5]. „*Un han la Tîrgul d-Afară*, pe locul domnului Grigore Vodă Ghica, cu embatic, al lui Mincul căpitanul, este scos la mezat pentru datorie" [6]. Ultimul han boieresc pe care îl menționăm este al „lui Toma Popescul, ce să numește *hanul vistierului Nestor* de lîngă bariera uliții Mîndritului (Arhimandritului) nr. 888, văpseaua Galbenă, pe loc moștenesc cu bina bună de zid și cu pivniță dedesupt, curte mare împrejmuită cu uluce și înăuntru un grajd și alte îmbunătățiri, grădină cu destulă întindere împrejmuită cu gard de nuiele, cu feluri de pomi roditori și în fund loc slobod, unde să poată sădi vie, se vinde. Proprietarul șade la casa nr. 990, văpseaua Galbenă" [7].

La capătul acestor însemnări istorice despre hanurile boierești din București nu ne putem explica care au fost împrejurările ce au împins clasa boierească spre negoț și în ce constă transformările social-politice care s-au produs în această clasă din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

5. HANURI NEGUȚĂTOREȘTI

Hanurile neguțătorești sînt mult mai slab reprezentate în București decît celelalte trei categorii pe care le-am examinat. Deși instrumente specifice de comerț, mai ales în secolul al XVIII-lea cînd comerțul cu străinătatea se făcea cu toptanul (en-gros) din pricina dificultăților de transport, totuși hanurile n-au atras pe marii neguțători ai vremii. Toptangiii bucureșteni, în strînse legături de negoț cu Constantinopol, Viena și Lipsca, s-au mulțumit să aibă boltele, pivnițele și magaziile lor închiriate în marile hanuri domnești și mănăstirești și n-au băgat banii în construcții proprii. Nu cunoaștem în tot secolul al XVIII-lea vreun neguțător care să-și fi făcut negoțul într-un han propriu. Se poate trage deci o concluzie generală pentru acest secol : marii neguțători din secolul al XVIII-lea nu și-au construit hanuri pentru negoțul lor și nici nu s-au lăsat atrași de pilda hanurilor domnești și mănăstirești către negoțul în hanuri.

---

1 „Curier românesc", X (1839), nr. 162 (26 oct.), p. 648.
2 *Ibidem*, VII (1836), nr. 36 (12 iun.), p. 144.
3 „Cantor de avis și comers", IV (1840), nr. 68 (11 mai), p. 272.
4 „Curierul românesc", III (1831), nr. 15 (12 mart.), p. 52.
5 *Ibidem*, IV (1832), nr. 10 (28 febr.), p. 40.
6 *Ibidem*, V (1833), nr. 60 (19 nov.), p. 240.
7 *Ibidem*, VII (1836), nr. 32 (29 mai), 128.

Secolul al XIX-lea se deosebeşte de cel anterior din acest punct de vedere. Marii neguţători încep să aibă hanurile lor, atît pentru negoţul propriu (lipscănie, braşovenie, coloniale etc.) cît şi pentru negoţul în hanuri. În acest sens sînt de făcut totuşi două constatări concludente : numărul acestora este foarte redus, căci în afară de Constantin Hagi Tudorache, care cumpără Bezestenul (Hanul) din Gabroveni şi Hanul Ion Românul, şi de Ştefan Băltăreţu nu mai cunoaştem alţii ; apoi ei nu renunţă la comerţul lor principal, care rămîne preocuparea primordială, şi nu dau comerţului cu hanuri decît un interes cu totul secundar. Astfel se poate spune că marii neguţători ai secolului trecut, în afară de Manuc care este un caz special după cum vom vedea, n-au înclinat către negoţul cu hanuri.

Acest comerţ a rămas totuşi pe mîna micilor neguţători, care au împînzit Bucureştii cu un mare număr de hanuri. Unele sînt aşezate în centrele active ale comerţului ; altele se găseau în apropierea acestor centre, pe uliţele mai dosnice, dar participînd la viaţa comercială a acestor centre ; unele erau retrase în mahalalele mai populate, cu cîteva prăvălii dintre care nu lipsea cîrciuma, care cu timpul îşi creau acolo un vad propriu, sfîrşind uneori prin a da numele mahalalei, ca de pildă Făgădău ; şi, în fine, altele se instalau la barierele principale, care aveau legătură activă cu provincia şi acolo ofereau călătorilor primul popas din Bucureşti. O primă condiţie pe care trebuiau să o îndeplinească hanurile de mahala şi de bariere, era să aibă curte largă cu puţ şi cîrciumă cu de-ale mîncării şi dacă mai aveau şopron şi chiar grajd era şi mai bine.

Hanurile de centru, din tîrguri sau din jurul lor, aveau prăvălii de tot felul şi odăi de închiriat cu noaptea. Noile hanuri negustoreşti, care au luat fiinţă în jurul anului 1850, nu mai aveau apartamente sau încăperi de închiriat cu luna şi cu anul, care aduceau chirii mici, aşa cum aveau marile hanuri din secolul al XVIII-lea, ci numai odăi mobilate sumar, pentru călătorii trecători prin Bucureşti. Aceste hanuri se adaptează hotelurilor deschise de străini după moda apuseană şi uneori se transformă în hoteluri cu birt, cafenea, grajd şi curte largă.

Toate hanurile neguţătoreşti din secolul trecut au participat într-o măsură mai mică sau mai mare la viaţa bucureşteană, care a fost şi este într-o neîntreruptă transformare. Activitatea lor publică este redusă la comerţul pe care-l fac şi într-un cerc destul de restrîns, din care lipsesc ştiri de amănunt. Rareori avem la îndemînă ştiri documentare, care să ne dea posibilitatea unei informaţii precise şi să putem reconstitui cît mai exact trecutul. De multe ori facem apel la tradiţiile orale, generale sau particulare ; aceasta este o necesitate pentru a privi în epocă şi de a fixa în timp şi în spaţiu existenţa unui han care interesează.

HANUL BAZACA

Generaţia noastră n-a apucat acest han, aşa cum e pomenit de înaintaşi. Totuşi, pînă în 1925 prăvăliile din str. Bazaca erau cunoscute tuturor bucureştenilor. În aceste prăvălioare puţin adînci se aflau tot felul de pînzeturi şi stămburi, mărfuri căutate de populaţia nevoiaşă a periferiilor şi a satelor învecinate oraşului.

Străduța foarte îngustă, cu numele Bazaca, care astăzi nu mai există, trecea altădată prin fața celor două șiruri de prăvălii și era de dimineață pînă seara un adevărat furnicar de oameni. O forfotă și o îmbulzeală nemaipomenită se tălăzuia de la un cap la altul al uliței. Negustorii își strigau cu glas tare marfa indicînd calitatea și prețul, trăgînd în același timp de mînă cîte un cumpărător mai gură cască, care nu se lămurea repede ce anume trebuie să cumpere. Intrat însă pe mîna negustorului, clientul cu greu mai putea să scape. Convins de vînzător în timpul cel mai scurt, trebuia să-și scoată repede banii din chimir sau buzunar și cu marfa subsuoară să-și vadă apoi de drum. [1]

Și dacă clientul era mai bățos și ambițios și nu se lăsa ușor convins de negustor și de toate mărfurile în cele mai variate desene și culori ce i se arătau, atunci îi era imposibil să scape de celălalt negustor de alături, din dreapta sau din stînga, sau de cel de vizavi, care zicea că-i vinde mai ieftin și-i dă marfă mai bună.

Negustorii nu se supărau între ei, pentru clientul care pleca și cumpăra de alături. Ei ziceau: „Fiecare cu norocul lui". Și tîrgul mergea bine și toată lumea era mulțumită. Negustorii din „Bazaca", care în ultima vreme nu mai era un han ci un adevărat bazar, nu făceau aproape niciodată tîrgul în interiorul prăvăliilor care, de altfel erau destul de mici. Poate, numai iarna cînd era vreme foarte urîtă, dar și atunci destul de rar.

În fața fiecărei prăvălii se aflau tarabele de scînduri care înaintau pe o bună parte din stradă și pe care se afla, în timpul zilei, aproape întreaga marfă a negustorului.

Pentru a fi ferite de ploaie sau soare, toate tarabele aveau deasupra șoproane-perdele care se îmbinau de multe ori cu cele de peste drum, încît nu dădeau posibilitatea trecătorului, ca uitîndu-se în sus, să mai vadă cerul.

Străduța Bazaca începea din str. Carol (azi 30 Decembrie) și mergea pînă în partea cealaltă, în str. Halelor, unde într-adevăr era Hala de Carne care se mai vede și astăzi — transformată într-un mare magazin alimentar — în Piața Unirii, numită oficial pe atunci Piața Bibescu Vodă, fiindcă pe locul acela fusese palatul și curtea domnitorului Gh. Bibescu.

Pe partea dreaptă, cum intrai, erau prăvălii mai solide ale unei construcții făcută cu cîteva zeci de ani mai înainte, pe partea stîngă însă, prăvăliile își găsiseră adăpost în niște case vechi, ba unele bătrîne de peste o sută de ani, în care vremea își lăsase urmele ei de stricăciune. Zidurile roase pe la colțuri lăsau să se vadă cărămizile cele înguste, caracteristice construcțiilor de altădată, și tencuiala-mortar care de multe ori era mai groasă decît însăși cărămida. Apoi treptele de piatră de la intrarea fiecărei prăvălii, de atîta tocire nu mai aveau forma inițială, ci erau scobite la mijloc, ca niște adevărate albii (copăi).

Seara, după închiderea prăvăliilor, se mai vedeau încă vechi obloane peste care străjuiau chingile de fier agățate într-o parte în belciugul lor, iar în cealaltă parte prinse în lacăte masive, demodate, făcute de meșterii veacului trecut.

În special, toate aceste caracteristici la un loc, se puteau observa la ultima prăvălie de pe stînga, care după toate aparențele, era cea mai veche.

[1] S. Thau, *Bazaca*, în „Curentul" din 25 dec. 1933.

Această stradă Bazaca, situată peste drum de Piaţa Sf. Anton [Piaţa de Flori] şi avînd într-o parte, pe dreapta, „Hotelul Dacia", fostul şi renumitul Hanul Manuc, şi în cealaltă parte, în stînga, vestitul şi vechiul magazin al lui Theodor Atanasiu cu emblema: *La Vulturul de mare cu peştele în ghiare*, era altădată ocupată în întregime de Hanul Bazaca.

Acest han a fost construit de Bezaca, rămas în amintirea strămoşilor noştri cu numele de „Bazaca". Bezaca era de origine germană şi se afla la începutul secolului trecut în slujba armatei imperiale ruseşti.

În timpul ocupaţiei ruseşti în Principate, între 1806 şi 1812, el a slujit ca secretar particular şi om de mare credinţă al prinţului Prozorovski, comandantul armatei de ocupaţie şi după aceea urmaşului acestuia, generalului Bagration.

Bezaca, dintr-un anumit punct de vedere, era un om foarte înzestrat: avea o memorie extraordinară şi ştia să scrie şi să vorbească perfect ruseşte, nemţeşte şi franţuzeşte. În plus avea un stil frumos şi curgător încît toate rapoartele campaniilor militare, care se trimiteau la curtea imperială din Sankt-Petersburg, erau alcătuite de el. Pentru acest motiv, superiorii lui i-au încredinţat conducerea cancelariei armatei imperiale din Principate.

Dar dacă din acest punct de vedere era un om excepţional, din punct de vedere al firii şi al caracterului, după spusele generalului Langeron, care într-adevăr n-avea nici o simpatie pentru el, Bezaca era un om cu totul imoral, pervers şi foarte lacom. Nu avea nici un scrupul pentru a-şi atinge scopul, iar în fiinţa lui întreagă nu exista nimic bun, împingînd abuzul şi îndrăzneala peste orice limită.

Generalul Langeron spune despre Bezaca că o singură dată a luat 100 000 ruble de la generalul Grabovski, intendent general al armatei ruse, ca să-l scoată cu faţa curată din nişte nereguli materiale în care-l găsise.

Faptul acesta poate să fie adevărat sau nu, sau numai exagerat, în orice caz nu ne vine să credem că Bezaca şi-a însuşit în întregime această sumă luată de la generalul Grabovski, cînd cunoaştem imoralitatea superiorilor săi care erau nişte afemeiaţi şi mari cartofori.

În orice caz, Bezaca, în scurtă vreme, a făcut o avere imensă, iar după pacea din 1812, s-a stabilit în Bucureşti şi pe locurile cumpărate a construit hanul ce i-a purtat numele aproape un veac.

N. D. Popescu spunea despre feciorii săi, mai acum vreo 80 de ani, că n-au ieşit din anonimat; nici nu ştim dacă aceştia au avut urmaşi. De asemenea nu ştim nimic, din tradiţie orală sau documente, cum arăta Hanul Bazaca înainte de-a fi transformat în forma în care l-am văzut noi acum cincizeci de ani.

HANUL BĂLTĂREŢU

Unul dintre marii neguţători bucureşteni din jurul anului 1800 este Ştefan Băltăreţu, pe numele său adevărat Ioannis Evstatios Mpaltaretzis [1]. Se pare că a venit în ţară în timpul domniei lui Nicolae Mavrogheni (1786—1790) şi s-a stabilit în Bucureşti, ocupîndu-se cu negoţul de lipscănie. A avut relaţii directe cu Viena şi Lipsca şi în scurtă vreme devenise unul dintre

---

[1] N. Iorga, *Istoria românilor în chipuri şi icoane*, Craiova, 1921, p. 257.

marii toptangii din București. Avea o mare casă boierească între strada Vergului și biserica Stelea și trecea drept un bogat și priceput negustor.

„Fiind prieten cu Chehaia-bei seraschierul, adică căpetenia oștilor turcești, care fuseseră trimise în București ca să înăbușe răscoala lui Ipsilanti și a lui Tudor Vladimirescu, Băltărețu s-a dus împreună cu armașul Manu și cu consulii străini din București în tabăra lui Chehaia, care era afară din oraș la Cernica, și dînd cuviincioasa închinăciune vechilului pașii de la Silistra, au arătat că protivnicii au fugit și raiaua este supusă. Deci de această vestire s-au bucurat Chehaia-bei, mîngîindu-i le-au zis să arate raielii ca să nu aibă nici o temere și așa s-au întors consulii și ceilalți veseli".[1]

În afară de negoțul de lipscănie, Băltărețu se ocupa cu zărăfia, împrumutînd bani cu dobîndă mare și executînd la sînge pe datornici. Unul dintre datornicii lui, cel mai înglodat, a fost marele vornic Constantin Dudescu, căruia i-a lichidat o mare parte din avere. „Pe fiecare lună acest cămătar îi scotea cîte o moșie la mezat și negăsindu-se concurenți moșia rămînea pe seama lui pe nimic. Moșii care dau astăzi cinci-șase mii de galbeni pe an, le-a luat Băltărețu de la mezat, la Cochii-Vechi, pe trei-patru mii de lei, galbenul valorînd șapte lei"[2].

Prăvăliile lui Băltărețu erau instalate în Hanul Sf. Gheorghe Nou, dar avea și el un han propriu, lîngă Hanul Zamfir, pe Ulița Băcanilor, care începea din Ulița Blănarilor și dădea în Ulița Lipscanilor. Trebuie să fi fost un han mic, cu cîteva prăvălii la parter și cu odăi de închiriat la etaj, ca toate aceste hanuri din dosul tîrgurilor bucureștene. Este fără îndoială că Băltărețu avea acest han nu pentru nevoile negoțului său, ci pentru comerțul care îngăduia specula fără nici o limită.

Marele negutător a fost căsătorit cu o romancă și a avut o singură fiică, pe care a căsătorit-o cu un aromân, ce a adoptat numele socrului său. Deși putred de bogat și-a pierdut averea și a murit în 1823 aproape sărac. A rămas de la el numai casa * pe care a moștenit-o fiică-sa, dar care „a ars ca o lumînare în focul din 23 martie 1874, cînd a fost mistuită de flăcări și biserica spătarului Stelea".

HANUL (CASA) BOSSEL

Acest han, numit după moda vremii „casa", se afla pe Podul Mogoșoaiei, peste drum de hotelul, mai tîrziu terasa și grădina Oteteleșanu, unde astăzi se află Palatul Telefoanelor. „La 1839, partea de miazănoapte a palatului lui Ghica a fost cumpărată, la mezat, de un tapițer sas, anume Friedrich Bossel, care fie doar [că] repară, fie că zidi din temelie lungul șir de case cu un etaj, instală aici un fel de han care pînă la sfîrșitul veacului trecut este cunoscut mai bine sub numele de casa Bossel"[3].

Ceea ce aducea nou în Bucureștii de pe la 1850 această „casă Bossel" era o sală de bal și de teatru, unde au avut loc balurile elitei bucureștene și frumoasele spectacole de teatru. Sala de spectacol avea 22 de loji și 330 de

---

[1] D. Caselli, *Baș negutătorul Fănică Băltărețu*, în „Gazeta Municipală", mai 1937.
[2] Ion Ghica, *Scrisori către Vasile Alecsandri*, București.
* Casa lui Ștefan Băltărețu se afla pe ulița care i-a purtat numele pînă la sfîrșitul secolului trecut cînd apoi s-a numit str. Radu Calomfirescu,
[3] Gheorghe Crutzescu, *op. cit.*, p. 161—165.

locuri în stal, iar deasupra, în fund, un balcon de galerie, cu intrarea generală de un leu. În 1848 Bossel anunța în ziar pe cetățenii dornici de petrecere, în felul următor: „Subsemnatul are cinste să facă cunoscut înaltei nobilimi și cinstitului public că, cu înaltă voie a stăpînirii, va da în cursul carnavalului viitor, anul 1849, baluri mascate de două ori pe săptămînă, duminica și joia, precum și mai multe picnicuri“ [1]. Mai tîrziu, în iarna anului 1879, aceste baluri mascate aveau loc de trei ori pe săptămînă, marți, joi și duminică, cu muzica militară sub bagheta lui Kratockwil și orchestra sub conducerea lui Marinică, poate Ochi-Albi [2].

Spectacolele teatrale din sala Bossel au cuprins între alte piese „Hamlet“ și „Fata lui Madame Angot“, foarte prețuite în București. Aici a jucat trupa de operetă germană a lui Winter și cîntăreața franceză de operetă Madame Keller. Tot aici s-au produs scamatorul Rodolfo și frumoasa Albina din Rhona „prima subretă și dansatoare a Teatrului Sf. James din Londra“, căreia unul, aprins de dragoste, îi trimitea versuri ca acestea: „Esci bella Seraphita, bellissima întru toate...“

Tot în sala Bossel debută la 5 august 1850 Matei Millo cu „Coana Chirița“, cînd fu silit să repete de trei ori spectacolul, „lucru nemaiauzit în București“. Urmă apoi „Baba Hîrca“, care desăvîrși triumful lui Millo. La spectacolele lui a luat parte în cîteva rînduri chiar Barbu Știrbei cu doamna.

Unii dintre artiștii în reprezentația de la Bossel aveau anunțuri pline de pitoresc: astfel, în 1856 „Domnul Humpf, flautist distins care a avut onoarea săi se producă în fața M. S. Imperiale Sultanul la chioșcul de la Top-Hane și care, în semn de înaltă mulțumire, a primit de la M.S. o tabacheră cu diamante, anunță că a părăsit Constantinopole pentru a veni în București unde are de gînd să dea un concert“. Dar, de bună seamă, cel mai impresionant a fost Apollinaire de Kontzky „prima vioară solo a împăratului Rusiei“, care, într-o seară a anului 1850 își făcea intrarea în București prin Podul Mogoșoaiei, într-o caretă cu 8 cai albi, la lumina torțelor purtate de lachei pudrați care înconjurau trăsura [3].

Într-o prăvălie din Hanul Bossel, C. A. Rosetti deschisese în 1846 un magazin, cu emblema „Au Gurmand“, fapt care îndîrjise pe boieri și dăduse drumul bîrfelilor. Prăvălia însă ajunsese în puțină vreme locul unde se adunau cărturari și scriitori, oameni politici și progresiști, sub vraja spiritului viu și scînteietor al patronului. Aici se vindeau ieftin șampania și vinurile franțuzești și tot felul de brînzeturi și sardele. Cînd Rosetti fusese ales starostele negustorilor din București, boierimea era scandalizată.

În timpul Războiului Crimeii, Const. Negruzzi [4] avînd o misiune la București, a locuit timp de două săptămîni și a luat masa în acest han care avea un restaurant cu bună reputație.

După moartea lui Bossel, clădirea cea veche a fost dărîmată și în locul ei s-a ridicat sediul ziarului „L'Indépendance Roumaine“. Atunci cînd ziarul și-a încetat apariția, clădirea transformată, sub numele de „Sala Mozart“ a ajuns locul unde se deschideau expozițiile de pictură. Mulți dintre pictorii consacrați mai tîrziu au debutat în această sală, unde s-au bucurat de atenția

---

[1] „Vestitorul românesc“, 1848, p. 372.
[2] „Presa“ din 2 febr. 1879.
[3] Gheorghe Crutzescu, *op. cit.*, p. 162—163.
[4] George Potra, *Costache Negruzzi la București,* în „Amfiteatru“, 1981, nr. 2, p. 10.

și prețuirea publicului. Și tot în această clădire s-a instalat, prin 1928, primul bar automat în care lumea din toate părțile orașului venea să vadă minunea și să-și satisfacă pofta unei gustări.

HANUL GABROVENI

Acest han era așezat pe o parte din fostul teren al Curții Vechi, pe Ulița Gabroveni, numită așa pentru că acolo trăgeau în secolul al XVIII-lea negustorii bulgari din Gabrovo, care veneau cu mărfuri de tot felul pentru tîrgurile bucureștene. Nu era un han prea mare și nici dintre cele cu prăvălii; era mai mult un han de popas, mai ales pentru negustorii și călătorii ce veneau din sud. S-a numit și *bezesten*, după cum i-au spus călătorii turci găzduiți aici.

După 1824 cînd s-a început pavarea cu piatră a ulițelor din București, în 1830—1832 a fost pavată și ulița ce pornea din dosul Șelarilor pînă în fața Hanului Gabroveni [1]. A ars de nenumărate ori, dar s-a refăcut repede, fiindcă afacerile legate de existența hanului nu puteau aștepta. Deși n-a fost un han mare, cu prăvălii și magazii de mărfuri, Hanul Gabroveni a avut totuși epoca sa de glorie negustorească între 1825 și 1850. Încă în 1824 trecea printre hanurile însemnate din București. Ziarul „Cantor de Avis și Comers“ întocmit de Zaharia Carcalechi, din 27 aprilie 1838, publică intrările în București ale călătorilor și dă pentru acest han cîteva nume interesante: Ahmed Suliman și Abdulah Fetah aga din Rusciuk; Spiru Nicopol și Nicolae Sakelopol din Elada; Gheorghe Carapan de la Brăila [2].

Hanul Gabroveni reparat și refăcut în cîteva rînduri, se transformă după 1900 în „Hotel Gabroveni-Universal“.

HANUL GHERMANI

În prima jumătate a secolului trecut exista pe Ulița Germană, actuala str. Smîrdan, un han cu prăvălii mari și arătoase numit Hanul Ghermani. Deși numele pare onomastic (care derivă totuși din adjectivul grecesc ghermanos = german), dat fiind vechiul nume ale acestei străzi, este sigur că acest nume indica hanul german sau nemțesc și nu hanul lui Ghermani.

Clădirea în care era instalat era o construcție solidă, de tipul vechilor hanuri, cu curte pătrată la mijloc și cu o poartă solidă de intrare la stradă. Hanul avea în față, deasupra ușii de la intrare o placă de marmură pe care era scris *Hanul Ghermani.*

Pe la 1863 în prăvăliile din curte era instalată *Tipografia Națională* a lui Ștefan Rasidescu, care a tipărit între primele cărți de literatură românească, poeziile lui Grigore Alexandrescu. Tot în această vreme, după moda timpului, hanul și-a schimbat numele în hotel. Vechiul cuvînt începuse să aibă un iz anacronic după apariția „bonjurismului“.

---

[1] *Analele parlamentare*, tom III, partea I, București, 1892, p. 572.
[2] Gheorghe Crutzescu, *op. cit.*, p. 185.

HANUL LUI ÎNJUGĂ-URS

În prima jumătate a secolului trecut se afla în spatele spitalului Colţea un han al lui Constantin Sărăţeanu, cunoscut mai bine sub numele de *Hanul lui Înjugă-urs*. Nu se poate stabili documentar cînd a fost construit acest han, dar este probabil că existenţa sa se situează în epoca de după 1830, cînd negoţul bucureştean a luat o mare dezvoltare în urma păcii de la Adrianopol (1829). În această epocă apar foarte multe hanuri în Bucureşti şi viaţa economică dobîndeşte un ritm vioi şi activ. Locul precis pe care fusese construit hanul este indicat a fi în 1867 în „suburbia Scaunele, strada Polonă nr. 7 din Culoarea de Galben" [1].

Proprietarul hanului, Constantin Sărăţeanu, îl moştenise de la tatăl său Dimitrie Sărăţeanu şi în acest scop obţine o dovadă de notorietate la 19 noiembrie 1867 de la trei martori, dintre care unul, Manole Agiu, fusese timp de trei ani arendaşul hanului. Această dovadă i-a fost necesară lui Sărăţeanu deoarece la 21 noiembrie a aceluiaşi an, prin procuratoarea sa Caliopi Lepădătescu, obţine un împrumut de 9 600 lei, pe timp de un an, de la Nicolae Bălăceanu, zălogind „tot hanul meu, cu tot locul şi cu toate clădirile ce-i zice Hanul lui Înjugă-urs" [2].

Porecla de „Înjugă-urs" ar fi avut-o tatăl lui Dimitrie, deci bunicul celui care se împrumută, numit tot Constantin, despre care se spune că era înalt şi voinic, de o forţă extraordinară. Trimiţînd un car să aducă lemne din pădure, i se aduce la cunoştinţă că un urs ar fi sfîşiat un bou. Atunci s-a dus singur în pădure şi ce-a făcut, ce n-a făcut, l-a văzut satul întreg întorcîndu-se cu carul plin de lemne şi cu ursul înjugat alături de boul rămas [3]. De atunci i-a rămas porecla de „Înjugă-urs", care a dat numele hanului.

Hanul Înjugă-urs făcea parte din categoria hanurilor mijlocii, din apropierea tîrgurilor bucureştene, ale căror venituri nu izvorau din prăvălii, nici din chiriile pentru locuinţe permanente, din odăile ce se închiriau cu noaptea sau pentru cîteva zile. Fiind aşezat foarte aproape de Tîrgul Cucului, hanul îşi avea clienţii săi printre negustorii străini, care veneau cu afaceri în tîrg sau printre cei care soseau cu treburi la Bucureşti. Avea 19 odăi şi se plătea pentru el un impozit care varia pe an de la 71 la 162 lei.

La 29 ianuarie 1881 Constantin Sărăţeanu obţine un certificat de la Primăria oraşului Bucureşti din care se constată că Hanul Înjugă-urs figurează „în planul parcelar general al oraşului, ridicat în anul 1846 de d. arhitect Boruzin, şi este aşezat în colţul stradelor Polonă şi Colţea, actualmente strada Polonă nr. 7". Se menţionează în certificat că hanul figurează pe plan, „cu întreaga faţadă de la stradă pe ambele strade acoperite cu construcţiune, avînd în strada Polonă forma curbaturei stradei" [4].

Constantin Sărăţeanu şi soţia sa Pompilia avea o fiică cu numele mamei sale, căsătorită la 12 iunie 1884 cu Mihail Alexandrescu şi înzestrată cu Hanul Înjugă-urs, evaluat la 4 000 galbeni. Se pare că Alexandrescu se îm-

---

[1] I. Ionaşcu, *op. cit.*, p. 375, doc. 249.

[2] *Ibidem*, p. 375, nota din josul paginii.

[3] George D. Florescu, *Alaiul înmormîntării lui Alexandru Nicolae Suţu Voevod la 20 ianuarie 1821*, Bucureşti, 1932, p. 23.

[4] I. Ionaşcu, *op. cit.*, p. 383, doc. 263.

bolnăveşte grav la cîţiva ani după căsătorie; face testamentul la 1 iulie 1891 şi moare la 12 decembrie 1892. Pompilia şi soacra sa Marghioala intră în proces pentru succesiune şi după doi ani de judecăţi se împacă şi vînd împreună Eforiei Spitalelor Civile construcţia vechiului han şi terenul pentru 55 000 lei, la 28 noiembrie 1894. Pînă la această dată împrumutul contractat de C. Sărăţeanu în 1867 nu fusese achitat decît în parte. La 9 ianuarie 1895 actul de ipotecă se afla în mîna lui I. D. Movileanu şi este radiat cu suma de 5 800 lei [1].

După vînzare terenul fostului han Înjugă-urs, în suprafaţă de 786 m², se înglobează în proprietatea spitalului Colţea.

HANUL MANUC

Unul dintre hanurile bucureştene care s-au bucurat de o faimă deosebită în prima jumătate a secolului al XIX-lea este *Hanul Manuc*. Această faimă se datoreşte în cea mai mare măsură lui Manuc Bei, un om despre care s-au spus atît de multe, adevăruri şi legende, încît figura sa nu se va putea reduce niciodată la proporţiile juste ale adevărului istoric. Bogat şi mai tîrziu foarte bogat, puternic prin relaţiile politice pe care şi le-a făcut, el urcă scara măririlor cu mare uşurinţă, încărcat de titluri şi recunoştinţe, dar se prăbuşeşte cînd nimeni nu se aştepta la aceasta. Istoricul Hanului Manuc, pentru epoca sa de început, ar fi incomplet fără o schiţă biografică a acestui om excepţional de abil şi de înzestrat; mai tîrziu hanul urmează destinul familiei şi averii stăpînului său.

Viaţa şi familia lui Manuc [2]. Familia lui Manuc îşi trage originea din satul Karpi, regiunea Araratului. Bunicii săi au colindat Armenia şi au emigrat prin Turcia în Europa. Tatăl său, Martiros Mirzaian, se însură la Burgas cu fiica unui negustor bogat şi se stabili apoi la Rusciuk, unde se dedică comerţului. În puţină vreme ajunge mare negustor şi, rămînînd văduv, se însură a doua oară cu Mamica, fiica lui Hanum-Oglu, alt negustor înstărit. Din această căsătorie s-a născut la 1769 Manuc.

Prima parte a copilăriei şi-o petrecu la Rusciuk, în mediu armenesc, unde învăţă la şcoala comunităţii. La vîrsta de 12 ani a fost trimis la Iaşi, unde sub dirijarea unui negustor armean învăţă limbile care se vorbeau aici, între care n-au lipsit limba franceză şi rusă, şi îşi însuşi primele cunoştinţe despre viaţă. După patru ani, în 1785, reveni la Rusciuk şi după alţi doi-trei ani, foarte tînăr, se căsători cu Mariam, fiica lui Avedis. Se pare că rechemarea de la Iaşi şi căsătoria se datorau unei boli de care suferea tatăl său, fiindcă acesta muri în curînd şi Manuc luă în mîinile sale conducerea afacerilor rămase de la el. Deşi tînăr şi fără multă experienţă neguţătorească el a ştiut să se descurce de minune în treburile sale şi să-şi sporească averea într-un mod surprinzător.

Manuc şi Mariam au avut şase copii: doi băieţi, Ioan-Murat şi Grigore-Feirat, şi patru fete: Ecaterina căsătorită cu Lazarev, Pembe măritată cu Iacob Melicturabean, consilier de curte, şi alte două fete, Mariam şi Gaiane care au murit de timpuriu. Soţul Ecaterinei, Hristofor Lazarev (1799—1871) ajunge şambelan la curtea ţarului şi se trăgea dintr-o străveche familie de

---

[1] *Ibidem*, p. 384, nota.

[2] Gheorghe Bezviconi, *Manuc-Bei*, ed. a II-a, Chişinău, 1938.

prinţi armeni, iar fiica lor Maria s-a căsătorit cu locotenent general conte Maurice Nieroth şi au avut două fete : una Elisabeta, domnişoară de onoare la curtea imperială şi alta, Ecaterina căsătorită cu baronul Fabian Gustav Schilling.

Primul fecior al lui Manuc, Ioan-Murat, s-a născut la 4 martie 1810 şi a murit la 23 aprilie 1893. A fost căsătorit cu Elena Deleanov şi-a avut trei fete şi un băiat : Maria-Mariam (1842—1935) n-a fost căsătorită şi a trăit mai mult la Paris ; Ecaterina-Cadar căsătorită cu marchizul Pietro Schedoni ; Elena-Hegine-Olga căsătorită cu Bonifacius Maximilian conte de Hatzfeld von Trachenberg şi Grigore, necăsătorit, care a trăit la Paris.

Manuc Bei a fost înzestrat de natură cu calităţi excepţionale : frumos şi impunător, foarte inteligent şi cult, distins şi elegant, adînc cunoscător de oameni, abil şi şiret, mărinimos şi larg la suflet, vorbea 12 limbi la perfecţie, ştia să fie deopotrivă curtenitor şi voluntar. Marea sa calitate era aceea de a veda sfîrşitul lucrurilor mai înainte ca acesta să se producă, astfel că ştia totdeauna ce trebuie să facă. I-a plăcut să fie bogat şi a reuşit să aibă o avere imensă, în bani şi proprietăţi. Prin însuşirile sale native el a adus servicii Imperiului Otoman şi Rusiei, cînd aceste două puteri erau în război ; aceste servicii i-au fost plătite nu numai cu titluri şi scrisori de mulţumiri, ci şi cu aur. A murit însă prea curînd, la 48 ani, cînd scara succeselor n-o urcase deplin.

Moartea lui Manuc Bei este înfăşurată în legende. Se spune că pe cînd se refugiase în Rusia, ca să scape de urmărirea turcească, a fost otrăvit aici de o slugă credincioasă. Altă versiune atribuie moartea unui accident de călărie, întîmplat la moşia Hănceşti, unde avea oaspete pe generalul Benningsen, care inspecta armata a doua rusească. A murit la 20 iunie 1817. A fost înmormîntat lîngă biserica armenească din Chişinău.

Faima lui Manuc şi urcuşul său pe scara mărimilor începe din Rusciuk, cînd ajunsese bogat şi puternic în lumea negustorească a tîrgului dunărean. Guvernator al ţinutului era pe-atunci Tersenicli-Oglu, fost sacagiu, un aventurier în fruntea unor răzvrătiţi de talia lui Pasvan-Oglu din Vidin şi Pehlivan-Paşa, care teroriza ţinutul cu banda sa. Manuc, simţind că acest răzvrătit va obţine încrederea sultanului, îi dădu bani mulţi, punîndu-i o singură condiţie : să-i ceară bani numai lui ! Cu banii împrumutaţi de la Manuc, Tersenicli-Oglu izbuti să obţină de la sultan numirea sa ca paşă la Rusciuk. În această calitate el îşi plăti datoriile şi deveni „prim negustor“ şi vistier al regiunii ; paşa îl făcu apoi serdar, 1802, apoi paharnic, 1803. Dar puterea lui Tersenicli-Oglu nu ţinu mult, fiindcă în 1804 a fost ucis cu trei împuşcături trase de oştenii din subordinea sa, nemulţumiţi de el.

Urmă la conducerea paşalîcului din Rusciuk un partizan al celui ucis, pe care el însuşi îl ridicase cu intenţia să-i urmeze. Se numea Mustafa [1], fusese negustor de cai şi pentru vitejia sa i se spusese Bairactar. Mustafa-Paşa luă pe Manuc consilier şi se lăsă condus de sfaturile sale. La rîndul său guvernatorul Rusciukului se bucura de toată încrederea sultanului Mustafa al IV-lea de la care obţinu pentru Manuc demnităţile de *dragoman* şi *bei*. Motivarea firmanului de dragoman este interesantă : „Boierul Manuc (fie-se toate treburile lui în fericire !) pentru sîrguinţa şi dreptatea arătate în funcţia de intendent, încredinţată lui pe lîngă actualul comandant suprem al liniei

[1] N. Iorga, *Istoria Bucureştilor*, Bucureşti, 1939, p. 207—208.

dunărene, sfetnicul în organizarea afacerilor păcii, celui mai vestit ilustru pașă de Silistra, Mustafa (prelungească-i marele Dumnezeu slava sa !), căruia el a adus pentru armată *proviant* şi vite, pentru participarea lui în treburile militare şi altele, în care după datoria stăruinţei şi supunerii, îndeplinind cele mai trebuincioase îndatoriri ale slujbei, pentru prezentarea de către el a condiţiilor drepte, satisfăcătoare în comun cu deplină cinste, sinceritate şi, în sfîrşit, pentru grija şi strădania lui, prin cuvinte inexprimabile însemnîndu-se înaintea celor egali şi de aceeaşi vîrstă, prin serviciuri demne, distinse şi înfăptuiri lăudabile strălucite, pentru toate asemenea prin experienţă certificate dovezi, stăruinţei şi credinţei, astăzi anului 1222, lunii Şaban, ziua 21, în exprimarea dărniciilor împărăteşti, după înalta poruncă, ridicăm în demnitatea de dragoman pe lîngă înaltul meu Divan".[1]

În anul 1808 Mustafa-Paşa Bairactar ajunge mare-vizir şi prin stăruinţa sa sultanul numeşte pe Manuc, ca semn al recunoştinţei Bei al Moldovei, primind acelaşi titlu pe care-l primeau domnii la numirea lor în scaun. Marele vizir scrie lui Manuc, numindu-l „amabilul meu prinţ", comunicîndu-i textual hotărîrea sultanului : „Dragomanul Manuc cu credinţă îndeplineşte sarcinile slujbei. Încuviinţez sîrguinţa arătată de el în treburi şi mulţumesc pentru justificarea părerii mele frumoase ce am despre el. Ca răsplată pentru devotamentul său, îi hărăzesc titlul de prinţ [bei] al Moldovei şi doresc ca de acum înainte el să adîncească strădania lui în serviciul meu". Ca urmare a înălţării sale ca dragoman şi ca bei, Manuc trebuia să facă deseori drumul la Constantinopol, unde începuse să devină foarte cunoscut. În anul cînd Mustafa-Paşa căzuse în dizgraţia sultanului, el era acolo şi dacă n-ar fi fost înştiinţat de un căpitan de ieniceri despre hotărîrea ce se luase în privinţa vizirului, ar fi urmat soarta lui. Manuc însă, care ştia soarta marilor demnitari turci căzuţi în dizgraţie, nu mai zăbovi o clipă, ci fugi la Adrianopol, iar de acolo la Rusciuk. A fost acuzat că ar fi plecat cu mulţi bani strînşi de Mustafa-Paşa. Din Rusciuk trecu Dunărea, unde îşi adusese o bună parte din bogăţii, şi aşteptă aici desfăşurarea noului conflict dintre turci şi ruşi.

Din Rusciuk, Manuc Bei cere adăpost la ruşii care ocupaseră Ţara Românească. Feldmareşalul Prozorovski scrie generalului Miloradovici, la 18 decembrie 1808, din Bucureşti, ca să îngăduie lui Manuc să-şi treacă peste Dunăre familia, lăudînd foarte mult sprijinul pe care i-l dăduse în războiul împotriva turcilor. După ce Manuc se instală în Bucureşti el intră cu totul în serviciul ruşilor, cărora le dădu informaţii foarte preţioase despre armata turcească. El intră în acest serviciu cu toţi devotaţii săi, între care Asvadur Avedian, cumnatul său şi Babic Iacubici.

Atitudinea filo rusă pe care o manifesta Manuc Bei în iarna anului 1808 este mult mai veche. El făcuse servicii generalului Michelsohn, consulului rus Luca Gr. Chirico, ca şi generalului Meyendorff ; toţi aceştia i-au dat certificate elogioase pentru sprijinul dat cauzei ruseşti în acest război. La acestea s-au adăugat cele ale feldmareşalului Prozorovski[2] şi ale generalului Miloradovici[3]. Succesorul lui Prozorovski, prinţul Bagration îşi manifestă şi el recunoştinţa pentru serviciile aduse de Manuc. Aşa se explică scrisoarea din

---

[1] Gheorghe Bezviconi, *op. cit.*, p. 4.
[2] N. Iorga, *Studii şi documente*, vol. VIII, Bucureşti, 1906, p. 126.
[3] *Ibidem*, p. 128.

20 mai 1810 pe care i-o scrie țarul însuși: „Domnule Manuc Bei. Multiplele dovezi ale credinței și sîrguinței voastre către Rusia, despre care comandanții supremi ai armatei mele pe malurile Dunării nu s-au oprit să-mi raporteze, au atras asupra voastră o atenție deosebită. În răsplata acestora și ca semn al benevolenței mele pentru d-voastră, atotmilostiv vă conferim Cavaler al ordinului Sfîntul Vladimir gradul al treilea, ale cărui semne le transmitem alăturat și ordonăm să le depuneți asupra voastră și să le purtați după cele stabilite. Aleksandru".

În a doua fază a războiului, Manuc Bei are o atitudine foarte abilă și reușește să devină intermediar între armata rusă și armata turcească. El mai avea încă prieteni la Constantinopol, care reușiră să aștearnă uitarea peste cele ce făcuse între 1808 și 1810. O scrisoare din ianuarie 1811 a lui Reis-Efendi „îl asigură de încrederea Porții în devotamentul său". Astfel pacea pe care o doreau deopotrivă turcii și rușii era în mîna lui Manuc Bei. Tratativele, care au avut loc în București și care s-au purtat chiar în Hanul lui Manuc, durează multă vreme și nu se termină decît la 16 mai 1812 cînd s-a semnat tratatul de pace.

După pacea de la București, noii stăpîni ai Porții, își amintesc de actele de trădare ale lui Manuc Bei și se folosesc de toate vicleniile ca să-l atragă la Constantinopol. Un prieten al lui Manuc, Amiș-Aga, fost și el vistier al lui Mustafa-Pașa, îi scrie în cîteva rînduri cerîndu-i să vină la Constantinopl, asigurîndu-l de încrederea sultanului și a marelui vizir Hurșid-Pașa. Manuc însă îi cunoaște prea bine pe turci ca să creadă în cuvîntul lor; el rămîne sub ocrotirea Rusiei. Dar Amiș-Aga stăruie, făgăduindu-i un firman de siguranță din partea vizirului și iar îi scrie, dar Manuc rămîne mai departe în Sibiu și nu-i mai răspunde lui Amiș-Aga. În cele din urmă turcii cer austriecilor extrădarea lui Manuc, iar în București se pune sechestru pe averea sa. Ledoulx scrie lui Marat la 9 iunie 1813: „Parcă Poarta menajează mai puțin Curtea Rusiei. După fuga lui Manuc Bei s-a pus sechestru pe averea lui și cu toată intervenția consulului rus, gospodarul a primit ordin să-l mențină. Pretind că turcii reclamă cu energie extrădarea lui Manuc Bei, considerat ca dezertor care are multe milioane de restituit".

Se vede limpede că toată stăruința lui Amiș-Aga nu era decît o momeală ca să-l atragă și să-l prindă pe Manuc Bei. El însă se retrage în Rusia unde era în deplină siguranță. Rolul de spion în serviciul Rusiei pe care l-a avut Manuc între 1806 și 1812 apare astfel pe deplin lămurit. O altă dovadă de recunoștință se vede în ucazul din 3 octombrie 1814, prin care împăratul Aleksandru îl numește pe „fostul dragoman al Porții, Manuc Bei", consilier de stat efectiv. În aceeași vreme Manuc Bei aduce la cunoștința împăratului intenția sa de a întemeia pe proprie cheltuială un oraș în Basarabia, populat cu coloniști străini, pe care împăratul o aprobă. Atunci el pleacă acolo, cumpără moșia Hăncești cu trei sute de mii lei și la 24 aprilie cere împăratului 35 000 deseatine de pămînt pentru a forma districtul noului oraș la granițele Dunării.

La 27 mai 1816 familia lui Manuc compusă din soția sa Mariam, copiii săi Murat, Feirat, Mariam, Anina (Gaiane), Catinca (Ecaterina) și Tebera, la care se adaugă Asvadur Avedian (Avedov), cumnatul său, Babic Iacubici și 11 slujitori, pornesc în Basarabia cu un pașaport eliberat de consulul rus Luca Chirico. În acest timp el se duce la Petersburg și cunoaște pe Capo d'Istria, ministrul de externe al Rusiei, care îi făgăduiește tot sprijinul pen-

tru realizarea proiectului său de a întemeia un oraş comercial de colonişti, în sudul regiunii. Totul însă rămîne baltă fiindcă, după cum am văzut mai sus, Manuc Bei moare în condiţiuni misterioase la 20 iunie 1817.

Construirea Hanului Manuc. S-ar putea ca Manuc Mirzaian să fi plănuit construirea unui han la Bucureşti din primele călătorii de afaceri în acest oraş. Neguţător priceput şi întreprinzător, el trebuie să fi cunoscut tîrgurile bucureştene înainte de 1800 şi anume în primii ani după ce a preluat afacerile tatălui său, după moartea acestuia întîmplată pe la 1790. Aceste călătorii trebuie să se fi înmulţit după ce Tersenicli-Oglu, pe care el îl împrumutase cu bani mulţi, fusese recunoscut de sultan ca paşă la Rusciuk, şi acesta îi dăduse titlul de „prim negustor" şi vistier al regiunii. Opera lui de a face din Rusciuk un centru comercial la Dunăre, care să întreacă Silistra, datează din această epocă şi nu se putea realiza fără legături comerciale cu Bucureştii. În această vreme el nu putea construi hanul la care se gîndise şi nici mai tîrziu, între 1804 şi 1807, cînd a fost paşă la Rusciuk prietenul său Mustafa Bairactar, care în 1808 este înălţat mare-vizir. În acest an Manuc se duce la Constantinopol să mulţumească personal lui Mustafa-Paşa pentru stăruinţa sa de a i se fi dat titlul de bei, dar este surprins de prăbuşirea şi asasinarea prietenului său şi dispare pe furiş din capitala otomană. Oprindu-se pentru scurtă vreme la Adrianopol şi Rusciuk şi apoi trecînd Dunărea ajunge la Bucureşti. Războiul ruso-turc, care începuse în 1806, îl pune în situaţia să intre în serviciul de spionaj al ruşilor şi să se stabilească în capitala Ţării Româneşti, la îndemîna comandanţilor ruşi. Tot în acest an, în a doua jumătate începe Manuc Bei să construiască hanul care-i va purta numele.

Protejat de comandamentul rusesc din Bucureşti, ai cărui şefi se schimbau la scurte intervale din pricină că războiul nu intra într-o fază hotărîtoare, Manuc Bei cu spiritul său neguţătoresc şi cu capitalul enorm de care dispunea, trebuia să întreprindă ceva care să se deosebească de negoţul de prăvălie de pînă atunci. Hanul pe care începuse să-l construiască se deosebea de marile hanuri-cetăţi din secolul al XVIII-lea, ca să adopte o formă nouă, mai puţin severă şi mai atractivă, în care partea de construcţie care dădea în curtea interioară era de lemn „cu galerii în arcade sculptate, la care duceau scări largi şi monumentale" [1], „cu ornamente de ştuc de-asupra uşilor şi ferestrelor şi cu baluştrii de lemn ai parapetelor" [2], în care scara portativă din stilul oriental este „transformată în element permanent cu ajutorul unei simple proptelí".

Locul pe care s-a construit Hanul Manuc făcuse parte altădată din Curtea domnească, al cărui teren începuse să se vîndă la mezat în ultimii ani ai secolului al XVIII-lea. Cum a putut să intre Manuc Bei în stăpînirea acestui loc nu ştim. Se poate ca restricţia legală care interzicea străinilor să cumpere proprietăţi în Bucureşti şi în ţară nu s-a aplicat lui Manuc, drept recunoştinţă pentru faptul că acesta reuşise să îndepărteze de capitală bandele lui Manav-Ibrahim şi să salveze oraşul şi pe boieri. În acest sens mitropolitul Dosoftei şi marii boieri recunoscură în scris meritul lui Manuc [3]. Tot în această epocă cumpără Manuc moşiile Dragomireştii din Vale şi din Deal, Curtea Veche,

[1] Arh. G. M. Cantacuzino, *Hanurile*, în ziarul „Mişcarea", 17 nov., 1932.

[2] Horia Teodoru, *Bucureştii vechi. Hanul lui Manuc după o fotografie din anul 1856*, în „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice", XX, fasc. 52, apr.-iun. 1927, p. 62.

[3] Gheorghe Bezviconi, *op. cit.*, p. 15.

Bolasca, Trămudeasca, Giuleşti, Popeşti, Mudurgan, Brobodeţ, Tîncăbeşti, Pasărea, Hagi-Gheorghe, Cuhneşti şi altele, cele mai multe în jurul Bucureştilor, pe care le aminteşte în testamentul său din 1815. Pe aceste moşii rodnice, în plin şes, el începu o agricultură intensă ca să scoată cît mai mare venit de pe urma pămîntului şi a braţelor ţărăneşti care-l munceau.

După ce Manuc Bei îşi instalează familia la moşia Hănceşti din Basarabia, el se hotărîse să vîndă hanul din Bucureşti. Îşi dădea seama că departe de ochii săi hanul nu mai reprezenta un izvor de venituri aşa cum îl socotise el. În acest scop scrie lui Asvadur Avedian (Avedov), la 13 septembrie şi 29 decembrie 1816 [1], să-l scoată în vînzare. Murind pe neaşteptate, Manuc n-a avut vreme să-şi realizeze gîndul.

Nu cunoaştem împărţirea şi distribuţia încăperilor pe care le-a avut Hanul Manuc în primii ani după construirea sa. Ştirile pe care le cunoaştem din jurul anului 1812, cînd hanul funcţiona în plin, nu ne îngăduie decît să deducem, cu largă aproximaţie, numărul încăperilor sale. Cunoaştem însă exact situaţia din 1875, cînd „Hotelul Dacia", fost Hanul Manuc, a fost ipotecat Creditului Urban şi nu credem să se fi produs schimbări mari în numărul încăperilor între aceste date. De altfel, reparaţiile făcute după 1850 nu ne semnalează construcţii noi, adăugate clădirilor iniţiale. Hanul era compus din subsol, parter şi etaj. La subsol se găseau 15 pivniţe boltite; la parter se aflau 23 prăvălii, 2 saloane mari, 10 magazii, 16 camere de servitori şi bucătari, 4 odăi laterale şi un tunel în care încăpeau 500 de persoane; la etaj se aflau 107 odăi pentru locuinţe şi cantoare. În mijlocul curţii pavată cu piatră de rîu se afla o cafenea cu toate dependinţele ei şi o grădină cu o fîntînă arteziană. Pe malul Dîmboviţei, pe tot lungul construcţiei, se afla un chei lucrat în piatră, larg de peste un metru. După canalizarea Dîmboviţei, în vederea deschiderii Halei de Carne, s-au construit pe această latură a clădirii încă 16 sau 20 prăvălii.

Hanul sub urmaşii lui Manuc Bei. Am văzut împrejurările în care îşi sfîrşeşte viaţa Manuc Bei. La moartea sa, întîmplată cum ştim la 20 iunie 1817, toţi copiii săi erau minori, astfel că averea este administrată de o epitropie, din care făcea parte mama lor, Mariam şi fratele acesteia Asvadur Avedian. În această vreme epistat al hanului la Bucureşti, era Vartan Hagiov, unul din credincioşii lui Manuc Bei. Acesta, împreună cu alţi vecini, se plînge în 1824 domnului Grigore Ghica că polcovnicul Manole a tăiat temelia zidului Curţii domneşti, care apăra şanţul ce da în Dîmboviţa şi le periclitează casele. Veliţii boieri, care primiseră plîngerea cu rezoluţie domnească spre cercetare, fac o anafora în care propun ca acel Manole să îndrepte neajunsul pe care l-a pricinuit [2].

Dar şi Mariam are o viaţă scurtă, căci moare la 17 septembrie 1828, cînd feciorul cel mai mare Ioan-Murat abia împlinise 18 ani. De data aceasta se pare că epitropia o are Asvadur Avedian, care îşi ia asupră-i administrarea averii pînă cînd Murat ajunge la vîrsta la care îşi putea gospodări singur averea. El continuă să locuiască la moşia Hănceşti din Basarabia, unde mai tîrziu îşi construieşte un adevărat palat princiar, purtînd grija fratelui său Grigore-Feirat şi surorilor sale Pembe şi Ecaterina.

---

[1] Muzeul de Istorie al Municipiului Bucureşti, doc. orig. armean, nr. 35 146.
[2] Arh. St. Buc., *ms.* 1124, f. 83—83 v.

Cea mai mare parte din averea rămasă de la Manuc Bei se găsea în Ţara Românească ; în Basarabia unde familia se stabilise în mai 1816, avea numai moşia Hănceşti şi alte proprietăţi mai mici în Chişinău. Administrarea moşiilor din Ţara Românească şi a hanului din Bucureşti nu era lucru prea uşor. De aceea epitropii moştenitorilor lui Manuc Bei hotărîseră să arendeze toate aceste proprietăţi.

La 20 decembrie 1827, sub controlul soţiei lui Manuc, care era mai tot bolnăvicioasă, se încheie un contract de arendă pe patru ani între epitropi şi doi tovarăşi, Dimitrie D. Dedu şi Nicolae Alexiu, care arendează toate averile din Ţara Românească pentru suma de 1 500 galbeni olandezi, plătibili la epitropia din Chişinău în două părţi egale, la 15 aprilie şi 15 decembrie. Arendează astfel moşiile Tîncăbeşti, Măneşti, Hagi-Gheorghe, Pupăza, Pantelimon, Moara Domnească, Dragomireştii din Vale şi din Deal, Zarba, Popeşti, Chiajna, Benghea, Lipintoiu şi Ştefanu, apoi munţii Cora, Bora şi Mogoşoaia din apropierea Sibiului, viile de la Filaret şi Dealul Mare şi, în fine, o prăvălie şi casele din Bucureşti, de pe Podul Tîrgului din Afară, unde locuia Divan-Efendi. Contractul prevedea anumite condiţii, cu unele restricţii în ce priveşte exploatarea bunurilor arendate, care a fost înregistrat la Logofeţia străinelor pricini.

În urma cutremurului de la 11 ianuarie 1838, Faiser, arhitectul oraşului Bucureşti, raportează la 15 ianuarie [1] Sfatului Orăşenesc că „cercetînd starea Hanului lui Manuc, am văzut că la partea despre Dîmboviţa zidurile s-au zmintit, plecîndu-să într-o parte cu vreo trei ţoluri din a lor cumpănire ; pentru aceia dar supui aceasta în cunoştiinţa cinstitului Sfat ca să binevoiască fără întîrziere a face cuvenita punere la cale ca să să îndatoreze chiriaşii acei părţi a eşi din lăcuinţele lor spre depărtarea primejdii ce-i ameninţă starea cea proastă a pomenitelor ziduri“ [2]. Primăria trimite Departamentului din Lăuntru copie după raportul lui Faiser ; în acelaşi timp şi Agia face un raport cu constatările sale şi întreabă ce măsuri trebuiesc luate. Departamentul din Lăuntru alcătuieşte o comisie compusă din maior Arcudinschi, ajutorul inginerului statului, Faiser, arhitectul oraşului şi Xavier Villacrosse, arhitectul, ca să cerceteze situaţia hanului şi să ia măsurile necesare. Hotărîrea aceasta este comunicată Agiei [3] şi Sfatului Orăşenesc [4].

Agia, după porunca Departamentului din Lăuntru, convoacă comisia la Hanul Manuc, în ziua de 12 februarie 1838, şi cercetează cu amănuntul situaţia clădirilor. Cei trei membri ai comisiei „pă a noastră unită chibzuire“ fac la 25 februarie [5] un raport către Sfatul Orăşenesc şi propun trei soluţii : 1. „să se dărîme toate zidurile catului de sus a părţii despre rîul Dîmboviţa şi să se aşeze învelitoarea pe zidurile catului de jos, să se lege zidurile cu legături de fier şi să se refacă pereţii interiori cu cărămizi bine coapte şi var nestins“ ; 2 „de se va lăsa clădirea tot precum este acum, să se zidească din nou toţi pereţii ce despart odăile despre Dîmboviţa şi să se unească aceşti pereţi cu zidul dinspre Dîmboviţa cu legături de fier ; 3. „să se dărîme partea acestei clădiri despre Dîmboviţa pînă la tavanul grajdului, puindu-să legături de fier din doi în doi stînjeni pă toată lungimea clădirii, urmînd ca cele două

[1] Arh. St. Buc., *Municipiul Bucureşti*, 596/1838, f. 30.
[2] *Ibidem*, f. 157.
[3] *Ibidem*, f. 157.
[4] *Ibidem*, f. 156.
[5] *Ibidem*, f. 293—295.

caturi de deasupra să se construiască din paiantă, dacă este îngăduit acest lucru în Văpseaua de Roşu".

Sfatul Orăşenesc comunică propunerile comisiei doctorului Ioan Zucker (Ţucăr), ocîrmuitorul averii lui Murat Bei din Ţara Românească, care nu acceptă nici una din propuneri, ci însărcinează alţi trei arhitecţi din oraş — Hartel, Konrad şi Friedrich Gaier — să examineze clădirea şi să arate în scris constatările lor. Aceştia constată că hanul are o construcţie foarte solidă şi că seismul n-a produs mari stricăciuni, astfel „că nu socotesc de trebuinţă să se facă meremeturile acele mari arătate de cei întîi arhitectoni" ; ei propun să se facă pereţii din paiantă. Pe baza acestor constatări, dr. Ioan Zucker face o jalbă către Alexandru Ghica rugîndu-l să aprobe constatările şi părerea celor trei arhitecţi, care au propus ca zidurile să se facă din paiantă, întrucît sînt mai rezistente la cutremure, şi în orice caz să se aştepte răspunsul lui Murat Manuc Bei, care a fost înştiinţat. Domnul trimite jalba Departamentului din Lăuntru spre bună chibzuire, iar acesta cere Sfatului Orăşenesc „să facă cuvenitele desbateri cît mai în grabă şi de ceea ce vor chibzui cu desăvîrşire, alcătuind relaţia desluşitoare, să se supuie la departament pe lîngă raport din partea cinstitului Sfat, spre cuviincioasă punere la cale."

Urmează expertize şi rapoarte, jalbe către domn, corespondenţă între autorităţi, ca la sfîrşitul lunii august 1831 să apară un nou raport al arhitecţilor Faiser şi Villacrosse în care aceştia conchid că „pentru proectul ce au mai înfăţişat d-l dohtorul Ţucăr alcătuit de dumnealor arhitecţii Hartel, Konrad şi Gaier, cu cinste arătăm că acel proect s-ar putea aduce la îndeplinire, însă trebuie ca mai nainte să se îndatoreze d-lui dohtorul a ne trimite şi un plan spre a putea face cercetările cuvenite şi a ne da părerea. Către aceasta subiscăliţii avem cinste a alătura pă lîngă acest raport un plan desluşitor de un alt meremet ce se poate face la această clădire mai cu înlesnire şi care de să va duce la îndeplinire, încredinţăm că va da clădirii temeinicia cuvenită."

Se pare că în cele din urmă dr. Zucker a trebuit să admită planul de reparaţii întocmit de Faiser şi Villacrosse. Nu ştim cînd şi cum s-au făcut aceste reparaţii.

Deşi Hanul Manuc era o construcţie relativ nouă faţă de marile hanuri bucureştene, totuşi cutremurul din 1838 îi slăbise vizibil trăinicia şi dădea posibilitatea autorităţilor comunale să facă presiuni mari şi insistente pentru reparaţiile necesare. După obiceiul locului şi al vremii aceste insistenţe se puteau domoli cu bani, care întreceau valoarea reparaţiilor. Acest lucru trebuie să fi determinat pînă în cele din urmă pe Murat Manuc să vîndă hanul. Din documentele cunoscute nu se poate preciza cînd a avut loc vînzarea. Credem însă că în jurul anului 1842 Hanul Manuc ieşise din proprietatea lui Ioan-Murat Manuc Bei. Pentru celelalte averi din Ţara Românească el continuă să aibă un epitrop la Bucureşti. Astfel, în 1850 era epitrop profesorul Gheorghe Hill [1].

Noii stăpîni ai hanului. Se pare că cel care a tratat cumpărarea hanului şi care a reuşit să ducă pînă la sfîrşit această chestiune a fost pitarul Dimitrie Iconomidis (Economu), care semna mai tîrziu Economu. El mai cumpărase

[1] Arh. St. Buc., *ms.* 1418, p. 68 ; (profesor de limba latină la Colegiul Sf. Sava).

şi alte bunuri imobiliare de la Murat Manuc Bei, între care o pădure [1], astfel că avea relaţii mai strînse cu marele latifundiar din Basarabia. Nu se cunoaşte preţul de cumpărare, după cum nu se ştie data cînd s-a făcut actul, dar din actele de administrare ale hanului, cuprinse între 1854 şi 1860 [2], reiese că pitarul Dimitrie a făcut cumpărarea în asociaţie cu Gheorghe Iconomidis, poate un frate sau în orice caz o rudă apropiată a pitarului şi cu Lambru Vasilescu. Nu se cunosc nici condiţiile acestei asociaţii, dar după cît se pare Dimitrie Economu avea două sferturi şi ceilalţi cîte un sfert [3]. Administraţia hanului a avut-o însă pitarul în întregime.

În noiembrie 1849 primăria oraşului, printr-o adresă semnată de D. Fălcoianu, ca prezident al Sfatului, şi N. Lahovari, obligă pe pitarul Dimitrie Economu, proprietarul hanului, să facă bucătăria hanului în mijlocul curţii, iar fiindcă acest lucru trebuie executat cît mai grabnic „nu iartă zăbavă măcar minut" [4].

După doisprezece ani de exploatare a Hanului Manuc de către această asociaţie, pitarul Dimitrie Economu moare în octombrie 1854 [5]. El lasă în urma sa trei copii: o fată, Hrisanta, căsătorită cu paharnicul Ghiţă Titeanu şi doi băieţi minori, George şi Costache, care învăţau în Germania. Prin testamentul său din preajma morţii, semnat şi pecetluit în faţa mai multor martori, între care şi arhiereul Grigore, el dispune ca venitul averii sale să se împartă în trei părţi egale între copiii săi şi instituie ca epitropi, pînă la majoratul celor doi băieţi, pe cumnatul său paharnicul Scarlat Pascal, frate cu soţia sa, şi pe ginerele său, paharnicul Ghiţă Titeanu. El avea mulţi datornici, între care chiar fratele său George (Gheorghe) Iconomidis cu care era asociat la han, dar şi un creditor cu 500 de galbeni [6], Nicolae Panait, cu care se afla în judecată din 1852. Pentru susţinerea acestui proces aflat în faţa Curţii Apelative el angajase pe paharnicul Ioan Florescu, la 8 mai 1854, plătindu-i 70 de galbeni [7].

George Iconomidis, fratele şi asociatul său de la han, alături de Alexandru Chiropol a cărui calitate n-o cunoaştem, contestă diata pitarului Dimitrie, cerînd anularea ei, şi procesul ajunge înaintea Curţii Apelative. Motivul acestei acţiuni se vede într-o plîngere [8] adresată, la 28 mai 1858, Departamentului Dreptăţii de către Costache Economu, cel mai mic fiu al pitarului, care învăţa la Berlin şi aflat la Bucureşti în această vreme: „supt pretext că ar fi mincinoasă diata răposatului tatălui meu, pitarul Dimitrie Economu, prin care lasă dumneaei (surorii sale păhărniceasa Hrisa Titeanu) a treia parte din starea sa mişcătoare şi nemişcătoare". În plîngerea sa el aduce argumente de drept şi de fapt: „această pîră ce aduc numiţii este nu numai neadevărată, dar încă şi cu totul absurdă pentru cuvinte, întîi că dumnealor n-au nici o împuternicire din partea mea sau a fratelui meu ca să ne înfăţişeze cu nişte asemenea pretenţii şi al doilea că eu aflîndu-mă lîngă tatăl meu cînd şi-a făcut diata, a iscălit-o însuşi cu mîna sa şi din

1 Acad. R.S.R., *ms*. 1634, f. 1.
2 *Ibidem, ms*. 1634, 1635 şi 2541.
3 *Ibidem*, ms. 2542, f. 98 şi 112.
4 *Ibidem, ms*. 1634, f. 48.
5 *Ibidem, ms*. 1634, f. 223.
6 *Ibidem*, f. 157.
7 *Ibidem*, f. 367.
8 *Ibidem*, f. 301.

slăbiciunea trupească tremurîndu-i mîna atunci şi neputînd face bine iscălitura şi-a pus însuşi cu a sa mînă şi pecetia sa pe dînsa spre a-i da o mai definitivă putere şi apoi atît diata, cît şi pecetea le-au încredinţat însuşi în mîinile prea sfinţiei sale arhiereului Grigore, cel ce se afla faţă cu alte mai multe persoane." Costache Economu susţine lipsa de calitate a celor doi, afirmînd că mobilul procesului este „ca să aducă vătămare şi pagubă intereselor noastre" şi sfîrşeşte prin a ruga Departamentul Dreptăţii să închidă dosarul şi să povăţuiască pe cei doi „să-şi plătească creanţele ce au amîndoi către casa noastră, fără a mai sili pe epitropi a ne cere dreptul prin autorităţi."

Epitropii sînt chemaţi în faţa Curţii Apelative la 13 iunie 1859, fiind invitaţi să aducă „hîrtiile trebuincioase în procesul ce au cu dumnealor George Iconomidis şi Alexandru Chiropol pentru diată" [1]. Ei însă nu se prezintă şi, se pare, cer lui Costache Economu la Berlin o declaraţie cu acelaşi cuprins ca şi cererea adresată Departamentului Dreptăţii, dar către Curtea Apelativă Secţia I-a. Sînt invitaţi a doua oară la 29 august în acelaşi an cînd, poate au cerut amînarea pentru ca să se prezinte declaraţia ce aşteptau de la Berlin. În septembrie soseşte acest act legalizat la Berlin, pe care epitropii îl prezintă Curţii Apelative [2]. Nu se cunoaşte soluţionarea procesului, dar este sigur că instanţa respinge acţiunea celor doi contestatari ai diatei lui Dimitrie Economu.

În timpul cînd Hanul Manuc a fost administrat de cei doi epitropi, adică de la 1854 pînă la 1860, se cunosc veniturile ce se cuveneau celor trei copii ai pitarului Dimitrie. Epitropii erau obligaţi să ţină o evidenţă certă a încasărilor şi plăţilor făcute pentru întreţinerea hanului, precum şi toate celelalte plăţi făcute personal pentru Costache Economu, moştenitorul minor. Astfel, în intervalul 26 octombrie 1860—26 octombrie 1861 situaţia a fost următoarea :

			lei par[ale]
— suma ce-a rămas capital la sfîrşitul anului VI precum se vede		lei	104 495,14
— banii ce i se cuvin a treia parte din chiriile primite de la han : de la 26 octombrie 1860 la 23 aprilie 1861	lei 10 858,13 [3]		
„ „ 23 aprilie la 26 octombrie 1861	*„10 858,13*		*21 716,26*
			126 211,40
— cheltuieli pe acelaşi interval			*21 777,00* [4]
— suma ce-a rămas la sfîrşitul anului		lei	104 434,40

Veniturile hanului variau foarte puţin, astfel cu un an înainte, de la 23 aprilie 1858 la 26 octombrie 1859, suma cuvenită lui Costache Economu a fost de 11 596 lei, avînd o diferenţă în minus de-abia de 638 lei [5].

[1] *Ibidem, ms.* 2542, f. 13.
[2] *Ibidem,* ms. 1634, f. 315.
[3] *Ibidem, ms.* 1635, f. 471.
[4] *Ibidem,* f. 472.
[5] *Ibidem, ms.* 2542, f. 61.

Dacă venitul net pe an numai al unuia dintre cei trei moştenitori ai pitarului Dumitrache a fost de 21 716 lei, înseamnă că venitul total al celor trei moştenitori a fost de 65 331 lei şi al întregului han, cu partea celorlalţi doi asociaţi, a fost de 130 662 lei. Din această sumă putem aprecia ce venituri mari producea un han bucureştean pe la 1860, cînd vremea hanurilor începuse să apună.

În cursul anului 1859 asociaţii renunţă a mai exploata Hanul Manuc prin mijloace proprii şi hotărăsc să-l arendeze. În acest scop se publică un anunţ în ziarul „Românul". Se pare că găsirea unui arendaş, care să mulţumească pe epitropi şi pe ceilalţi asociaţi, nu era un lucru prea uşor, fiindcă arendarea nu se realizează decît în martie 1860. Noul arendaş este Milan Lomovici, care semnează contractul la 31 martie numai cu Ghiţă Titeanu şi George Economu, feciorul cel mai mare al pitarului Dimitrie Economu [1]. Este adevărat că în act se arată că arendarea s-a făcut „în unire cu dumnealui Gheorghe Iconomidi şi dumnealui Lambru Vasilescu".

Contractul prevede arendarea „încăperilor din lăuntru ale hanului numit Manuc, atît cele de sus, cît şi cele de jos din cîte patru părţile, împreună cu cafeneaua, cu pivniţa, birtu, grajdu, pe un termen de patru ani ce se socoteşte de la 23 aprilie 1860 pînă la 23 aprilie 1864" şi cu o arendă anuală de 57 000 lei. Este de observat că arendarea nu cuprinde toate încăperile hanului: „Din numărul încăperilor celor din lăuntru, acestea şi anume două odăi de sus, adecă una în faţă şi alta în dos, în care locueşte acum d. Gheorghe potcăpieru, care sînt închiriate cu prăvălia către d-lui, odaia din colţ ce este închiriată tot cu prăvălie către Avram Zendler, ovreiu, odăile ce sînt în dosul prăvăliilor, cum şi magaziile de supt prăvălii ce sînt închiriate tot cu prăvăliile, vor rămînea pe seama proprietarilor, împreună cu prăvăliile din faţă din amîndouă uliţele".

Arendarea se face sub 12 condiţii, redactate foarte explicit, dintre care a opta este foarte interesantă pentru epoca din jurul anului 1860: „Se îndatorează dumnealui a se purta cu toată ceruta complezenţă, atît către pasageri, cît şi ceilalţi chiriaşi anuali ai hanului, dînd fiecăruia onoarea ce merită, ca prin acest mijloc să nu se sminteascǎ reputaţia hanului" care devenise acum, în partea lui de sus, un adevărat hotel.

Între 1856 şi 1858 camerele de locuit ale hanului, în afară de prăvălii, au fost date cu arendă grecului Panait Vizantie care locuia în mahalaua Sf. Apostoli în Culoarea de Albastru, la ginerele său Vasile Vlădescu.

Arendaşului P. Vizantie proprietarii i-au predat hanul în cea mai bună stare, făcînd înainte toate reparaţiile necesare care de altfel au fost şi menţionate în contractele ce-au încheiat între ei şi cu obligaţia ca la sfîrşitul termenului, chiriaşul să predea locuinţa în aceeaşi stare în care a primit-o.

Cu toate acestea, la terminarea sorocului, el a lăsat multe stricăciuni pentru care motiv a fost dat în judecată şi obligat să plătească daune pentru pagubele aduse [2].

Se pare că alt arendaş al Hanului Manuc este Dimitrie Constandinescu. El protestează la 31 octombrie 1868 din cauză că acea comisie însărcinată cu recensămîntul *hotelului*, din greşeală a trecut ca venit şi chiria celei mai mari părţi din *hotel*, care se închiriază cu anul. Cere să se rectifice această

---

[1] *Ibidem*, *ms*. 2542, f. 91—92

[2] *Ibidem*, *ms*. 1635, f. 333—334.

eroare. După cercetările făcute de Culoglu și V. Herina se reduce venitul la 600 galbeni, în care se cuprinde și chiria cafenelei. Este de observat că pentru prima dată se întrebuințează cuvîntul hotel în loc de han.

Ce era Hanul Manuc pe la 1860 ne-o spune foarte sugestiv pictorul francez Auguste Lancelot, care vizitează Bucureștii în această vreme, însoțind pe cunoscutul istoric și om politic francez V. Duruy[1]. Artistul ne-a lăsat cîteva imagini din București, între care Hanul Manuc ilustrat într-o zi obișnuită de tîrg, în care a prins întreaga atmosferă din curtea hanului. În însemnările de călătorie, care întregesc admirabil tablourile sale, el ne oferă despre Hanul Manuc o minunată și sugestivă descriere :

„Oamenii cu nervii delicați, — scrie Lancelot — cu pielea subțire vor face bine să nu intre în acest han, dar curioșii, doritorii de-a cunoaște trecutul, vor avea ce să vadă. S-a păstrat neatinsă prima-i fizionomie, întunecată din nenorocire de necurățenie.

Cele două rînduri de galerii care leagă între ele patru mari corpuri de case, scara cea mare care servește cele două caturi, foarte elegantă, sub un chioșc cu acoperiș țuguiat și cu căpriori ieșiți afară, sînt împodobite cu stîlpi și cu balustrade de un gust frumos și cu finețe lucrate. Am putea zice că e un palat de lemn ; ar merita să fie restaurat, ceea ce nu ar costa prea mult, și să i se dea o destinație mai bună.

Așa cum este el acuma e locul de întîlnire al chirigiilor transilvăneni, al tolbașilor germani, al speculanților mărunți turci, bulgari și greci, al tuturor călătorilor cu bani puțini precum și al meseriilor fără nume, cărora nu le place lumina zilei. Pe scara cea mare, prin lungile galerii, furnică tipurile cele mai deosebite, costumele cele mai neasămănate. Aci am văzut o pereche de munteni care-mi arătară primul exemplar pur al portului național completat c-un pieptar de piele de oaie înflorit cu arabescuri ; un țăran chiabur, cu haina lungă albă, cu hang la brîu și aerul foarte demn. Tot acolo am văzut și un ovrei bătrîn cu barba lungă, c-un acoperămînt de cap antic, galben ciudat, care m-a ispitit să-l schițez.

Galeriile în care se deschid odăile hanului, servesc de loc de plimbare și de săli comune. Domnește acolo o nepăsare și o nesfială de cei dimprejur nemaipomenită. Sub ochii tuturor, toleranța care nu e lauda nimănui, fiecare face ca la el acasă. Din locul unde mă așezasem eu ca să-mi fac schițele, puteam să văd pe o bălană nemțoaică spălînd rufe sdrențuite de prima necesitate pe care copiii le așteptau ; pe un bărbier ambulant răzînd bărbi și cefe, pe o țigancă danțînd înaintea unor turci cu chef, pe un comediant în tricou descolorat dînd lecții unei maimuțe jerpelite. În același timp sdrăngăneala unei cobze, însoțind un glas melancolic și dulce, se auzea prin căscătura unei uși de la spatele meu, lăsată pe jumătate deschisă, iar din fundul unui coridor întunecos auzeam plînsul unui copil în fașă.

Curtea năpraznică îmi înfățișa priveliștea cea mai cu haz și cea mai variată din lume : tabără, depozit, tîrg, bursă, menajerie erau toate deodată ; de-a lungul pereților coviltire, lăzi, corturi, baloturi de marfă, buți și în fund, în firide mari, închise cu gratii, teancuri de piei proaspete, lînă umedă, carne de bivol risipite peste tot, grămezi de paie și de băligar. În această învălmășeală, o frămîntare nesfîrșită de birje, de țărani călări, femei purtînd

[1] G. Oprescu, *Țările Române văzute de artiști francezi (secolele XVIII și XIX)*, București, 1926, p. 60.

tîrguieli, cai deshămaţi care se scutură, nechează şi azvîrlă cu picioarele dinapoi, cîini care urlă, porci mari negri care grohăe de plăcere scormonind cu rîturile pîrîul lat de apă grasă, care se scurge mereu din bucătărie. Această mişcare, acest zgomot nu tulbura nici o clipă pe turcii, pe românii, pe bulgarii, pe grecii care-şi vedeau liniştiţi de treburi, discutînd, tocmindu-se sub prezidenţa ovreilor, care le schimbau pe loc banii, înarmaţi cu ochelari mari rotunzi, cu pietre de mehenghiu, cu balanţe.

Hanul acesta mare, dar decăzut, este situat într-un cartier foarte frecventat, avînd o faţă pe malul Dîmboviţei, apă murdară, despre care o (veche) zicătoare totuşi spune :

„Dîmboviţă, apă dulce
Cine bea nu se mai duce[1]".

Bineînţeles că apa Dîmboviţei nu era atît de bună, ca să ispitească pe cei veniţi în Bucureşti, din diferite părţi ale ţării sau străinătate ; zicătoarea se referă la bogăţia ţării şi a oraşului, a vieţii şi traiului îmbelşugat al locuitorilor.

Începînd din 1860 intervenţiile pe lîngă autorităţi în legătură cu Hanul Manuc le face Lambru Vasilescu. El îşi propune să facă reparaţii mai consistente la clădirea hanului. Astfel ar vrea să schimbe lemnăria de susţinere a acoperişului, mai ales căpriorii şi să aducă unele modificări la construcţia cafenelei, care se afla în mijlocul curţii interioare. Anume, ar fi vrut să astupe unele ferestre, să dărîme încăperile suprapuse cafenelei şi să consolideze chioşcul. Cafeneaua avea înspre vadul Dîmboviţei un chioşc care înainta dincolo de mal, oferind astfel o privelişte pitorească peste albia rîului. Toate intervenţiile sale ca să obţină autorizaţia pentru aceste reparaţii sînt fără succes, deşi pierduse vreme multă alergînd de colo pînă colo. La 20 iunie 1868 el se prezintă cu o cerere la locţiitorul de primar Lapati, dar aprobarea obţinută este condiţionată de o declaraţie a petiţionarului prin care se obligă să nu ceară despăgubiri pentru cheltuielile făcute în cazul cînd se va schimba vadul Dîmboviţei. Apăruse legea din 18 martie 1865 prin care se hotăra canalizarea Dîmboviţei şi fiindcă nu se fixase traseul canalizării s-ar fi putut ca lucrările proiectate de Lambru Vasilescu să apară cu totul inutile şi pentru acest motiv i se cere să renunţe formal la eventualele despăgubiri. Vasilescu refuză să dea asemenea declaraţie şi pretinde ca cererea sa să fie rezolvată de consiliul municipal. Consiliul, adoptînd punctul de vedere al lui Lapati, menţine rezoluţia şi nu aprobă nici un fel de lucrări de întărire la chioşc. Se urmărea astfel dărîmarea acestui colţ oriental, care făcea atracţia clienţilor cafenelei.

După lichidarea procesului pentru anularea testamentului, pornit de George Iconomidis şi Alexandru Chiropol, Costache Economu ajunsese la majorat şi epitropia trebuia să împartă averea între cei trei moştenitori. Proprietatea indiviză a Hanului Manuc nu putea fi lichidată decît prin vînzare, ca să se poată face împărţirea. Astfel, hanul este scos în vînzare încă din 1861—1862 şi este cumpărat de Lambru Vasilescu, care transformă, repară şi botează Hanul Manuc cu numele patriot — „Hotel Dacia". Redeschiderea

[1] A. Lancelot, apud D. Furnică, *Din istoria comerţului la români*, Bucureşti, 1908, p. 554—556.

hanului sub numele „Marele Hotel Dacia“ (Grand Hotel de la Dacie), a fost anunțată în 1874 [1].

Noul proprietar stăpînește hanul pînă în 1881, cînd este vîndut la licitație. Prin ordonanța de adjudecare nr. 812/1881 toate construcțiile care aparțineau fostului han Manuc intră în proprietatea lui Al. G. Băicoianu, care îl stăpînește pînă în 1916 cînd moare și rămîne moștenire copiilor săi.

Chiriașii Hanului Manuc. În prăvăliile și locuințele Hanului Manuc s-au perindat nenumărați chiriași în cele cinci-șase decenii care s-au scurs de la deschiderea lui pînă cînd a început să fie numit „Hotel Dacia“. Este peste putință să cunoaștem numele și ocupația tuturor acestora. Nimeni nu s-a gîndit să țină evidența lor și nici n-ar fi fost nevoie de aceasta. Totuși n-ar fi lipsit de interes istoric să cunoaștem, măcar sporadic, povestea lungă a acestui han, oglindită prin chiriașii săi. Puținele nume și puținele știri ce s-au putut culege ne vor oferi totuși o vagă informație în această privință, încercînd să urmărim povestea în suita sa cronologică. Oameni și vieți, ocupații și profesiuni, caractere dure și ușuratice, s-au scurs domol sau în vîrtej, biete efemeride, pe scocul nestăvilit al vieții și al timpului.

Pentru anul 1844 documentele ne arată marfa ce se găsea într-o prăvălie de boiangerie din acest han, precum și suma la care se ridica. Astfel, lănuri brute ; brîie albe, roșii și portocalii ; zuvelci nerînzate, dimii civite, abale negre, bumbac mușteresc cu *răboaje*, bumbac *cișnit* de prăvălie, lînă cișnită de prăvălie, lînă stacojie, lînă neagră în hîrtie ceaprăzărească, arnici *civit*, mătase civită de țară, mătase urlama de țară, mătase răsucită și deslînată de ceaprăzari, mătase mușterească cu răboaje, lînă albă cu usuc, ibrișin alb opărit, *toprac*, piatră acră turcească, băcan mohorît, calaican, spirt, apă tare turcească, *palamut* turcesc, *alatuvar* bun și negru, boia de cărămidă, lînă de cămilă, haine din diferite calități de postav, *ghermesituri*, cîrpeturi și fesuri [2].

În 1843 își stabilește locuința în Hanul Manuc Iosif N. Auerbach, „doftor de medițin“, ocupînd în catul al doilea, la stînga, odaia cu nr. 22. El anunță în ziar [3] despre sosirea sa astfel : „După ce mulți ani am practițăluit în Bălgrad (Alba Iulia) în Transilvania ca doftor de medițin și care acușa aflîndu-mă aicea în capitala Bucureștiului, dau nădejde de un desăvîrșit practis de medițin și mă recomandez tutulor pătimașilor oameni în toată ramura științei de medițin, ca să le dau deplinul ajutor doftoricesc ; ba primesc încă și pe toți cei scăzuți de avere, săraci, de la 1,1/2 pînă la 3 ceasuri evpropienești după prînz a le da ajutor doftoricesc, aici în locuința mea fără nici o plată“.

Pe aceeași galerie cu arcade înflorate de lemn, în odaia nr. 15, s-a instalat în 1846 negustorul turc Hagi Ali, care vine „de la Anadol (Anatolia) cu felurimi și frumoase și trainice covoare, precum și chilimuri frumoase ; el face cunoscut tuturor doritorilor de a-l cinsti cu venirea lor, că vor avea cea mai mare mulțumire atît pentru calitatea mărfii sale, cît și pentru cuviinciosul preț“ [4].

---

[1] „Le journal de Bucarest“, V (1874), nr. 407 (30 iul.), p. 2.
[2] Acad. R.S.R., *ms.* 1364, f. 10.
[3] „Vestitorul românesc“, 1834, p. 136 (161).
[4] *Ibidem*, 1846, p. 8 (3).

Anton Vitner, care vine de la Paris şi Londra, se instalează în prăvălia d-lui Svarţ din Hanul lui Manuc şi anunţă lumea că a adus „felurimi de parsumeri (parfumuri ?) de cele mai bune, cum şi tot felul de şireturi pentru rochii şi feluri de horbote, cu smalţ şi fără smalţ“ [1]. Iar în curte, la etaj pe galerie, în odaia cu nr. 33, Const. Ştefanide a instalat „un birou de tradus acte din toate limbile“ [2]. Se vede treaba că acest birou împlinea o nevoie a vremii şi dădea nădejde de cîştig bun celui ce se încumeta să plătească chiria cea mare a unei odăi în Hanul Manuc. Este interesant că hanul este indicat sub numele arendaşului: „Hanul Iconomide (Manuc)“.

Epitropii pitarului Dimitrie Economu introduc practica contractelor pentru închirierea prăvăliilor; ei aveau nevoie să justifice veniturile şi cheltuielile pentru o bună gestiune. Chiriile la prăvălii se socoteau şi se plăteau în aur, în „galbeni împărăteşti drepţi la cumpănă şi negăuriţi“. Astfel, pentru prăvălia nr. 3 „din faţa podului“, adică pe latura de apus, închiriată „în soroc de trei ani, adică de la 26 octombrie 1852 şi pînă iarăşi la 26 octombrie 1855“, se plătea 136 de galbeni împărăteşti pe an [3]. Iar pentru o altă prăvălie, „în faţa uliţei celei mari“, adică pe Uliţa Franţuzească, Avram Zendler [4] plătea 50 de galbeni „drepţi la cumpănă, ferecaţi şi negăuriţi“ pe soroc de trei ani (1858—1861).

Prăvăliile de pe latura sudică a hanului, din marginea gîrlei, aveau chirii mai mici. Astfel Iancu Mărgăritescu, care ţinea articole de olărie, plătea numai 70 galbeni pentru două prăvălioare, tot pe soroc [5] de trei ani (1860—1863). În acelaşi rînd de prăvălii, adică „în uliţa cea mică despre vadul Sacagiilor“, fraţii Pavel şi Simion Chelciu plăteau pentru o prăvălie 55 galbeni austriaci, cu contract [6] pe trei ani (1862—1865). Nea Dumitrache, tutungiu, avea o prăvălie pe Uliţa cea mare, cu contract pe trei ani (1863—1866) şi plătea 125 de galbeni austriaci chirie anuală. Tudorache Marin, făinar, avea o prăvălie „pă uliţa despre vadul Sacagiilor“, pe care o ţinuse mai înainte Andrei Sanfelder, cu contract pe 3 ani (1860—1863) şi plătea chirie 65 de galbeni împărăteşti, fără să aibă drept s-o subînchirieze sau să cedeze contractul fără ştirea epitropilor.

Încă din 1858 avea o prăvălie în han Tudor Băcanu, căruia mergîndu-i bine negustoria şi nemaiavînd unde să-şi depoziteze marfa, se învoieşte cu epitropii să construiască în curtea hanului „un şopron de zid cu două ochiuri, cu patru canaturi şi învelit cu zinc, adică întru toate întocmai ca celălalt şopron ce se află în han, atît în lungime, în lăţime şi în înălţime, cît şi în grosimea zidului şi în calitatea materialului şi a fierăriei. Şi drept recompensă pentru cheltuiala ce voi face să mi se dea drept a stăpîni acest şopron într-un termen de patru ani“ [7]. Termenul era de la 23 aprilie 1862, la 23 aprilie 1866.

În 1864 se vinde în camera nr. 62 o marfă foarte neobişnuită: papagali aduşi din Hamburgia (Hamburg) „care imitează şi repetă aceleaşi

---

[1] *Ibidem*, p. 36, jos.
[2] *Ibdiem*, 1848, p. 16.
[3] Acad. R.S.R. *ms*. 1516, f. 7.
[4] *Ibidem*, f. 40, verso.
[5] *Ibidem*, f. 42.
[6] *Ibidem*, f. 44.
[7] *Ibidem*, f. 206.

vorbe ce pronunță omul, în mai multe limbi"[1]. Pe altă galerie a hanului, în camera nr. 11, se găsea în 1864 sucursala „Biroului autorizat de informațiune pentru servitori, comisioane și alte lucrări", sub conducerea lui Hezuai și Jacques, care „aduce la cunoștința tuturor cetățenilor din România că înlesnește procurarea ori cărui fel de informații comerciale, precum și servitori de orice categorie cu cele mai bune conduite"[2].

Între 1858 și 1859 se găseau în han următorii negustori cu prăvălii: Mihalache pînzaru, Gheorghe potcăpieru, Carol Brudel făinaru, Ioniță Barbu pînzaru, Dumitrache cofetaru, Niculae tutungiu, (în afară de Nae Dumitrache), Tudorache făinaru, Pavel Chiriac băcanu, Alecu bărbieru și Grigore olarul. În afară de aceștia, a căror negustorie o cunoaștem, mai erau și alții care nu știm ce negoț făceau: Vasile Stoianovici, Ioil Rozemfag [?], Acic Mogîrdiciu, Rozina Sturza, Gheorghe Manolescu și Panait Vizantie[3]. Fără îndoială că în afară de aceștia erau încă și alții ale căror nume nu le cunoaștem.

Evenimente importante în viața hanului. În afară de chiriașii obișnuiți, negustori sau locatari anonimi, Hanul Manuc a găzduit în încăperile sale întreprinderi și instituții mai puțin comune. În epoca de după 1810 pînă la 1830, fiind hanul cel mai nou și mai bine organizat din București, el a atras pe călătorii străini cei mai distinși. Dar după moartea lui Manuc Bei și a soției sale, sub conducerea epitropilor interesați și nepricepuți, hanul își pierde repede faima și devine — cum spunea pictorul Lancelot — un azil și un bîlci de oameni de tot felul.

În timpul războiului ruso-turc din 1806—1812, dar mai ales în ultimii doi ani ai acestui război, Manuc Bei devenise un personaj foarte important, agreat de ruși și mai mult temut de turci, care aveau totuși nevoie de serviciile sale. El începuse să construiască hanul în 1806, gîndindu-se că va putea face afaceri frumoase în timpul războiului, și se grăbi să-l termine. Este sigur că în 1808 hanul era gata și își aștepta clienții. După încheierea armistițiului din 1807, trupele beligerante urmau să se retragă din Țara Românească; turcii evacuară teritoriul românesc, dar rușii sub diferite pretexte își sporiră trupele și ocupară Bucureștii, la cererea cîtorva boieri ai lui Ipsilanti. În noiembrie 1807 noul comandant rus, prințul Prozorovski, se stabilise în București și cîștigase pe Manuc Bei de partea sa, folosindu-l ca pe un informator cunoscător și priceput în treburile turcești. În primăvara anului 1808 hanul lui Manuc Bei începu să fie ocupat de ofițerii ruși din suita lui Prozorovski, care fascinaseră prin eleganța și curtoazia lor lumea feminină a Bucureștilor. Balurile și petrecerile se țineau lanț și rublele rusești curgeau gîrlă în buzunarele negustorilor bucureșteni.

Războiul însă trebuia să reizbucnească. În mai 1808, de-o parte și de alta a Dunării se îngrămădiră oștiri turcești și rusești. Rusciuk și Giurgiu deveniseră două furnicare războinice. Cele două oștiri stăteau însă cu arma la picior. În octombrie se vorbea despre tratative de pace ce urmau să înceapă la Iași între Prozorovski și Reis-Efendi, dar lucrurile nu se grăbeau. La în-

---

[1] „Buciumul", 1864, p. 120.
[2] *Ibidem*, p. 948.
[3] Acad. R.S.R., *ms.* 2542, f. 59 v.

ceputul anului 1809 Țara Românească plătea generalului rus Miloradovici patru mii de galbeni pe lună „pentru urmărirea intereselor creștine contra Turciei“ [1]. În februarie trecură Dunărea pe la Vidin și se îndreptară spre Iași plenipotențiarii turci Reis-Efendi, Beilioci-Efendi, Mollah-Efendi și dragomanul Moruzi cu o suită de 250 de oameni; ei se întîlniră cu plenipotențiarii ruși în frunte cu Prozorovski. Negocierile erau încete și greoaie. Generalul Miloradovici rămăsese la București însărcinat cu paza Dunării; el vestește la 21 martie 1809 că „Poarta otomanicească în loc să împlinească dreapta cerere a prea înălțatului împărat, au deschis război curții Rusiei și îndată au și pornit firmanuri în toate părțile să se strîngă oști turcești“. Armistițiul fiind rupt, războiul trebuia să înceapă. La București lumea este în panică. La 12 octombrie 1809 se încheie pacea dintre Rusia și Austria; Rusia este acum liberă să intensifice războiul cu turcii.

La 9 ianuarie 1810 intră în București noul comandant al armatei rusești generalul Bagration, care este primit cu mare alai. Panica se risipise în București și lumea începu viața obișnuită. Suita generalului a fost instalată în Hanul Manuc. Dar după un scurt timp Bagration este înlocuit cu generalul Kamenski. Acesta își instală tabăra la Văcărești și cartierul general în via lui Golescu [2]. Luptele erau rare și fără însemnătate; noul comandant cucerește însă Rusciuk și Șiștov și în București se fac mari petreceri. Generalul Kamenski petrecu lunile de iarnă în jocuri și veselii neîntrerupte, cu generalii și cu boierii pămînteni. Hanul Manuc este aproape în întregime ocupat de ruși.

Primăvara anului 1811 aduce schimbări. În locul lui Kamenski este numit generalul Kutuzov (1745—1813), un om energic, distins militar, diplomat experimentat [3], cu misiunea de a sfîrși repede războiul. Turcii însă sînt dîrji și hotărîți; ei reușesc să recucerească în iulie orașul Rusciuk și să treacă Dunărea. Abia la 25 octombrie generalul Kutuzov ia ofensiva și gonește pe turci, peste Dunăre și chiar din Rusciuk. Propunerea de armistițiu a lui Kutuzov este respinsă de vizir. În cele din urmă, turcii sînt siliți să încheie armistițiul la sfîrșitul lui noiembrie 1811. Tratativele s-au dus la Giurgiu între contele Andrei Italiiski, ambasador la Constantinopol, generalul Lebaneof și Iosif Fonton din partea Rusiei și Kehaia Bei, Galib-Efendi, Abdulah Kodeisei și Hamid-Efendi din partea Turciei. Și de data aceasta, ca în tot timpul acestui război, Manuc Bei are un rol important în discuțiile armistițiului.

Odată semnat armistițiul trebuia să înceapă imediat tratativele pentru încheierea păcii, care urma să aibă loc la București. Încă de la 15 octombrie 1811 sosise în București delegația turcească compusă din 70 de persoane. Trecuseră două săptămîni și discuțiile nu începuseră. Kutuzov, care nu primise încă dispoziții de la Petersburg, invoca motivul că nu se amenajase încă sala de conferințe de la Hanul Manuc. Cheltuielile plenipotențiarilor turci, care se ridicau la 135 galbeni pe zi, erau plătite de țările române. Abia la 13 ianuarie 1812 avu loc prima conferință. Discuțiile însă mergeau greu; se părea că nu se poate găsi o soluție acceptabilă ambelor părți. La 2 mai neînțelegerile periclitară soarta conferinței. Galib-Efendi, șeful delegației turcești,

---

[1] V. A. Urechiă, *op. cit.*, vol. IX, p. 675.
[2] *Ibidem*, p. 691.
[3] Ștefan Ionescu, *Manuc Bei...*, Cluj-Napoca, 1976, p. 150.

se arăta prea dîrz. În cele din urmă generalul Kutuzov a fost înlocuit cu amiralul Pavel Ciciagov şi astfel se încheie pacea din Bucureşti la 16 mai 1812, cu semnătura lui Andrei Italiiski, sfetnic de taină al curţii ruseşti, general-maior Sabanef şi Iosif Fonton, „sfetnic de taină al împărăteştei măriri" din partea Rusiei, şi din partea Turciei cu semnătura prea luminatului Seid-Mehmed Galib-Efendi, Kehli Kehaia, Bei al Înaltei Porţi, Mostar-Zadi-Ibrahim-Ali-Efendi, seraschier şi mai mare judecător al turceştilor oştiri de la Anadol (Anatolia), şi Abdul-Galib Efendi, cancelarul ienicerilor [1].

Astfel Hanul Manuc, chiar sub supravegherea stăpînului său a găzduit timp de cinci luni pe plenipotenţiarii ruşi şi turci care încheiară pacea de la Bucureşti, prin care s-a pus sfîrşit unui război de şase ani. Se poate spune că Hanul Manuc, gata de a-şi primi oaspeţii încă din primăvara anului 1808, a început bine povestea existenţei sale.

După semnarea păcii de la Bucureşti, Hanul Manuc ocupat în întregime de suitele plenipotenţiarilor ruşi şi turci, rămîne gol pentru un timp. Aşa se explică de ce un cunoscut dascăl grec din această vreme, anume Mitilineu, a putut deschide în acest han un pension de băieţi [2]. Nu ştim însă cît timp a rămas aici acest pension. Desigur că hanul, intrînd în modul de viaţă căreia îi fusese destinat, această şcoală n-a mai putut rămîne multă vreme acolo.

În ceea ce priveşte mărturiile străine, din această epocă, nu avem decît cîteva. Cea din 1839, cînd Andrew A. Bonar şi tovarăşul său Robert Mc. Cheyne, clerici scoţieni, întreprind o călătorie în Orient, ca misionari ai Comitetului pentru convertirea evreilor la creştinism. În călătoria lor, aceşti misionari au vizitat şi ţara noastră, iar în Bucureşti sosind noaptea şi negăsind loc la Hanul Rusesc ce le fusese recomandat, au căutat altul. Pe drum ei au întîlnit un evreu din cei ce mergeau la sinagogile în sărbătoare şi acela i-a condus la un caravanserai foarte mare — la Hanul lui Manuc, — de pe malul Dîmboviţei. Dimineaţa cînd se deşteptară şi priviră afară, văzură că se găsesc într-o clădire foarte vastă ce acoperea aproape un hectar de loc.

La parter erau grajdurile pentru cai şi remizele pentru vehicule. La etajul întîi, călătorii în trecere, iar la etajul al doilea, cei ce stăteau mai mult de şase luni în oraş. Etajul acesta avea de jur împrejur o galerie pe care şedeau grupuri-grupuri de călători, de diferite neamuri: ruşi, unguri, greci etc.

După cum vedem, era un zgomot şi o atmosferă caracteristică orientală care a silit pe cei doi misionari „să caute o altă locuinţă mai liniştită, la un han mai mic şi mai curat — Hanul Simeon — ţinut de un grec" [3] şi care se afla în apropierea Hanului cu Tei, înspre biserica Sf. Nicolae Şelari. A doua mărturie străină este a pastorului anglican Benjamin Barker care ne-a vizitat ţara între 1834 şi 1857 şi care spune despre Hanul Manuc că era „o clădire întinsă, de formă pătrată, cu o curte spaţioasă la mijloc şi înconjurată de o prispă cu cerdac, unde îşi avea accesul vreo 80 de aparta-

---

[1] V. A. Urechiă, *op. cit.*, p. 710—712.

[2] Nicolae Kretzulescu, *Amintiri istorice*, Bucureşti, 1940, p. 44.

[3] Alex. Lapedatu, *Doi misionari scoţieni în ţările române acum o sută de ani*, Acad. Rom., mem. secţ. ist. vol. XV, p. 182; N. Iorga, *Istoria Bucureştilor*, Bucureşti, 1939, p. 250—251.

mente a cîte două camere fiecare. Parterul era destinat pivnițelor și grajdurilor, precum și găzduirii călătorilor sau a persoanelor ce n-aveau mijloace să închirieze locuințe în oraș ; camerele nu erau mobilate [1]".

În ianuarie 1842 sediul Sfatului Orășenesc se afla în foarte proastă stare și trebuia să înceapă imediat lucrările de reparare. Pînă la terminarea acestor lucrări, cu aprobarea lui Iancu Manu, șeful Departamentului din Lăuntru, Sfatul Orășenesc s-a instalat în șase odăi din cuprinsul Hanului Manuc, unde rămase pînă la 23 aprilie 1842 [2].

Un an mai tîrziu, în vara anului 1843, Sfatul Orășenesc sub presiunea cetățenilor interesați direct, hotărăște să construiască un pod solid peste Dîmbovița în fața Hanului Manuc. Planul podului a fost făcut de arhitectul Xavier Villacrosse și era prevăzut cu întărituri de fier, mai larg decît cel vechi, ca să poată trece două trăsuri alături, și mult mai frumos. Nicolae Golescu, în numele marelui vornic, aprobă ca executarea lucrării să se facă de către meșterul Voinea Ionoș cu suma de 12 800 lei. Recepționarea materialului a fost făcută de consilierul Lazăr Kalenderoglu și arhitectul Villacrosse. Pentru bătutul țărușilor, care s-a făcut cu mașina Sfatului, a fost nevoie să se taie cinci palme din streașina cafenelei din Hanul Manuc. Podul a fost gata în 1844, cînd urma numai să i se vopsească parmalîcul [3].

La 1861—1862 Hanul Manuc și-a schimbat numele în „Hotel Dacia". De pe la 1850 începuse moda „otelurilor" și cuvîntul *han* devenise un anacronism, care nu se împăca cu modernismul comerțului bucureștean din ultimele trei decenii ale secolului trecut. Epoca marilor hanuri apusese și din vechile construcții, cele care stăteau încă în picioare, erau aproape ruine.

„Hotel Dacia" avea două săli mari, ce nu se puteau folosi decît la prilejuri rare. În iarna 1878—1879, după ce trecuse vremea Războiului Independenței, într-o sală din acest hotel s-a organizat un teatru sub direcția lui I. D. Ionescu, o figură foarte cunoscută în Bucureștii din această vreme. El organizează tot felul de spectacole distractive și interesante și mai ales baluri mascate, care erau marea pasiune a tineretului bucureștean. Aceste baluri, ce aveau loc și în sala Bossel, se țineau de trei ori pe săptămînă și erau foarte populate. „După fiecare danț — spune un anunț dintr-un ziar — se juca cîte o chansonetă", iar la miezul nopții, ora 12, avea loc „marele cancan" [4].

În primăvara anului 1881 o trupă franceză a jucat în sala „Dacia" opereta „Madame Favart" și tot atunci s-a jucat piesa „Lăpușneanu" de Iuliu Roșca, în beneficiul marelui artist Pascali [5]. În fine, în toamna aceluiași an s-a jucat în această sală drama „Radu Calomfirescu, piesă spectaculoasă cu cîntece în cinci acte" [6].

Unul dintre marile spectacole ale Teatrului Dacia din 1879 a fost cel susținut de americanul James Lwone, care a atras toată lumea bucureșteană dornică de senzațional. Un adevărat fenomen : el se scufunda într-un bazin

[1] E. D. Tappe, *A Bible Society agent in the Rumanian Principalities*, apud Paul Cernovodeanu, „Revista de referate și recenzii", istorie-etnografie, vol. 1, nr. 11 (1964), p. 660—664.
[2] Arh. St. Buc., *Municipiul București*, 1014/1842.
[3] *Ibidem*, 1146/1843.
[4] „Presa" din 2 febr. 1879.
[5] *Ibidem*, din 5 mart. 1881.
[6] „Binele Public" din 26 nov. 1881.

plin cu apă limpede și petrecea acolo timp de 5 minute, scriind, mîncînd, fumînd. „Care era *trucul* acestui scufundător care a izbutit să fumeze în apă, nimeni nu a putut afla“ [1]. Dar lumea se înghesuia să vadă minunea.

O altă atracție a acestui teatru în 1880 a fost o trupă de zuluși, compusă din treizeci de indivizi, adusă de I. D. Ionescu. Era trupa tribului Beni-Zug-Zug ; ei cîntau și dansau de minunaseră pe spectatori [2] care veneau în număr mare la reprezentațiile lor.

Teatrul lui I. D. Ionescu din sala „Dacia“ n-a ținut mult. Se pare că a fost silit să-i închidă porțile, păgubit și dezamăgit din cauza concurenței celorlalte teatre. Cu toate acestea a fost un om de talent care a repus în drepturi *șansoneta* română. Cupletele scrise de Pantazi Ghica, Petre Grădișteanu sau Ion Moșoiu făceau pe vremea aceea, de la 1870 la 1880, deliciile bucureștenilor. Cîntecele : „Cu gologanul un biet birtaș“, „Cu un picior foarte ușor și cu-o botină de cea mai fină“, „Apa trece, pietrele rămîn“, „Pe cine nu-l lași să moară nu te lasă să trăiești“ etc., erau pe toate buzele. La Expoziția Universală din Paris de la 1878, I. D. Ionescu a cîntat „Coana Chirița la Expoziție“ și „Barbu Lăutaru“ în costum original, obținînd un mare succes“ [3]. A cîștigat mulți bani, dar a fost mînă spartă. A avut grădina de vară „Union Suisse“, pe str. 13 Decembrie (fostă str. Cîmpineanu), unde atrăgea atît de multă lume încît sute de persoane nu puteau intra in fiecare seară. Dacă ar fi fost mai econom și mai puțin boem, mai puțin generos și mai puțin iubitor de petreceri ar fi avut bani și avere. A murit în Sinaia la 2 august 1890 sărac și bolnav, ros de mizerie și prietenii l-au înmormîntat cu talerul, uitat de lumea care altădată îl răsfățase ca pe un copil.

După 1880 în sala „Dacia“ au continuat balurile mascate, de trei ori pe săptămînă, foarte apeciate de tineretul de atunci, fiindcă orchestra era condusă de popularul violonist Ludovic Wiest, și el o mare figură a Bucureștilor din a doua jumătate a secolului trecut. Profesor la Conservatorul de muzică, cu un mare talent în a însufleți elevii, el era tot așa de meșter să vrăjească cu vioara pe cei care-l ascultau. L. Wiest a condus multă vreme orchestra Teatrului Național, cîntînd între acte ; „cu vioara lui înveselea o lume, iar acordurile lui pasionate electrizau auditoriul“ [4]. A murit la 19 ianuarie 1889 în vîrstă de 71 de ani. Tot aici, a murit în mare lipsă, duminică 23 martie/4 aprilie 1880, generalul Gheorghe Magheru [5].

Din 1880 pînă în preajma primului război mondial sala „Dacia“ a fost locul de întrunire al tuturor partidelor politice. Aici s-au consumat talente și s-au risipit deșarte vorbării politice.

HANUL NECULCEA

La începutul secolului al XIX-lea exista în partea de nord a orașului la drumul ce ducea spre Tîrgoviște, un han de barieră, cunoscut sub numele

[1] C. Bacalbașa, *Bucureștii de altădată*, vol. I, București, 1935, p. 272.
[2] *Ibidem*, p. 277.
[3] *Ibidem*, p. 297—298.
[4] *Ibidem*, vol. II, p. 103.
[5] Paul Cernovodeanu — M. Ștefan, *Pe urmele Magherilor — Cronica unei familii*, București, 1983, p. 437—438.

său de mai tîrziu, Hanul Neculcea. Ştiri despre începuturile acestui han nu avem, dar presupunem că a fost construit după anul 1808.

În aceeaşi parte a oraşului, la 1789, domnul Nicolae Mavrogheni construise biserica cu hramul Izvorul Tămăduirii (Zoodohpighi) şi „palatul" său de recreaţie şi odihnă. Biserica fusese închinată mănăstirii Ecaton Dapiliani din insula Paros, locul de baştină al lui Mavrogheni [1], care se grăbi să trimită un egumen. Biserica fusese dotată cu venituri şi averi ; ba năbădăiosul domn îi dăruise toată averea boierilor Câmpineni, cînd aceştia n-au vrut să-l urmeze în planurile sale războinice şi au preferat să fugă din ţară. După prăbuşirea lui Mavrogheni ei şi-au reluat averile.

În 1808 era egumen al mănăstirii Izvorul Tămăduirii arhimandritul Neofit. El înaintă o jalbă divanului cerînd să se hotărnicească moşia mănăstirii. Boierii Ştefan şi Barbu Văcărescu, amîndoi vel-vornici, din însărcinarea divanului, cercetară actele şi constatară că în 1787 Nicolae Mavrogheni cumpărase de la mănăstirea Sf. Sava un loc de forma unui pătrat cu latura de două sute stînjeni şi acolo a clădit biserică, chilii, foişor domnesc şi cişmea. Şi pentru a creea venituri ctitoriei sale el hotărîse ca în fiecare joi să se ţină tîrg şi obor de vite pe maidanul din faţa foişorului domnesc, după pilda Tîrgului de Afară şi toate veniturile să le primească mănăstirea ; pe teren era şi o moară de vînt. În actul de hotărnicie se indică şi vecinătăţile : la apus (Şos. Filantropia) era drumul ce vine de la zalhanaua Popazolului şi curtea lui Ion Beglu ; spre sud, adică spre Capul Podului erau proprietăţile lui Dumitru Grădinaru, Ioniţă Abagiu, Nicolae Surugiu, Matei Olteanu, Arsenie Cojocaru, Dinu Croitoru şi Gheorghe Croitoru [2].

În august 1863, din ordinul Tribunalului Ilfov, inginerul hotarnic C. N. Romniceanu face o nouă delimitare vetrei bisericii Izvorul Tămăduirii, ce se zice şi Cişmeaua Mavrogheni. De data aceasta vecinătăţile sînt următoarele : locul Şcolii de Arte, unde mai tîrziu a fost monetăria statului ; spitalul Filantropia şi proprietăţile spitalelor Colţei şi Filantropia ; moşia Grozăveşti proprietatea mănăstirii Sf. Sava şi grădina publică. Vatra bisericii Izvorul Tămăduirii făcea parte din trupul moşiei Grozăveşti, proprietatea mănăstirii Sf. Sava. Din această vatră, egumenii au închiriat şi au dat locuri cu embatic. În partea de răsărit locul bisericii mergea pînă la „rondul şoselii unde se află basinul cu joc de apă". Înspre capul Podului Mogoşoaiei locul bisericii mergea pînă în Hanul lui Neculcea, care atunci cînd şi-a clădit hanul a înlăturat piatra de hotar a mănăstirii Sf. Spiridon Vechi. Locul pe care se afla Şcoala de Arte, clădită la 1853, (al cărui teren a fost îngrădit de Eforia Şcoalelor), fusese tot al bisericii Mavrogheni, dat cu embatic asupra unuia Machedonschi care s-a prăpădit în Revoluţia din 1821. O parte din acest teren a fost închiriată în 1822 lui Constantin Bellu, iar după aceea a trecut la Pană Olănescu [3].

Astfel acel loc pătrat, cumpărat de Nicolae Vodă Mavrogheni de la mănăstirea Sf. Sava şi dăruit bisericii Izvorul Tămăduirii, ctitoria sa, era un teren de opt hectare, care cuprindea toată Piaţa Victoriei de azi pînă dincolo de primul rond al Şoselei Kiseleff. Pe acest teren şi în latura sa sud-estică s-a construit Hanul Neculcea. Dacă la 1808, cînd s-a făcut prima

[1] G. Ionnescu-Gion, *op. cit.*, p. 198.
[2] Arhiva Bisericii Mavrogheni.
[3] *Ibidem.*

hotărnicie, hanul nu apare, înseamnă că a fost construit după această dată, în primul sau al doilea deceniu a secolului al XIX-lea.

Neculcea (Nicolae Georgevici) era ginerele unui neguţător grec, Stamate, numit mai tîrziu Stamatescu, care avea trei fiice: pe Smaranda căsătorită cu Ion Petru Manof (1805—1870), pe Raliţa căsătorită cu pitarul Ion Sima Gherassi şi pe Ecaterina căsătorită cu Georgevici (Gheorghevici) Neculcea. Ginerele lui Manof este Tănăsache Iliad, căsătorit cu Ecaterina, care reconstruieşte vechiul han Damari în 1881, numindu-l „Hôtel de France".

„Hanul Neculcea era un patrulater de clădiri, numai cu parter, spoite cu var pe dinafară, iar în mijlocul acestui patrulater o curte mare pavată cu bolovani ; de jur împrejur avea camere de găzduit, grajduri, şoproane pentru căruţe şi vite, hambare de cereale şi furaje etc. Aci trăgeau chirigii, moşierii ce veneau cu trăsura la Bucureşti pentru afaceri, lăsînd la acest han trăsura, caii şi vizitiul, iar ei ducîndu-se la un hotel oarecare" [1].

Hanul se bucura de o faimă foarte urîtă, fiindcă era culcuşul multor infractori şi delincvenţi, cum erau dealtfel mai toate hanurile de barieră. Totuşi, pe la 1870, el era un local de la marginea Bucureştilor, unde se ducea lumea dornică de petreceri discrete, cu mîncare şi băutură bună [2]. Prima menţiune documentară despre acest han este din 1848, cînd C. A. Rosetti, ca ministru al Treburilor din Lăuntru, dăduse poruncă prefectului Poliţiei Capitalei să aresteze pe un anume Eftimie Nicolau din Piteşti, ce locuia aici [3].

Se pare că Hanul Neculcea a dăinuit, după spusa unor oameni bătrîni cu care am stat de vorbă, pînă la 1886—1887, iar după a altora pînă în 1895 cînd a fost cumpărat de primăria oraşului [4]. O parte din terenul hanului a intrat mai apoi în proprietatea lui Grigore M. Sturza, poreclit „Beizadea Viţel", care a ridicat pe aceste locuri monumentalul palat care-i va purta numele aproape o jumătate de veac. A fost una din podoabele arhitectonice ale Capitalei, luxos şi bogat împodobit în exterior şi interior. La scurtă vreme însă după terminarea lui, decedînd proprietarul, a fost cumpărat de la urmaşi de către Stat şi hărăzit ca local pentru Ministerul Afacerilor Externe. În salonul de jos, din stînga, s-a semnat pacea de la Bucureşti, în 1913.

HANUL NECULESCULUI

Se afla în mahalaua „Carele cu peşte cele vechi" numită mai apoi şi Răzvan, pe Podul cel Mare, adică pe Podul Tîrgului de Afară (în prezent Calea Moşilor), peste drum de biserica Răzvan şi de fostul Foişor de foc.

În timpul domniei lui Brîncoveanu, terenul era mare şi aparţinea părintelui sau bunicului — „moşului" — dascălului Şerban, apoi, prin vînzare şi părţi date de zestre, el s-a micşorat şi împărţit la diferite persoane. Este singura proprietate, poate, din Bucureşti de la care s-au păstrat toate docu-

---

[1] General Gh. Văleanu, *Bucureştii din copilăria şi adolescenţa mea, 1869—1880*, p. 69 (lucrare în manuscris în colecţia Emanuil Hagi-Mosco).

[2] Constantin Bacalbaşa, *op. cit.*, vol. I, p. 61.

[3] *Anul 1848 în Principatele Române*, acte şi documente, Bucureşti, 1902, vol. III, p. 543.

[4] *Monitorul Comunal al Primăriei Bucureşti*, XII (1887), nr. 21, p. 225 ; XIV (1889), nr. 13, p. 228.

mentele, circa 60, de vînzare-cumpărare în decurs de peste 200 de ani (1650—1860), arătîndu-se în ele prin cîte mîini au trecut anumite parcele, cu construcțiile respective, vîndute sau cumpărate, precum și sumele de bani ce s-au plătit.

Pe la mijlocul secolului al XVIII-lea, o parte din prăvălii și teren erau în proprietatea polcovnicesei Bălașa și o altă parte în a cumnatului ei Șerban protopsalt la Biserica Domnească. Bălașa însă, după moartea soțului ei, împreună cu fiul său Paraschiv paharnic, avînd nevoie de bani, în 1754 și 1758 vinde cumnatului său trei prăvălii [1] care se aflau la fața Podului cel Mare, al căror teren avea o fațadă de circa 12 stînjeni și în lungime de 27 stînjeni, ajungînd pînă în gardul bisericii Stelea.

Dascălul Șerban, protopsaltul, — mergîndu-i treburile bine, prin cumpărarea celor trei prăvălii pentru care plătise 305 taleri și cu celelalte prăvălii ce le avea moștenire de la părinți — izbutise să facă un lot negustoresc important în centrul comercial al orașului, de pe urma căruia, din chirii, obținea un frumos venit anual.

Avînd se pare o singură fiică, la căsătoria acesteia cu Alexandru (Alexe) Neculescu logofăt de vistierie, dascălul Șerban îi dă ca zestre întreaga proprietate. La rîndul lui și Neculescu, după moartea socrului său, mai cumpără cu 160 taleri, în 1768, și ultima prăvălie [2] ce o mai avea paharnicul Paraschiv, fiul Bălașei, și astfel face o proprietate anume — Hanul Neculescu — care se întindea pe Calea Moșilor pe o distanță de circa 120 m, începînd din actuala str. Radu Calomfirescu și pînă aproape de fosta librărie Sfetea, iar în adîncime de peste 50 m, ceea ce totaliza o suprafață de aproximativ 6 000 m^2.

Așezat în imediata apropiere de Tîrgul Cucului și de întreg centrul comercial al orașului, prăvăliile acestui han au fost închiriate de diferiți meșteșugari și negustori, dintre care o parte erau evrei, sosiți în București în timpul războiului dintre Austria, Rusia și Turcia din 1788—1791. Evreii din mahala cumpăraseră partea de apus a terenului hanului pe care, în 1789, și-au construit o sinagogă, fiindu-le mult mai aproape aici decît aceea care exista în mahalaua Popescului.

La moartea lui Alexandru Neculescu devenit clucer, hanul a rămas moștenire celor doi fii ai săi : Alexandru căsătorit cu Elena Drugănescu și Hristodor căsătorit cu Elena Băbeanu. Se vede însă treaba, că hanul nefiind împărțit, ci stăpînindu-l în comun, nici o parte nici alta n-a dat cuvenita atenție pentru întreținerea sau repararea lui, cînd a fost cazul, pentru care motiv „ajunsese la mare dărăpănare din pricină că nu ne trăgea inima nici pă o parte nici pă alta a face trebuinciosul *meremet*, neștiindu-ne fieșcare partea noastră curată“ [3].

Ambele părți văzînd că lucrurile nu se pot îndrepta, la 26 octombrie 1817, au împărțit hanul în două, paharnicul Hristodor dînd voie cumnatei sale, Elena Drugănescu, să-și aleagă partea care o dorește. Ea și-a luat partea care avea mai mult teren, iar cele șapte prăvălii cu camerele din spate le-a

[1] George Potra, *Documente privitoare la istoria orașului București, 1594—1821*, București, 1961, p. 419, 437, 439, 479.
[2] *Ibidem*, p. 479.
[3] *Ibidem*, p. 721—722.

luat cumnatul său. Ambii proprietari își luau angajamentul ca ulucile despărțitoare să le facă împreună, după cum și repararea lor cînd va trebui.

Actul de partaj este semnat de Elena Drugănescu (se pare văduvă), de fiul ei Constantin și de fratele ei Gheorghe Drugănescu, ca martori, iar Manole Gugiu dă adeverință la Departamentul de Șapte, unde se autentifică și întărește actul spre „a să păzi în veci nestrămutat", că rămîne chezaș răspunzător dacă fiul, Constantin Neculescu, nu va recunoaște vînzarea cînd va ajunge la vîrsta de 25 de ani.

De la această dată, Elena Drugănescu, socotind că este mai practic, arendează partea ei de han pe trei ani, pînă la Sf. Dumitru al anului 1820, dată la care n-a mai prelungit contractul fostului arendaș, nefiind mulțumită de el, și-și găsește în continuare un alt client în persoana lui Petre Maximovici, „sudit rusesc".

În contractul de arendare se menționa că hanul compus dintr-o cîrciumă cu pivniță, cinci camere în spate, șopron de scînduri și toată întinderea curții se dă cu chirie, pe trei ani, pentru 1 100 taleri anual, pe care arendașul trebuie să-i plătească cu trei zile înainte de la începutul fiecărui an. „Și orice va mai face el pentru a lui trebuință, atît la cîrciumă, cît și în curtea hanului, la împlinirea sorocului să rămîie pă seama dumneaei".

În primăvara anului următor însă, izbucnind Revoluția condusă de Tudor Vladimirescu, situația din țară devine tulbure, agravată de lipsuri, sărăcie și armată străină de ocupație, iar proprietăreasa fugită peste munți, la Brașov, nu mai poate să ia legătura directă cu arendașul și nici acesta nu caută nici o modalitate să-i plătească chiria.

Reîntoarsă la București, spre sfîrșitul anului 1822 și văzînd că, sub diferite pretexte și socoteli de cheltuieli nejustificate, arendașul nu vrea să-i plătească chiria nici pe anul al doilea, nici pe al treilea, îl reclamă la Consulatul respectiv unde-și găsește o parte de dreptate, iar mai apoi „cere să-și afle îndestularea" de la judecătoria Agiei, prin *vechil* fiul ei, Constantin, deoarece, acum, se numește Topliceanu, probabil recăsătorită în timpul cît a stat la Brașov.

După cercetări și interogatorii de o parte și de alta, marele agă, judecînd pricina, găsește că jeluitoarea trebuie să-și primească banii chiriei pe doi ani, plus 150 taleri prețul a 2 000 hîrdaie de nisip pe care arendașul le-a scos din curte și le-a vîndut cu cîte trei parale hîrdăul.

În anaforaua prezentată domnului Grigore Dim. Ghica, la 20 ianuarie 1823, marele agă spune : „Părerea mea într-aceasta-și chip este, iar hotărîrea cea desăvîrșită rămâne a să face de către înălțimea ta" [1].

Sîntem siguri că hotărîrea domnului a fost de a i se plăti Elenei Drugănescu * (Topliceanu) suma ce i se cuvenea.

Urmașii fiului ei, Constantin Neculescu, al căror nume nu-l cunoaștem, au renunțat la han și pe locul lui, spre sfîrșitul secolului trecut, au construit o frumoasă și monumentală casă cu etaj care se poate vedea și astăzi.

Cealaltă jumătate de han alcătuită din șapte prăvălii cu etaj deasupra și camere în spate, cu anexe și curte mare, situat pe Podul Tîrgului de Afară, rămăsese, după cum am văzut, în stăpînirea lui Hristodor Neculescu.

---

[1] Arh. St. Buc., *ms.* 1326, f. 15—18.

* În 1825, Elena Drugănescu, locuia în Hanul Constantin Vodă, ocupînd 4 camere, pentru care nu plătea chirie, cu aprobarea boierilor caimacami [?].

În august 1823, Hristodor Neculescu căsătorind pe fiică-sa Marița cu căminarul Mavrodoglu, în afară de alte bunuri, îi dă ca zestre întreg hanul. Aceasta, împreună cu soțul ei, după 23 de ani de stăpînire „cu bună pace și fără vreo călcare de către nimeni", rămînînd văduvă și în strîmtoare de bani, pentru a-și plăti anumite datorii, îl vinde lui Panait Nicolau pentru 75 000 lei „pe care i-am și primit pă toți deplin în mîinile mele".

Se menționează că în același timp cu zapisul de vînzare i se dă cumpărătorului toate actele vechi, în număr de 40 „atingătoare de veche stăpînire și împrejurările ce după vreme au avut hanul acesta" [1].

În 1846, acest han se învecina în partea de apus a hanului stolnicului Constantin Neculescu (fiul Elenei Drugănescu), în partea de răsărit cu proprietatea clucerului Ianache Arion și cu Ulița Băltărețului, unde se afla poarta cea mare a hanului și fierăria ; la nord cu Podul Tîrgului de Afară, iar la sud nu se mai învecina cu grădina bisericii Stelea, ci cu casele vistierului Ioan Lățeanu.

HANUL PAPAZOGLU

În penultimul deceniu al secolului al XVIII-lea Hagi Dimitrache Papazoglu construiește în mahalaua Sf. Gheorghe Vechi un han care i-a purtat numele pînă la dispariție.

Acest Hagi Dimitrache a fost la început capanlîu grec [2], care făcea aprovizionări pentru turci în Țara Românească. Mai tîrziu el se stabilește în București și întreprinde negoț pe cont propriu, din care „adună repede o mare avere" [3]. El cumpără locuri în apropierea tîrgurilor și moșii în apropierea Bucureștilor. Cînd văzu că negoțul cu hanurile era foarte rentabil se hotărî să-și facă un han al său, cît mai aproape de inima negoțului bucureștean, care bătea atunci între Tîrgul din Năuntru și Tîrgul Cucului.

Hagi Dimitrache obținuse prin schimb de la marele vistier Nicolae Brîncoveanu * un loc cu pivniță de piatră peste drum de biserica Sf. Gheorghe Vechi, pe care îl prețui la suma de 7 500 taleri în zapisul de schimb din 3 martie 1784 [4]. Această sumă era foarte mare chiar pentru un loc cu pivniță și chiar pentru prețurile vremii ; ea indică totuși atît întinderea (suprafața lui), cît și poziția, adică vadul comercial, în această mahala foarte aglomerată de prăvălii. Se pare că Hagi Dimitrache Papazoglu avusese de gînd să-și construiască hanul în mahalaua Șerban Vodă, în apropierea renumitului han, unde avea două locuri de casă și unde adunase deja materialul de construcție (cherestea, var, cărămidă, nisip), care valora „după catastihul cumpărătorii drept taleri 4 305,24". Apreciase însă că locul din mahalaua Sf. Gheorghe Vechi este mai nimerit pentru han și făcuse schimbul cu mate-

---

[1] George Potra, *Documente privitoare la istoria orașului București, 1821—1848*, București, 1975, p. 517—518.

[2] N. Iorga, *Studii și documente*, vol. I—II, p. 240—241, nr. XIX, București.

[3] Idem, *Istoria Bucureștilor*, București, 1939, p. 182.

* Schimbul de locuri l-a făcut cu Nicolae Brîncoveanu și nu cu „vistierul" Ienache Văcărescu care la acea dată era spătar, după cum greșit arată George D. Florescu în lucrarea *Din vechiul București*, București, 1935, p. 137 și nota 651 ; conferă și Theodora Rădulescu, *Sfatul domnesc și alți mari dregători ai Țării Românești din secolul al XVIII-lea*, în Revista arhivelor, București, 1972, p. 299.

[4] Arh. St. Buc., CLXXVI-1 ; N. Iorga, *Istoria Bucureștilor*, p. 352 ; George Potra, *Documente privitoare la istoria orașului București, 1634—1800*, București, 1982, p. 314—315.

rial cu tot. Astfel hanul, după delimitările zapisului de schimb, se afla peste drum de biserica Sf. Gheorghe Vechi, pe Ulița cea Mare (Podul Tîrgului de Afară) și se întindea pînă în Ulița Zarafilor și pînă în locul proprietatea mănăstirii Radu Vodă.

În anul 1785, hanul lui Dimitrache Papazoglu începuse să funcționeze, dar se pare că bătrînul hagiu se gîndea acum cum să-și aranjeze moștenirea. El nu avea familie, fiindcă nu fusese niciodată căsătorit. Avea însă un frate, pe Fotie, negutător de frunte și la locul său, amîndoi fiind „neam de neguțători aleși și de cinste", care avea ca fecior pe Diamandi. Astfel că el se gîndi să-i facă pe aceștia *clironomi* și să le lase moștenire hanul și moșia Bălăceşti-Suleşti din județul Ilfov de 450 stînjeni domnești. Pentru a-și aduce la împlinire gîndul el făcu o jalbă către Mihai Suțu și-i ceru să-i întocmească un hrisov cu hotărîrea sa [1]. El lasă hanul și moșia „după petrecania vieții", fratelui său Fotie Papazoglu și nepotului Diamandi Fotie cu două condiții : să nu le zălogească sau să le vîndă „spre a nu intra în străine obraze și cine va îndrăzni să cumpere sau să primească amanet și să dea bani pentru acest han, sau pentru vreo parte dintr-ale hanului, acela să piarză banii" ; și să dea pe fiecare an cîte 410 taleri școlii și bisericii din Patmos, locul de baștină a numitului hagiu. Pentru întărirea hotărîrii sale el solicită domnului să elibereze hrisoave, întărite și de chir Grigorie, mitropolitul țării, atît clironomului său, cît și bisericii din Patmos.

În hrisovul arătat mai sus Mihai Suțu adaugă : „Și de vreme ce am văzut domnia mea această rîvnă bună la sus-numitul hagiu către sfintele lui Dumnezeu lăcașuri, am binevoit dar și noi a ne împărtăși cu pomenire și cu facere de bine către ajutorul școalei numitei sfinte mănăstiri și, pă lîngă orînduita sumă de bani a mai sus arătatului *etision* ce are a să da de către clironomii lui și venitul numitului han, *afierosim* și domnia mea fumăritul a toate prăvăliile numitului han acestuia, care este venit al cămărilor domnești.... Așijderea facerea către numitu hagiu i către clironomii lui harul și mila ca Hristea Gheorghiu, purtătorul de grije al hanului acestuia, ce este neguțător venit acum din streinătate, fără de a nu avea vreo pricină și dajdie, să fie apărat de toate dăjdiile și orînduielile vistierii și ale cămării domnii mele... Asemenea să fie scutiți și doi hangii, doi dulgheri și doi zidari pentru trebuința și meremetul hanului acestuia, pe care aceștia să-i găsească streini făr de pricină de dajdie și făr de nume în vistieria domnii mele."

Hotărîrea înscrisă în acest hrisov nu ținu mult, căci la 26 octombrie 1797 Alexandru Ipsilanti dă un nou hrisov [2] cu privire la averea hagiului Dimitrache Papazoglu. În cei doisprezece ani, distanța în timp între aceste două hrisoave, s-au petrecut lucruri pe care nu le putem lămuri pe deplin. Între beneficiarii ultimului hrisov nu mai apar Fotie Papazoglu, fratele lui Dimitrache și nici fiul acestuia Diamandi, ci sînt indicați ca moștenitori ai hangiului sora sa Zmaranda, ajunsă în vîrsta bătrîneților și cei șase copii ai săi. Motivarea faptului este simplă : „fiindcă și-au petrecut viața întru necăsătorie" și n-are moștenitori direcți ci numai o soră, Zmaranda. Ce-au devenit Fotie și Diamandi ? Două explicații sînt posibile : sau hagiul s-a certat

[1] N. Iorga, *Istoria Bucureștilor*, p. 352—356, doc. XXV, 1785 apr.
[2] Arh. St. Buc., CI-25 ; V. A. Urechiă, *op. cit.*, vol. VII, f. 38—41 ; George Potra, *Documente..., 1634—1800*, p. 434—438.

cu fratele şi nepotul său şi i-a dezmoştenit, sau cei doi au murit fără urmaşi în răstimpul dintre 1785 şi 1797.

Zmaranda era văduvă şi bătrînă ; ea fusese căsătorită cu un oarecare Atanasie şi avusese trei băieţi şi trei fete. Băieţii erau Constantin, Apostol şi Bahar, iar fetele Lambrini, Geneta şi Anastasia, toate căsătorite, dintre care ultima a fost şi înzestrată şi căsătorită chiar de hagiu cu Apostol *sin* Velico. Acesta din urmă, ales chiar de hagiu, fusese indicat a fi moştenitor, împreună cu cei trei băieţi, „dar în urmă, cunoscîndu-l pă Apostol dă nevrednic la această epitropie" şi „ca să nu pricinuiască în urmă vreo scandelă între clironomi şi să *adichisească* pe ceilalţi, cum şi cele legate", l-a îndepărtat cu cercetări şi judecăţi la divan. Au rămas astfel clironomi cei trei nepoţi „asupra cărora lasă şi purtarea de grije a Zmarandei, mamei lor, ca s-o caute pînă la sfîrşitul vieţii", iar celor două nepoate să le dea cîte 500 taleri după moartea sa „şi să nu să amestice la altă clironomie".

Hrisovul domnului Alexandru Ipsilanti din 1797 nu mai aminteşte nimic despre moşia Bălăceşti—Suleşti, ceea ce înseamnă că între timp fusese vîndută, adăugă însă la han o vie de 28 de pogoane în Valea Negovanilor, judeţul Saac (în prezent în jud. Prahova) şi alta de 17 pogoane în Valea Mieilor, amîndouă cu pămîntul lor. Se păstrează şi în acest hrisov legatele făcute de hagiu către şcoala şi mănăstirea din Patmos în sumă de 410 taleri pe an şi se precizează că din această sumă se va da 250 taleri la „cinci ucenici, obraze străine din alte ţări, lipsiţi şi scăpătaţi, pentru înlesnirea cheltuielii procopselei lor, de fieşcare cîte taleri 50". Se fixează în hrisov unele măsuri de ordin administrativ : hagiul cît va trăi va stăpîni atît hanul cît şi viile ; dacă trebuinţa va cere reparaţii mai mari la han se va opri legatele pînă se vor face aceste reparaţii ; chiriaşii să-şi scoată gunoiul şi să mături coşurile în fiecare săptămînă, să se ţină cu simbrie un portar la han ; odăile să nu se închirieze pe un termen mai lung de un an.

Acest hrisov mărturiseşte un gînd nou al hangiului : „Şi fiindcă au cugetat şi au făgăduit lui Dumnezeu cu hotărît gînd să zidească o sfîntă biserică cu a sea cheltuială pe locul ce-l are cumpărat aici în Bucureşti, în mahalaua Broştenilor, pe numele Sf. Apostolu Ion Bogoslovul şi a cuviosului Christodoru, am făcut şi pentru aceasta orînduială ca iarăşi din venitul hanului şi al viilor să se aşeze a fi totdeauna 2 preoţi mireni, unul pămîntean şi altul grec, i un dascăl cu învăţătură românească, şezător de-apururea acolo, *ca să înveţe copiii mahalagiilor făr de plată*, care să fie şi cîntăreţ în numita biserică, dimpreună cu alt cîntăreţ grec, cărora să li se dea plată de simbrie pe an precum se vor tocmi" [1]. Biserica şi şcoala românească la care se gîndise hangiul Dimitrache Papazoglu n-au fost realizate. Se pare că moartea l-a surprins înainte de a fi început construcţiile dorite [2].

Hanul Papazoglu nu era de tipul hanurilor domneşti, cetăţi de negoţ cu zeci de prăvălii şi pivniţe, cu multe zeci de odăi şi magazii. Acest han avea zece-douăsprezece prăvălii, două pivniţe şi cel mult douăzeci de odăi de închiriat, la care s-ar fi putut adăuga cîrciuma cu birt şi cafeneaua care păreau nelipsite din alcătuirea unui han negutătoresc din primele trei-patru decenii ale

[1] N. Iorga, *Istoria Bucureştilor*, p. 182, nota 8, spune că hagiul ar mai fi făcut o diată în 1801. Credem însă că întrucît nu aminteşte nimic despre hrisovul din 1797, această notă se referă la acest hrisov şi că altul n-a mai fost.

[2] George Potra, *Documente..., 1634—1800*, Bucureşti, 1982, p. 436.

secolului trecut. Avea un „purtător de grije", care la înfiinţare se numea Hristea Gheorghiu, priceput în negoţul de hanuri, şi doi hangii, care îşi împărţeau între ei gospodăria hanului. Hagi Dimitrache însă, el însuşi negutător priceput, chiar după ce-şi orînduise clironomia, îşi rezervase pentru sine exploatarea hanului, pe lîngă celelalte negustorii pe care le făcea.

Hagi Dimitrache Papazoglu încă din 1785 se îngrijeşte să-şi orînduiască moştenitorii, ceea ce este un indiciu că încă de atunci era bătrîn sau bolnav. Acelaşi lucru îl dovedeşte şi actul din 26 octombrie 1797, cînd pentru a doua oară îşi aranjează clironomia. Se pare că după această ultimă diată el nu mai trăieşte mult. În orice caz nu mai cunoaştem nici o nouă ştire despre el.

Hanul Papazoglu fiind o construcţie nu tocmai solidă, refăcută repede şi sub presiunea cîştigului imediat, trebuie să se fi resimţit mult la cutremurul din 1804.

Focul din 28 august al aceluiaşi an, cu toate că a distrus o bună parte din centrul neguţătoresc, între care au fost Hanul Şerban Vodă şi Hanul Sf. Gheorghe (situat peste drum de el), s-a oprit înainte de a ajunge la Hanul Papazoglu [1].

Cît priveşte cutremurul din ianuarie 1838, urmările lui s-au văzut imediat. Sfatul Orăşenesc, care poruncise arhitectului Faiser să cerceteze toate hanurile din Bucureşti după acest cutremur, ia cunoştinţă din raportul său că „calcanu de zid (al Hanului Papazoglu) despre spiţăria d-lui Ţicher [dr. Zucker] se află în foarte proastă stare, încît din cel mai mic cutremur să poate surpa pă laboratorul d-lui Ţicher. De aceea trebuie să se îndatoreze proprietarul numitului han a lega acel calcan cu legături de fier, precum şi pă la multe părţi a acestui han ce să află vătămate să facă meremeturile trebuincioase" [2].

Însă focul din martie 1847, numit „marele foc", care a nimicit o bună parte din oraş, dar mai ales centrul comercial în care se afla hanul, a distrus şi Hanul Papazoglu, rămînînd după aceea mulţi ani în părăsire. Nu ştim cine era proprietar la acea dată şi nici cît timp a stat aşa, dar spre sfîrşitul secolului al XIX-lea, generalul Sachelarie Răzvan [3] a ridicat pe locul lui o clădire monumentală, de raport, care a fost foarte mult afectată de cutremurul din 1977, pentru care motiv a trebuit ca jumătate din ea să fie refăcută.

După moartea lui Hagi Dimitrache Papazoglu, întîmplată, probabil, în jurul anului 1800, hanul a rămas în proprietatea celor trei nepoţi, fiii Zmarandei, sora sa. Cum s-au înţeles cei trei moştenitori între ei şi cum au condus treburile hanului nu cunoaştem. Aflăm însă dintr-un document [4] de mai tîrziu că Zoiţa, una din fetele lui Constantin, s-a căsătorit cu Dimitrie Machedonschi [5] (Macedonski). Acesta, împreună cu soţia sa (care semnează gre-

---

[1] N. Iorga, *Manuscrisele mănăstirii Cernica,* Bucureşti, 1902, p. 20—21.

[2] Arh. St. Buc., *Municipiul Bucureşti,* 596/1838, f. 177; 1838 febr. 11.

[3] G. Ionnescu-Gion, *op. cit.*, p. 493.

[4] Arh. St. Buc., *Tribunalul de comerţ Bucureşti,* dosar 15118/1835; George Potra, *Documente privitoare la istoria oraşului Bucureşti, 1821—1848,* Bucureşti, 1975, p. 421—422.

[5] Porucicul Dimitrie Machedonschi şi fratele său Pavel, în 1838 sînt ridicaţi la rangul de serdari. (Buletin, Gazetă Administrativă VII (1838), p. 234). D.M. este tatăl lui Alexandru Macedonschi, porucic în 1843 (Buletin, G.A., XII (1843), p. 54—55), colonel în 1859, ridicat la gradul de general de Cuza Vodă. Alexandru Macedonschi, la rîndul lui, este tatăl poetului Alexandru Macedonski (14 mart. 1854—24 nov. 1920).

ceşte), în vara anului 1835, fac cerere către domnitorul Alexandru Dim. Ghica să li se admită vînzarea, prin licitaţie, a părţii ce au în han, iar din preţul obţinut să dea o cotă parte la locurile sfinte drept *etision*, după diata lăsată.

Ei amintesc, recte Zoiţa, că sînt urmaşii răposatului Constantin (nepot lui Hagi Dimitrache Papazoglu) şi deci moştenitori direcţi a unei bune părţi din han şi din cele 28 pogoane de vie din Valea Negovanilor, judeţul Prahova. Arată apoi că „moşu nostru răposatu Hagi Dimitrachi Papazoglu" prin diata sa a hotărît să nu se vîndă nici hanul, nici viile, dar totuşi într-un aliniat final a spus „şi în sfîrşit cum li se va părea clironomilor săi că li este mai de folos, aşa să facă de către dînşii, în frica lui Dumnezeu".

Datorită acestui ultim pasaj din diată ei sînt în drept să-şi vîndă partea lor, cu atît mai mult că „din pricina *peristasisului* a trecutei vremi" au fost obligaţi să plece în bejenie unde au făcut împrumuturi, iar din pricina timpului şi a cutremurului hanul s-a deteriorat foarte mult şi pentru refacerea lui au cheltuit peste 2 000 lei, sumă importantă pentru acea vreme.

Cererea aceasta, spun ei, sînt obligaţi s-o facă ca din banii ce vor primi să-şi plătească datoriile, să-şi căpătuiască copiii, şi, în special, să-şi căsătorească fetele.

Cu toate că domnitorul trimite cererea lor Departamentului Dreptăţii cu rezoluţia : „să ia în băgare de seamă coprinderea aceştii jălbi", nu ştim ce urmare i s-a dat. Deducem însă că hanul s-a vîndut, poate mai tîrziu şi via, şi Dimitrie Macedonschi, ca soţ, a pus mîna pe o însemnată sumă de bani, fiindcă, din propria lui avere, a cumpărat instrumente pentru prima muzică militară [1], a înfiinţat o Casă de dotaţiune a oastei şi a făcut diferite alte cheltuieli de utilitate publică.

Este locul să facem o precizare. N. Iorga [2] crede că locotenent-colonelul D. Papazoglu este un urmaş al hagiului Dimitrache Papazoglu care „a crescut în hanul părintesc". Faptul nu se poate susţine, fiindcă pe tatăl cercetătorului istoric îl chema Andrei [3] şi nu-l găsim între nepoţii hagiului ; el a fost „director de visterie" sub Mavrogheni şi apoi epistat al Patriarhiei din Alexandria ca să administreze Hanul Zlătari, a cărui biserică era închinată acestei patriarhii, pe cînd ceilalţi au fost neguţători. Nici Andrei, nici fiul său colonelul n-au locuit niciodată în Hanul Papazoglu, ci în hanul Zlătari, după cum ne spune însăşi colonelul — „acolo m-am născut şi eu la anul 1811 martie 28" [4]. Aceeaşi greşeală face şi Constantin Giurescu [5]. Este deci o simplă coincidenţă de nume între acest Hagi Dimitrache Papazoglu şi colonelul cu acelaşi nume, arheolog şi istoric amator, care a scris „Istoria fondărei oraşului Bucureşti".

---

[1] Lucian Predescu, *Enciclopedia „Cugetarea"*, Bucureşti, 1940, p. 505.
[2] N. Iorga, *Istoria Bucureştilor*, 1939, p. 236.
[3] D. Papazoglu, *op. cit.*, p. 109—110.
[4] *Idem*, p. 64—66.
[5] Constantin C. Giurescu, *Istoria Bucureştilor*, Bucureşti, 1966, p. 311, 326, 438.

HANUL SCUFA (SCUFU)

A fost proprietatea lui chir Ianache Scufa [1] şi se afla aşezat, după cum deducem dintr-un document din august 1800 [2], pe o parte de teren din Curtea Veche, spre poarta de sus, care se vînduse la licitaţie la 1798. O bună parte din locul vîndut la mezat îl cumpărase vornicul Radu Golescu, iar acesta, după ce l-a făcut parcele, l-a vîndut la diferiţi neguţători, între care şi lui Ianache Scufa. Noii cumpărători, lacomi de a-şi mări terenurile ce ajunseseră pînă în matca Dîmboviţei, au bătut ţăruşi strîmtînd foarte mult albia rîului, încît, în partea cealaltă, se produceau dese inundaţii. Pentru acest motiv cei păgubiţi s-au plîns lui Alexandru-Vodă Moruzi, care a poruncit ca toţi proprietarii de pe mal să se retragă în vechiul hotar. Între aceştia a fost şi Ianache Scufa. În 1817, în urma accidentelor petrecute cu dărîmarea unor construcţii învechite de ani şi şubrezite de cutremure, marii boieri în frunte cu mitropolitul Nectarie, în anaforaua din 24 mai, cer lui Ion Vodă Caragea să se ia măsuri împotriva acestor construcţii ruinate. Alături de mănăstirea Sărindar, Hanurile Colţea şi Şerban Vodă este indicat şi Hanul Scufa [3]. Alte informaţii documentare nu cunoaştem.

Se pare că Ianache Scufa avea şi alte proprietăţi în Bucureşti. „O grădină a lui Scufa“ exista în 1830 între Podul de Pămînt (Calea Plevnei) şi Uliţa Tîrgoviştei (Calea Griviţei).

HANUL CU TEI

Asupra acestui han [4] a fost şi este o continuă confuzie în ceea ce priveşte locul pe care se afla. Unii cercetători au socotit că Hanul cu Tei era clădirea care, pînă mai anii trecuţi, se afla în spatele bisericii Sf. Nicolae Şelari, şi în locul căreia s-a durat o construcţie monumentală. De fapt pe locul acesta din urmă, după cum reiese din documentele cunoscute nouă, era vechiul Han al lui Zamfir, ajuns mai tîrziu în proprietatea lui Simion arnăutu şi cunoscut pînă la sfîrşitul secolului trecut sub numele de Hanul Pescarului.

Adevăratul Han cu Tei * se află peste drum de hanul amintit mai sus şi este cuprins între str. Blănari şi str. Lipscani, învecinîndu-se în partea de răsărit cu clădirea fostului Hotel Kiriazi şi în partea de apus cu o clădire ce-şi are faţa înspre squarul din spatele fostului cinematograf „Roxy“, azi teatrul C.C.S. În ceea ce priveşte numirea acestui han socot că se datoreşte celor cîţiva tei ce se aflau în curtea lui.

Hanul a fost construit în 1833 de Anastasie Hagi Gheorghe Polizu ** şi Ştefan Popovici. Aceştia, pînă la data de mai sus, aveau pe o bună parte

---

1 „Vestitorul românesc“, 1852, p. 180.

2 Arh. St. Buc., *ms.* 1117, f. 133.

3 *Începuturi edilitare, 1830—1832, documente pentru istoria Bucureştilor*, Bucureşti, 1936.

4 George Potra, *Hanurile bucureştene*, Bucureşti, 1943, p. 57—61; Panait I. Panait, *Hanul cu Tei din Bucureşti*, în „Revista muzeelor şi monumentelor“, XLVII (1978), nr. 2, p. 20—25.

* Documentele folosite pentru acest han mi-au fost puse la dispoziţie de Carnic Dermengian.

** Mecenat al culturii, cu cheltuiala lui s-a tipărit „Bucoavna pentru învăţătura pruncilor“ la Bucureşti, în 1825, în tipografia de la Cişmeaua lui Mavrogheni (cf. Bibliografia Românească Veche, nr. 1233).

a locului prăvăliile lor, iar mai tîrziu cumpărînd şi altele de la Mindelea, Irgolda, Blenda şi un oarecare Moise ovreiul, le-au dărîmat pe toate şi au construit în locul lor, din temelie, în perfectă tovărăşie, Hanul cu Tei, sau cum spuneau ei, „bezestenul" din Uliţa cea mare a Marchitanilor (str. Lipscani) ce să vede însemnat cu mărcile (iniţialele) noastre deasupra amîndorora porţilor, cu toată cheltuiala de tovărăşie pă din două, frăţeşte, un ban şi un ban, de la urzire (început) şi pînă în sfîrşit de cheie".

Într-adevăr, înspre str. Blănari, deasupra gangului de intrare, străjuit altă dată cu porţi ferecate, se află şi astăzi o stucatură cu diferite ornamentaţii şi cu literele A.P. şi S.P., iniţialele proprietarilor de atunci ai hanului şi anul 1833, data cînd a fost construit.

În august 1835, cei doi proprietari, pomeniţi mai sus, îşi împart hanul în două : Anastasie H. G. Polizu ia cele 14 prăvălii dinspre apus, cum intra din faţa tîrgului, şi pînă la cei care se afla în faţă cu Hanul lui Zamfir, iar tovarăşul său Ştefan Popovici la fel 14 prăvălii situate în partea de răsărit a hanului. În afară de acestea, cîte două magazii de fiecare, situate deasupra celor două porţi. În ceea ce priveşte umblătoarea şi odaia în care locuieşte îngrijitorului hanului „ca unele ce sînt de neapărată trebuinţă spre odihna chiriaşilor ce-i vom avea prin *bolţi* (prăvălii), au a rămîne pe veci cu stăpînirea între noi de deavalma". Pentru stricăciunile ce s-ar ivi la han să se facă *meremet* (reparaţie) pe cheltuiala fiecăruia, separat, la partea de proprietate ce are şi în tovărăşie numai prefacerea porţilor celor mari, a caldarîmului de pe uliţa bezestenului ce serveşte „spre umbletul trecătorilor cînd bezestenul să află deschis", precum şi curăţatul umblătorii şi simbria hangiului.

Cei doi proprietari fac această înţelegere pentru tot timpul cît vor trăi ei, iar după moarte îndatorează pe clironomii lor să o respecte întocmai „spre a să putea păzi stăpînirea acestui acaret fără nici o prefacere, între toate în veci".

Contractul de împărţirea hanului şi regulile ce trebuie să se urmeze în viitor, a fost redactat în două exemplare, luînd fiecare cîte unul, iar ambele acte au fost întărite prin iscăliturile lor şi ale martorilor, precum şi de către marea Logofeţie a Dreptăţii prin însăşi semnătura marelui logofăt Alexandru Filipescu.

Hanul cu Tei este astăzi aproape singurul han din Bucureştii de altădată care mai păstrează ceva din caracteristica şi pitorescul de-atunci, iar acestea se pot observa, în special, în partea dinspre str. Blănari, unde construcţia clădirii este aevea ca acum o sută de ani.

După cum rezultă din documente şi din ceea ce se vede astăzi, Hanul cu Tei avea două intrări : una pe str. Blănari şi alta pe str. Lipscani. Prăvăliile erau pe o parte şi pe alta, iar între ele o stradă care pînă în 1916, era pavată cu piatră de rîu. În general construcţia şi azi e foarte solidă şi chiar zidurile despărţitoare destul de groase, făcute din cărămizi înguste, bine arse, şi cu un strat de mortar între ele tot atît de gros ca şi cărămizile.

Toate prăvăliile erau aşezate pe pivniţe adînci cu bolţi mari care se văd şi astăzi, — de asemenea tavanele prăvăliilor erau lucrate tot în bolţi.

Ca şi la alte hanuri, ferestrele şi uşile prăvăliilor aveau obloane de fier care, în timpul nopţii, se închideau, punîndu-se pe deasupra şi traverse îmbelciugate la extremităţi.

La intrările hanului, deoparte și de alta, alături cu clădirea, se aflau niște stîlpi de piatră, înalți de circa un metru, și destul de groși, destinați a apăra stricarea zidurilor de căruțele cu mărfuri care intrau și ieșeau din han.

La 1 iunie 1837, Ștefan Popovici, unul din cei doi proprietari ai Hanului cu Tei, vinde lui Ioan Lambru Polizu două din cele paisprezece *bolți* (prăvălii) ce le are acolo, pentru 1 650 galbeni împărătești. Actul de vînzare e întărit, în afară de iscălitura proprietarului, cu o serie întreagă de semnături grecești și românești din care amintim pe ale următorilor : Dumitra Popovici, Marița Popovici, soție, Anastasie Hagi Gheorghe Polizu, Toma Popescu, Iordache Rușăscu (Rusescu) și Zoița (Domița) Titopoleos.

Vînzarea de mai sus Ștefan Popovici a făcut-o din cauza unor datorii ce avea de plătit și pentru care zălogise hanul, întîi neguțătorului Iacob Diamandidis din Viena și în al doilea rînd către Anastasie Hagi Gheorghe Polizu, Ioan Polizu, Hristache Stoianovici și Ioan Pavlovici.

Noul cumpărător, Ioan Lambru Polizu, stăpînește cele două prăvălii pînă la începutul anului 1853, cînd le vinde lui Gheorgachi Hagi Anghel, pentru 56 700 lei. Din actul de vînzare aflăm că una din aceste prăvălii se afla la uliță, peste drum de Hanul lui Simeon arnăutu, astfel că, prin această informație, se precizează locul unde era Hanul lui Simeon.

Dar, după cum se vede din actele pe care le-am cercetat, Gheorghe (Gheorgachi) Hagi Anghel nu ia prăvăliile să le stăpînească multă vreme, fiindcă în ianuarie 1858, le vinde lui Leon Manoach și Gheorghe Marin (George San Marin) pentru 2 700 galbeni chesaro-crăești : „Și dumnealor să aibă a stăpîni aceste două bolți *ohabnic* în veci".

Acești doi negustori, ce-au cumpărat în tovărășie cele două prăvălii și pe care îi cunoaștem încă din 1847—1849 cînd erau asociați cu Costache Hagi Teodorache la negoțul de toptangerie de care s-au desfăcut definitiv în iulie 1855, stăpînesc prăvăliile împreună pînă în iunie 1867, cînd Gheorghe Marin își primește banii ce-i dăduse, rămînînd singur stăpîn peste cele două bolți, Leon Manoach.

De la Leon Manoach aceste două prăvălii, situate în stînga cum intri de pe str. Blănari, au trecut în proprietatea soției sale Sofia Manoach, fiica lui Solomon Ascher fost și el proprietar în Hanul cu Tei, iar de la aceasta au trecut în stăpînirea fiului ei Emanoil L. Manoach care a trăit pînă în 1947, în vîrstă înaintată. În primăvara anului 1944 ele au fost vîndute lui Carnic Dermengian.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea o parte din marii negustori ai Capitalei își aveau sediul în Hanul cu Tei. Pomenim pe Niculae Kirilof mare negustor de lipscănie cu toptanul. Acesta, român de origine, pe numele lui adevărat Niculae Chiru, se născuse pe la 1775, în împrejurimile tîrgului Vălenii de Munte. La început, el s-a ocupat cu agricultura și a ținut în arendă întinse moșii, apoi trecînd de cîteva ori în Rusia și-a schimbat numele de Chiru în Kirilof — probabil pentru mai multă înlesnire a afacerilor sale.

„Cu ocazia acestor voiajuri (făcute în Rusia), el cunoscu personalități însemnate ale comerțului rusesc și făcu legături economice cu unele din ele. Inteligența lui deosebită și spiritul comercial cu care era dotat, îl îndemnă de a încerca comerțul cu blănuri, găsind că acest fel de comerț ar avea mai multe șanse de reușită în țările românești". Într-adevăr, varietățile de blănuri pe care le oferea Rusia, erau dintre cele mai căutate în apusul Europei (samur, vulpe argintie etc.). Mai tîrziu, la îndemnul ginerelui său, Parascheva,

un foarte priceput negustor, a întemeiat un magazin de lipscănie (manufactură) cu toptanul, tot în Hanul cu Tei. „Atras de succesul pe care l-a obţinut în această ramură comercială, unde în scurtă vreme ajunsese cel mai strălucit şi mai de vază negustor de manufactură, se lăsă treptat, treptat, de comerţul de blănuri şi îşi consacră întreaga sa activitate comerţului de lipscănie".

Alexandru (1818—1881) singurul fecior al lui N. Kirilof după ce a făcut strălucite studii în străinătate s-a întors la Bucureşti şi a fost asociat de tatăl său în negustorie, schimbînd firma individuală, în firma „Kirilof, tatăl şi fiul".

Alexandru Kirilof „era însă prea aristocrat şi prea fin, pentru ca felul acela de comerţ pe care-l întreprindea, lipscănia cu toptanul, să-i convină. De aceea, profitînd de prima ocazie, el predă întreprinderea, făcînd astfel ca această mare casă de comerţ, care făcuse faima tatălui său Niculae Kirilof, şi care trebuia după intenţiile acestuia, să rămînă şi să se moştenească din tată în fiu, să nu intre astfel pe alte mîini".

Toată marfa respectivei prăvălii a dat-o sorei sale Iulia cu ocazia căsătoriei ei cu negustorul Luca Lucasievici, care deschise un mare magazin de manufactură pe Podul Mogoşoaiei (Calea Victoriei) pe locul unde se afla „Librăria Academică".

Alexandru Kirilof rămase tot în Hanul cu Tei ocupîndu-se însă cu afacerile de bancă „ocupaţiune care, după părerea sa, era mai apropiată de firea şi de cultura ce o avea".

Noua sa îndeletnicire nu trebuie privită numai ca o reacţie a felului de viaţă pe care acesta voia să şi-l creeze ci împrejurările de ordin economic care l-au făcut să vadă că acest fel de comerţ avea sorţi de izbîndă.

Într-adevăr în epoca în care Alexandru Kirilof îmbrăţişează noua profesiune, constatăm o înflorire a vieţii economice, piaţa comercială lucrînd cu un deosebit avînt. Noţiunea de credit comercial începe să-şi facă loc tot mai mult. Relaţiile comerciale întinse pe care negustorii din ţară le aveau cu cei din străinătate, aprovizionările de mărfuri en-gros, care făceau obiectul acestor relaţii, necesitau organizarea unor serioase instituţii de credit capabile să finanţeze asemenea iniţiative şi să le susţină punîndu-le la dispoziţie banii necesari.

Iată pentru ce o serie întreagă de case importante bancare iau fiinţă în această epocă şi iată motivul, care a determinat pe Alexandru Kirilof să îmbrăţişeze profesiunea de bancher.

În afară de cei doi negustori de mai sus, tatăl şi fiul, care şi-au avut sediul în Hanul cu Tei, pomenim pe următorii : Constantin Panaiot cu prăvălie de lipscănie, unde şi-a făcut ucenicia Constantin D. Atanasiu (1828—1889) întemeietorul marelui magazin bucureştean cu emblema „La Vulturul de mare cu peştele în ghiare" ; George San Marin cu mai multe prăvălii ; Gheorghe Cuiumgiu argintar, şi feciorul său Gheorghe Coemgiopol, cu numele schimbat, ce adusese pentru prima oară „meşteri croitori străini, pentru croitul hainelor nemţeşti" cum li se zicea pe atunci ; fraţii Popp, care se mutaseră pe la 1870 din Hanul Simeon, aveau un contoar renumit în acest han, sub firma „Popp frères", şi publicau zilnic în ziarul „Românul" cota bursei ; Mihalache Hagi Pandele mare negustor de manufactură en-gros ; Ilie Ath. Lipatti mare negustor de manufactură şi bancher.

În 1855, aflăm că Ioan N. Triandafil şi Ştefan H. Anghel închiriază prăvăliile cu nr. 8, 15 şi 16 ale răposatului proprietar Ioan N. Anghel, din acest han.

În 1864, neguţătorii Pasa Zade Hagi Ahmet şi Hagi Emin din Constantinopol, împreună cu Mihail Kapriel din Bucureşti, anunţă publicul bucureştean că s-au asociat şi au deschis în acest han un mare magazin en-gros de tutunuri turceşti de toate calităţile [1].

La 30 ianuarie 1871 un incendiu a izbucnit în Hanul cu Tei care ar fi putut distruge clădirea şi mărfurile de valoare din prăvăliile lui. Datorită însă zelului cu care au activat pompierii, sacagiii particulari, de serviciu în acea noapte, şi organele de poliţie, focul a putut fi stins fără prea multă pagubă. Drept mulţumire, neguţătorii din acest han (Costache Panaiot *, Theodor Athanasiu, Anghel Nedelcovici, A. Zahariadis şi Nicolae Christu) au trimis Ministerului de Interne suma de 140 galbeni spre a fi distribuită pompierilor şi sacagiilor care au activat în acea noapte.

Cu această ocazie — spun ei — „nu ne putem opri de a vă exprima, domnule ministru, mulţumirile noastre pentru Prefectura Capitalei şi a d-lui comisar de Roşu pentru zelul ce a desfăşurat întru întîmpinarea răului ce ameninţă piaţa“ [2] (centrul oraşului).

Acum vreo zece ani, Hanul cu Tei a fost renovat în întregime, exact în forma pe care a avut-o la jumătatea secolului trecut, ca un monument de veche arhitectură românească, în care au fost instalate cîteva secţii ale *Consignaţiei*, foarte vizitate de amatorii de lucruri utile şi interesante de altădată (mobilier, picturi, gravuri, lămpi, candelabre, statuete, miniaturi etc.).

HANUL HAGI TUDORACHE

În 1849 Constantin Hagi Tudorache, fiul lui Tudor Hagi Tudorache, cumpără un han pe terenul fostei Curţi Vechi, construit abia cu un an mai înainte. Acest han este cunoscut sub numele cumpărătorului, deşi nici acesta nu-l stăpîneşte prea mult. Este interesantă povestea acestui han.

La începutul secolului al XIX-lea se vînd la mezat ultimele parcele din terenul pe care se construise cu veacuri în urmă Curtea domnească. Vînzarea acestui teren începuse sub domnia lui Nicolae Mavrogheni (26 mart. 1786/8 iun. 1790), cînd palatul şi construcţiile anexe erau ruinate şi părăsite, şi a continuat pînă la lichidarea totală a acestui teren. Una dintre aceste parcele a fost cumpărată de Păun Ianache Cavafu şi soţia sa Uţa. Cei doi vînd acest loc în 1810 lui Anastasie, feciorul lui Hagi Gheorghe Polizu pentru 5 000 de taleri şi o vie la Roşu, pe Dîmboviţa, pe moşia mănăstirii Mihai Vodă. Acest Anastasie este negustorul care, împreună cu Ştefan Popovici, construieşte Hanul cu Tei în 1833. Cumpărătorul măreşte locul în 1819, cumpărînd alături alte două locuri de la Spiro Gazotti. În 1839, vecin cu Polizu apare Ştefan Popovici, tovarăşul său din Hanul cu Tei. În 1843, Ştefan Popovici şi soţia sa Mariţa vînd o parte din locul său lui Dimitrie S. Petrovici. Toţi

---

[1] „Buciumul“, 1864, p. 952.

* Costache Panaiot, angrosist lipscan, ales şi primar al Capitalei în 1867, după demisia lui Dimitrie Brătianu.

[2] „Monitorul oficial“, 3 febr. 1871.

aceştia îşi construiseră prăvălii şi locuinţe pe locurile lor, care sînt arse pînă în temelie în focul din martie 1847.

După acest incendiu care pîrjolise tot centrul comercial al Bucureştilor, Anastasie Hagi Polizu şi Dimitrie S. Petrovici, hotărăsc să construiască împreună un han pe locurile lor din Curtea Veche. În acest scop, pentru a se egala terenul ca întindere, Polizu vinde lui Petrovici o parte din loc şi încep construcţia hanului pe baza unui contract încheiat între ei la 18 iunie 1847 [1]. Construcţia acestui „bezesten", după cum îl numesc ei în contract, urmează întocmai pilda Hanului cu Tei, ca organizare şi ca stăpînire în comun. „Fiecare din dumnealor va zidi ori cîte prăvălii va voi, însă fiecare pe locul său şi cu cheltuiala sa", fiind stăpîn deplin pe prăvăliile construite. Între cele două şiruri de prăvălii va lăsa fiecare cîte un stînjen, „pentru uliţa acestui bezesten". În afară de prăvălii hanul va avea în partea de răsărit o pivniţă al cărui venit se va împărţi pe din două. „Porţile şi caldarîmul acestui bezesten se vor face şi vor ţinea pe toată vremea ca pe din două cheltuială din partea amîndurora." Contractul acestei tovărăşii s-a înregistrat la Tribunalul de comerţ din Bucureşti la 4 iulie 1849.

Se pare însă că această tovărăşie n-a mers bine de la început, fiindcă, la puţine zile după înregistrarea contractului, Dimitrie S. Petrovici vinde lui Constantin Hagi Tudorache partea sa din bezestenul construit în tovărăşie. Tot atunci, la 21 iulie 1849 vinde şi Anastasie Hagi Gheorghe Polizu [2] cealaltă parte din han, pentru suma de 90 000 lei.

Constantin Hagi Tudorache, continuînd negoţul de toptangiu de lipscănie pe care-l moştenise de la tatăl său, voise să lărgească cît mai mult acest negoţ şi mai ales, să treacă şi la negoţul de zărăfie. În acest scop, după ce cumpără hanul din Curtea Veche, în acelaşi an, la 31 iulie 1849, se întovărăşeşte cu Leon Manoach şi George San Marin, alcătuind un capital comun de 401 118 lei. Conducerea întreprinderii revenea lui Constantin Hagi Tudorache, fiindcă latura cea mai importantă a negoţului lor rămăsese tot lipscănia, în care acesta avea multe şi mari legături cu străinătatea. De altfel fiecare dintre ei venea cu o numeroasă clientelă neguţătorească. La întocmirea bilanţului, după primul an de activitate, cîştigul celor trei asociaţi a fost de 286 000 lei care s-a împărţit în trei părţi egale cu toate că George San Marin pusese un capital mai mic dar depusese o activitate mai mare. În anul al doilea de tovărăşie capitalul ajunsese la 636 000 lei, iar cîştigul de 265 000 lei. În sfîrşit după trecerea unei perioade de trei ani, ei îşi prelungesc tovărăşia punînd capital suma de 940 833 lei, pentru ca în anul 1854—1855 capitalul depus să depăşească suma de 1 600 000 lei şi să aducă un cîştig de 905 842 lei, revenind partea fiecăruia 302 000 lei.

Afacerile celor trei asociaţi mergînd strună, cîştigurile erau mari, iar capitalul se triplase, dar în vara anului 1855, Constantin Hagi Tudorache decedează şi astfel tovarăşii trebuie să se despartă la cererea epitropilor celui răposat. În iulie 1855, Gheorghe Hagi Tudorache, Nicolae Christu şi Ştefan A. Hagi Panteli, ca epitropi, se întîlnesc cu asociaţii lui Const. H. Tudorache şi fac un *exoflisis* prin care arată că, din cauza decesului, se desfiinţează tovărăşia în comandită ce-au avut şi fac împărţirea capitalului şi cîştigului pînă la acea dată, spunînd ca să nu mai aibă în viitor nici o pre-

---

[1] Arh. St. Buc., *ms.* 1381, p. 12—14.
[2] *Ibidem*, p. 17—19.

tenţie unii de la alţii. Desfacerea acestei tovărşii s-a consemnat în trei exemplare semnate, în afară de cei de mai sus, de Hilel B. Manoach şi Mario Adutti ca martori.

După încetarea din viaţă a mult priceputului neguţător român Constantin Hagi Tudorache, care-şi făcuse ucenicia în prăvălia lui taică-său, hanul ce-i purta numele — situat pe str. Gabroveni[1] nr. 12 — a trecut în proprietatea Elizei Tudorache căsătorită Plagino.

HANUL LUI ZAMFIR

Cel mai vechi han neguţătoresc din Bucureşti a cărui existenţă se atestă documentar din primele decenii ale secolului al XVIII-lea este *Hanul lui Zamfir*. I. Ionaşcu[2] îl aşază „cam în unghiul format azi [în 1941] prin întîlnirea str. Blănari cu Bulevardul Colţei [actualul Bulevard 1848], în faţa str. Băcanilor". G. Ionnescu-Gion[3] spune că se afla în mahalaua Şelari, în apropierea Hanului Şerban Vodă, iar colonelul Popescu-Lumină[4] precizează că se găsea pe str. Blănari, în spatele bisericii Sf. Nicolae Şelari, ceea ce corespunde exact cu aşezarea lui pe care am apucat-o şi noi înainte de a se dărîma prin 1935.

Hanul poartă numele unui mare neguţător din domnia lui Constantin Brîncoveanu, fost cămăraş *za* ocne[5], fost statorste de neguţători[6], cunoscut după 1700 sub numele de „starostele cel bătrîn". Acest Zamfir construieşte hanul pe un teren de cîteva locuri de casă, pe care-l cumpără de la Athanasie, egumenul mănăstirii Sf. Ion din Focşani, în mahalaua Şelari. Construcţia hanului trebuie să se fi făcut în primul deceniu al secolului al XVIII-lea sau cel mai tîrziu în prima jumătate a celui următor, cînd Zamfir deţinea funcţiunea de staroste şi cînd avea pilda marilor hanuri domneşti construite de Şerban Cantacuzino şi Constantin Brîncoveanu. De altfel hanul apare documentar la 13 mai 1734, cînd este amintit ca punct de orientare într-un zapis prin care jupîn Sterie din Cernavodă vinde lui Ştefan, fiul lui Mărgelar o prăvălie în uliţa mare a Şelarilor „pînă în zidul Hanului Zamfir[7]". Doi ani mai tîrziu, în documentul din 10 iulie 1736, cu ocazia unei alte vînzări, se spune : „Însă să să ştie şi semnele locului acestuia, în lungu dăn mijloc uliţa cea mare spre hanul ce să chiamă al lui Zamfir[8]". În cursul secolului al XVIII-lea mai apare documentar la 16 martie 1761, într-o foaie de zestre a Ilincăi, fiica starostelui Mărgărit[9], căsătorită cu Negoiţă Fusea după moartea căruia, călugărindu-se, s-a numit Elisaveta monahia şi la 28 septembrie 1783, cînd Mihai Suţu îngăduie capanlîilor turci să co-

---

[1] „Buletinul municipal Bucurescî" III (1861), nr. 10, p. 2.

[2] I. Ionaşcu, *Documente bucureştene privitoare la proprietăţile mănăstirii Colţea*, Bucureşti, 1941, p. 81.

[3] G. Ionnescu-Gion, *op. cit.*, p. 487.

[4] Colonel Popescu-Lumină, *op. cit.*, p. 379.

[5] G. Ionnescu-Gion, *op. cit.*, p. 486.

[6] I. Ionaşcu, *op. cit.*, p. 81, doc. 45 ; p. 83, doc. 46 ; p. 84, doc. 47.

[7] Muzeul de Istorie a Municipiului Bucureşti, doc. nr. 37419.

[8] Arh. St. Buc, *Mitropolia Bucureşti*, XI-2.

[9] George Potra, *Documente privitoare la istoria oraşului Bucureşti, 1634—1800*. Bucureşti, 1982, p. 218—219.

năcească şi în acest han, dacă nu mai găsesc odăi în Hanul Colţei sau în Hanul Sf. Ecaterina [1].

La începutul secolului al XIX-lea, Hanul lui Zamfir apare ca proprietate a mănăstirii Sărindar, dar nu se ştie cînd şi în ce împrejurări s-a petrecut acest lucru. S-ar putea ca vreunul din moştenitorii starostelui Zamfir să fi obţinut însănătoşirea din vreo boală grea prin rugăciuni la icoana făcătoare de minuni a acestei mănăstiri şi ca semn de recunoştinţă, să-i fi închinat hanul. Mănăstirea Sărindar era foarte bogată prin aceste închinări de averi drept recunoştinţă faţă de icoana făcătoare de minuni. În orice caz însă Hanul lui Zamfir apare de la început în secolul al XIX-lea ca proprietatea mănăstirii Sărindar.

După 1800 însă acest han era o construcţie veche, îmbătrînită, peste care trecuseră opt-nouă decenii. Cutremurul din 14 octombrie 1802 şubrezeşte puternic acest han şi face mari stricăciuni mănăstirii Sărindar. La puţină vreme după această calamitate se petrece focul din 28 august 1804 cînd arde tot centrul comercial al Bucureştilor şi cînd „prăvăliile ce-au avut mănăstirea, din primejdia focului cel mare arzînd cu totul, au rămas la han numai zidurile". S-a pus atunci problema reconstruirii mănăstirii, pentru care trebuiau bani mulţi, „căci cheltuiala poate să meargă ca la treizeci pungi şi venitul este puţin fiindcă mănăstirea cînd era hanul în bună stare, toată chiria acelui han nu s-au putut urca mai mult decît taleri opt sute". Epitropii de atunci ai mănăstirii Sărindar, Dimitrie şi Constantin Ghica, amîndoi mari bani, hotărăsc să arendeze Hanul lui Zamfir pe termen lung, cu *embatic*. Cel care stăruia din răsputeri să se refacă mănăstirea era egumenul Neofit Sărindăreanu.

Se pare că pentru arendarea hanului au fost amatori mai mulţi neguţători. La 25 noiembrie 1804 [2], mănăstirea încheie un contract de arendare cu chir Adamache şi Radu Stan, cărora le dă Hanul lui Zamfir împreună cu două prăvălii arse, „unde acum este numai locul slobod, care le avea un hagiu rusesc". Ei au cerut şi acest loc, „ca să-şi deschidă drum pîn numitul han, să fie uliţă şi să facă prăvălii şi dă o parte şi dă alta". Condiţiile arendării erau „ca să dea acum ajutor la mănăstire taleri 15 000 şi apoi pă fieştecare an să dea chirie la mănăstire taleri trei mii, socotindu-se că vor ieşi treizeci de prăvălii". Reiese astfel din contract că mănăstirea arenda numai locul fostului Han al lui Zamfir şi pretindea ca arendă anuală 3 000 taleri pentru un număr maxim de 30 de prăvălii ce s-ar putea construi pe acest loc, în afară de suma de 15 000 taleri, adică chiria pe cinci ani, pe care o pretindea la început ca *ajutor*. În schimb epitropii admiteau ca arendaşii „să aibă toată volnicia, ca atît ei, sau aceia ce vor lua de la ei, să-şi facă orice acareturi vor voii,... avînd şi voie de a vinde ale lor acareturi, numai vînzările să nu le fie volnice a le face fără de ştirea mănăstirii, căci mănăstirea are protimisis la vînzări".

Nu ştim ce urmare a avut acest contract pentru arendaşi, dar numele lui chir Adamache şi al lui Radu Stan nu mai apar în documente. În locul lor apar imediat Athanasie Dumitriu şi Răducanu Trestianu, care se pare că preiau asupra lor contractul în condiţiile stipulate şi realizează construcţia hanului. Din cercetarea documentelor care urmează contractului

---

[1] V. A. Urechiă, *op. cit.*, vol. I, p. 486—487.
[2] Acad. R.S.R., *ms.* 903, f. 3.

și care sînt destul de numeroase, reiese că s-au construit pe terenul fostului Han al lui Zamfir numai zece prăvălii, iar pe terenul celor două prăvălii arse în 1804 alte opt prăvălii mai mici. Este adevărat că prăvăliile din han erau mari și solide, cu două și trei bolți fiecare, cu odăi de cărămidă deasupra, cu magazii și cu pivnițe, ceea ce înseamnă că respectivii constructori, cel puțin înăuntrul hanului au făcut o bună organizare și o lucrare solidă.

Se pare însă că afacerea încheiată de cei doi arendași cu epitropia mănăstirii Sărindar n-a fost prea strălucită, fiindcă în 1806, slugerul Răducanu Trestianu se retrage din asociație, astfel că Hanul lui Zamfir, care a fost terminat pînă la această dată, rămîne pe seama lui Athanasie Dumitriu. Acesta, la 1 aprilie 1806, „închiriază o porțiune din terenul celor două prăvălii [din afara hanului], de 1,1/2 stînjeni și lungă de 18,1/2 stînjeni lui Gheorghe Castriș, ca să zidească prăvălii pe ea și să dea mănăstirii 400 taleri pe an. Se arată aici că acest teren era „pe marginea uliței deschise, care se întindea din Ulița Papugiilor [Cavafilor] pînă în Hanul Zamfir“ [1]. În acest chip el redusese arenda pe care trebuia s-o plătească mănăstirii la 2 600 taleri.

Dar nici afacerea lui Athanasie Dumitriu n-a mers prea bine. Veniturile hanului abia acopereau chiria, astfel că pentru celelalte cheltuieli era silit să facă datorii. Acest lucru l-a determinat să-și vîndă averea ca să iasă cu obraz curat din situația grea în care intrase. Avea zece prăvălii la Hanul lui Zamfir, însă nu în han ci alături, pe locul celor două prăvălii arse în 1804 și încă un alt han pe moșia Grozăvești a mănăstirii Sf. Sava, afară din oraș, lîngă Cișmeaua lui Mavrogheni. El făcu o jalbă către domnul Grigore Ghica și ceru aprobarea să vîndă la mezat această avere. Veliții boieri, între care erau Istrate Crețulescu, Constantin Filipescu și Iordache Golescu, în anaforaua lor din 26 mai 1824 cercetează actele de proprietate și sînt de părere să nu aprobe vînzarea: „volnic este — spun ei — a le vinde ori prin mezat ori prin *riza-pazar*, însă vînzarea să se facă prin știrea a două mănăstiri, stăpînile locurilor i prin știrea rudelor și a vecinilor“ [2], pentru exercitarea dreptului de protimisis.

Din aceste prăvălii ce se aflau „împotriva hanului lui Zamfir“, Athanasie Dumitriu vinde, la 10 octombrie 1824, șapte prin *sultan-mezat*, iar a opta „neieșind la preț cuviincios ca s-o vînză tot cu mezat, a vîndut-o cu riza-pazar dumnealui chir Ioan sin dumnealui biv serdar Răducanu Trestianu; însă această prăvălie este băcănie mare, cu două odăi d-asupra, în fața podului, lipită de Hanul lui Zamfir, de o parte se învecinește cu celelalte prăvălii ale hanului, care s-au vîndut acum prin mezat, iar de cealaltă parte cu prăvăliile Castrișoaei.“ * Pentru cumpărarea acestei prăvălii Ioan Trestianu cere învoirea mănăstirii Sărindar, potrivit contractului dintre aceasta și Athanasie Dumitriu; egumenul Donifatie Sărindăreanu îi dă în scris încuviințarea [3] la 23 aprilie 1826. Actul de vînzare [4] al acestei prăvălii se face abia la 6 mai 1826, cînd vînzătorul primește suma de 11 000 taleri prețul prăvăliei. În acest act se fac două precizări: una relativ la

---

[1] I. Ionașcu, *op. cit.* p. 81, nota.
[2] Arh. St. Buc., *ms.* 1125, f. 95 v—96.
* Safta Castrișoaia, sudită rusească, cumpărase aceste prăvălii tot de la Athanasie Dumitriu prin mezatul din 10 octombrie 1824, între cele 7 prăvălii vîndute.
[3] Acad. R.S.R., *ms.* 1234, f. 108—112.
[4] *Ibidem, ms.* 1235, f. 109.

chiria de 85 taleri ce urma să o plătească mănăstirii Sărindar şi alta la o servitute a prăvăliei : „şi fiindcă pălimarul odăilor acestei prăvălii nu merge pînă în zidul grajdului al hanului, dar locul cît ţine pălimarul odăilor acestei prăvălii are să-l stăpînească dumnealui numitul cumpărător pînă în zidul grajdului şi pă zidul grajdului dumnealui i-am mai dat cinci palme în curmeziş şi patru palme în lat de au scos uşa la odaia de sus şi să facă pălimar cum să va vedea, iar altă zidire supt acest pălimar nu este slobod a face. Dar pentru alte trebuinţe ale dumisale are a să sluji pă poarta hanului". Vînzarea este întărită şi de marele logofăt al dreptăţii prin actul din 4 octombrie 1826, confirmînd „că vînzarea şi cumpărarea s-au făcut prin bună învoire şi s-au numărat şi banii" [1].

Paralel cu încheierea vînzării acestei prăvălii lui Ioan Trestianu, Athanasie Dumitriu este silit să continuie vînzarea şi a celorlalte prăvălii. Avea încă datorii şi se pare că creditorii îl sileau să-şi lichideze datoriile. Deci în cursul lunii ianuarie 1826 el cere să i se aprobe vînzarea la mezat a prăvăliilor din Hanul lui Zamfir, fiecare cu două sau mai multe bolţi şi cu odăi deasupra. Jalba lui merge la marii boieri care cercetează actele de proprietate şi propun în anaforaua din 19 ianuarie 1826 să i se aprobe vînzarea : „cererea ce o face ca să le vînză la mezat este primită, pentru care găsim cu cale să se dea luminată porunca mării tale către starostea de neguţători să puie telal a striga la mezat după orînduială acel han al lui Zamfir" [2]. Din suma rezultată la mezat urma să se plătească *biv vel* logofătului Ştefan Bellu 2 347 galbeni şi vornicului Theodorache Văcărescu o altă sumă.

Vînzarea are loc în cursul anului 1826 şi între cumpărători se află şi serdarul Răducanu Trestianu, tovarăşul de la început al lui Athanasie Dumitriu, care cumpără „o magazie boltită cu odaia ei deasupra ce este lîngă grajdul hanului cu nr. 7, i grajdul ce este cu hambarul lui de zid, în colţul hanului", pentru care a plătit 4 866 taleri, obligîndu-se să plătească mănăstirii Sărindar 400 taleri pe an. Cumpărătorul obţine de la domnul Grigore Ghica întărirea [3] acestei cumpărări la 22 aprilie 1828, după ce obţinuse la 1 noiembrie 1827 confirmarea şi din partea lui Donifatie Sărindăreanu, egumenul mănăstirii Sărindar [4].

Athanasie Dumitriu, cel care se angajase la 25 noiembrie 1804 să reconstruiască Hanul lui Zamfir, plătind mănăstirii Sărindar un ajutor de 15 000 taleri şi o chirie anuală de 3 000 taleri, este silit în douăzeci de ani să vîndă nu numai hanul reconstruit, dar şi alt han al său de lîngă Cişmeaua lui Mavrogheni precum şi moşia Bărăganul. Chiria prea mare pe care o plătea mănăstirii şi dobînzile împrumuturilor ce le-a făcut să poată construi hanul, depăşeau veniturile fapt care l-a silit să vîndă totul. „Că din ale vremilor întîmplări fiind căzut în grea datorie şi neavînd mijloc să plătească" a vîndut întreaga avere. Numai în Hanul lui Zamfir a vîndut în 1824 zece prăvălii, iar în 1826 mai întîi opt prăvălii şi apoi nouă magazii cu odăile de deasupra şi grajdul. El este un exemplu tipic al neguţătorului din prima jumătate a secolului trecut pe care dobînzile şi exploatarea bancherilor îl doboară.

---

[1] *Ibidem*, f. 109 v—110.
[2] Arh. St. Buc., *ms.* 1130, f. 97.
[3] Acad. R.S.R., *ms.* 1235, f. 112—112 verso.
[4] *Ibidem*, f. 110—111.

Între 1832—1844 neguţătorul Petre Stoian-Steneţ (Stoianovici), care a refăcut din temelie biserica Sf. Voievozi, avea în proprietate patru prăvălii pe care le închiria la diferiţi neguţători.

În 28 februarie 1838 o prăvălie şi trei magazii, cu odăile de deasupra, se vînd la mezat fiind cumpărate de polcovniceasa Maria (Marghioala) Vasiliu. Vînzător este Nicolae Trestianu, frate poate cu Ioan Trestianu, deci fii ai serdarului Răducanu Trestianu.

La 31 ianuarie 1847, arhimandritul Gherasim, egumenul mănăstirii Sărindar, pune sechestru pe prăvălia lui Nicolae Ciurcu pentru că nu a plătit 600 lei chiria locului pe anii 1845 şi 1846. Odată cu cererea ce face către Departamentul Dreptăţii, prin judecătoria comercială, ataşează şi suma de 20 lei spre a se publica anunţul în „Buletinul oficial" [1].

Nici cumpărătorilor de la Athanasie Dumitriu nu le mersese prea bine cu prăvăliile din Hanul lui Zamfir. La 16 decembrie 1847 polcovniceasa Marghioala Vasiliu vinde prăvălia cu trei bolţi şi casele de deasupra lui Nicolae Stamatiadi pentru 76 500 lei, iar acesta le revinde în 1863 Ecaterinei G. Nicolopolu [2].

Altă prăvălie din Hanul lui Zamfir, tot cu odăi deasupra, devenise în 1811 proprietatea lui Hagi Anghel. Acesta o lasă moştenire soţiei sale Marfula, care, la rîndul ei şi cu consimţămîntul fiilor săi Panait şi Ioan, o da de zestre fiicei sale Marghioala [3] la căsătoria sa cu Nicolae Raicovici la 10 ianuarie 1854. În cele din urmă prăvălia este vîndută în 1858 lui Sterie Vanghele.

Aceasta este ultima amintire documentară despre Hanul lui Zamfir. În perioada 1858 şi pînă la dărîmarea sa petrecută în jurul anului 1935, viaţa comercială în Hanul lui Zamfir s-a desfăşurat redus datorită faptului că o bună parte din el fusese demolat, iar curtea se micşorase şi ea. S-au perindat în acest interval o serie de neguţători, chiriaşi sau proprietari ai prăvăliilor de aici, români şi străini care desfăşurau un comerţ cu amănuntul.

HANUL ZISU

Încă de pe la 1750 exista în Bucureşti o sinagogă, situată în Mahalaua Popescului, în care îşi făceau rugăciunile toţi evreii din Bucureşti. În apropierea acestei sinagogi, sau poate în aceeaşi curte, a existat încă din secolul al XVIII-lea un han, cunoscut îndeobşte sub numele de „Hanul Ovreesc". Se pare că acest han a fost cumpărat de la spătarul Niculache Suciu [4].

Pe la 1850 în fundul terenului pe care se găsea acest han era un loc neîngrădit, proprietatea lui Moise Zisu [5]. În spatele acestui loc era o uliţă nou deschisă, foarte îngustă, pe care circulaţia se făcea foarte greu din pricina îngustimii, iar în vreme de foc n-ar fi putut trece pe-acolo pompele de apă. Din această pricină Sfatul Orăşenesc poruncise ca locul lui Moise Zisu să nu se mai îngrădească şi la caz de nevoie să servească de trecere ; de ase-

[1] Arh. St. Buc., *Min. Just.*, *Extrajudiciare*, 117/1847.
[2] Acad. R.S.R., CXXX-145.
[3] Colecţia Dr. Alexandru Raicoviceanu.
[4] Arh. St. Buc., *Municipiul Bucureşti*, 1524/1847, f. 8.
[5] *Ibdiem*, 2081/1851, f. 10.

menea luase măsura ca toate casele de pe această uliță, în caz de prefacere, să se retragă cu patru palme spre a o lărgi. Se întîmplă însă ca Dimitrie Gheorghiu să-și refacă locuința ; el însă nu voia să se supună dispoziției de a și retrage casa cu patru palme. Faptul a dat curaj și lui Moise Zisu, care a început să-și îngrădească locul.

Teama de incendiu a îndemnat pe ceilalți vecini să aducă faptul la cunoștința Sfatului Orășenesc, cerînd „să binevoiască a face punerea la cale de a se popri aceste neorînduieli“ [1]. Cererea este semnată de M. Schapira, Iancu Vizner, Golde Erdan, Hain Vizner și Avram H. Focșaner la 21 iunie 1851. Se pare însă că Moise Zisu voia să vîndă locul său și restricția primăriei îl oprea s-o facă sau îi reducea valoarea terenului. De aceea el se adresează Departamentului Treburilor din Lăuntru cu o plîngere, cerînd dreptate. Acesta recomandă primăriei să cerceteze pricina cu toată atenția și după lege „în cît nici Moise Zisul să nu sufere vreo pagubă la vînzarea acestui loc, nici reclamanții de voiesc a-l cumpăra să fie îndatorați a-l plăti cu un preț mai mare de cît ar costa adevărata lui întindere și calitate de astăzi, odihnindu-i a nu să mai arăta cu asemenea reclamații“ [2].

Hanul acesta avea două șiruri de prăvălii pe o parte și pe alta, iar între ele era uliță. În 1851 își aveau prăvălii în han, pe partea dreaptă : Ioniță Efstatiul, Isdrail Solomon, Mihel croitorul, Beichis Leibu, Leibu Avram sticlaru, David bohceagiu, Isac dascălul, Solomon bohceagiu, Ischil Mihailovici și Moise Zisu ; iar pe partea stîngă : Moise Zisu, Iancu Șoel, Leibel Vaiberg, Isac Epelbau, Herșc Bucnăr, Avram Moise, Leibu Isac, Șoel Herșc, Iosif sticlaru și Lazăr cîrciumaru. Toți aceștia fac o plîngere Sfatului Orășenesc ca să paveze cu piatră ulița ce merge prin mijlocul hanului, în suprafață de 156 stînjeni pătrați. Au loc trei strigări la licitație și în ultima se adjudecă lucrarea pe seama lui Mihale Anastasiu cu 25 lei și 10 parale stînjenul. Pentru strîngerea banilor, fiindcă locatarii își luaseră obligația să plătească costul lucrărilor, au fost delegați Moise Zisu și Isac Leibu.

Despre acest han nu mai știm nimic decît că în această vreme se numea Hanul Zisu, fie din pricină că acest Moise Zisu devenise proprietar de mai multe prăvălii și era mai vechi acolo, fie că era personajul cel care avea în mînă administrația și era cel mai răzbătător.

ALTE HANURI NEGUȚĂTOREȘTI

În afară de hanurile neguțătorești pe care le-am înfățișat mai sus au mai fost și altele mai puțin însemnate, despre care avem mai puține știri. Dar nici acestea pe care le vom vedea mai jos nu lichidează complet problema hanurilor construite sau numai exploatate de neguțători. Desigur, au fost și altele pe care nu le cunoaștem, risipite în mahalalele Bucureștilor care au avut o viață efemeră și care au luat parte discret la frămîntările negoțului bucureștean din secolul al XIX-lea. Existența lor ar putea fi confirmată în hîrtii răzlețe de arhive, pe care numai întîmplarea sau o sistematică și adîncă cercetare a acestor acte ar scoate-o la iveală.

Hanul Avram a cărui clădire a existat peste drum de Spitalul Brîncovenesc pe locul unde se întretaie B-dul Gh. Coșbuc cu str. Gheorghe

[1] *Ibidem*, f. 6.
[2] *Ibidem*. f. 4.

Bibescu. Era un han cu mare vad neguțătoresc pe la 1840. Avea odăi de închiriat, prăvălii și o curte mare în care trăgeau carele cu marfă pentru tîrgurile bucureștene și trăsurile boierilor, boiernașilor și vechililor care veneau cu anumite treburi în oraș sau după diferite tîrguieli. Aici s-a instalat doctorul Drasch în 1836, cînd a venit în București și aici a rămas mulți ani pînă cînd s-a mutat în Calea Moșilor, colț cu str. Armenească [1].

În 1867 proprietarul hanului, Avram Georgiu [2] (Gheorghiu), probabil bătrîn sau obosit, nemaiputînd să se ocupe personal de multiplele treburi ale hanului, anunță că-l închiriază în întregime. Clădirea avînd formă de hotel, era situată peste drum de casele răposatului logofăt Petre Obedeanu (bunicul pictorului Oscar Obedeanu), al cărui teren este cuprins astăzi în spațiul Spitalului Brîncovenesc.

Hanul Caracaș se afla sub poalele dealului Mitropoliei, în partea din stînga, jos, unde se întretaie străzile Bibescu Vodă și Poetului (în prezent str. Ienăchiță Văcărescu). Clădirea lui, renovată se vede și acum. Acest han se numea înainte „Hanul lui Nemțoaica", fiindcă era ținut în arendă de o nemțoaică. Avea pivnițe mari și solide, cîrciumă și o curte interioară foarte spațioasă. Pe str. Poetului erau prăvăliile căldărarilor, iar în față, spre Piața Bibescu-Vodă, se afla un mare magazin cu obiecte bisericești. În 1881 proprietar al hanului era Grigore Caracaș care anunța în ziarele timpului că-l are de închiriat [3].

Hanul Castrișoaei se afla pe la mijlocul secolului trecut pe Podul Mogoșoaiei, între Pasajul Macca și str. Doamnei, ținut de văduva macedoneanului Castriș [4], tot acea Safta Castrișoaia care, în 1826, cumpără prăvălii în Hanul lui Zamfir. O veche prăvălie în acest han era aceea a cizmarului Apostoleanu, fondată în 1853, care a dăinuit pînă în anul 1940.

Hanul Chiriței, sau Hanul lui Mihail Chiriță se afla lîngă biserica catolică [5] (Bărăție), aproape de biserica Sf. Gheorghe Nou, în proprietatea neguțătorului Mihail Chiriță. În acest han, Ioniță Lazarovici [6] își avea birou de agentură și zărăfie prin care, la 1827, Eforia Școalelor — după aprobarea marelui logofăt Alexandru Filipescu și a celorlalți efori de a-i prelungi timpul studiilor în Franța — a trimis lui Petrache Poenaru bursa de 2 500 franci (8 000) lei, anual, la Paris.

Pe la 1844 hanul era cunoscut sub numele de Hanul Chiriței și printre chiriași locuia acolo și boierul Ioan Mihail Bălăceanu care primea corespondență de la prietenul său arhitect Iacob Melic din Paris.

Hanul Dimitriu se afla cam în Piața Victoriei de astăzi, aproape de Cișmeaua lui Mavrogheni. Aparținea lui Athanasie Dimitriu cel care reconstruiește Hanul Zamfir, și pe care-l vinde în 1826. S-ar putea să fi devenit mai tîrziu Hanul Mocanu.

Hanul Halfon este amintit documentar în 1840, cînd Sfatul Orășenesc poruncește lui Faiser, arhitectul orașului, să măsoare locul pe care l-a avut doctorul Constantin Alexandridis, „în ulița ce merge din Tabacilor pă lîngă

---

[1] C. Bacalbașa, *op. cit.*, vol. I, p. 101.
[2] „Monitorul oficial", 1867, p. 1126.
[3] „România liberă", 1881, nr. 1100.
[4] Gheorghe Crutzescu, *op. cit*, p. 116.
[5] „Revista istorică", VIII/1922, nr. 4—6, p. 92.
[6] George Potra, *Petrache Poenaru ctitor al învățămîntului în țara noastră, 1799—1875*, București, 1963, p. 41, 323.

Neguţătorul Vasile Stoicovici. Portret în ulei de Udvardy (1874).

Neguţătorul Petre (Petrache) Stoianovici.

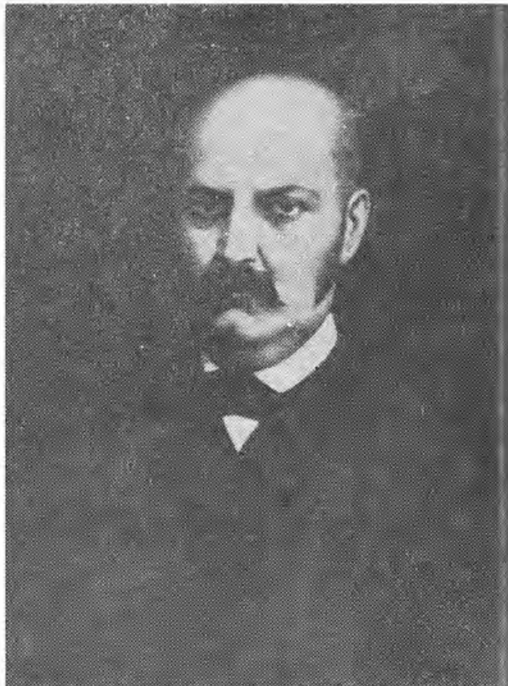
Tudor Dobrovici (?—1860), angrosist fierar în Hanul Sf. Gheorghe.

Neguţătorul Gheorghe Coemgiopolu (1819—1878). Portret în ulei de pictorul austriac Frankenberger, 1846.

Luxiţa, soţia lui Vasile Dancovici, fiica lui Tudor Hagi Tudorache (1768—1848).

Marele negustor Constantin D. Athanasiu.

Neguţătorul Stancu R. Becheanu (1826—1907).

Librarul şi editorul Ioan V. Socec (1830—1896).

Neguţătorul Nicolae Manolescu, supranumit Pîrcălabul, 1895.

Fabricantul George G. Asan, fiul lui George Asan, fost preşedinte al Camerei de Industrie şi Comerţ.

Grigore Capşa cu lucrătorii săi români (1872).

Medalia emisă cu ocazia împlinirii a 50 de ani de existenţă a casei Capşa (1852—1912).

STЪPOSTIA КОРПОРАЦІЙ ШЕЛАРІЛОР.

леĭ,	пар:	
12	20	Taksa de клаsa 5-леа.
1	10	Zeчiȣiaлa Sfatȣлȣĭ.
1	10	Opranizaцia dоробанцiлор.
1	20	Пentpȣ шоsеле.
1	10	Келtȣiaлa staposti.
17	30	Шȣаptesupezeчe леĭ пар: 30 аȣ пȣмъpat [illegible]

[illegible] taksa пе tpimistpȣл [illegible]

анȣл 185[illegible]

Stapostea [illegible]

Chitanţă dată la Starostia corporaţiei şelarilor (1857).

Magazinul de manufactură a lui Luca [Teodorescu] şi Stancu [Becheanu] de pe „Uliţa Lipscanilor" (1851—1858).

MAGASINȣL
de
Manȣfaktȣpe, Fpanцese, Enghese шi Цepmane
бine assoptate
ahȣi
ЛȣKA & STANKȣ
ha Шpandafipȣ Ahb.
ан
БȣKȣPEЩI
Ȣлiца Лiпskaniлop.

MAGASIN ANGLAIS

E. GRANT & Cie.

Bukarest.

Doit Monsieur Heliad

1862 Bukarest, le 25/ Juin 1863.

Antet de factură dată de firma E. Grant pentru mărfurile cumpărate de I. Heliade Rădulescu în 1862—1863.

C. A. Rosetti anunţă că în prăvălia sa au sosit băuturi străine de calitate. „La zece butilci se dă una fără plată".

A SOSSIT

LA MAGASIA C. A. ROSETTI

VINURILE

MAÏ JOS ÎNSEMNATE:

Sъ kezъшȣiente adevъratъ шi bȣna kȣalitate aчestor vinȣrĭ. Vekimea lor este de la 1849, (anȣl чe a prodȣs vinȣrile чele maĭ bȣne) шi aчeasta sъ poate konstata kȣ vinȣl Chateau Gruaud dȣpъ dopȣl de plȣtъ чe poartъ în kapъtȣl din întrȣ stiklei data 1849. S'afirmъ k'aчeste vinȣri kostъ kiar în Paris 7 шi 8 franчĭ. Kaȣsa k'aчest stabiliment le poate da kȣ aчeste preцȣrĭ este kъ nȣ lĕ a lȣat prin komissionarĭ чi d'a dreptȣl din pimniцile чele maĭ renȣmite.

Kȣnoskъtorii n'aȣ de kъt a le înчerka spre a amъza pentrȣ tot deaȣna reputaцia aчestor vinȣrĭ.

KONIAKUL sъ rekomandъ kȣ dinadinsȣl.

CHAMPAGNE.

	Piastres
SILLERY CRÉMANT GRAND VIN IMPERIAL — —	45. —
AI CRÉMANT SUPERIEUR — — — —	31. 20.
SILLERY MOUSSEUX SUPERIEUR — — —	27. —
SILLERY MOUSSEUX PREMIÈRE QUALITÉ — —	24. 20.

BORDEAUX.

CHATEAU LAFITTE — — — — —	31. 20.
CHATEAU LEOVILLE — — — — —	31. 20.
CHATEAU GRUAUD LAROSE — — — —	31. 20.

COGNAC.

VIEUX COGNAC — — — — — —	18. —

La zeчe bȣtilчĭ se dъ ȣna fъrъ platъ.

Chimirul din piele de căprioară pe care Nicolae Hagi Stoica îl purta în călătoriile sale după cumpărături de mărfuri.

Scrisoarea marelui negustor şi bancher Nicolae Voicu (Nicola de Woikowitz) din Viena, 1867, către Constantin Paulescu, la Bucureşti.

KANTOP DE ABIS
ши
КОМЕРС

ЖОI 10 ФЕВРȢАРIȢ — № 48 — БȢКȢРЕЩI АНȢЛ 1838

Абонацiа ѫн капiталѫ сѫ фаче ла Канторȣл де Авiс, прiн Ж. ла ДД: ... пе ан, шi ка кѫпѫта 140 де нȣмерi. Ѫн капiталѫ сѫ пот абона орi ѫн че зi ... шi ка кѫпѫта де трei-орi пе сѫптѫмѫнѫ, ... Ж. се ва трiмiте де доѫ-орi ...

„Cantor de avis şi comers", 1838.

Pecetea corporaţiei Meimăriei oraşului Bucureşti. 1845.

Pecetea „Sfatul orăşenesc din Bucureşti, 1831".

Pecetea starostiei rachierilor, 1849.

Pecetea Meimăriei
oraşului Bucureşti, 1855.

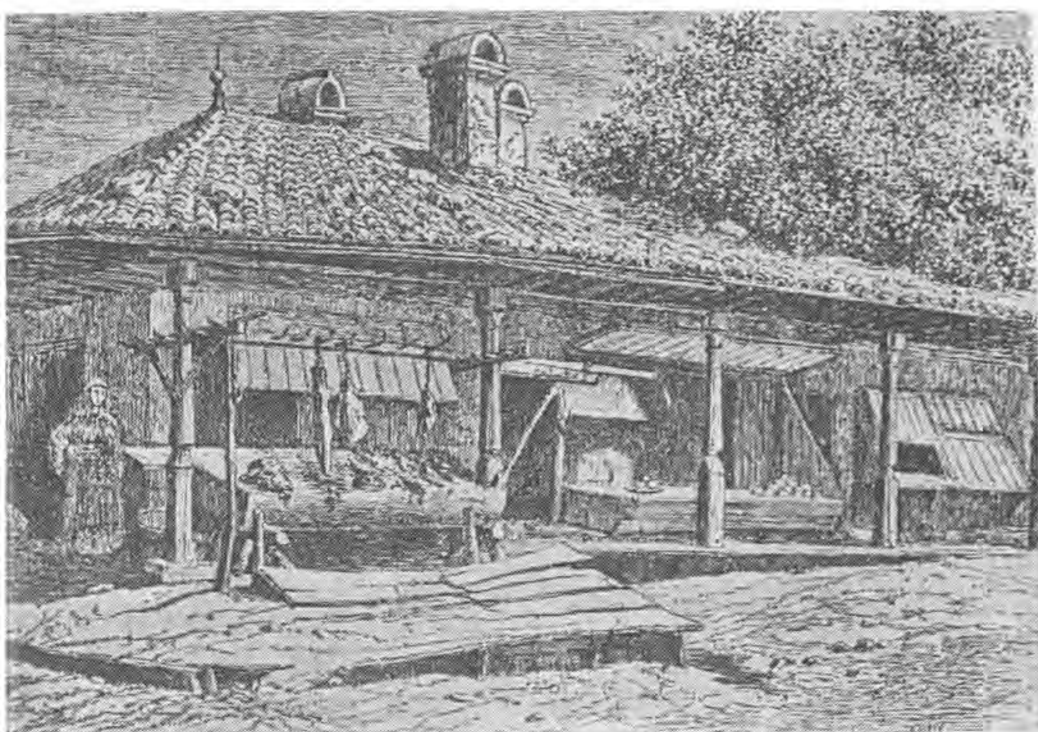
Casa marelui neguţător Nicolae Chirilof din mahalaua Olteni (1820—1920), fostă mai tîrziu în proprietatea lui Alexandru Ciurcu.

Uliţă principală în Bucureşti, 1841 (după desenul lui Ch. Doussault).

Casă veche în stil oriental, 1860 (gravură în lemn după desenul lui D. Lancelot).

Măcelărie şi brutărie, 1860 (gravură în lemn după desenul lui D. Lancelot).

„Casa breslelor" pe str. Stelea Spătarul, construită pe la jumătatea secolului al XIX-lea.

Stație de poștă, aflată în spatele actualului Ateneu Român, de unde plecau trăsurile în diferite direcții.

Agia — Poliția capitalei — 1840 (reconstituire de A. Poitevin-Scheletti).

Comisar de poliție, în uniformă de gală, sub domnia lui Gh. Bibescu (1844).

Casa Colintineanu din prima jumătate a secolului al XIX-lea, 1930 (Calea Moşilor colţ cu str. Vaselor).

Str. Lipscani, 1900.

Casa neguţătorului Petre Dancovici (1828—1910) în care a locuit pînă la moarte prof. dr. Nicolae Paulescu (1869—1931).

Casa neguţătorului Gheorghe Teodoraky, fiul lui Tudor Hagi Tudorache, Str. Vasile Lascăr (azi Galaţi, colţ cu str. Batiştei, 1930.

Vechea Casă de depuneri, c. 1880.

Un mic „zgîrie-nor" în Piaţa Mare (azi Piaţa Unirii), 1940.

Hala de carne din Obor, transformată în Hala centrală de peşte, 1930.

„Magazinul general de Paris" (Calea Victoriei) — 1900, mai apoi localul „High-Life".

Hotelul Hugues, pe Calea Victoriei, 1880, fost anterior Grand Hotel Broft. În 1900 pe locul lui s-a construit Hotel Continental.

Vînzător de oțet, 1900.

Vînzător de miei, 1928. „Mieelu grass" !...

Piaţa „Bibescu-Vodă" şi podul de pe Dîmboviţa înainte de lărgire, 1925; pe pod tramvaiul nr. 15 cu destinaţia Gara de Nord.

Piaţa „Bibescu-Vodă"; căruţe cu păsări şi diferite mărfuri, 1930.

Magazinele lui Theodor Atanasiu, cu emblema: „La vulturul de mare cu peştele în ghiare", 1936.

Hanul lui Halfon, spre Jicnița", pe care l-a cumpărat doctorul Anastasie Karazisi (Carazisu), Ioan Toptangiu și Radu Dogaru, spre a se putea face caldarîm [1].

Hanul Herișescu se afla în spatele Hanului Neculescului [2], în apropierea bisericii Domnița Ancuța sau a „Vergului".

Hanul Hiler se afla pe Podul Tîrgului de Afară (Calea Moșilor). În 1869, într-o prăvălie situată peste drum de poarta cea mică a acestui han, s-a instalat un negustor străin, care venise din Constantinopol cu marfă orientală (bumbac fin, unt de susan, tahîn-halva, dulceață de smochine etc.) și anunța că poate procura orice marfă din Turcia „cu puțin profit și în puțin timp" [3].

Hanul Mercuș [4] se afla pe Podul Mogoșoaiei (Calea Victoriei) peste drum de fosta terasă Oteteleșanu și a locului pe care s-a clădit Palatul Telefoanelor. Pe la începutul acestui secol, clădirea hanului transformată în Hotelul Mercuș [5] și terenurile dimprejur intrînd în stăpînirea familiei Lahovari, s-a construit acolo palatul societății „Imobiliara" care are un pasaj pe mijloc, cu prăvălii de o parte și de alta, ce face legătura dintre Calea Victoriei și str. Academiei (azi Pasajul Victoria).

Hanul Mocanu se afla pe la 1843 la capătul Podului Mogoșoaiei. Proprietarul respectiv, Dimitrie Pop, care locuia în spatele Bisericii Albe, aduce la cunoștința tuturor [6] că de la Sf. Gheorghe viitor își închiriază hanul care se compune din opt odăi, două pivnițe și un grajd mare de 12 stînjeni lungime, care va fi făcut din cărămidă, în locul celuilalt vechi din lemn.

Acest han nu este cunoscut sub numele proprietarului său, ci sub acela de „Hanul de la capătul Podului Mogoșoaiei". Peste zece ani, pe același loc este pomenit Hanul Mocanu [7]. Acest fapt confirmă că Mocanu era proprietarul hanului și că Dimitrie Pop era chiriașul care se ocupa cu negoțul de cai aduși din Transilvania și Ungaria. De altfel aici, pe locul proprietate a bisericii Mavrogheni, ctitorul său înființase altădată un tîrg de vite, al cărui venit îl încasa epitropia bisericii.

Hanul Predescu se afla alături de hanul și biserica Sf. Gheorghe Nou. În timpul cutremurului din 1838 o parte din zidul care înconjura mănăstirea Sf. Gheorghe a căzut peste han și i-a făcut mari stricăciuni. Proprietarul hanului, Theodor Predescu, cere voie să refacă construcția ; i se aprobă dacă temeliile sînt solide și dacă va respecta întru totul legiuirile ce se referă la clădirile din centrul orașului [8].

Hanul Simion se afla în apropierea bisericii Sf. Gheorghe Nou, peste drum de Hanul cu Tei, pe actuala str. Blănari, aproape de latura sudică a Hanului Colței [9]. În 1830 au locuit aici doi clerici scoțieni, Andrew A. Bonar și Robert Mc. Cheyne, care veniseră în București într-o misiune pentru con-

---

1 Arh. St. Buc., *Municipiul București*, 856/1840.
2 G. Ionnescu-Gion, *op. cit.*, p. 492 ; Frédéric Damé, *op. cit.*, p. 59.
3 „Trompeta Carpaților", VII/1869, nr. 711, mart. 6/8, p. 2828.
4 C. Bacalbașa, *op. cit.*, vol. I, p. 59.
5 „Universul", XIX (1901), nr. 224, p. 3.
6 „Vestitorul românesc", 1843, supl. 21.
7 *Ibidem*, 1853, p. 12.
8 Arh. St. Buc., *Municipiul București* 596/1838, f. 265.
9 I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 377, doc. 252, iul. 3, 1870.

vertirea evreilor la creştinism. În această vreme era arendaş al hanului un negustor grec, care îl ţinea în mare curăţenie.

Un alt han al unui alt Simion [1], era Hanul lui Simion Armeanul, negustor, care se afla pe la 1870 pe Podul Mogoşoaiei, peste drum de Ateneul Român, loc pe care, pînă acum patru decenii se afla Hotel „Splendid" [2], distrus de bombardamentul din primăvara anului 1944. Acest Simion, desigur, n-are nici o legătură cu neguţătorul care a construit Hanul Simion (Simeon) din faţa Hanului cu Tei.

Hanul Verde se găsea în apropiere de Hanul Roşu pe Uliţa Franţuzească (azi str. 30 Decembrie), înspre fosta Piaţa Sf. Anton. Fusese construit ca şi Hanul Roşu, pe locul şi temeliile palatului Curtea Veche [3].

În acest han Carol Pop de Szathmari [4] şi-a avut primul sediu ca pictor şi fotograf ; poate şi locuinţa tot aici i-a fost pînă în jurul anului 1864 cînd şi-a mutat atelierul pe Podul Mogoşoaiei, şi tot în acest han, în 1852 îşi instalase cabinetul medical doctorul Eduard Spech [5] „care a desăvîrşit cursul de învăţătură doctoricească de medicină şi viind (venind) acum de curînd în Capitală se recomandă onorabilului public că şederea dumnealui se află în Hanul Verde nr. 18, Uliţa Curtea Veche [6].

Trei ani mai tîrziu vistierniceasa Domnica Gheorghiu anunţă că are în acest han două apartamente de închiriat, iar cei care ar dori să le vadă să se adreseze la Constantin Savopulu, care locuieşte chiar acolo [7].

DIFERITE ALTE HANURI

În secolul al XIX-lea şi începutul secolului nostru în Bucureşti erau multe hanuri. Nu exista mahala mai cunoscută şi mai populată care să n-aibă hanul sau chiar hanurile sale ; nu exista barieră de legătură cu provincia care să nu adune în jurul său cîteva hanuri. În jurul Tîrgului de Afară, — pe Cîmpul Moşilor, în două zile pe săptămînă, marţea şi vinerea, se ţinea tîrg mare — s-au grupat zeci de hanuri care au existat pînă în 1944.

După ce domnitorul Nicolae Mavrogheni a construit biserica de la capul Podului Mogoşoaiei — Izvorul Tămăduirii — şi a înfiinţat un tîrg săptămînal de vite pe pămîntul bisericii, în această parte a oraşului s-au creat patru hanuri cunoscute.

O statistică exactă şi completă a hanurilor bucureştene — cum am spus mai sus — este un lucru foarte dificil şi intenţia noastră nu este să întocmim această statistică. Am căutat numai să prezentăm hanurile bucureştene prin ceea ce este mai reprezentativ din punct de vedere istoric şi economic, căutînd să dăm o imagine cît mai completă a hanurilor al căror istoric se integrează în istoricul oraşului. Desigur că n-am trecut cu vederea

---

[1] N. Iorga, *Istoria Bucureştilor*, Bucureşti, 1939, p. 250—251.
[2] Gheorghe Crutzescu, *op. cit.*, p. 268.
[3] G. Ionnescu-Gion, *op. cit.* p. 493.
[4] George Potra, *Aspecte din istoricul fotografiei* în România, în revista „Fotografia", 1970 nr. 10 ; Idem, *Din Bucureştii de altădată*, Bucureşti, 1981, p. 431.
[5] Dr. V. Gomoiu, *Repertor de medici, farmacişti, veterinari, personal sanitar, din ţinuturile româneşti*, Brăila, vol. 1, 1938, p. 405.
[6] „Vestitorul românesc", 1852, supl. 2.
[7] *Ibidem*, 1855, supl. 23.

hanurile mai mici care au contribuţii reale în dezvoltarea vieţii economice bucureştene şi atît cît ne-a fost cu putinţă, am reconstituit imaginea lor istorică. Ne dăm seama că vor fi încă multe de spus pentru ca această imagine să fie completă şi clară ; elementele esenţiale credem însă că nu lipsesc.

Iar pentru ca acest istoric al hanurilor bucureştene să fie cît mai complet, adăugăm ca încheiere încă o serie de hanuri mai mici, risipite în întreg cuprinsul oraşului, care vor contribui la întregirea acestui istoric. Sînt hanuri mărunte, cele mai multe fără prăvălii şi cu puţine odăi de găzduit, create mai ales de neguţători cu bani puţini, unde micile afaceri au dat cîştiguri mari şi unde specula nu s-a deosebit prea mult de aceea din marile hanuri.

Hanul lui Burnaz. Pe la 1840 se afla în Mahalaua Spirii, numită şi „Spirea-n deal", dincolo de bariera oraşului, Hanul lui Burnaz [1]. Deşi după catagrafia din 1798 această mahala avea 108 case, ceea ce indica o populaţie numeroasă, totuşi era un cartier sărăcăcios [2], locuit mai mult de calici, care nu justifica nici pe departe existenţa unui han. Poate numai apropierea de barieră a îndreptăţit pe negustor să-şi aşeze aici hanul. În orice caz trebuie să fi fost un han mic, cu o curte largă şi cu cîrciumă ca să primească pe producătorii agricoli, ca toate micile hanuri de barieră.

Hanul Cişmigiului. Un han al Cişmigiului este amintit în iunie 1830 cînd se hotărăşte pavarea cu bolovani de rîu a mai multor uliţe din Bucureşti [3]. Se afla în apropierea Bisericii Saşilor, nu departe de Podul de Pămînt (azi Calea Plevnei) şi de Biserica Donii, deci nu departe de lacul Cişmigiu, de unde şi-a luat numele.

Hanul Franţescului. Este amintit în 1840, în Mahalaua Cişmelei (poate Cişmeaua Roşie, pe partea stîngă a Podului Mogoşoaiei). Un oarecare Frînţescu, poate strămoş al proprietarului, a fost în timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu comandant al unui steag de „scutelnici pedestraşi vechi" [4].

Hanul stolnicului Iacovachi, care după moartea lui rămîne în stăpînirea soţiei sale, Theodora Iacovachina, se afla în apropierea bisericii Sf. Nicolae Şelari, „peste drum de casele luminăţiei sale beizadea Costache Caragea" [5]. La 3 august 1832 ea cere Sfatului Orăşenesc să fie amînată pînă în primăvara viitoare, cu înlăturarea prispelor de pămînt ce sînt în faţa prăvăliilor sale. Solicită această amînare fiindcă este hotărîtă atunci să refacă şi prăvăliile, cu care prilej va ridica şi prispele de pămînt care încurcă circulaţia străzii. Cererea este aprobată.

Mai tîrziu, în noiembrie 1839, stolniceasa Theodora căsătoreşte pe fiica sa Eufrosina cu porucicul Nicolae Lahovari căreia îi dă ca zestre cîteva moşii, locuri şi case în Bucureşti, ţigani, bijuterii şi „hanul de la Sf. Nicolae *ot* Şelari, cu toate prăvăliile şi împrejurimile lui" [6]. În 1856, ginerele ei vinde hanul şi asigură pe soţia sa, pentru o parte din averea ce a primit de zestre, prin casele şi prăvăliile ce le are el în Mahalaua Creţulescu ; pentru

---

1 Acad. R.S.R., *ms.* 1632.
2 G. Ionnescu-Gion, *op. cit.,* p. 318, 341.
3 Vîrtosu E., Vîrtosu I., Oprescu H., *Inceputuri edilitare 1830—1832...,* Bucureşti, 1936.
4 G. Ionnescu-Gion, *op. cit.,* p. 591.
5 Arh. St. Buc., *Municipiul Bucureşti,* 89/1832, f. 2.
6 Acad. R.S.R., CCCCXXIX-65.

casele de pe Podul Calicilor (Calea Rahovei) vîndute doamnei Elisabeta Ştirbei, îi asigură casele sale de pe Podul Mogoşoaiei.

Hanul Jeanache. În anaforaua veliţilor boieri din 16 mai 1827 se vede că „Iosif Rosi spiţeru ce-i zic şi Jeanache" are un han în Mahalaua Cişmelei, pe locul mănăstirii Izvorul Tămăduirii, închiriat de Ioan Klocner (Clocner), arhimandritul săsesc, pe care vrea să-l vîndă la mezat. Boierii găsesc cu cale „să să dea luminată porunca măriei tale către starostia de neguţători să strige la mezat după orînduială" [1].

Hanul Mustacov. Un sudit rus anume Mustacov avea la începutul secolului trecut un han în Bucureşti. Nu i cunoaştem aşezarea nici alte amănunte în afară de faptul că a luat foc din explozia unei cantităţi de iarbă de puşcă ce-o avea depozitată în han. Faptul îl cunoaştem dintr-un ordin al generalului-maior cavaler Steter, vicepreşedintele Divanului din Ţara Românească, prin care interzice sub sancţiuni aspre de a se mai păstra iarbă de puşcă în casă [2].

Hanul Pescarului. După cum ne spune G. Ionnescu-Gion acest han s-a păstrat numai în tradiţia Bucureştenilor de acum trei sferturi de veac. S-ar fi aflat „la capul despre Piaţa Vergului" [3]. Localizarea pe care o face Gion este exactă, fiindcă în 1889 acest han exista în apropierea bisericii Sf. Vineri-Herasca, la începutul Căii Călăraşilor [4], chiar la nr. 1. Clădirea a fost dărîmată prin 1935.

Hanul Piteşteanului [5]. Acest han se afla în Mahalaua Silvestru, pe Podul Tîrgului de Afară, în spaţiul care astăzi s-ar găsi între străzile Venerei şi M. Eminescu (Romană), pe partea stîngă cum se merge spre marele magazin „Bucur-Obor".

Era un han mic, fără importanţă, amintit în 1840 cînd în faţa lui primăria oraşului fixează o strajă de noapte [6].

Hanul Polizu. În primele decenii ale secolului al XIX-lea materialul documentar ne semnalează că pe Uliţa Tîrgoviştei căminarul Polizu (Polizache) avea un han pe care l-a lăsat moştenire fiului său serdarul Dumitru (Dumitrache) Polizu. Acesta, la 3 aprilie 1835, vinde prin mezat lui Preda *sin* Stan din cuprinsul lui două odăi cu o „sălişoară" pe preţul de 2 000 lei şi cere Logofeţiei Dreptăţii [7] să i se întărească această vînzare.

În 1846 exista în Bucureşti un alt han al unui alt negustor numit A. Polizu, a cărui localizare nu s-a putut face. Un anunţ de ziar din acest an aminteşte hanul, unde neguţătorul toptangiu C. Hagi Panteli căuta un tovarăş de drum pentru a merge „la Viena prin Sibiu sau Ruşava însă cu cai de poştie şi în soroc de 2—4 săptămîni [8]".

Hanul Suditului. Se afla pe la 1840 în Mahalaua Precupeţii-Noi, afară din bariera Mandritului [9], şi se numea aşa fiindcă era proprietatea unui supus străin. Alte amănunte nu cunoaştem.

---

[1] Arh. St. Buc., *ms*. 1134, p. 10.
[2] V. A. Urechiă, *op. cit.*, vol. IX, p. 609 ; Lt. colonel Lupaşcu N., *Pompierii la alte popoare şi la noi înainte de 1835*, în „Buletinul pompierilor români", VII (1935), nr. 10—12.
[3] G. Ionnescu-Gion, *op. cit.*, p. 493.
[4] „Monitorul comunal al primăriei Bucureşti", XIV (1889), nr. 18, p. 272.
[5] „Trompeta Carpaţilor", 1869, nr. 728, p. III.
[6] Acad. R.S.R., *ms*. 1632.
[7] Arh. St. Buc., *Logofeţia Dreptăţii*, 5743/1835.
[8] „Vestitorul românesc", 1846, p. 400, 469.
[9] Acad. R.S.R., *ms*. 1632.

Hanul Toptangiilor. Nu știm nici cînd s-a înființat, nici unde se afla; bănuim totuși că, aflîndu-se în centrul comercial al orașului, adică în apropiere de biserica Sf. Gheorghe Nou, ar putea fi, sub o numire populară, hanul Sf. Gheorghe Nou în care, într-adevăr, își aveau prăvăliile și depozitele unii dintre toptangiii bucureșteni din prima jumătate a secolului trecut.

O informație din 1844 ne spune că în acest han locuia un oarecare Anghel D. Pandeli, care avea de vînzare o frumoasă „carîtă de Viena, lucrată după cel din urmă fason, în cea mai vestită și desăvîrșită fabrică" [1].

Hanul lui Urlă-n Sus. „De la Bazaca pre dreapta, mergînd pe Calea Șerban Vodă se află hanul lui Urlă-n Sus. Nimeni n-a putut să ne spună legenda lui Urlă-n Sus" [2].

Hanul Vasilescu. Un oarecare Fotache Vasilescu [3] a avut în prima jumătate a secolului trecut un han care-i purta numele. Acest han se afla, după cum se vede din planul ridicat de inginerul Pleșoianu în 1847 în Mahalaua Oltenilor, între frumoasa casă a marelui negutător Kirilof (pe numele lui adevărat Chiru) și biserica Olteni. Acest han ar fi fost după cercetările noastre la întretăierea străzilor Olteni, Mircea Vodă și Ghenadie Petrescu (numită pe la jumătatea secolului trecut Ulița lui Vasilache, iar în prezent Labirint). O parte din clădirea hanului a existat pînă în anii din urmă, iar în fundul curții se învecina cu locul casei lui Anton Pann.

După focul din 1847, care a trecut pînă dincolo de biserica Lucaci, în vecinătatea acestui han a locuit vestitul negutător Stancu R. Becheanu, care avea două proprietăți, una în fața celeilalte, despărțite de str. Labirint.

Hanul Vrana. În 1827, într-o anafora din 19 iulie, veliții boieri între care Barbu Văcărescu, Iordache Golescu și Constantin Câmpineanu, cer domnului Grigore Ghica să poruncească dărîmarea prăvăliilor dărăpănate ale hănișorului răposatului Theodosie Vrana de pe Podul Mogoșoaiei, „ca să nu se întîmple primejdie la obștea norodului politii" [4].

Acest Theodosie Vrana, decedat la data anaforalei, era în 1820 „epistatul cărnurilor", deci un slujbaș însărcinat cu inspectarea măcelăriilor, spre a constata condițiile sanitare ale prăvăliilor și ale mărfurilor. Hanul său era pe Podul Mogoșoaiei, către bariera dinspre nord și la 1827 amenința să cadă, ceea ce înseamnă că începutul existenței sale aparține ultimelor decenii ale secolului al XVIII-lea.

Hanul Vasilache. Grigore sin Velcea pitarul avea un han pe la 1820, situat în capul Podului Calicilor (azi Calea Rahovei), pe care îl închiriază cu 350 taleri pe an lui Vasilache. Arendașul „ducîndu-se în țara nemțească", în timpul absenței sale, a fost scos cu sila din han, iar la reîntoarcere a început proces, jeluindu-se lui Alexandru Vodă Suțu. Jalba a fost cercetată de veliții boieri care îi dau dreptate [5].

---

[1] „Vestitorul românesc", 1844, p. 244.
[2] G. Ionnescu-Gion, *op. cit.*, p. 494.
[3] L. Moga, *Un plan inedit de la 1847 al unui sector din orașul București*, în „Buletinul Com. Mon. Ist.", XXX (1937), fasc. 34 (oct.—dec.), p. 175—184.
[4] Arh. St. Buc., *ms*. 1129, f. 98.
[5] *Ibidem*, *ms*. 1121, f. 123—123 v.

Numărul hanurilor nu se sfîrşeşte prin cele amintite mai sus. Ici şi colo pe întinsul Bucureştilor, cînd şi cînd, de-a lungul secolului al XIX-lea apare cîte un nume de proprietar, de hangiu sau numai de han care sporeşte numărul acestora, fără să spună prea multe lucruri despre existenţa hanului.

În 1864, avocatul Radu Orghidan, ce locuia în Calea Şerban Vodă nr. 26, publică în ziar că vinde un han cu şapte prăvălii şi cu odăi deasupra, situat în Mahalaua Olteni [1]. Alt avocat, I. Papiu-Valerian, fost procuror la tribunalul Ilfov, îşi înştiinţează clientela, tot la 1864, că se angajează în apărarea oricărui proces — („pe săraci în procesele criminale şi corecţionale îi voi apăra gratis") — şi că locuieşte în *Hanul Dragomir* din Piaţa Mică [2]. Un oarecare Toma Popescu, domiciliat în Mahalaua Sf. Ion Moşi, anunţă în acelaşi an că vinde *Hanul Moldoveanu* şi o pereche de case cu prăvălii, ce se află în Mahalaua Oborul Nou [Culoarea de Negru], deci în apropierea Tîrgului de Afară, alături cu proprietatea lui Costache Ciupitu" [3].

Şi informaţiile despre hanuri continuă, în ziarele de la mijlocul secolului al XIX-lea. Astfel, la capul Podului Mogoşoaiei, peste drum de *Hanul lui chir Ivanciu Gherasim*, se afla un han cu opt odăi, două pivniţe şi grajd nou de zid, lung de 12 stînjeni, care este închiriat de la Sf. Gheorghe 1843 [4]. După ce Nicolae Mavrogheni înzestrează biserica sa de la capul Podului Mogoşoaiei cu veniturile unui tîrg de vite înfiinţat în 1796, în jurul acestui tîrg iau fiinţă cîteva hanuri, printre care şi cele amintite mai jos. Spătarul Hristodor Hristopolu, care „locueşte în mahalaua Sf. Apostoli la nr. 1857", vinde în 1845 două hanuri : unul în Dealul Spirii, desigur în apropierea barierei, şi altul la capul Podului Caliţii, tot un han de barieră sau de mahala, a cărui clientelă o alcătuiau ţăranii care îşi vindeau produsele în Bucureşti [5]. Pe Podul Şerban Vodă, lîngă gîrlă, se afla *Hanul lui Scarlat Roset* în care, la 1853, erau de închiriat diferite prăvălii [6] ; hanul era în apropierea Tîrgului din Năuntru, care începuse să se transforme în Piaţa Bibescu Vodă, unde deverul comercial era foarte mare în această vreme. Ştefan Dimitrie Greceanu, care locuia peste drum de biserica Sărindar, pe Podul Mogoşoaiei, are la 1855 un han „la colţul barierii Mandritului, lîngă bariera Herăstrăului" [7]. Şi tot în această direcţie exista la 1847 *Hanul din drumul Bănesii* al răposatului Hristea Emanoil Papazoglu, construit pe moşia Herăstrău a mănăstirii Cotroceni, care se vinde la licitaţie pentru despăgubirea lui Iordache Ciupagea, treti logofăt [8]. Şi în fine tot în 1847 se vinde la mezat *Hanul din mahalaua Bărbătescului* al lui Neguţă Muşetescu, ca să se despăgubească creditorii săi Safta Stănceasca, protosinghelul Ierotei şi Costache Vasilescu [9].

---

1 „Buciumul", 1864, p. 1092.
2 *Ibidem*, p. 1143.
3 *Ibidem*, f. 1052.
4 „Vestitorul românesc", VII (1843), supl. 21, 13 mart., p. 2 (nr. 81).
5 *Ibidem*, 1845, p. 224.
6 *Ibidem*, 1853, p. 40.
7 *Ibidem*, 1855, supl. 17 (79).
8 „Învăţătorul satului", IV (1847), nr. 15, p. 57.
9 *Ibidem*, p. 57.

Hanurile din jurul Pieței Victoriei de astăzi, din jurul bisericii Mavrogheni, sporesc încă cu *Hanul de la Băneasa,* de care depindea și heleșteul cu acest nume și cu *Hanul de la Țurleia,* aflat undeva în apropiere pe care frații Thetoianu[1] vor să le închirieze în 1864. Fără îndoială că toate aceste hanuri, așezate în partea de miază-noapte a orașului au fost determinate de două fapte deosebite : mai întîi tîrgul de vite înființat de Nicolae Mavrogheni în folosul ctitoriei sale, construită în această parte a orașului ; apoi se aflau aici barierile străvechiului drum spre Tîrgoviște și al noului drum spre Ploiești, foarte circulat pe la 1850. Aceste două lucruri explică îngrămădirea atîtor hanuri între Băneasa și capul Podului Mogoșoaiei. Sînt deci hanuri de tîrg, unde poposeau geambașii de vite, dar mai ales de cai unguresți, și hanuri de barieră, la una dintre cele mai active bariere a Bucureștilor în secolul trecut.

În apropierea Tîrgului Moșilor pe Șos. Colentina, Șos. Pantelimon, Șos. Ștefan cel Mare și Șos. Mihai Bravu, existau foarte multe hanuri cu cîte o cîrciumă în față, bucătărie alături, șoproane, magazii și curți imense unde poposeau țăranii în cele două zile de tîrg, — fiind și obor de vite — și în special în sezonul „Moșilor", cînd veneau cu întreaga familie, bătrîni și copii, după diverse cumpărături și oarecare distracție.

Atunci cumpărau : vase, donițe, linguri de lemn, străchini și ulcele pentru pomeni, cruci de lemn sau piatră, albii de rufe etc., și după ce vizitau panoramele „cu toate minunățiile pămîntului", își făceau și „chipul la minut" înainte de 1900 pe tablă iar după aceia pe hîrtie, nu de cea mai bună calitate, fiindcă după cîțiva ani fotografiile se îngălbeneau atît de tare încît nu se mai cunoștea pe cine reprezenta. Copiilor le cumpărau baloane, fesuri de hîrtie colorată și trompete de carton în care suflau de te asurzeau ; nu lipsea bineînțeles turta dulce și cocoloșii de floricele închegați cu apă zaharisită de culoare roșie.

Dintre hanurile din apropierea „Cîmpului Moșilor", sau pe drumurile ce duceau la el, amintim : *Hanul lui Nicu Șchiopu* pe Șos. Ștefan cel Mare, chiar lîngă barieră și la începutul Șos. Colentina. Acest han, de altfel ca și cel al lui *Otopeanu* de peste drum, nu mai erau simple cîrciumi de mahala, cu șoproane mari în față, ci adevărate clădiri masive compuse din parter și etaj și avînd pe fronton anul construcției și inițialele proprietarului. La etaj era apartamentul stăpînului compus din camere mari cu pereți vopsiți în ulei și tavane pictate cu flori și păsări. Mobila și lucrurile din casă arătau că stăpînii aveau multe fișicuri de galbeni și teancuri întregi de „țărănci" emise de Banca Națională.

Hanul lui Nicu Șchiopu era vopsit în ulei de culoare verde și avea porți de fier, iar în fundul curții grajduri mari de zid, și o cișmea ce înlocuise fîntîna cu cumpănă sau roată de altădată. Grătarele sfîrîiau toată ziua pînă noaptea tîrziu, bucătăreasa nu mai prididea cu servitul porțiilor de ciorbă și mîncare, iar hangiul, cu toate că era ajutat de o serie întreagă de „băieți de prăvălie", ce purtau șorțuri verzi de postav în față, nu putea să facă față, de multe ori, la luarea comenzilor de mîncare și băutură și la încasarea banilor care umpleau tejgheaua și buzunarele, iar averea și proprietățile acestor hangii creșteau și se înmulțeau de la an la an.

[1] „Buciumul", 1864, p. 860.

Oarecum în aceeaşi situaţie era *Hanul lui Zissu*, aflat între Cofetăria Peristeri şi marele depozit de cherestea al lui Moisescu peste drum de bazarul de stămburi al lui Ilie Dinu compus din zeci de prăvălii cu uliţe între ele, aflat pe locul unde astăzi se găseşte monumentala statuie ridicată în memoria ţăranilor ucişi în 1907. În apropierea acestora erau depozitele de cherestea ale nenumăraţilor fraţi şi rudenii cu numele Dorojan.

Conform documentelor existente, menţionăm că, în secolul al XIX-lea, se mai aflau în Tîrgul de Afară (Mahalaua Obor cuprinsă între Şoseaua Colentina şi Şoseaua Iancului) şi pe Podul Tîrgului de Afară (Calea Moşilor) următoarele hanuri :

Hanul Saftei Obedoaia [1] (Obedeanu), Hanul serdăresii Teodosia Măleanca [2], Hanul pitarului Iorgu Giurescu [3], Hanul lui Grigore Mavrodoglu [4], Hanul lui Scarlat Gorneanu [5], Hanul căpitanului Mincu [6], Hanul Elencăi Caraiane [7], Hanul lui Pandele Ion [8] şi Hanul Ecaterinei Notaciof [9].

Pe str. Gura Oborului (în prezent o porţiune din Bul. Gh. Dimitrov) erau trei hanuri : *Hanul lui Voica* lîngă măcelăria lui „Cocean", *Hanul lui Brînzaru* cu fete multe şi mai multe case, şi *Hanul lui Oncescu* cu o curte cam de două pogoane. La întretăierea acestei străzi cu Şoseaua Pantelimon era *Hanul lui „Beaşcă"* (Niculescu Nae-Beaşcă) în faţa căruia se afla o mare pompa de apă de unde sacagiii se duceau să alimenteze populaţia nevoiaşă din uliţele şi fundăturile mahalalei. Peste drum de acest han era *Hanul lui Răducanu*, iar înspre Cimitirul armenesc şi biserica Capra, puzderie de cîrciumi şi diferite alte hanuri.

Mai încolo, la întretăierea Şos. Pantelimon cu drumurile ce duceau la Dobroeşti, Fundeni şi Pantelimon era *Hanul lui Cimpoeru* unde, curios lucru, aproape toată ziua cînta un taraf de lăutari iar în pauzele făcute de ţambalagiu, cobzar şi vioripti, un bătrîn îşi umfla obrajii şi cimpoiul şi făcea să răsune cîntecele haiduceşti de altădată, ba uneori să aţîţe şi vreo „bătută" sau „chindie".

„Cimpoeru", cunoscut de toţi sub acest nume de poreclă, fiindcă altul era numele lui adevărat, avea şi o imensă gheţărie în care băga fără prea mare cheltuială milioane de kilograme de gheaţă naturală şi scotea din ea un însemnat venit în fiecare an. De la începutul verii şi pînă toamna porneau în şir, şi în zorii zilei, carele cu gheaţă pentru cîrciumile din mahalale şi chiar pentru marile restaurante din centrul oraşului. De altfel acest articol — gheaţa — era pentru mulţi hangii şi cîrciumari o sursă de frumoase cîştiguri, pînă cînd au apărut fabricile de gheaţă artificială care au înlocuit-o pe cea naturală interzisă de Serviciul sanitar.

Mai sînt şi alte hanuri risipite în Bucureşti, despre care avem puţine ştiri. *Hanul Boteanu*, aflat undeva în Mahalaua Mihai Vodă [10], este arătat ca

---

1 Arh. St. Buc., *Min. Justiţiei, Extrajudiciare*, 304/1833 ; *Logofeţia Dreptăţii* 5723/1837.

2 Idem, *Extrajudiciare*, 484/1835.

3 *Ibidem*, 314/1846.

4 *Ibidem*, 453/1836.

5 *Ibidem*, 634/1843.

6 *Ibidem*, 214/1833.

7 *Ibidem*, 587/1845.

8 *Ibidem*, 139/1846.

9 Idem, *Coloarea de Negru*, 56/1860.

10 Idem, I, p. 464.

proprietate a unui colonel cu acest nume [1]. În 1834 se amintește *Hanul lui Mihai Hagi Ștefan*[2]. În 1831 exista *Hanul clucerului Ioniță Șerbănescu*, existent pe actualul Buvelard 1 Mai [fost Filantropia] peste drum de locul unde la această dată se hotărîse a se face cimitir pentru catolici și protestanți, în întindere de 15 pogoane fiecare, cumpărat cu 10 lei pogonul [3]. La sfîrșitul secolului trecut se vindea prin licitație publică *Hanul de la Tăruși*, aflat în Culoarea Verde, suburbia Sf. Ștefan, str. Știrbei Vodă, peste drum de Spitalul Oștirii, care fusese al mănăstirii Căldărușani. Și în fine, pe Podul Mogoșoaiei exista pe la 1830—1850 *Hanul Slătineanului*, pe același loc pe care mai tîrziu s-a construit cofetăria și hotelul Capșa.

Într-o cronică muzicală, Nicolae Filimon spunea : „este știut că un țăran nu trage niciodată la ospelul [hanul, hotelul] *Slătineanului*, nici în al *Concordiei* [pe str. Smîrdan] și rămîne totdeauna la cîte o cîrciumă modestă de la barieră" [4].

Și ca încheiere, amintim alte hanuri mărunte : *Hanul Dracului*, mic, pitit undeva în vreun fund de mahala, pe care-l pomenește Ionnescu-Gion [5], fără să adauge nimic, și *Hanul Dracii*, care apare într-un document [6] din 15 septembrie 1763. Acesta din urmă se afla în dosul Hanului Colței, acolo unde întotdeauna a fost o îngrămădire de hanuri mărunte, legate în secolul al XVIII-lea de Tîrgul Cucului și Tîrgul de Sus. Credem că impropriu i s-a zis „hanul Dracii", fiindcă nu poate fi vorba decît de Hanul lui Drăcea, onomastic obișnuit în secolul al XVIII-lea, care a dat unele toponime destul de răspîndite în țară *. *Hanul Carîtașilor* „lîngă Sf. Apostoli, alăturea, ce are în față patru prăvălii, peste tot 10 odăi, afară de deosebite cuhnii, grajd și șopron ce are în curte, cu loc moștenesc, se scoate în vînzare". Mușteriii sînt rugați să se adreseze la redacția ziarului „Curierul Romănesc" [7]. În *hanul lui Deli Nicolae* peste drum de hanul Colței „sînt de dat cu chirie 4 odăi bune, o odaie de feciori, bucătărie și magazie" [8]. Un *han* și o *cherhana din mahalaua Gorgani* ale răposatului Gheorghe Ceacîrolu se scot, în 1831, în vînzare la mezat [9]. Un *hănișor* din mahalaua Cișmelii domnului Mavrogheni și o vie din dealul Văcăreștilor ale Elenei, soția răposatului Iosif *sin* Giuvan armașul sînt scoase la mezat [10].

---

1 „Trompeta Carpaților", IV (1866), nr. 430, 24 iun., p. 1720.
2 „Convorbiri literare", 1940, nr. 2, p. 188.
3 *Analele Parlamentare*, tom I, București, 1890, p. 462.
4 Dr. N. Vătămanu și G. Negulescu-Batiște, Amintiri și însemnări la volumul N. Filimon, *Nuvele*, București, 1942, p. 44, nota 35.
5 G. Ionnescu-Gion, *op. cit.*, p. 495.
6 I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 167, doc. 103.
* În jud. Teleorman există satul Dracea (com. Crîngu), cunoscut în secolele XVIII și XIX sub numele de „satul lui Drăcea".
7 „Curier romănesc", III (1831), nr. 89 (27 dec.), p. 356.
8 „Cantor de avis și comers", I (1838), nr. 43 (27 ian.), p. 166.
9 „Curier romănesc" III (1831), nr. 79 (22 nov.), p. 289.
10 *Ibidem* IV (1832), nr. 51 (31 iul.), p. 192.

III. CONTRIBUŢIA HANURILOR LA DEZVOLTAREA VIEŢII BUCUREŞTENE

Hanurile bucureştene în general, dar mai ales marile hanuri domneşti şi mănăstireşti, au adus importante contribuţii la dezvoltarea vieţii bucureştene. Apărute spre sfîrşitul secolului al XVII-lea şi la începutul celui următor, într-o vreme cînd viaţa oraşului începuse să se transforme şi să se organizeze, pregătindu-şi trecerea de la feudalism la capitalism, aceste hanuri devin factori care au contribuit direct la înflorirea negoţului şi meşteşugurilor bucureştene. Ele participă la procesul de transformare al societăţii din veacul al XVIII-lea şi contribuie într-o măsură apreciabilă la viaţa bucureşteană din cel următor.

Aşezări centrale, în inima tîrgurilor comerciale sau în imediata lor apropiere, marile hanuri domneşti sînt pentru aceste tîrguri nu numai izvoare nesecate de mărfuri, dar chiar elementele determinative ale ritmului şi activităţii neguţătoreşti din cele trei tîrguri interioare ale Bucureştilor.

Sosirea taxidurilor de la Viena şi Lipsca erau evenimente care dădeau tîrgurilor o vioiciune şi-o forfotă neobişnuită, în care erau atraşi deopotrivă neguţătorii cu amănuntul, ca şi clienţii care-şi făceau cumpărăturile personale. Dar mărfurile aduse de marile rădvane cu patru, şase sau chiar opt cai nu intrau toate imediat după sosire în desfacere, cele mai multe se depozitau în prăvăliile cu toptanul, în magaziile încăpătoare sau în pivniţele adînci ale acestor hanuri nişte adevărate antrepozite. Aceste anevoioase taxiduri care se succedau în mod obişnuit din şase în şase luni, adică din tîrgul de primăvară în cel de toamnă şi din acesta în cel de primăvară, trebuiau să îndestuleze piaţa bucureşteană cu tot ceea ce gustul şi nevoia clienţilor ar fi pretins în acest răstimp.

Două condiţii erau esenţiale în această grijă neguţătorească de a satisface clientela marelui oraş : priceperea de a şti ce mărfuri se caută îndeosebi şi care au o desfacere uşoară şi rapidă, dar mai ales ce cantităţi de mărfuri trebuiesc aduse, ceea ce era treabă de neguţător în contact direct cu clientela bucureşteană ; în al doilea rînd unde şi cum li se putea oferi mărfurilor o păstrare sigură şi în mai bune condiţii. Dacă prima chestiune era o treabă de bun cunoscător, deopotrivă al clientelei şi al tîrgului vienez sau lipscan, cea de-a doua condiţie revenea hanului în care se depozitau mărfurile. Constructorii de hanuri ai lui Şerban Cantacuzino şi Constantin Brîncoveanu ştiau că zidirile lor (prăvălii, magazii şi pivniţe) trebuiau să ofere nu numai siguranţă împotriva hoţilor, focurilor şi cutremurelor dar şi bune condiţii de păstrare, ca mărfurile să fie ferite de umezeală, iar încăperile să aibă bună aerisire. Aceşti meşteri de mari hanuri şi-au dat osteneala să ofere mărfurilor de tot felul păstrare sigură şi sănătoasă.

Pilda marilor hanuri a constituit-o fără îndoială, construcţiile similare din Constantinopol. Am văzut că Şerban Cantacuzino, care construieşte cel dintîi han mare în Bucureşti, văzuse în capitala Imperiului otoman acele hanuri arabe, întîlnite peste tot în marile oraşe orientale, pe care veneţienii le numeau „i fondachi", după spusa lui del Chiaro. Modelul acestor fondok-uri arabe a fost adus în Bucureşti de Şerban Cantacuzino, care construieşte hanul său după chipul lor, iar după hanul lui Şerban Vodă se construiesc hanurile Constantin Vodă, Sf. Gheorghe Nou, Colţei, Zlătari şi Sf. Ioan cel Mare.

Vom înfăţişa mai jos, în cîteva linii, contribuţiile hanurilor prezentate în lucrare. Nu vor fi decît unele concluzii care s-au desprins din istoricul acestor hanuri.

CONTRIBUŢII ECONOMICE. Hanurile din Bucureşti, mari sau mici, au avut o importanţă reală la dezvoltarea vieţii economice bucureştene. Cele mari au asigurat, prin marile lor depozite, aprovizionarea tîrgurilor, iar prin prăvăliile de desfacere au pus la îndemîna consumatorilor mărfurile de care au avut nevoie, cele mai multe de fabricaţie şi de provenienţă străină. Astfel în hanurile cele mari se aflau totdeauna două feluri de neguţători : *toptangiii*, cei care procurau mărfurile din străinătate (Viena, Lipsca, Constantinopol, Moscova etc.) ca să le vîndă neguţătorilor cu amănuntul, şi *paralîcarii*, cei care vindeau consumatorilor cu paraua, după nevoia fiecăruia.

În secolele XVII şi XVIII toptangiii erau neguţători străini, care îşi aduceau marfa în tîrgurile din Bucureşti şi nu aveau voie s-o vîndă decît cu toptanul la neguţătorii localnici, sub controlul breslelor (isnafurilor). Regula aceasta de desfacere a mărfurilor a fost păstrată şi în secolul al XVIII-lea, cînd apăruseră toptangii localnici, care făceau taxiduri pentru achiziţii de mărfuri mai ales în apus. Existau toptangii şi pentru mărfurile ce veneau din sud, fie aduse cu corăbiile la Brăila, fie cu rădvanele prin Istanbul, Adrianopol şi Rusciuk. Toptangiii localnici de mărfuri orientale, foarte rareori au făcut taxiduri în sud fiindcă cei mai mulţi erau aprovizionaţi de străini, care transportau cu mijloace proprii aceste mărfuri la Bucureşti.

Chiar în hanurile mari, neguţătorii care vindeau „cu ridicata", nu erau prea numeroşi. Ei deţineau prăvăliile cele mai spaţioase, cu trei-patru bolţi, pivniţele cele mai bune şi cele două-trei magazii pe care le avea hanul. Restul prăvăliilor îl aveau tot felul de negustori. Astfel un mare han, cum era de pildă Hanul Şerban Vodă sau Hanul Colţei, făceau impresia unor bazare universale prin diversitatea negoţului şi meşteşugurilor care se exercitau acolo. Un client care locuia în provincie şi care venea pentru tîrguieli la Bucureşti, putea să găsească într-un mare han toate mărfurile care îi trebuiau. Acest caracter de „bazar universal" pe care-l aveau hanurile centrale din Bucureşti alcătuiau nu numai pitorescul lor, dar şi caracteristica lor economică. Uşor putem înţelege ce funcţiune economică putea să aibă un han cu 30—40 de prăvălii într-un tîrg foarte activ cum erau în secolul al XVIII-lea Tîrgul de Sus sau Tîrgul Cucului.

Prin marile depozite de mărfuri ce se găseau în unele hanuri consumul obişnuit era asigurat pe cel puţin şase luni. Lipsa mărfurilor de lipscănie şi braşovenie sau dispariţia unor anumite articole de pe piaţă, foarte frecventă în economia capitalistă din pricina lipsei rezervelor, se întîmpla rareori în secolul al XVIII-lea cînd depozitele din hanuri puteau acoperi consumul pe

multă vreme. Aceste crize de mărfuri au fost posibile numai în urma marilor incendii, care au pîrjolit tîrgurile bucureștene la 1804, 1838 și 1847. Deși transportul mărfurilor se făcea în condiții foarte dificile din pricina drumurilor prost întreținute și nesigure, totuși rareori s-au constatat în București goluri de marfă, care să ducă la dezechilibrul prețurilor. Este adevărat că neguțătorii cei mici care aveau prăvălii de desfacere, în timpul cînd se produceau aceste goluri, măreau prețurile din tendința de a specula situația și a spori cîștigul. Atunci însă interveneau narturile domnești [prețurile fixe] și sancțiunile lor, care mai domoleau specula, mai ales la mărfurile alimentare de proveniență orientală.

Marile depozite de mărfuri aflate în hanuri, care asigurau nevoile consumului, contribuiau și la echilibrul prețurilor. Este adevărat că față de prețul de cost al mărfurilor, prețul de vînzare al lor includea cîștiguri foarte mari, care îngroșau pungile toptangiilor și neguțătorilor cu amănuntul în dauna cumpărătorilor. Dar împotriva acestui fapt nu era posibilă nici o acțiune. Statul feudal, reprezentat prin domn, prin boierii de divan și prin conducerea breslelor, lua totdeauna apărarea neguțătorilor și le tolera cîștigurile, printr-un contract tacit de împărțire a acestora între toți. Acest echilibru al prețurilor se menținea prin puterea acestui contract și prin lipsa de apărare a marelui public consumator. Organizarea breslelor neguțătorești și meșteșugărești, bazată pe principiul cercului închis, în care pătrunderea era foarte grea, dacă nu chiar imposibilă, stabilea pentru breslașii neguțători și meșteșugari un fel de monopol în domeniul breslei respective. Monopolul producției și monopolul vînzării crea echilibrul prețurilor, fixate după libera apreciere și nesățioasa sete de cîștig.

Către sfîrșitul secolului al XVIII-lea apar marii neguțători, în cea mai mare parte toptangii de lipscănie, care în cîțiva ani strîng averi foarte mari. Toți aceștia își au depozitele în marile hanuri, de unde dirijează întreaga piață bucureșteană. Oamenii care au pornit de la mătură, ca „băieți de prăvălie", ajung în 10—15 ani să țină în mîna lor tot negoțul de lipscănie. Pilde de acestea sînt Tudor Hagi Tudorache, Nicolae și Alexandru, Nicolae Hagi Stoica, Kirilof, George San Marin, frații Petre și Vasile Dancovici, Stancu Becheanu și atîția alții. Cum să ne explicăm aceste salturi în aur decît prin speculă și sete de cîștig fără limită ?

Negoțul practicat în hanuri este tipul negoțului de speculă, producător de mari cîștiguri din cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și prima jumătate a celui următor. O pildă elocventă sînt hanurile mănăstirești, unde egumenii mănăstirilor reușesc să strîngă bani mulți, să facă construcții costisitoare și să trimită mănăstirilor de peste hotare mulți bani de aur. Egumenul Ioanichie de la mănăstirea Stavropoleos este, poate, exemplul clasic al călugărului grec care știe să stoarcă bani grei din București. Alt exemplu este Visarion al Cotrocenilor, care risipește averi și stoarce pînă la picătură veniturile Hanului Șerban Vodă. Dar nu numai egumenii ; găsim și în afara lor asemenea exemple. Hagi Dimitrache Papazoglu este unul dintre aceștia.

Dar toate acestea se referă la stăpînii hanurilor și la negustorii din ele, nu la hanurile propriu-zise. Dacă ar fi însă să rezumăm în cîteva linii contribuția hanurilor la dezvoltarea economiei bucureștene, acestea ar fi :

a) soliditatea și organizarea interioară a hanurilor au oferit condiții optime de siguranță împotriva hoților și de apărare împotriva incendiilor ;

b) prin crearea depozitelor de mărfuri, au asigurat pe timp îndelung consumul bucureştean, care a fost ferit de goluri de mărfuri ;

c) prin caracterul lor de „bazare universale" au uşurat organizarea vieţii economice prin înlesnirea de a satisface pe loc un mare număr de nevoi de consum ;

d) au contribuit la dezvoltarea tîrgurilor bucureştene, în apropierea cărora se aflau, prin prezenţa în ele a toptangiilor care aprovizionau cu mărfuri pe neguţătorii cu amănuntul din aceste tîrguri ;

e) au contribuit la crearea Vămii (carvasaraua) bucureştene, prin faptul că vămuirea mărfurilor de import se făcea în Bucureşti şi au impus tarife vamale raţionate ;

f) au susţinut negoţul şi meşteşugurile bucureştene între 1700 şi 1850, care au trăit numai prin prezenţa şi participarea hanurilor la evoluţia lor ;

g) au produs toptangii şi hangii cu averi mari, rezultate din speculă şi exploatare.

Într-un cuvînt hanurile bucureştene au fost un fenomen economic specific secolelor XVIII şi XIX în viaţa bucureşteană care evoluează normal în cadrul feudalismului şi capitalismului european.

CONTRIBUŢII, ROLURI, FUNCŢIUNI POLITICO-MILITARE. Prin construcţia lor masivă, cu ziduri protejate de contraforturi şi porţi puternice, ferecate în legături de fier, marile hanuri au oferit la vremuri de răsmeriţă adăpost şi apărare, ca nişte adevărate cetăţi. În felul acesta hanurile au îndeplinit funcţiuni politico-militare la care, desigur, nu s-au gîndit niciodată ctitorii lor.

În vara anului 1716 izbucni războiul dintre Austria şi Turcia şi în lupta de la Petrovaradin (5 august) marele vizir Gin Ali a fost ucis şi armata otomană zdrobită. Tătarii pătrunseseră în Ţara Românească şi se îndreptau spre Bucureşti. Nicolae Mavrocordat, numit domn numai de cîteva luni, fugise la Rusciuk de frica austriecilor. La apropierea tătarilor, care jefuiau şi ardeau totul în calea lor, locuitorii Bucureştilor se ascunseseră în păduri. O parte din ei îşi găsiră refugiu în Hanul Şerban Vodă, în mănăstirea Cotroceni şi în Hanul Sf. Gheorghe şi rămaseră acolo pînă ce tătarii părăsiră oraşul. Cele două hanuri şi mănăstirea oferiră populaţiei adăpost sigur.

În 1769 pe vremea războiului dintre turci şi ruşi, cînd cazacii pătrunseră în Bucureşti, Grigore Ghica, surprins de intrarea lor nu găsi alt adăpost decît tot Hanul Şerban Vodă, unde se ascunsese împreună cu fiul său. Pîrvu Cantacuzino Măgureanu, care făcea politică rusească, atacă hanul cu 400 de români şi albanezi, prinse pe domn şi-l închise sub pază în Hanul Sf. Gheorghe pînă intră în Bucureşti colonelul Karazin şi-l expedie prin Iaşi la Petersburg, unde a fost bine primit de împărăteasa Ecaterina.

La 9 decembrie 1772 încep în Bucureşti tratativele de pace dintre ruşi şi turci. Delegaţii celor două tabere au fost găzduiţi în marile hanuri bucureştene, iar discuţiile trebuie să se fi purtat într-una din sălile Hanului Şerban Vodă. Aceste discuţii au fost însă întrerupte după patru luni, continuînd la Kuciuk-Kainargi, unde s-a semnat pacea.

În 1806, tot cu prilejul războiului dintre ruşi şi turci, are loc un episod interesant. Un corp de 300 de dalmatini, înarmaţi cu trei tunuri, care luptau

în rîndurile armatei rusești, s-au închis în Hanul Radu Vodă la apropierea turcilor, ca să reziste acolo. Iar în 1812 au loc în București, în Hanul lui Manuc, tratativele de pace din acest război.

Iată deci cîteva din episoadele istorice mai însemnate care se desfășoară în hanurile bucureștene. Figura lui Manuc Bei și rolul pe care l-a avut acest personaj în războiul dintre 1806 și 1812 ne fac să înțelegem nu numai latura de aventură a vieții sale dar și abilitatea politică cu care a știut să se strecoare în țesăturile de intrigă diplomatică ale acestei vremi. Deși acțiunea sa din acest timp nu este mai mult decît un șir de acte de spionaj plătite cu aur mult de cei care s-au folosit de el, rămîne totuși „boierul român" care s-a bucurat de toată încrederea și atenția rusească. Hanul Manuc a cunoscut toată frămîntarea politică a acestor ani de război și a fost cuibul tuturor intrigilor care s-au țesut atunci în conflictul ruso-turc. Spionajul și contraspionajul pe care-l făcea Manuc Bei și oamenii săi pentru o tabără sau alta au făcut din acest personaj o figură a vremii, care trebuia să sfîrșească printr-o surpriză. Moartea sa atît de neașteptată dovedește că el știa prea multe, ca să poată fi lăsat în pace

De altfel hanurile bucureștene au fost totdeauna adăposturi sigure de informatori politici. Corespondența negustorului Hagi Constantin Pop din Sibiu, care avea legături în București, Iași și în toate orașele din ambele principate, sub aparența inofensivă a afacerilor comerciale este plină de informații politice, care se colectau priceput și ajungeau în mîna diplomaților din Viena și mai departe. Călătoriile comerciale, acele taxiduri la Viena și Lipsca, nu erau puse numai în slujba negoțului ; în bagajul negutătorilor care călătoreau după marfă se strecurau totdeauna rapoarte diplomatice, cu informații politice foarte variate.

Călătorii străini, care făceau voiajuri de plăcere sau de pașnice interese comerciale, erau mai totdeauna dublați de informatori politici, care culegeau informații de tot felul și erau în serviciul unei misiuni secrete. Secolul al XVIII-lea, atît de frămîntat de războaiele dintre Austria, Rusia și Turcia, a făcut să treacă prin București și să fie găzduiți în hanuri fel de fel de călători cu misiuni secrete. Așa se explică măsurile de control pe care le lua Agia, care cerea să i se comunice zilnic mișcarea călătorilor străini în hanuri. Administrația hanurilor trebuia să dea de veste despre sosirea și plecarea acestora. În jurul anului 1800, dar mai ales în domnia lui Ion Caragea, chiar hangiii începuseră să devină agenți ai Agiei, care suspectau pe toți călătorii străini. Cu alte cuvinte era un contraspionaj, organizat fără multă pricepere, care încerca să anihileze acțiunea abilă de informații politice și diplomatice.

Cînd Revoluția franceză răsturnă regimul absolutist din Franța și Europa întreagă fu împînzită de refugiați politici începură să circule cărțile și ziarele. În calea ideilor de libertate și progres, care începuseră să circule în Europa după 1789, toate măsurile polițienești s-au dovedit neputincioase. Iar după apariția Manifestului Comunist din 1848 ideile de progres social și de dreptate pentru muncitori își croiră drum peste toate piedicile. Călătoria lui Ferdinand Lassalle la București în 1856 și însemnările sale de-aci sînt mărturii sigure despre modul cum circulau ideile, însoțind pe călători și despre contribuția hanurilor bucureștene în frămîntarea politică a timpului.

Într-un cuvînt hanurile din București, în rolul lor de gazde pentru toți călătorii străini fac primele oficii în răspîndirea ideilor și au partea lor de contribuție în desfășurarea evenimentelor politice. Împotriva acestor oficii nici o măsură polițienească nu și-a dovedit bunele rezultate.

CONTRIBUȚII SOCIAL-CULTURALE

Și în domeniul social-cultural hanurile bucureștene au partea lor de contribuție. Este adevărat că nu toate hanurile și nici măcar toate dintre cele mari, participă din acest punct de vedere la dezvoltarea vieții bucureștene. Sînt însă cîteva care au o contribuție reală, mai ales în secolul trecut, la transformarea societății din București.

Hanul Șerban Vodă avea cîteva săli mari, foarte potrivite pentru școli. În 1831 localul în care era instalat colegiul Sf. Sava trebuia să fie reparat. În vederea acestor reparații colegiul s-a mutat pentru un timp în Hanul Șerban Vodă. Tot aici a funcționat în 1843 pensionul Caliva și în același an s-a instalat aici căminul de fete sărace întemeiat de Elisabeta Știrbei. De asemenea, după încheierea păcii din București (1812), cînd Manuc Bei se retrage la moșia sa Hăncești din Basarabia, hanul său trece prin situații grele. Zilele cele frumoase, cînd hanul era plin de diplomați și generali, trecuseră pe nesimțite și clienții se arătau rar. În această vreme Mitilineu deschide în Hanul Manuc un pension de băieți.

Dar contribuția cea mai însemnată a Hanului Manuc pentru dezvoltarea vieții culturale este organizarea unei săli de teatru. Am văzut că aici inaugurează o serie de spectacole actorul I. D. Ionescu, care a fost un răsfățat al publicului bucureștean. Cîțiva ani la rînd după Războiul de independență în sala fostului han, numit acum „Hotel Dacia "au loc spectacole de teatru foarte variate. Pe scena Teatrului „Dacia" apar trupe străine de operetă, scamatori, dansatori negri și chiar unii dintre marii actori ai vremii. Aici joacă Pascaly și Caragiale ; aici se organizează baluri mascate, cu tombolă și cu „mare cancan", care au adus divertismente plăcute în viața bucureșteană.

O altă sală de teatru și de bal a fost sala Bossel unde debută Matei Millo în „Coana Chirița" și „Baba Hîrca". Teatrul din această sală a avut o faimă deosebită. Aici s-a jucat „Hamlet", „Fata lui Madame Angot" și încă alte piese dispărute din repertoriu astăzi, care se bucurau atunci de favoarea publicului. Balurile organizate în sala Bossel au creat epocă în viața bucureșteană.

Moda Parisului cucerise pe la 1880—1890 toate straturile societății bucureștene. Această modă se vedea mai ales în spectacolele teatrale și în balurile organizate la „Dacia" și la Bossel, vechile hanuri ale Bucureștilor de altădată.

DE CE AU DISPĂRUT HANURILE ?

În urmă cu o sută cincizeci de ani hanurile bucureștene erau încă în plină realitate. Timpul lor trecuse, dar existența lor se prelungea încă în ciuda vremii și a vieții, care își crea noi forme. Încet-încet, discret și în tăcere, porțile lor se închideau una cîte una și amintirea lor abia plutea peste viața cea nouă a Bucureștilor. Marile hanuri, acele cetăți ale negoțului, cu imensele lor depozite, magazii și pivnițe începuseră să devină inutile. Transportul mărfurilor, care în secolul al XVIII-lea era marea problemă a pieții bucureștene, se ușurase prin deschiderea Dunării și prin întinderea căilor

ferate. Nevoia de altădată de a face aprovizionări pentru şase luni dispăruse. Vaporul şi trenul puteau să aducă în fiecare săptămînă, dacă nu chiar în fiecare zi, orice cantităţi de marfă. Ar fi fost o lipsă de pricepere negustorească să se mai continue cu marile depozite de altădată. Pivniţele şi magaziile hanurilor rămîneau goale, fiindcă nimeni nu mai avea nevoie să le umple cu marfă.

Prăvăliile cu ziduri groase, cu uşi ferecate care dădeau în curţi bine închise şi bine apărate, trebuiră să facă loc magazinelor moderne, cu uşi la stradă, cu ferestre largi şi luminoase, cu vitrine care să atragă clienţii. Strada cu lumini vii, cu trotuare şi cu vitrine mari gonise lumea din curţile hanurilor, din şirul prăvăliilor cu tot felul de mărfuri şi golise aceste curţi care sunau a gol şi a pustiu.

Bătrînele construcţii ale hanurilor se şubrezisera şi ameninţau cu prăbuşirea. Încet-încet începură să devină incomode pentru noua urbansitică a Bucureştilor. Zidurile trebuiau să cadă pradă tîrnăcopului ca nişte vestigii anacronice ale unor vremi dispărute de mult. Apariţia hotelurilor cu confort modern, cu lumină de gaz aerian şi cu apă curentă, închidea pentru totdeauna odăile vechilor hanuri, care dădeau în galerii şi în pridvoare, şi atrăgeau ultimii călători din hanuri.

Secularizarea averilor mănăstireşti din 1863 a fost ultima lovitură dată hanurilor gospodărite şi speculate de egumeni. Aceste hanuri intrate în stăpînirea statului trebuia să dispară ca un semn al vremii celei noi. Şubrezite de timp, părăsite de oameni, inutile şi incomode, vechile hanuri mănăstireşti se plecau resemnate în faţa unui sfîrşit firesc. Nici măcar trecutul lor istoric sau amintirile pitoreşti ale vieţii dispărute nu mai interesa pe nimeni.

Şi cu toate acestea unele hanuri s-au dat după vreme şi au primit transformările pe care le cerea viaţa cea nouă a Bucureştilor. Hanul Manuc deveni pe la 1870 „Hotel Dacia“ ; Hanul Damari, refăcut şi reînnoit după gustul şi tehnica cea nouă, se transformă la 1881 la „Hôtel de France“. Cele mai multe însă, în neputinţă de a se transforma şi adapta la vreme, se resemnară şi primiră în tăcere loviturile nemiloase ale tîrnăcopului.

Vremea hanurilor trecuse de mult şi odată cu ea şi hanurile.

GLOSAR

A.

abagiu = meşteşugar ; producător de aba (postav de lînă groasă)
acciză = taxă pe băuturi şi alte articole de consum percepută la intrarea lor într-o localitate
achcros = nevalabil ; nul ; fără putere legală
adet = dare ; impozit ; îndatorirea clăcaşului faţă de stăpînul moşiei
adiată (diată) = testament
adipricon, *antipricon* = averea ce se pune în locul zestrei
afierosi (a) = a dărui
alagea = ţesătură vărgată de mătase
anafora = raport către domn, către caimacam ; hotărîre judecătorească
analogon = proporţional
angarii = sarcini ; greutăţi materiale ; bir ; necaz ; belea

B.

başlic = cîştig
bei = domn
bez = în afară de
bezesten = han
bohcea = legătură, teanc de tutun în care sînt cuprinse mai multe păpuşi
bogaz = stofă scumpă
buluc-başa = comandantul unei companii de seimeni

C.

cacom (blană de *cacom)* = hermină
cafas = balcon
canavăţ = pînză rară de mătase, din care se făceau anterie
capanlîu = neguţător turc
carvasara = vamă ; locul vămii ; biroul vamal
casap = măcelar
catagrafie = inventar ; recensămînt
catahrisis = abuz ; încălcarea legalităţii
cavaf = pantofar ; cizmar
chembric(ă) = pînză de bumbac vopsită şi lustruită
chiurci-başa = staroste de blănari
civit, arnici ~ = indigo ; albastru închis
clironom = moştenitor ; *clironomie* = moştenire
cît = stambă ; material ieftin de bumbac, înflorat şi apretat
comandită, societate în c. ~ = societate comercială în care cei ce dau banii necesari întreprinderii nu conduc afacerea şi nu sînt răspunzători în afară de banii daţi
cupeţ = negustor
cutnie = ţesătură de mătase şi bumbac

D.

dava = pricină ; proces ; contestaţie
delă = dosar ; acţiune judiciară ; proces
diaforă = pricină ; înţelegere ; ceartă ; litigiu
dragoman = interpret pentru limbi străine; tălmaci

E.

ecsoflisis (exofliticon) v. a *exoflisi*
embatic (embatichiu) = formă, contract de închiriere sau arendare a unui teren, prăvălie etc.
etision = pe an ; anual
exoflisi (a) = a plăti ; a achita ; a lichida o datorie ; a expedia ; a trimite

G.

gevrea = batistă brodată cu mătase şi fir
ghermesut = stofă de mătase sau atlaz
ghiordan = colier ; salbă ; lanţ de gît
giubea = haină largă îmblănită cu samur

H.

halea, boieri ~ = boieri în funcţie
haraciladisi (a) = a adjudeca un imobil, teren, cumpărat de la mezat ;

havalea = corvoadă ; îndatorire în bani sau în natură, impusă birnicilor

I.

iminei = papuci cu vîrful ascuțit
iminigiu = meșteșugar care făcea sau vindea iminei
isnaf = breaslă ; corporație de meșteșugari, negutători
iuzbașa = căpitanul unui corp de oșteni care păzea poarta curții domnești

M.

madapolon = pînză fină, șifon adus din Polonia
madea, madelă = problemă ; chestiune ; pricină ; litigiu
mahmudea = monedă turcească de aur, bătută de sultanul Mahmud în 1832
maimar (meimar)-bașa = starostele zidarilor și lemnarilor
marchitan = negustor de mărunțișuri și mărfuri alimentare
measița, mesița = lună
meremet = reparație ; îmbunătățire la o clădire
mezat = licitație publică
mofluz, mufluz = falimentar
mungiu = lumînărar, meșteșugar care face lumînări
musadea, musaade = autorizație ; concesiune ; preferință ; favor

N.

naht = bani în numerar, peșin
namestie, nemestie = acaret ; dependință ; clădire ; construcție
nart = preț oficial hotărît de stăpînire, pentru mărfuri de primă necesitate (pîine, carne, lumînări etc.)
nazăr = favoare
nazir = inspector ; supraveghetor ; guvernator al unei cetăți
năstav, năstavnic = administrator al unei mănăstiri
neftie, rochie de atlaz ~ = verde închis
nefer = simplu soldat la turci
noiam = poruncă ; ordin ; dispoziție

O.

ocină = moșie ; proprietate
ohabnic = moștenit ; de moștenire ; perpetuu
omos = dar ; însă
ot = de la ; din
otaștină, otașniță = dijmă pentru vie arendată
otnoșenie = adresă ; raport ; poruncă

P.

pacea, p. de samur = blană de la picioare
pambriu = stofă de lînă fină
percal = țesătură de bumbac albă și foarte subțire
pereusia, periusie = avere zestrală
perierghie = curiozitate de a afla, de a ști ceva
perilipsis = rezumat
peristasis = împrejurare ; ocazie
peșchir = cearșaf
peștemene = ștergare ; prosoape
pis = am scris
pitac = ordin ; poruncă scrisă ; dispoziție
pliroforie = informație ; știre ; lămurire
pliroforisi (a) = a se informa ; a se lămuri
politie = oraș ; capitală
posluşanie = slujbă ; corvoadă
pracsis (praxis) = practică, experiență, pricepere
proclet = blestemat
protimisis = drept de preferință ; prioritate
proviant = provizie ; alimente (pentru oștire)
provlima = chestiune ; afirmație ; problemă

R.

riza-pazar = preț de piață, de tîrg, stabilit prin tocmeală, de comun acord
rufet = breaslă ; corporație
rușfet = bacșiș ; mită ; atenție bănească

S. Ș.

sacatafsit (sacatifsit) = dărîmat, prăbușit în ruină
sadea = de un singur fel, neamestecat
sameș = casier ; socotitor ; slujbaș financiar
satarale = dări nedrepte ; belele
sfanțih = monedă de argint, austriacă, valorînd circa 2 lei
simfonie (sinfonie) = înțelegere ; acord
sin, snă = fiu
sinet = act ; document ; răvaș
sud, sutsvo = județ ; *ot sud* = de la județul
sudit = locuitor aflat sub protecția unei puteri străine
sultan-mezat = licitație publică, din ordinul sultanului, făcută în Divanul țării
șamalagea = stofă vărgată de Damasc țesută din bumbac și mătase ; adamască
șart = ordine ; înțelegere ; obligație
șatrage (șatrange) = șaluri
șufar = bucătar ; intendent
șuh (șug) = măsură de lungime austriacă echivalentă cu 0,316 m.

T.

tabanale = locul unde se tăbăcesc pieile
tamazlîc = cireadă; turmă
telal = crainic la licitaţie; negustor ambulant de haine vechi
telal-başa = starostele crainicilor sau negustorilor ambulanţi
terzi-başa = staroste de croitori
tiriplic = fir de mătase sau de bumbac răsucit şi mercerizat, folosit la brodat sau împletit
treapăd = amendă pentru deplasarea agentului executor; alergătură
treti = al treilea
tropos = mod; fel

U.

ughi = galbeni

V.

vadea = termen de plată; scadenţă; soroc
vechil = reprezentant; mandatar într-un proces; avocat
vel = mare; *biv vel* = fost mare
vtori = al doilea

Z.

za = de; logofăt *za* vistierie
zăbunar = meşter care lucrează *zăbune* (haine de iarnă lungi, pînă la genunchi)
zapciu = agent fiscal, slujbaş la vistierie
zaraf-başa = starostele zarafilor
zarf = suport metalic lucrat în filigran, în care se pune ceaşca de cafea
zuvelcă = şorţ de pînză împodobit cu cusături şi cu fluturi ce se poartă în zilele de sărbătoare

BIBLIOGRAFIE

DOCUMENTE ŞI MANUSCRISE DIN URMĂTOARELE COLECŢII ŞI FONDURI :

Academia R. S. România (Acad. R.S.R.)
Arhivele Statului Bucureşti (Arh. St. Buc.)
Muzeul de Istorie a Municipiului Bucureşti (M.I.M.B.)

*
* *

*** *Acte testamentare ale prea sfinţitului arhiepiscop mitropolit ...pentru fondaţiunea seminarului Nifon*, Bucureşti, 1896.
Albala, Radu, *Bucureştii în literatură*, Bucureşti, 1962
*** *Analele parlamentare*, tom I, Bucureşti, 1890 ; tom III, partea I, Bucureşti, 1892
*** *Analele parlamentare ale României*, tom. XI, 1841—1842, Bucureşti, 1900
Angelescu, dr. Nicolae I. — *Acte şi documente din trecutul farmaciei*, Bucureşti, 1904
Idem, — *Negustorii de odinioară*, Bucureşti, 1931
Idem, — *Tovărăşii de negustori*, Bucureşti, 1933
Idem, *Catalogul galeriei de tablouri*, Camera de comerţ şi de industrie din Bucureşti, Bucureşti, 1938
Idem, — *Grigore Capşa şi familia sa*, în „Gazeta municipală", din 14 iulie 1940
Idem, — *Constantin D. Athanasiu*, Bucureşti, 1940
*** *Anul 1848 în Principatele Române*, acte şi documente, vol. III, Bucureşti, 1902
Bacalbaşa, Constantin, *Bucureştii de altădată*, ediţia a II-a, vol. I, Bucureşti, 1935
Bănescu, Nicolae — *Cîteva date asupra hanului Colţii din Bucureşti*, în „Ramuri", număr festiv, 1905—1929, Craiova, 1929, p. 73—76
Beneş, V., *Bouquet, Raffet, Lancelot, Desene privitoare la Principatele Române*, Cluj, 1934
Berindei, Dan, — *Oraşul Bucureşti în veacurile XIV, XV şi XVI*, în „Comunicări şi articole de istorie", Bucureşti, 1955
Idem, *Oraşul Bucureşti reşedinţă şi capitală a Ţării Româneşti (1459—1862)*, Bucureşti, 1963
Berindei, D.[imitrie], — *Bucureşti, studiu istoric*, în „Revista română", vol. I, Bucureşti, 1861
Bezviconi, Gheorghe, *Manuc-Bei*, ediţia a II-a, Chişinău, 1938
Bilciurescu, Constantin, — *Mănăstirile şi bisericile din România*, Bucuresci, 1890
Idem, *Ghidul Bucuresciului cum şi împrejmuirile lui*, Bucuresci, 1897
Bilciurescu, Victor, *Bucureşti şi bucureşteni de ieri şi de azi*, Bucureşti, 1945
Bobulescu, Constantin, *Cronica bisericii Sf. Ecaterina din Bucureşti, 1577—1 octomvrie 1924*, Bucureşti, 1924
Bogdan, Ioan — *Relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul*, Bucureşti, 1905
*** *Calendar pentru toţi fiii României*, Bucureşti, 1906 ; (v. şi Popescu N. D.)
Cantacuzino Arh. G. M., — *Hanurile*, în ziarul „Mişcarea" din 17 noiembrie 1932
Idem, *Izvoare şi popasuri*, Bucureşti, 1934
Caselli, D. — *Biserica, hanul şi mahalaua Zlătari*, în „Gazeta municipală", II (1933), nr. 96 din 19 noiembrie
Idem, — *Baş neguţătorul Fănică Băltăreţu*, în „Gazeta municipală", mai 1937
*** *Călători străini despre ţările române*, vol. V, Bucureşti, 1973 ; vol. VIII, Bucureşti, 1983
Cernovodeanu, Paul şi Ştefan M., *Pe urmele Magherilor. Cronica unei familii*, Bucureşti, 1983
Chiaro, Anton-Maria del~, — *Revoluţiile Valahiei* (traducere de S. Cristian şi o introducere de N. Iorga), Iaşi, 1929
Cipariu, Timotei, — *Archivu pentru filologia şi istoria*, Blasiu [Blaj], 1867

Cojocaru, Ion — *Documente privitoare la economia Țării Românești, 1800—1850*, 2 vol., București, 1958
Corfus, Ilie, *Însemnări de demult*, [Iași], 1975
Crutzescu, Gheorghe, — *Podul Mogoșoaiei, povestea unei străzi*, București, [1944]
Crutzescu, Radu, — *Amintirile colonelului Locusteanu*, București, 1935
Damé, Frédéric, — *Bucarest en 1906*, Bucarest, 1907
Dașkevici, Vasile V., *Istoricul reședințelor poliției Capitalei, fosta agie*, București, 1937
Dayot, Armand, — *Raffet et son oeuvre*, Paris, [f.a.]
* * * *Dărimarea hanului Șerban Vodă*, în „Curierul Capitalei", I (1883), nr. 72 (16 noiembrie), p. 3.
Derblich, W., *Land und Leute der Moldau und Walachei*, Praga, 1859
* * * *Dicționarul limbii romāne moderne*, București, 1958
* * * *Documente privind istoria României*, București, 1951, vol. II, III, IV
* * * *Documente privind istoria orașului București*, editate de Muzeul de Istorie a Orașului București, București, 1960
Drăghiceanu, Virgil, — *Palatul lui Constantin Vodă Brîncoveanu din București*, în „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice", XIX (1926)
Idem, — *O ctitorie brîncovenească dispărută: biserica sfîntului Ion grecesc din București*, Cluj, 1931 (extras din „*Închinare lui N. Iorga cu prilejul împlinirii vîrstei de 60 ani*")
Engel, Johann Cristian, — *Geschichte der Walachei*, Halle, 1804
Th. Cornel și T. Arghezi, — *Figuri contemporane din România*
Filitti, Ioan C., — *Domniile române sub Regulamentul Organic, 1834—1848*, București, 1915
Idem, — *Arhiva Gheorghe Grigore Cantacuzino*, București, 1919
Idem, — *Biserica Sf. Dumitru din București*, București, 1932
Idem, — *Principatele Române de la 1828 la 1834*, București, 1934
Florescu, George D., — *Alaiul înmormîntării lui Alexandru Suțu Voevod la 20 ianuarie 1821*, București, 1932
Idem, — *Vechi proprietăți în București în veacurile XVII și XVIII*, București, 1934
Idem, — *Din vechiul București. Biserici, curți boierești și hanuri după planuri inedite de la sfîrșitul veacului al XVIII-lea*, București, 1935
Fotino, Dionisie, — *Istoria generală a Daciei* (traducere de George Sion), 3 vol., Bucuresci, 1859
Fotino, George, — *Din vremea renașterii naționale a Țării Românești: Boierii Golești*, 4 vol., București, 1939
* * * *Fruntașii comerciului și industriei*, vol. I, București, 1903
Furnică, D. Z., — *Din istoria comerțului la români*, București, 1908
Găleșescu, Al. G., — *Eforia spitalelor civile din București*, București, 1899
Ghica, Ion, — *Convorbiri economice*, București, 1879
Ghika, Aurélie, *La Valachie Moderne*, Paris, 1850
Idem, *La Valachie devant l'Europe*, Paris, 1858
(Gîrboviceanu, Petre), — *Biserici cu averi proprii*, seria a II-a, București, 1910
Giurescu, Constantin C., — *Legiuirea lui Caragea, un anteproiect necunoscut*, în „Buletinul Comisiunii Istorice a României", vol. 3, București, 1924
Idem, *Din istoricul breslelor bucureștene*, în volumul *Din trecut*, București, 1942
Idem, — *Istoria Bucureștilor*, București, 1966
Gomoiu, dr. V., — *Repertor de medici, farmaciști, veterinari, personal sanitar din ținuturile românești*, vol. 1, Brăila, 1938
Grecianu, Ștefan D., — *Viața lui Constantin-Vodă Brîncoveanu, de Radu vel logofăt*, București, 1906
Idem, *Genealogiile documentare ale familiilor boierești*, vol. III [București, f.a]
Halevy, Dr. M. A., — *Comunitățile evreilor din Iași și București*, București, 1931
Hurmuzaki, vol. VII ; XIV ; partea I ; XVII, XIX, partea II
Iliescu-Palanca, D., — *Istoria bisericii Stavropoleos din București*, București, 1940
Ionașcu, Ion, — *Documente bucureștene privitoare la proprietățile mănăstirii Colțea*, București, 1941
Ionescu, G. M., — *Istoria Cotrocenilor, Lupeștilor (Sf. Elefterie) și Grozăveștilor*, București, 1902
Ionescu, Arh. Grigore, — *Istoria arhitecturii românești*, București, 1937
Idem, — *București. Ghid istoric și artistic*, București, 1938
Ionescu, Ștefan, — *Podul Mogoșoaiei. Calea Victoriei*, București, 1962
Idem, — *Manuc Bei, zaraf și diplomat la începutul secolului al XIX-lea*, Cluj-Napoca, 1976
Ionnescu-Gion, Gheorghe I. — *Istoria Bucureștilor*, București, 1899

Iorga, N., — *Acte şi fragmente cu privire la istoria românilor*, vol. III, Bucureşti, 1897
Idem, — *Manuscrisele mănăstirii Cernica*, Bucureşti, 1902
Idem, — *Studii şi documente*, vol. I—II, Bucureşti, ... vol. VIII, Bucureşti, 1906
Idem, *Istoria românilor în chipuri şi icoane*, Craiova, 1921
Idem, — *Istoria românilor prin călători*, ediţia a II-a, vol. IV, Bucureşti, 1929
Idem, — *Istoria românilor*, Bucureşti, 1939
Idem, — *Istoria Bucureştilor*, Bucureşti, 1939
Jianu, Ionel, Comarnescu, Petru, — *Ştefan Luchian*, Bucureşti, 1957
Kretzulescu, Nicolae — *Amintiri istorice*, Bucureşti, 1940
Lapedatu, Alexandru, — *Doi misionari scoţieni în ţările române acum o sută de ani*, Analele Academiei Române, Memoriile Secţiunii Istorice, vol. XV
Lecca, Octav George, — *Familiile boiereşti române. Seria I-a. Genealogia a 100 de case din Ţara Românească şi Moldova.* Bucureşti, 1911
Licherdopol, Ion P., *Bucureştii*, Bucureşti, 1889
Loverdo, J., *Bucarest*, Paris, 1897
Lugoşianu, O., *Stampe vechi înfăţişînd vederi din Bucureşti*, în „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice", V (1912)
Lupaşcu, lt. col. N., — *Pompierii la alte popoare şi la noi, înainte de 1835*, în „Buletinul pompierilor români", VII (1935), nr. 10—12
Mano, Constantin George, — *Documente din secolele XVI—XIX-lea privitoare la familia Mano*, Bucureşti, 1907
* * * *Marele dicţionar geografic al României*, vol. I, Bucureşti, 1898
Marsillac, Ulysse, — *Guide du voyageur à Bucarest*, Bucarest, 1872
Minescu, Constantin N., — *Istoria poştelor române*, Bucureşti, 1916
Moga, L., — *Un plan inedit de la 1847 al unui sector din oraşul Bucureşti*, în „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice", XXX (1937), fasc. 94 (oct.—dec.), p. 175—184
Moisil, Constantin, — *Bucureştii-Vechi*, în revista „Boabe de grîu", 1933
Monitorul Oficial 1832—1932 (volum jubiliar), Bucureşti
Musceleanu, Pr. Grigorie, — *Calendar antic*, Bucureşti, 1862
Năsturel, General P.V., — *Biserica Stavropoleos din Bucureşti*, Bucureşti, 1906
Nedioglu, Gheorghe, — *Stavropoleos*, în „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice", XVIII (1924), fasc. 42 (oct.—dec.), p. 147—167.
Negulescu, econom Gheorghe, — *O pagină din istoria Bucureştilor. Întemeierea mănăstirii şi spitalului Colţea, înfiinţarea şi istoricul bisericii Sf. Ilie, Hanul Colţei*, în „Biserica ortodoxă română", seria II, anul 44, XLIV (1926), nr. 539—540 (februarie şi martie)
Netea, Vasile., — *Timotei Cipariu şi George Bariţiu călători prin Ţara Românească în 1836, note pe marginea unui text inedit*, în „Studii", revistă de istorie, XI (1958), nr. 1
Nistor, Ion I., — *Condica Androneştilor. Contribuţie la istoria Ţării Româneşti din secolul al XVIII-lea şi al XIX-lea*, Anal. Acad. Rom., Mem. secţ. ist., seria a III-a, tom XXVIII, mem. 9, Bucureşti, 1946
Olteanu, Ştefan şi Şerban, Constantin, *Meşteşugurile din Ţara Românească şi Moldova în Evul Mediu*, Bucureşti, 1969.
Oprescu, G., — *Ţările Române văzute de artişti francezi (secolele XVIII şi XIX)*, Bucureşti, 1926
Panait, I., Panait, — *Aspecte din lupta populaţiei bucureştene împotriva regimului turco-fanariot (1716—1821)*, Bucureşti, 1962
Idem, — *Începutul oraşului Bucureşti în lumina cercetărilor arheologice*, în revista „Bucureşti", V (1967), p. 7—24
Idem, *Hanul cu Tei din Bucureşti*, în „Revista muzeelor şi monumentelor", XLVII (1978), nr. 2, p. 20—25.
Panaitescu, P. P., Costăchel, V. şi Cazacu A., — *Viaţa feudală în Ţara Românească şi Moldova (sec. XIV—XVII)*, Bucureşti, 1957
Pann, Anton, — *Memorabilul focului mare întîmplat în Bucureşti, în ziua de Paşti, anul 1847, martie 23, descris de...*, ediţia a II-a, Bucureşti, 1854
Papazoglu, D., — *Istoria fondărei oraşului Bucureşti*, Bucureşti, 1891
Pelimon, A., — *Bucur, istoria fondării Bucureştilor*, Bucuresci, 1858
Popescu-Lumină, colonel., — *Bucureştii din trecut şi de astăzi*, Bucureşti, 1935
Popescu, N. D., — *Calendar pentru toţi fiii României*, Bucureşti, 1906
Popescu, Niculae M., — *Viaţa şi faptele domnului Ţării Româneşti Constantin Vodă Brîncoveanu*, Bucureşti, ed. I-a, 1914, ed. a II-a, 1927

Potra, George, — *Averea lui Şerban Cantacuzino şi întemeierea mănăstirei Cotroceni* (extras din „Revista istorică română", tom IV, 1934), Bucureşti, 1935
Idem, — *Contribuţiuni la istoricul ţiganilor din România*, Bucureşti, 1939
Idem, — *Din Bucureştii de altădată*, Bucureşti, 1941
Idem, — *Din Bucureştii de altădată*, Bucureşti, 1942
Idem, — *Hanurile bucureştene*, Bucureşti, 1943
Idem, — *Documente privitoare la istoria oraşului Bucureşti, 1594—1821*, Bucureşti, 1961
Idem, — *Petrache Poenaru, ctitor al învăţămîntului în ţara noastră, 1799—1875*, Bucureşti, 1963
Idem, — *Ştiri despre „Hanul Galben" din mahalaua Filantropiei*, în „Materiale de istorie şi muzeografie", I (1964), p. 395—399
Idem, — *Un român din Sibiu, Zenovie C. Pop, director al Băncii Naţionale din Viena*, în „Almanahul parohiei ortodoxe române din Viena", Viena, 1966
Idem, — *Aspecte din istoricul fotografiei în România*, în revista „Fotografia", 1970, nr. 10
Idem, — *Documente privitoare la istoria oraşului Bucureşti, 1821—1848*, Bucureşti, 1975
Idem, — *Podgoria şi viile oraşului Bucureşti* (comunicare ţinută la Complexul muzeal din Goleşti—Argeş, în 1979)
Idem, — *Despre vinărici şi vinăriceri în Ţara Românească*, în „Museum" — Studii şi comunicări de istorie şi etnografie —, Goleşti—Argeş, 1980, p. 237—254
Idem, — *Goleştii — mozaic documentar*, în „Museum" — Studii şi comunicări de istorie şi etnografie, Goleşti-Argeş, 1980
Idem, — *Costache Negruzzi la Bucureşti*, în revista „Amfiteatru", XVI, (1981), nr. 2
Idem, — *Din Bucureştii de altădată*, Bucureşti, 1981.
Idem, — *Documente privitoare la istoria oraşului Bucureşti, 1634—1800*, Bucureşti, 1982
Prager, Sigmund — *Blănăria în trecutul Ţărilor Româneşti, colecţie de documente*, Bucureşti, 1906
Predescu, Lucian, — *Enciclopedia „Cugetarea"*, Bucureşti, 1940
Rădulescu, Theodora, — *Sfatul domnesc şi alţi mari dregători ai Ţării Româneşti din secolul al XVIII-lea*, Bucureşti, 1972
Romanescu, Marcel, — *Odoarele noastre bisericeşti*, în „Revista de istorie bisericească", I (1943), nr. 1, aprilie-iunie, Craiova
Săndulescu-Verna, C., — *Biserica Radu Vodă din Bucureşti*, Bucureşti, 1930
Simionescu, Paul şi Cernovodeanu, Paul, — *Cetatea de scaun a Bucureştilor*, Bucureşti, 1976
Stahl, H., — *Bucureştii ce se duc*, Vălenii de Munte, 1910, ediţia a II-a, Bucureşti, 1935
Stoicescu, Nicolae — *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din Bucureşti*, Bucureşti, 1961
Idem, — *Hanul Constantin Vodă*, în „Materiale de istorie şi muzeografie", vol. I, Bucureşti, 1963
Sulzer, F. I., — *Geschichte des transalpinischen Daciens...*, Wien, 1781—1782
Şăineanu, Lazăr, — *Dicţionar universal al limbii române*, Craiova, ediţia a VI-a, 1929
Şerban, Constantin, — *Breslele bucureştene în secolul XVIII*, în „Studii", revistă de istorie, XII (1959)
Teodoru, Horia, — *Bucureştii vechi. Hanul Manuc, după o fotografie din anul 1856*, în „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice", XX (1927), fasc. 52 (aprilie-iunie), p. 60—62
* * * — *Tezaur de monumente istorice*, vol. II, Bucureşti, 1863
Thau, S., — *Bazaca*, în ziarul „Curentul "din 25 decembrie 1933
Urechiă, V. A., — *Istoria românilor*, vol. I—XIII, Bucureşti, 1891—1898.
Idem, — *Fapte din domnia lui Alexandru Moruzi*, Bucureşti, 1897
Văleanu, general Gheorghe, — *Bucureştii din copilăria şi adolescenţa mea, 1869—1880* (lucrare în manuscris în colecţia Emanuil Hagi Mosco).
Vătămanu, N., *Istorie bucureşteană*, Bucureşti, 1973
Vătămanu, N. şi G. Negulescu-Batişte, — *„Amintiri şi însemnări" la volumul N. Filimon, Nuvele*, Bucureşti, 1942
Vîrnav, Teodor, — *Istoria vieţii mele* (publicată de Artur Gorovei), în „Gazeta săteanului", Rîmnicu Sărat, 1893.
Vîrtosu, Emil, Vîrtosu, Ion şi Oprescu, Horia — *Inceputuri edilitare 1830—1832, documente pentru istoria Bucureştilor*, vol. I, Bucureşti, 1936.

PERIODICE

„Adevărul de dimineață", 1904
„Anunțătorul român", 1859
„Binele public", 1881
„Biserica ortodoxă română", 1926
„Buciumul", 1864
„Buletinul municipal București", III (1861)
„Buletinul oficial", 1833
„Cantor de avis și comers", București, I—IV (1838—1840)
„Convorbiri literare", 1940
„Curierul românesc", III (1831), IV (1833), VII (1836), X (1839)
„Gazeta municipală", 1935—1947
„L'Indépendance Roumaine", nr. 8261, 8278 (1903)
„Învățătorul satului", IV (1847)
„Le journal de Bucarest", V (1874)
„Monitorul Comunal al Primăriei București", XII (1887), XIV (1889), XV (1890)
„Monitorul jurnal oficial al României", 1867
„Monitorul oficial", 1867, 1871
„Presa", 1879
„Revista istorică" (1918—1940)
„România Liberă", 1881
„Românul", 1901
„Steagul" (Botoșani), 1897
„Trompeta Carpaților", IV (1866), VII (1869), XIII (1875)
„Universul", XIX (1901), XXI (1903)
„Vestitorul românesc", 1843—1846, 1848—1850, 1852—1855, 1864
„Voința Națională", 1903

RÉSUMÉ

L'ouvrage *Historique des auberges de Bucarest* traite de l'un des éléments principaux de la vie bucarestoise aux XVIIe—XIXe siècles. Institutions pleines de vitalité, qui ont conféré une personnalité pittoresque à l'aspect d'autrefois de l'actuelle capitale roumaine, les auberges de Bucarest ont eu un rôle particulièrement important dans la vie de notre pays.

Apparues vers la fin du XVIIe siècle, à une époque où la vie de la ville avait commencé à enregistrer des modifications et à s'organiser sur des coordonnées nouvelles qui annonçaient la transition du féodalisme au capitalisme, les auberges se sont imposées comme des facteurs contribuant directement à l'épanouissement du commerce et des métiers artisanaux.

L'accroissement du nombre d'auberges, à Bucarest, dans la première moitié du XVIIIe siècle s'explique par le processus de rapide développement économique et social de la capitale roumaine. Dans le contexte d'un accroissement constant de la population, la vie économique de la ville enregistre un développement significatif, attesté par une croissance marquée des métiers et du commerce, par l'apparition d'un nombre important de nouveaux ateliers, de boutiques, de banques etc. Tout ce processus allait déterminer une continuelle intensification de la circulation de marchandises et de personnes à Bucarest. Venant de diverses provinces roumaines, mais aussi de l'étranger, de pays d'Orient et d'Occident, des commerçants fréquentent périodiquement la ville, attirés par les débouchés favorables que celle-ci offrait.

Par suite de nécessité objectives, les auberges (en roumain, *han*, mot d'origine turque, qui désignait initialement des établissements d'hébergement et de restauration, situés au bord des routes ou dans les agglomérations, où les voyageurs étaient accueillis, pendant la nuit, avec leurs chevaux et leurs charettes), allaient évoluer continuellement. En effet, si les premières auberges bucarestoises, vers la fin du XVIIe siècle, étaient des constructions simples, en bois, celles qui ont été construites au début du XVIIIe siècle relevaient d'une conception plus élaborée, et étaient bâties en dur, surtout en brique ou en pierre. Les témoignages des voyageurs étrangers qui ont visité notre pays, ainsi que des gravures d'époque — pour le XVIIIe siècle et la première moitié du XIXe siècle —, des notes de voyage et des photographies — à partir de la moitié du XIXe siècle — nous présentent les auberges de Bucarest comme des bâtiments massifs, solides, souvent à étage, comprenant aussi des boutiques et des ateliers, disposant de caves vastes, sèches, utilisées pour l'entreposage des marchandises. Implantées soit au coeur même des zones commerciales, soit à proximité de celles-ci, les grandes auberges — édifiées par les voïvodes, les monastières ou les commerçants — ont constitué, des centres importants de l'activité manufacturière et commerciale de Bucarest, devenant un élément caractéristique de cette ville dans les siècles passés. Ayant des murailles (massives, étayées de contreforts, avec de solides portes en chêne renforcées de ferronerie, les auberges ont rempli également un rôle défensif de première importance lors de divers événements militaires d'autrefois. Lors de diverses calamités naturelles — incendies, inondations, tremblements de terre — lors des invasions étrangères, c'est dans ces auberges, véritables places fortes, qui l'on mettait à l'abri les principales valeurs des voïvodes, des boyards et des monastères, y compris des documents et des livres rares.

Les auberges ont été présentes, dans l'histoire politique également : des négociations pour la conclusion de traités de paix s'y sont déroulées, des diplomates étrangers ou des voyageurs chargés de diverses mission officielles ou privées, y ont été hébergés.

Dans la vie socio-culturelle de la capitale roumaine, les auberges ont inscrit aussi des pages significatives. Souvent, des écoles ou des salles de spectacles, notables dans le paysage culturel bucarestois de l'époque, y étaient organisées.

Les auberges peuvent être classées, suivant leurs propriétaires respectifs, en quatre catégories : auberges voïvodales, auberges des monastères, auberges des boyards, auberges des commerçants.

Evidemment, c'étaient les auberges des voïvodes qui étaient les plus importantes ; celles-ci occupaient de vastes superficies, avaient des murailles épaisses, comme celes de forteresses, comprenaient des dizaines de boutiques et d'ateliers, étaient pourvues de caves immenses et de puits creusés au milieu de la cour intérieure, déstinés à assurer l'eau potable pour les passagers, les gens de l'endroit et les bêtes de trait.

La première auberge voïvodale a été construite par le prince régnant Şerban Cantacuzino (1678—1688) au coeur même de la ville ; il a persisté jusqu'en 1882 et, ultérieurement, sur son emplacement a été construit le Palais de la Banque nationale.

Le neveu et successeur de ce voïvode, Constantin Brâncoveanu doué d'un remarquable esprit d'entreprise et de talent pour les opérations commerciales, allait faire construire lui-aussi deux auberges importantes.

La première auberge qu'a fait construire Constantin Brâncoveanu, l'auberge de Sfîntu Gheorghe — qui occupait tout le terrain sur lequel s'étend, de nos jours, le jardin de Sfîntu Gheorghe — a connu une intense activité commerciale jusqu'en mars 1847, quand elle allait périr dans les flammes d'un incendie qui a détruit une importante partie de la ville. Au XVIIIe siècle et dans la première moitié du XIXe, dans cette auberge ont eu leur résidence et ont conduit leurs affaires de grands commerçants de la ville, dont le plus notoire état Tudor Hagi Tudorache, figure marquante des milieux d'affaires de l'époque, non seulement dans notre pays, mais aussi à l'étranger.

La seconde auberge construite par Constantin Brâncoveanu a porté son nom — on l'appelait l'auberge Constantin Vodă ; elle se trouvait sur l'emplacement du bâtiment du Musée d'Histoire de la République Socialiste de Roumanie (anciennement, Palais des Postes).

Parmi les auberges des monastères, les plus connus sont celles qu'avaient fait construire les prieurs (supérieurs ou oecumènes) des monastères ou églises de Mihai Vodă, Stavropoleos, Zlătari, Ste Ecaterina, St Spiridon Vechi, Sărindar, Colţea etc. Les revenus, très importants, obtenus de la gestion de ces auberges n'ont été guère utilisés pour l'agrandissement, la consolidation, la réfection ou la restauration des monastères tutélaires, car des ecclésiastiques cupides se sont approprié la majorité de ces sommes.

Se rendant compte du caractère remarquablement lucratif de l'hôtellerie, des boyards qui, bien que possédant des terres et ayant des dignités importantes, ne parvenaient pas à tirer des revenus suffisamment grands de leurs propriétés agricoles, mais détenaient, cependant, de vastes superficies de terrain à l'intérieur même de la capitale, y ont fait bâtir des auberges.

Mentionnons-en l'auberge construite par le ban Radu Golescu — L'Auberge Rouge —, située au croisement des rues Şelari et Smîrdan ; cette auberge allait devenir la propriété de Dinicu Golescu, puis de ses quatre fils qui l'ont hérité.

L'auberge du grand vornic Iordache Golescu (frère aîné de Dinicu Golescu) se trouvait sur la rue dite Podul Caliţei (ou la Route de Craïova), actuellement Calea Rahovei.

L'ouvrage présente aussi l'auberge Filipescu, qui se trouvait au croissement des rues Lipscani et Podul Mogoşoaiei (Calea Victoriei), vis-à-vis de l'emplacement actuel du grand magasin Victoria, l'auberge Câmpineanu, sise à proximité de celle de Filipescu, de même que les auberges des boyards Văcărescu, Suţu, Grădişteanu, Creţulescu et Greceanu, reconstituant leur historique dans ses données essentielles.

De la catégorie des auberges des commerçants, il convient de mentionner, en premier lieu, les auberges Papazoglu, Zamfir, Băltăreţu, Neculcea, Dedu, Mocanu, Simion, Scufa, Kazotti, Bossel, Gabroveni, l'Auberge, à Tilleuls.

La plus importante des auberges de commerçants, qui est la seule — sauf l'Auberge à Tilleuls — à s'être conservée jusqu'à nos jours, était, sans nul doute, l'auberge de Manuc. C'est le riche commerçant arménien Emanoil Mirzaian Manuc Bei qui l'a fait construire au centre de la ville, sur l'emplacement de l'ancienne Cour voïvodale, terrain qui avait été vendu aux enchères en 1789. En 1870, cette auberge a été modernisée et rebaptisée «Hôtel Dacia» ; c'est à l'hôtel Dacia qu'ont eu lieu des représentations théatrales renommées de l'époque, de mémorables réunions des premières organisations syndicales, d'ardentes réunions patriotiques organisées en 1914—1916, en faveur de la cause de l'accomplissement de l'Etat national unitaire roumain.

L'ouvrage comprend de nombreux témoignages dûs à des voyageurs étrangers qui ont visité notre pays à de différentes époques — Del Chiaro, Kreuchely, Benjamin Barker etc. —,

pages où nous trouvons des informations particulièrement intéressantes concernant l'existence de certaines auberges de Bucarest. Des dessins et gravures d'époque, de Raffet et de Bouquet, sont reproduits dans l'ouvrage : ce sont des documents suggestifs, qui ont perpétué l'image de l'auberge de Manuc dans des aspects dynamiques, des scènes de genre animées, semblables aus photogrammes cinématographiques.

Se fondant sur des documents historiques inédits, l'ouvrage *Historique des auberges de Bucarest* offre une synthèse très intéressante concernant un chapitre distinct de l'histoire de la capitale roumaine. Le texte proprement-dit est complété d'un glossaire de termes archaïques ou rares, inconnus du grand public, d'une riche bibliographie ainsi que d'un grand nombre de photographies anciennes des vieilles auberges, des marchés et des foires du Bucarest d'autrefois, de reproductions de portraits des figures des plus représentatives de la vie commerciale du XIXe siècle.

SUMMARY

The History of Bucharest Inns highlights one of the major aspects of 17th-to-19th century Bucharest. Bustling with life, giving a touch of picturesqueness to the proud city of Bucharest, present-day Romania's capital, its inns played a part of paramount importance in this country's life.

It was not until the late 17th century that the first real inns appeared in Bucharest — at a time of urban renewal, when the life of the city assumed new organizational patterns, heralding the transition from the feudal order to capitalism — and they asserted themselves as agents spurring directly the progress of trade and crafts.

The mushrooming of Bucharest inns during the first half of the 18th century was caused by the swift economic and social development of Romania's capital. The steady growth of the population brought with it a significant expansion of the city's economic life, proved by the blossoming of trades and commerce, by the fast-growing number of new workshops, stores and shops, banks etc. All this process brisked up trade, the flow of commodities and of people, which served as a magnet to attract more tradesmen from various Romanian provinces, or foreign ones who periodically flocked, from the East or from the West, to this city in their search of new and more profitable outlets for their merchandise.

Emerged as an answer to objective necessities, the inns (Rom. = *han*, coined from a Turkish word defining a roadside or town public house with parlor and tavern, where travelers or other transient guests were accommodated overnight with rooms and meals and had their horse and carts scheltered) would naturally witness a continual evolution. If the first Bucharest inns, built at the end of the 17th century, used to be simple wooden structures, the early-18th century ones became larger and more elaborate, constructed of durable materials like thick stone or brick. Foreign travellers' recollections or contemporary engravings dating back to the 18th and early 19th century, travellers' notes and photographs starting with the second half of the 19th century preserved across the times the image of some compact sturdy buildings, often double storied, with workshops and stores, es well as dry and roomy cellars for the storage of commodities. Generally placed in the hub of commercial centers or in their close vicinity, the big princely, monastic or merchants' inns of the Capital turned into paragons of Bucharest's good old times, as zones of uninterrupted manufacturing and trading activities.

The massvie structures, thick buttressed walls and heavy iron-braced oak-log doors of the inns made the latter play a major role in the military events of bygone centuries. In times of tribulation, during conflagrations like great fires, floods, earthquakes or invasions, inns were without peer as shelters for the main valuables belonging to ruling princes, boyars or monasteries, including precious documents or books.

No less pertinent in their presence in this country's political history: inns hosted peace negotiations and frequently accommodated foreign travellers or diplomats on various, private or official, missions in this city.

Inns played a highly significant part in the Capital's social and cultural life, as abodes of culture, housing schools or theatre troupes, which provided the leading names of the old Bucharest cultural landscape.

According to their owners, inns fall into four distinct categories: Princely, monastic, boyars' and merchants' hostelries.

The most important were obviously the princely inns, built on large expanses, with thick citadel-like walls, dozens of shops, huge cellars, stables and a well in the middle of the yard to provide water for both the guests and their animals an the local community.

The first princely inn was built by Ruling Prince Şerban Cantacuzino (1678—1688), right in the heart of the city and was open until 1882, the National Bank Palace being later built on its site.

His nephew and successor to the throne, Constantin Brâncoveanu (1688—1714), an intrepid spirit and highly business-minded person, built in his turn two important inns.

The first, Hanul Sf. Gheorghe (St. George's Inn) — stretching over the whole area of the present St. George's Gardens — saw a brisk commercial activity until 1847, when it was consumed by the great fire which destroyed a significant part of the city. All through the 18th and during the first half of the 19th century, this inn was a thriving commercial point, wherefrom the great local merchants conducted their business, the most prominent figure being Tudor Hagi Tudorache, his nationwide fame going much beyond this country's borders.

The second inn built by and named after Constantin Brâncoveanu — Constantin Vodă Inn — stood on the site of the former Post Office Palace, presently housing the Museum of History of the Socialist Republic of Romania.

The best known monastic inns are those built by the fathers superior of the monasteries and churches of Mihai Vodă, Stavropoleos, Zlătari, Sf. Ecaterina, Sf. Spiridon Vechi, Sărindar, Colţea. Nevertheless, the great profits made by those inns went more often than not to some cupid fathers superior and far too less to the expansion, strengthening or restoratoin of the churches and monasteries which had contributed to their foundation.

Though owning big estates and holding high positions, some boyars who could draw little revenues from their farming lands but owned in-town large landed properties, would also build inns, knowing by keen and quick intuition how rewarding such an enterprise might be to help them increase their incomes.

This category of inns includes the Red Inn, built by Radu Golescu, at Şelari and Smîrdan streets; it was later owned by Dinicu Golescu and inherited after his death by his four sons.

Brief historical data are also supplied on other inns as the one belonging to High Steward Iordache Golescu (Dinicu Golescu's elder brother) which stood on Caliţei Road, later named Craiova Road (now Rahova Avenue), or on the Filipescu-Inn, at Lipscani street and Mogoşoaia Road (now Victoriei Avenue), opposite to the "Victoria" department store, or Cîmpineanu Inn, in its immediate vicinity, as well as on inns belonging to boyars Văcărescu, Suţu, Grădişteanu, Creţulescu and Greceanu.

Worth mentioning among merchants' hostelries are primarily the Papazoglu, Zamfir, Băltăreţu, Neculcea, Dedu, Mocanu, Simion, Scufa, Kazotti, Bossel, Gabroveni, or „cu Tei" inns.

Nevertheless, the most important of all inns standing in the centre of the city was, besides Hanul cu Tei (lit. tr. = the inn with lime trees), Manuc's Inn, built in 1808, by a wealthy Armenian, Emanoil Mirzain Manuc Bei by name, on the site of the old Princely Court, sold at auction in 1798. In 1870, the inn was restored to house the "Dacia" Hotel, whose name is closely linked to contemporary remarkable theatre shows, the memorable meetings of the first tradeunion organization, to the ardent patriotic gatherings staged in 1914—1916 advocating the completion of the Romanian unitary national state.

The volume contains also numerous testimonies provided by foreign travellers, who had visited this country along the time like Del Chiaro, Kreuchely, Benjamin Barker, a.o., containing a wealth of highly significant data on Bucharest inns. Similarly, reproductions after drawings or engravings by Raffet and Bouquet give most picturesque images of Manuc's Inn, seen in dynamic, modern movie-like stances.

Fundamented by original historical documents, *The History of Bucharest Inns* is a challenging synthetical study on a distinct chapter in the history of Romania's capital city. A glossary of words less known by the reading public at large is appended to the text which is lavishly illustrated with photographs of old inns, squares and markets, or with the portraits of the most prominent figures of the 19th-century commercial life.

Lei 35

